Jos. Smith.

COMMENTARII

DE DEO TRINO
DE VERBO INCARNATO
DE DEO CONSUMMATORE

TURONIBUS

TYPIS PAULI BOUSREZ

COMMENTARII

DE DEO TRINO
DE VERBO INCARNATO
DE DEO CONSUMMATORE

AUCTORE

JOANNE MAC GUINNESS C. M.

IN COLLEGIO HIBERNORUM PARISIENSI THEOLOGIÆ PROFESSORE

PARISIIS

5, VIA DICTA « DES IRLANDAIS », 5

MDCCCXCIX

APPROBATIONES

IMPRIMATUR.

Turon., 14 Aug. 1899.

† FR. RENATUS, *Archiep. Turon.*

Tractatus theologicos de Deo Trino, de Verbo Incarnato, de Deo Consummatore, a Domino Joanne Mac Guinness nostræ Congregationis presbytero concinnatos, ex relatione nobis facta approbamus, et sacræ Theologiæ studiosis libenter commendamus.

Parisiis, 7 Aug. 1899.

A. FIAT,
Sup. Gen.

« Ut docerem quod didiceram, non a meipso, id est, a præsumptione, pessimo præceptore, sed ab illustribus Ecclesiæ viris. »

S. Hieron., *epist. ad. Eustoch. virg.*

INDEX RERUM

DE DEO TRINO

QUÆSTIO PRIMA

De SS. Trinitatis Existentia

QUÆSTIO SECUNDA

De SS. Trinitatis Cognitione

QUÆSTIO TERTIA

De Processionibus Divinis

QUÆSTIO QUARTA

De iis in quibus differunt divinæ personæ

QUÆSTIO QUINTA

De iis in quibus conveniunt divinæ personæ

QUÆSTIO SEXTA

De modo quo loquendum est de mysterio SS. Trinitatis

DE VERBO INCARNATO

QUÆSTIO TERTIA

De Incarnationis Natura et Adjunctis

QUÆSTIO QUARTA

De Incarnationis consectariis præcipuis

QUÆSTIO QUINTA

De Christi Hominis Perfectionibus et Affectionibus

PARS ALTERA

De Redemptionis Opere

QUÆSTIO QUINTA

De Medio quo Christus satisfecit

QUÆSTIO SEXTA

De Christi Redemptoris Titulis præcipuis

DE DEO CONSUMMATORE

PARS PRIMA

De Singulorum Hominum Novissimis

QUÆSTIO PRIMA

De Morte ac Judicio Particulari

QUÆSTIO SECUNDA

De Beatitudine Cœlesti

QUÆSTIO TERTIA

De Purgatorio

QUÆSTIO QUARTA

De Inferno

PARS SECUNDA

De Nexu Mortuorum cum Vivis, seu de Cœlestibus Patronis

QUÆSTIO PRIMA

De Sanctis Universim

eccles. », edit. 1874, p. 106). Summa autem mysterii quod hoc nomine significatur, hæc est : Tres in Deo esse personas realiter distinctas ab invicem, Patrem, Filium et Spiritum sanctum, unam vero numerice substantiam sive naturam tribus personis communem ; sive, ut tradit Symbolum Athanasianum, « fides catholica hæc est, ut unum Deum in trinitate et trinitatem in unitate veneremur ; neque confundentes personas, neque substantias separantes ». Quæstio proinde de Trinitatis existentia, ait Ysambert (disp. 1, a. 1), « potest revocari ad duo capita, ita ut primo quæratur an sit pluralitas personarum in divinis ; secundo, an proprie loquendo singulæ illæ personæ sint divinæ, seu habeant in se divinam essentiam ».

II. Priusquam de trinitate hac in unitate et unitate in trinitate agatur, definitiones aliquæ necessariæ recolantur oportet. — 1. *Essentia* est id, quo res quælibet est id quod est. — 2. *Natura* est essentia rei, secundum quod habet ordinem seu ordinationem ad propriam operationem rei. — 3. *Substantia* est ens quod per se est, neque indiget alio tanquam subjecto cui inhæreat. — 4. *Existentia* est essentia in actu, seu, actualitas essentiæ. Liquet ex dictis in tract. de Deo Uno (n. 21), in Deo nullam esse distinctionem realem inter essentiam, naturam, et existentiam, sed tantum ex nostro concipiendi modo (cf. ibid. n. 13, III). — 5. *Subsistentia* est ultimum substantiæ complementum, eam reddens sui juris sive incommunicabile alteri tanquam supposito sive personæ.

III. Præcipue ergo explicanda sunt vocabula, « suppositum » et « persona », cum ex horum conceptu inadæquato errores præcipui; de Trinitatis et Incarnationis mysteriis juxta Patres orti sint. — 6. *Suppositum* seu *hypostasis* definitur a Zigliara, « substantia perfecte subsistens, sui juris et alteri incommunicabilis », et a Perrone, « substantia ultimo completa suique juris ». Plenior est definitio suppositi quam post Tiphanum tradit Franzelin (de Verb. Incarn., thes. 27 ; de Trin., thes. 23), « Substantia singularis integra, tota in se, ut non sit alterius totius et perfecti in se, nec communis pluribus inter se distinctis ». — *Explicatur* hæc definitio. Dicitur *a*) « substantia », idest ex dictis « ens quod per se est, nec indiget alio tanquam subjecto cui inhæreat » : hac voce excluditur accidens cujus est, non per se esse, sed inesse alteri, uti v. g. calor. *b*) « Singularis » (quæ vocatur etiam substantia « prima ») scilicet hæc una substantia, ab omnibus

aliis ejusdem generis distincta, v. g. hic homo Jacobus, hic lapis : quæ particula excludit substantiam universalem (seu « secundam », genus et speciem) quæ de multis prædicatur (v. g. nomen « homo »), vel multis supponitur inesse (v. g. humanitas). Dicitur *c*) « integra » idest non habens rationem partis, nec naturaliter ordinata ad perficiendum aliud cui accedendo ipsa compleretur : hujus integritatis defectu corpus v. g. humanum aut anima aut manus non est suppositum. Dicitur *d*), « tota in se », quæ verba inseruntur ob notitiam ex revelatione mysteriorum Trinitatis et Incarnationis habitam. Videlicet ad mysterium SS. Trinitatis quod attinet, divina essentia absolute spectata est substantia, est singularis hæc una, est integra : eo tamen quod identificetur cum tribus distinctis, Patre, Filio, Spiritu sancto, nec sit tota in se, non est suppositum. Iterum, in mysterio Incarnationis, humanitas Christi est substantia singularis et integra : attamen quia est natura superioris suppositi, non est tota in se nec suppositum sed tantum principium *quo* utitur ipsum suppositum, cui soli tribuuntur tanquam principio *quod* omnes ipsius humanitatis actiones. Proinde hac quarta nota « tota in se » significamus suppositum esse hoc unum in se perfectum et distinctum ab omnibus aliis, hoc est, substantiam, nec identificatam cum pluribus, nec unitam perfectiori ad modum partis.

IV. Demum 7. *persona* definitur, « hypostasis seu suppositum rationalis naturæ ». Huic definitioni convenit illa quam tradit Boethius, « rationalis naturæ individua substantia » : « individua » enim dicitur non solum ad significandam substantiam singularem in oppositione ad universalem, et substantiam integram ad excludendam imperfectionem partis, sed ponitur in oppositione ad id quod est commune pluribus distinctis, vel est communicatum alteri perfectiori tanquam personæ aut supposito : et ita « individua » idem significat quod « tota in se ». — Definitiones Güntheri, quibus persona dicitur « substantia rationalis naturæ », vel « substantia sui conscia », eo ipso rejiciendæ sunt quod ex iis sequeretur, vel unam tantum esse personam in Deo vel tres naturas ; item, in Christo vel unam tantum esse naturam vel duas personas. Cf. Kleutgen, n. 738.

V. Observandum tandem est, horum nominum « hypostasis » et « persona » significationem præsentem ante sæculum quintum non fuisse in Ecclesia plene determinatam. — 1. Vox hyposta-

sis apud gentiles philosophos idem significabat quod substantia seu οὐσια, et revera ὑποστασις græce ad litteram idem sonat quod latine substantia. Dixit itaque S. Hieronymus (Epist. ad Damas. P.), « Tota sæcularium litterarum schola nihil aliud hypostasim nisi usian [substantiam] novit » ; hinc Latini veteriores timebant dicere cum græcis tres esse hypostases in Deo, ne viderentur dicere tres esse substantias seu naturas absolutas. — 2. Ex alia parte, cum vox *persona* (græce, προσωπον) magis faciem vel externam speciem (personam dramatis : cf. S. Thomas, 1, qu. 29, a. 3) quam hominem ipsum significaret, latina confessio trium in Deo personarum videbatur Græcis sabellianismo favere. — Dissidium hoc in synodo Alexandrina compositum est. Cf. Franzelin, thes. 9, n. II.

CAPUT PRIMUM

De Trinitate in Unitate

3. **Prænotanda.** — I. Triplex de hac re distingui potest error. 1. Alii *nullam omnino* distinctionem personarum in Deo admiserunt : ita (præter infideles monotheisticos, Judæos scilicet et Mahumetanos, qui putabant pluralitatem personarum importare pluralitatem deorum) antiquitus Ariani cum eorum sectis et variationibus, recentius vero Servetus, uterque Socinus eorumque sectatores, qui proinde communi nomine *Unitarii* vocantur (de quibus distinctius agetur cap. seq., n. 7). — 2. Alii distinctionem tantum *nominalem* admiserunt : ita, cum aliqua explicationis diversitate, sæc. III post Simonem Magum et Praxeam, Sabellius et Paulus Samosatenus, atque sæc. seq. Photinus, qui dicebant unicam personam divinam pro diversitate operationis seu manifestationis diversis nominibus Patris, Filii et Spiritus S. vocari. Dicti sunt proinde hi hæretici Patripassiani, cum in eorum sententia Pater (quem vocabant υἱοπατωρ) incarnatus et passus sit : qui et Monarchiani appellati sunt, quia unicum tantum divinum principum (μοναδα) agnoscebant. — His adnumerandi sunt Modalistæ (in Anglia sæc. XVI exorti) qui dicebant Patrem, Filium et Spiritum S. esse tantum modos divinitatis. —

3. Alii demum admiserunt esse in Deo personas *realiter distinctas*, sed *duas* tantum, Patrem videlicet et Filium, Spiritum vero sanctum esse tantum creaturam et Filii ministrum : ita Macedoniani (ex eorum duce Macedonio episcopo Constantinopolitano sæc. IV), qui et Pneumatomachi, seu Spiritus S. impugnatores dicti sunt.

II. Doctrina contraria orthodoxa sæpius definita (v. g. in symbolis Nicæno et Athanasiano, in Conc. Lat. IV) docet tres esse in Deo personas distinctas. Hæc doctrina cum sit supra rationem non innotescit nobis nisi ex revelatione divina, ex Scriptura scilicet et Traditione, ut dicetur quæstione sequenti. — Ad Scripturas veteris Testamenti quod attinet, mysterium Trinitatis non fuit in iis ita aperte revelatum, ut ex ipsis solis invicte demonstrari potuisset; neque proinde a Judæis vulgo cognitum et creditum fuit saltem explicite : ita tamen in iis Scripturis *continetur*, ut multa ipsarum loca, quæ pluralitatem personarum in Deo innuunt, ægre explicentur nisi per notitiam dogmatis in novo Testamento traditam. Censent vero SS. Ambros., Aug. et quidam alii Patres (quos indicat Kilber, n. 287) Patriarchis, Prophetis et aliquibus aliis eximie sanctis veteris Testamenti aperte cognitum fuisse hoc mysterium. Ita et Franzelin, thes. 6, fin. — Satis constat, argumenta ex prædictis fontibus deducta directe valere contra eos tantum qui christianam revelationem admittunt : quoad reliquos ergo (v. g. Judæos et Mahumetanos), prius probanda esset eis divinitas religionis christianæ et auctoritas Scripturarum. Cf. Suarez, l. 1, c. 2, nn. 4, 5 ; Kilber, n. 336.

4. **Propositio**. Sunt in Deo tres Personæ distinctæ.

(1) Argumenta ex vetere Testamento. — **I**. Ex Gen. 1. 25, 26, « Et vidit Deus quod esset bonum, et ait : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ». — Verba ista indicant plures esse personas in uno Deo, si voces « vidit », « ait », « imaginem » indicant unitatem Dei, voces vero « faciamus » et « nostram » pluralitatem personarum ; atqui res ita se habet ; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Voces « vidit », « ait », « imaginem » indicare unitatem Dei, constat ex ipsis verbis.

2. Voces « faciamus » et « nostram » indicant pluralitatem personarum : Hæ voces « faciamus » et « nostram » vel indicant, juxta sensum obvium et naturalem, pluralitatem personarum

in Deo: vel, juxta adversariorum placita, aut *a*) referuntur ad Angelos, aut *b*) sunt plurale majestatis, aut *c*) exhibent Deum sese cohortantem ad operationem; atqui *a*) verba non referuntur ad Angelos, quia homo a solo Deo et ad ipsius imaginem creatus est, ut sæpius dicitur in Genesi (1. 26, 27; 3. 22; 9. 7): *b*) verba ista non sunt plurale majestatis: nullum enim istius moris exemplum in Scripturis antiquis inveniri, contra doctores suæ gentis ostendit Aben-Ezra (cit. ap. Lamy in Genes., ad loc.) præterea, ut notat Theodoret. (ap. eund.), si Deus propter auctoritatem et majestatem de se loqueretur in plurali, oportuisset eum ita loqui semper (quod non est verum) vel saltem in adjunctis solemnioribus, v. g. in promulgatione legis in Sina (quod etiam est contra factum): *c*) dicere demum hæc esse verba Dei seipsum ad operationem cohortantis, esset contra divinam perfectionem. — Cf. Franzelin, thes. 6 (edit. 1874, p. 98); Kleutgen, n. 905; attamen Hummelauer (in Genes.) censet puncta *b*) et *c*) non esse prorsus firma.

II. Ex Gen. 3.22, « Et ait [Dominus Deus]: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum ». — Verba « ex nobis » supponunt vel aliam divinam personam (aut personas), vel dæmones (ut vult Rosenmüller) aut angelos (juxta Oleaster); atqui non supponunt angelos aut dæmones; ergo aliam divinam personam aut personas.

Prob. Min. Hoc loco Deus per ironiam increpat Adam, qui ex esu fructus vetiti sperabat se scientiam plane divinam et infinitam adepturum (cf. v. 4); atqui per scientiam ejusmodi haud factus esset Angelis aut dæmonibus similis, sed ipsi Deo; ergo verba « ex nobis » non supponunt Angelos aut dæmones, sed personam aut personas alias divinas.

III. In theophaniis veteris Testamenti (utrum ille qui in ipsis immediate sub forma visibili hominis, ignis, rubi, etc. locutus est, dicatur esse ipse Deus, an creatus angelus agens in Dei nomine et auctoritate) aliquando saltem (v. g. Gen. 31. 11, 13) significatur idem esse simul Deus et angelus seu nuntius Dei (aliis verbis significatur persona divina ab *alia* persona divina missa): item docent prophetæ, Messiam futurum esse ipsum verum Deum, quem Israel adorabat, et tamen a Deo missum iri (sic Messias vocatur ab Isaia 7. 14, « Emmanuel » seu « Deus nobiscum »: vid. Franzelin, pp. 106-108): demum a Malachia (3. 1) prænuntiatum est, ipsum Dominatorem, cujus est templum

et qui proinde est Deus, fore legatum seu Angelum Dei; atqui missus a mittente, nuntius ab eo cujus est nuntius distinguitur; ergo sunt in uno vero Deo personæ distinctæ.

IV. Aliis in locis hæc *pluralitas* (ut dicit Kleutgen, n. 904) trinitas esse significatur. Dicitur scilicet Gen. 18. 1-3, « Apparuit autem ei [Abrahæ] Dominus [Jehova]... Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum... et adoravit in terram et dixit, Domine [Adonai] si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum ». In hunc locum scribit S. Ambrosius (de Cain et Abel, l. 1, c. 8), « Tres vidit, unum adorat ». — Adoratio quam hoc loco legitur Abraham exhibuisse, fuit actus cultus divini, ut colligitur ex appellationibus « Jehova » et « Adonai », quæ de solo Deo adhibentur ; atqui hujus divini cultus objectum erant tres isti qui dicuntur « angeli » et « viri » ; ergo hoc loco indicatur trinitas personarum in Deo.

Minor constat ex ipso textu, in quo nulla apponitur restrictio : imo indiscriminatim de angelis loquitur scriptor sacer numero plurali et numero singulari : Abraham eos alloquens promiscue seipsum dicit « servum *tuum* » et « servum *vestrum* » : de duobus Angelis qui Sodomam profecti sunt dicitur (19. 20), « Dixitque Lot ad eos : Quæso, Domine mi », etc. — Hoc argumentum illustrat S. Greg. M. (hom. 18 in Evang.), « Diem Domini Abraham vidit, cum in figura summæ Trinitatis tres angelos hospitio suscepit : quibus profecto susceptis, sic tribus quasi uni locutus est : quia etsi in personis numerus Trinitatis est, in natura unitas divinitatis est ».

V. Ex pluribus locis librorum Proverbiorum, Sapientiæ et Ecclesiastici, constat Sapientiam inibi descriptam esse : 1. *personam*, quia proprio nomine loquitur, « Ego diligentes me diligo » (Prov. 8. 17), et dicitur custodiisse et liberasse Patriarchas (Sap. 10) ; 2. *distinctam ab Altissimo*, ex cujus ore prodivit, nam ipse ei præcepit, ipsa coram eo ministravit (Eccli. 24. 5, 12, 14) ; 3. *ab æterno genitam* (« Ante colles ego parturiebar... primogenita ante omnem creaturam ») ; 4. esse *imaginem Dei substantialem* (« Candor est lucis æternæ, speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius » : Sap. 7. 26). Et hæc illatio confirmatur ex collatione cum Jo. 1. de Verbo, et Hebr. 1. de Filio Dei. — Cf. Franzelin, thes. 7.

VI. Censent communiter Patres et interpretes Catholici « trisagion » seraphicum (Is. 6. 3, « Sanctus, Sanctus, Sanc-

tus » : cf. Knabenbauer in loc.), necnon trinam Dei invocationem, v. g. in benedictione Jacob (Genes. 48. 15, 16 : vid. Hummelauer, in loc. p. 582, post S. Jo. Chrys.), in formula benedicendi populum (Num. 6. 24-26), in Ps. 66. 7, 8, innuere mysterium SS. Trinitatis (1). Cf. Franzelin, pp. 109, 110. — Ad verba Gen. 1. 1, 2, « In *principio* creavit *Deus* cœlum et terram... et *Spiritus Dei* ferebatur super aquas », « auctores plures, ut scribit Hummelauer, p. 85, defendunt, *in principio* idem sonare quod *in Filio* atque hinc, cum ibi spiritus Dei commemoretur, initio Geneseos deprehendi vestigium SS. Trinitatis ». Hanc vero « principii » interpretationem de Filio rejicit Hummelauer cum Lamy et recentioribus communiter. Vid. Palmieri de Deo Creat., p. 41. Agi autem in versu secundo de Spiritu sancto, tenet Hummelauer, et hæc juxta Lamy est interpretatio SS. Ambros., Basil., Athanas., Hieron. et pene omnium Patrum. — Videntur tres personæ divinæ connumerari Ps. 32. 6 et Sap. 9. 1-17.

(2) Argumenta ex novo Testamento. — I. Ex Matth. 28. 19, « Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ». — Hæc verba ostendunt tres esse distinctas personas in una divina natura, si ex textu, 1. Pater, Filius et Spiritus S. sint res subsistentes distinctæ, quæ 2. habeant naturam unam eamque divinam; atqui res ita se habet; ergo.

Prob. Min. per partes. – 1. Sunt res subsistentes distinctæ : *a*) Pater et Filius sunt distincti : nam vocabula ipsa Pater et Filius duorum subsistentium indicant relationem reciprocam, originem videlicet unius ab altero. Quare Tertullianus (adv. Prax., c. 10.), « Habeat necesse est pater filium, ut pater sit, et filius patrem, ut filius sit. Aliud est autem habere, aliud esse ». *b*) Aliud est Spiritus S. ab utroque : eâdem enim distinc-

(1) Gen. 48. 15, 16, « Benedixitque Jacob filiis Joseph, et ait : Deus in cujus conspectu ambulaverunt patres mei Abraham et Isaac, Deus qui pascit me ab adolescentia mea usque in præsentem diem : angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis : et invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham et Isaac, et crescant in multitudinem super terram. » Num. 6. 24-26, « Benedicat tibi Dominus, et custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tui. Convertat Dominus vultum suum ad te et det tibi pacem. » Ps. 66. 7, « Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. »

tiva dicendi formula cum repetitione articuli in textu græco ponitur tertius (εἰς το ὀνομα του πατρος και του υἱου και του ἁγιου πνευματος) : sed alio modo numerandus esset si non esset subsistens, sed tantum efficientia aut virtus aliqua impersonalis divinitatis.

2. Eandem habent naturam divinam : Dicere aliquem baptizari in nomine cujuspiam perinde est ac dicere illum baptizari in virtute, auctoritate et efficientia illius (ita Kleutgen, n. 576 ; Perrone, n. 39) : aut (conformius cum graeco, εἰς το ὀνομα : in nomen : non ἐν τῳ ὀνοματι) alteri addici, dicari, mancipari, voveri, consecrari (ita Beelen, in Act. 19. 2; Franzelin, thes. 3, et post ipsum Jungmann, n. 25) ; atqui istud nomen, in quo vel in quod homines baptizantur, *a*) est *commune* Patri, Filio et Spiritui S. : ponitur enim in singulari numero, « in nomine », non « in nominibus » : et *b*) est *divinum :* sola enim auctoritate et virtute divina homines initiantur in Ecclesiam et sanctificantur : ac soli uni Deo, non alii, per baptismum dicantur et consecrantur ; ergo Pater et Filius et Spiritus S. habent unam naturam divinam. — « Neque enim diceret Veritas : « Ite baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti », nisi Trinitas esses. Nec baptizari nos juberes, Domine Deus, in ejus nomine qui non est Dominus Deus. » S. Aug. (de Trin., l. 15, c. 28).

II. Ex Jo. 14. 16, 17, « Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis », coll. cum Jo. 15. 26, « Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me ». — Ex his locis constat tres personas distinctas esse Patrem, Filium et Spiritum : alius est enim Filius qui rogat Patrem, alius Pater qui rogatur, alius item Spiritus, *tum* a Patre qui eum dabit et a quo procedit, *tum* a Filio cujus loco dabitur, et de quo testimonium perhibebit, unde S. Athanasius (aut alius auct., in lib. contra Sabellianos), « Cum Christus de se loquitur, dicit, ego : cum de Patre, dicit, ille ; cum de Spiritu sancto, subjungit alium : nonne igitur manifestæ pertinaciæ est negare tres ? » ; atqui ejusdem naturæ cum Patre est Filius : quod patet tum ex ipso nomine « Filius », tum ex eo quod missio Spiritus sancti adscribitur Filio æque ac Patri : item ejusdem naturæ est Spiritus — est enim alius Paracletus sicut et Filius, ac procedit a Patre, sicut et Filius (Jo. 8. 42) a Patre procedit ; ergo tres sunt personæ distinctæ in una et eadem natura divina.

III. In aliis Scripturæ textibus qui postea afferentur ad probandam seorsum divinitatem Filii et Spiritus sancti declaratur nostra doctrina. Ex textibus autem qui probant divinitatem Spiritus S., etiam constabit (contra errorem Socinianorum et Rationalistarum), Spiritum S. esse personam per se subsistentem, non meram virtutem aut motionem divinam in hominibus operantem. — De tribus personis divinis intelligi quoque possunt hæc loca : 1. Luc. 1. 26, sqq., ubi nuntiante angelo a Deo *Patre* misso, concipitur a Virgine Deus *Filius*, operante *Spiritu sancto*; 2. Matth. 3. 17, Luc. 3. 22, ubi descendente Spiritu sancto in Filium, audita est vox Patris de cœlis; 3. Rom. 11. 36, « Ex ipso, per ipsum et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula » : « Ex ipso dicens », ait S. Augustinus (de Trin., l. 6, c. 10), « propter Patrem, per ipsum propter Filium, in ipso propter Spiritum sanctum », quem locum expendit Leo XIII in epist. encycl. 9 Maii 1897 ; 4. 1 Cor. 12. 3-6, « Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus ; et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus ; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus ». 5. 2 Cor. 13. 13, « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et caritas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis ». Cf. Tit. 3. 4-6 ; 2 Petr. 1. 1, 2.

(3) Argumentum ex traditione. De trinitate personarum in Deo abunde constat ex testimoniis pro singularum personarum divinitate postea afferendis, et ex symbolis : præsertim vero ex Sabellianorum reprobatione tum a Patribus (v. g. SS. Cyprian., Basil., Epiph., Athanas. August.), tum a synodis (v. g. Rom. et Constantinop. I), tum a Romanis Pontificibus Dionysio et Damaso — Ex antiquioribus nominatim dicit S. Irenæus (adv. hæres., l. 1, c. 10), « Ecclesia per universum orbem usque ad fines terræ seminata, et ab Apostolis et discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est in unum Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cœlum et terram et mare et omnia, quæ in eis sunt ; et in unum Jesum Christum, Filium Dei incarnatum pro nostra salute, et in Spiritum sanctum. » Et Tertull. (adv. Prax., c. 31), « Ceterum judaicæ fidei ista res, sic unum Deum credere, ut Filium adnumerare ei nolis, et post Filium Spiritum. Quid enim erit inter nos et illos, nisi differentia ista ? Quod opus Evangelii, statuens Legem et Prophetas usque ad Joannem, si non exinde Pater et Filius et Spiritus sanctus, tres crediti, unum

Deum sistunt? » Scribit item S. Dionysius P. (in epist. contra Sabellian. : apud S. Athanas., de decret. Nic.), « Veri enim discipuli Christi Trinitatem quidem a divina Scriptura prædicari, probe sciunt; tres autem Deos neque vetus Testamentum neque novum prædicare ».

Solvuntur Objectiones

5. Obj. 1. Deus de seipso dicit Deut. 32. 39, « Videte quod ego sim solus » ; atqui hoc verum non esset, si tres essent personæ divinæ ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Deus dicitur solus ad exclusionem Deorum aliorum, ut patet ex verbis subsequentibus, « et non est alius Deus præter me », *conc. ;* ad exclusionem personarum, *nego.* — Simili ratione dicit S. Paulus 1 Cor. 8. 5, 6, « Nam etsi sunt qui dicuntur dii... nobis tamen unus est Deus, Pater... et unus Dominus Jesus Christus.. » : vid. Eph. 4. 6.

Obj. 2. Christus dicit Jo. 10. 30, « Ego et Pater unum sumus » ; atqui hoc verum non esset, si Filius diversa esset persona a Patre ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Pater et Filius unum sunt secundum naturam, *conc. ;* secundum personam, *nego.* Id quod tam aperte constat ex ipsa locutione « Ego et Pater unum sumus », ut Patres locum simul adversus Arianos et adversus Sabellium adhibuerint. Ita S. Aug. (in Jo., tr. 17), « Utrumque audi : et *unum* et *sumus*, et a Charybdi et a Scylla liberaberis... *unum* liberat te ab Ario... *sumus* liberat te a Sabellio... *sumus* enim non diceret de uno... »

Obj. 3. Dixit iterum Christus Jo. 16. 15, « Omnia quæ habet Pater, mea sunt » ; atqui hoc verum non esset, si Filius per aliquid distingueretur a Patre ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Tota essentia divina et omnia attributa absoluta sunt Patri et Filio communia, *conc. ;* proprietates personales sunt communes, *nego*, vel cum aliis *subd. :* sunt communes Patri et Filio identice (eo scilicet quod proprietates personales sunt unum quid cum essentia divina, quam unaquæque persona habet), *conc. ;* sunt communes formaliter, *nego :* paternitas enim et filiatio differunt et opponuntur in re.

Dist. Min. Omnia quæ habet Pater non habet Filius, si hic distinguitur a Patre per aliquid absolutum, *conc. ;* si per aliquid relativum, *nego*, vel *subd. :* non habet omnia (nempe proprietates personales seu relationes) formaliter, *conc. ;* non habet identice,

nego. — Videlicet 1. nonnulli theologi distinguunt in Deo perfectiones simpliciter simplices et perfectiones simplices : quarum priores nullam aliam perfectionem æqualem excludunt, et ejusmodi sunt attributa Dei absoluta : dum posteriores, licet imperfectionem nullam importent, formaliter tamen spectatæ repugnant perfectioni æquali oppositæ : et sic paternitas formaliter est in Patre solo, ac in Filio et in Spiritu sancto identice tantum propter divinam essentiam communem, quæ tanquam radix et fundamentum eminenter continet proprietates omnes personales. Ita cum quibusdam aliis, Suarez, l. 3, cc. 9, 10. — 2. Alii vero theologi advertunt Filium, si, ut fert sententia prior, habet eminenter paternitatem, esse eminenter Patrem, quod repugnat : ac negant relationes per se importare ullam perfectionem in subjecto. Perfectio enim significat aliquid bonitatis, magnitudinis, dignitatis : distinctio autem vel origo unius ab alio (quam important relationes) nihil dicunt nobis de bonitate, magnitudine aut dignitate, sed per se declarant tantum multiplicitatem suppositorum : proinde nonnisi ab essentia habetur divinarum personarum perfectio, et ex relationibus distinctio tantum. Consequenter ex S. Thoma (qq. dispp., de Pot., qu. 2, a. 5), « ipsa relatio... in quantum est relatio, non habet quod sit *aliquid*, sed solum quod sit *ad aliquid* », qui et alibi dicit (S. Theol. 1, qu. 42, a. 4, ad 2), « Sicut... eadem essentia, quæ in Patre est paternitas, in Filio est filiatio ; ita eadem dignitas, quæ in Patre est paternitas, in Filio est filiatio. Vere igitur dicitur, quod quidquid dignitatis habet Pater, habet Filius ; nec sequitur : paternitatem habet Pater ; ergo paternitatem habet Filius. Mutatur enim *quid* in *ad aliquid.* Eadem enim est essentia, et dignitas Patris et Filii. Sed in Patre est secundum relationem dantis, in Filio secundum relationem accipientis. » Hæc fuit etiam sententia Scoti et plurium ex diversis scholis. Vid. Kleutgen, nn. 1079, sqq.

Obj. 4. Dicit etiam Christus Jo. 14. 9, « Qui videt me, videt et Patrem » ; atqui hoc falsum esset, si Pater et Filius diversæ essent personæ ; ergo. — Idque confirmatur ex verbis subsequentibus (v. 10), « Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est ?... Pater autem in me manens, ipse facit opera ».

Resp. *Dist. Maj.* Qui videt Filium videt et Patrem, propter identitatem naturæ, *conc.* ; propter identitatem personarum, *nego :* hanc enim identitatem excludunt ipsa nomina *Pater* et

Filius, ac verba quæ jam sermone eodem dixerat Christus (vv. 6, 7), « Nemo venit ad Patrem nisi *per me.* Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis ». Proinde *nego Min.* — Ad confirm. : Filius est in Patre, et Pater in Filio per circumincessionem quam vocant (infra, n. 67) : eo nempe quod cum eadem numerice natura sit in Filio et in Patre, et cum unaquæque persona ibi sit ubi est tota substantia ejus, Pater et Filius sibi invicem mutuo insunt. — Difficultates ex ratione desumptæ expendentur quæstione secunda (n. 18).

6. **Scholion de textu 1 Jo. 5. 7** (« Tres sunt qui testimonium dant in cœlo : Pater, Verbum, et Spiritus sanctus ; et hi tres unum sunt »). — I. Cum alia doctrinæ nostræ argumenta suppetant, necesse non fuit ad hunc recurrere textum, qui de cetero propter parallelismum seu comparationem ex spiritu, aqua et sanguine in v. 8 (« Et tres sunt qui testimonium dant in terra : spiritus, et aqua, et sanguis ; et hi tres unum sunt ») non certo physicam et essentialem, sed forsan moralem tantum unitatem trium personarum ostenderet : ut omittatur, obscurum valde esse, quodnam intelligi possit harum trium personarum testimonium in cœlo.

II. Præcipue vero ob momenta critica, difficile est hunc textum contra adversarios urgere. Etenim 1. Ecclesiam *orientalem* quod attinet : *a*) textus ille deest in omnibus omnino codicibus græcis, qui alicujus sunt auctoritatis : *centum nonaginta tres* videlicet eo carent, ac duo tantum genuini eum habent, quorum alter sæc. XVI alter sæc. XV adscribitur ; *b*) in omnibus versionibus orientalibus desideratur hoc comma, etiam in ea quam in usum Maronitarum S. Congregatio de Prop. Fide Romæ imprimendam curavit an. 1703 ; *c*) nunquam ab ullo Patre orientali adhibitus est, etsi magno usui esset in eorum controversiis cum hæreticis. — 2. Ad *latinam* vero Ecclesiam quod attinet, longe quidem major numerus codicum « comma joanneum » exhibet, et versiculus a sæc. V in ecclesia africana, in tota vero Ecclesia latina a sæc. IX communiter receptus est. Attamen : *a*) in istis codicibus tribus diversis modis exhibetur ; *b*) ejus receptio in plurimos codices verisimiliter debetur præfationi, quæ sub S. Hieronymi nomine a falsario quodam sæc. VI conficta fuit ; *c*) plus quinquaginta latini codices, inter quos antiquissimi omnes, versiculo isto carent ; *d*) ante medium sæc. V latini Patres (qui de doctrina SS. Trinitatis sæpius apud

fideles et contra hæreticos agebant) nullum certum indicium hujus commatis tradunt : quæ enim ex Tertulliano, ex S. Cypriano et ex S. Augustino afferuntur, dubia sunt ; *e*) imo dicere potest Cornely (« Introd. » t. 3, p. 673), « integrum fere latinorum Patrum catalogum adscriberemus, si omnes, qui tacent, enumeraremus » : de eo silent v. g. SS. Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Greg. M. ; necnon S. Beda, etsi hic singulos hujus Epistolæ versus diligenter explicaverit.

III. Propter has rationes nedum heterodoxi sed et aliquando Catholici non pauci hujus versiculi septimi authentiam vel prorsus negaverunt, dicentes eum esse notam marginalem in textum a scribis intrusam, vel saltem in dubium revocarunt (cf. Cornely, op. cit., n. 231) : hoc vero jam amplius tuto fieri non posse, respondit S. Officium decreto 13 Jan. 1897, quod approbavit et confirmavit Leo XIII forma consueta, ut sequitur : « Feria IV, die 13 Jan. 1897. — In Congregatione generali, S. R. et U. Inquisitionis habita coram Emis ac RR. DD. Cardinalibus, contra hæreticam pravitatem generalibus Inquisitoribus, proposito dubio : Utrum tuto negari, aut saltem in dubium revocari possit esse authenticum textum S. Joannis, in epistola prima, cap. V, vers. 7, quod sic se habet : « Quoniam tres sunt, « qui testimonium dant in cœlo : Pater, Verbum, et Spiritus « Sanctus : et hi tres unum sunt? » — Omnibus diligentissimo examine perpensis, præhabitoque DD. Consultorum voto, iidem Emi cardinales respondendum mandarunt : *Negative*. — Feria vero VI, die 15 ejusdem mensis et anni in solita Audientia R. P. D. Adsessori S. Officii impertita, facta de suprascriptis accurata relatione SSmo D. N. Leoni PP. XIII, Sanctitas Sua resolutionem Emorum Patrum adprobavit et confirmavit. J. can. MANCINI *S. R. et U. I. Notarius*. — J. WAGNER. » — Vix opus est monere, hanc S. Officii præscriptionem nec definire infallibiliter et irreformabiliter hujus textus authentiam, nec exigere a fidelibus assensum fidei etiam mediate divinæ, sed esse sententiam tantum œconomicam et disciplinarem, seu prohibitionem, cui ex motivo obedientiæ debetur assensus internus religiosus. Cf. Franzelin, « de Tradit. », thes. 12 (edit. 1875, pp. 127, sqq.).

CAPUT SECUNDUM

De Unitate in Trinitate

7. **Prænotanda.** — I. Probata doctrina catholica de distinctione personarum in Deo seu de trinitate in unitate, jam agendum est de unitate in trinitate seu de consubstantialitate divinarum personarum. — Omissis aliis distinctionibus, *unitas* rerum subsistentium (de qua sola agitur) oritur ex earum conjunctione vel 1. in accidentibus seu in iis quæ extra substantiam earum sunt, vel 2. in ipsa substantia. Res subsistentes quæ in accidente conjunguntur variis nominibus, pro diverso unitatis fundamento, vocantur, v. g. *conformes*, *concordes*, *concives*, etc. Quæ vero in substantia conjunguntur *consubstantiales* vocantur. Nomen autem « consubstantiale » ut notat Kleutgen, n. 843, triplici modo usurpatur. Etenim consubstantialia vocantur, *a*) quæ sunt ejusdem naturæ, et proinde specie unum, ut homines, aquilæ, etc.; *b*) magis restricto sensu ea, quæ insuper originis relatione conjuncta sunt, ut parentes et filii : qui duo modi in creatis etiam rebus inveniuntur : *c*) tertius demum est modus, qui secundum fidem catholicam divinis personis proprius est, hæ enim non solum consubstantiales sunt, quia natura sunt æquales et origine inter se conjunctæ, sed etiam (in quo quam maxime ratio mysterii cernitur), *quia unam numero substantiam communem habent*, adeoque non specie tantum sed numero unus sunt Deus. Cf. Newman, « Arians », pp. 186, sqq.

II. Duplex hic distinguitur error generalis : *primus* eorum qui negaverunt Filium et Spiritum S. ullo modo, etiam in specie et originis relatione, esse Patri consubstantiales; quique proinde Subordinatiani aliquando vocantur: *alter* eorum, qui admissa divinarum personarum unitate specifica et originis, negaverunt unitatem numericam substantiæ. — *Priorem errorem* docuerunt Ariani, Sociniani, Macedoniani. 1. *Arius* negavit Verbum esse ex substantia Patris, aut dici posse consubstantiale Patri : contra quem in symbolo Nicæno profitemur, Christum esse, « Deum de Deo.. consubstantialem Patri ». Hæc vox « consubstantialis », quam Arius in pravum sensum detorquere non potuit, facta est tessera professionis orthodoxæ (cf. Newman, op. cit., p. 253). Ex Arii sectatoribus, *a*) Rigidi ariani dicebant (quod ipse Arius

non est ausus aperte profiteri) Filium esse Patri omnino dissimilem (ἀνόμοιον) : hinc nomen « Anomœi » ; *b*) Semiariani dicebant Filium esse Patri similem in substantia (ὁμοιούσιον) non vero consubstantialem (ὁμοούσιον) ; *c*) Acaciani seu Homœani, rejicientes tum Catholicorum tum aliorum Arianorum doctrinas, dicebant Filium esse Patri similem (ὅμοιον) non quidem in essentia sed velut in repræsentatione seu imagine. Cf. Kleutgen, n. 790 ; Newman, op. cit. pp. 305, 306. — 2. Socinus, sæc. XVI, docuit Jesum Christum esse merum hominem, quem Deus posuit exemplum patientiæ et virtutis. Ita etiam, ut videtur, Anabaptistæ et Quakeri aliqui. Sociniani directe divinitatem Christi, indirecte divinitatem Verbi impugnaverunt. — 3. Macedoniani, ut jam dictum est, negaverunt Spiritum S. esse Patri et Filio consubstantialem.

III. *Secundum* errorem (contra unitatem numericam divinæ substantiæ) admiserunt 1. *Tritheitæ*, qui duce Joanne Philopono docuerunt (sæcc. V et VI), tres esse numero substantias vere divinas inter se æquales, increatas. — 2. Joachim, Abbas Ordinis Cisterciensis sæc. XII, dicebat tres personas esse unum Deum, non unitate numerica substantiæ, sed unitate morali, collectiva, similitudinaria et consensionis, quemadmodum v. g. multi fideles dicuntur una Ecclesia. — 3. Sæc. XVII eumdem errorem docuit Petrus Faydit sacerdos Gallus. — 4. Sæc. XVIII in Germania anonymus quidam auctor idem tradidisse fertur, sed obscure (cf. Kilber, n. 357). — 5. Demum præsenti sæculo Günther, distincta triplici naturæ unitate, scilicet præter specificam et numericam, *qualitativa* (quam vocat), docet esse in Deo tres substantias numero distinctas et æquales (personas *relativas*), quæ necessario conjungantur et fiant una persona *absoluta* per hanc unitatem qualitativam, ad instar membrorum humanorum in uno organismo.

IV. Contra hos omnes tenendum est quod docet symbolum Athanasianum : « Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Et tamen non tres Dii, sed unus est Deus. » Cum autem divinitas Patris a solis atheis negari possit, cumque unitas numerica divinæ substantiæ aliunde constet (cf. commentar. de Deo Uno, nn. 17, 18) (1), nobis agendum est tantum de divinitate Filii et divinitate Spiritus sancti, duplici propositione.

(1) Videtur quidem S. Greg. Nyss. (l. ad Ablav.), admittere tres personas

8. **Propositio. I.** Verbum est vere ac proprie Deus ac Patri consubstantiale. De fide ex Symbolo Nicæno. — Notandum est, multa hic proferri ob connexionem materiæ, quæ supponunt Jesum Christum esse Verbum incarnatum et Messiam, et quæ directe ejus divinitatem ostendunt.

(1) Argumenta ex vetere Testamento.— I. Ex Is. 9. 6, « Parvulus natus est nobis.. et vocatur nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis. » — Parvulus hic descriptus est Messias, ut admittunt plures etiam ex rationalistis (vid. Knabenbauer, in loc., p. 228); atqui iste parvulus est Deus; ergo Messias seu Jesus Christus, Verbum incarnatum, vere est Deus.

Minor probatur ex locutione « Deus fortis »: Hoc nomen « Deus fortis » (hebr. « El gibbor ») non Deo Patri, ut volunt rabbini, sed Parvulo isti tribuitur, id quod exprimunt cum Vulgata veteres versiones, quodque ipse prophetæ scopus (nempe describendi « parvulum natum ») imo et textus hebraici constructio grammatica teste Rosenmüller exigunt; atqui isto nomine « Deus fortis, El gibbor » divinam designari naturam, certissimum est: ita enim appellatur Jahve Deut. 10. 17, Jer. 32. 18, 2 Esdr. 9. 32, sicut et alibi apud ipsum Isaiam, qui (10. 20, 21) Jahve vocat Sanctum Israel, et in membro parallelo El gibbor; ergo. — Ex Petavio (de Trin., l. 3, c. 2, n. 16) eodem modo interpretati sunt hunc locum non solum SS. Ignat., Irenaeus « ac reliqui Patres », sed et Symmachus et Aquila.

II. Ex Ps. 109, « Dixit Dominus [Jehova] Domino meo: Sede a dextris meis... Ex utero ante luciferum genui te.. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech ». — Dominus, cui hæc dixit Jehova est Messias; atqui Dominus iste est vere Deus; ergo Messias seu Jesus Christus, Verbum incarnatum, verus est Deus.

Major constat 1. ex ipso contextu: nemo enim alius præter Messiam intelligi potest, qui sit Davidis Dominus, sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, etc.; 2. ex interpre-

divinas non alio sensu esse unum Deum, quam tres homines sunt consubstantiales. Sed putabat ipse ex principiis platonicis, omnes homines eandem numero humanitatem revera habere. « Multi quidem sunt eandem sortiti naturam, unus vero in omnibus est homo... Unus nobis confitendus est Deus juxta Scripturæ testimonium: audi Israel, Dominus Deus tuus Dominus unus est; etiamsi nomen deitatis ad totam pertineat sanctam Trinitatem. » Cf. Franzelin, thes. 9, schol.

tatione ipsius Christi (Matth. 22, 41-46, etc.), S. Petri (Act. 2. 34 : cf. Epist. prima 3. 22), S. Pauli (præsertim Hebr. 1), et Patrum omnium.

Prob. Min. Ille est verus Deus qui 1. habet gloriam et regnum divinum, qui 2. est Deo consubstantialis, ac 3. æternus : atqui 1. hunc Dominum habere gloriam et regnum divinum, indicant verba, « sede a dextris meis » ; 2. eum esse Deo consubstantialem, probant verba « ex utero.., genuite » (cf. n. 46, not.); 3. eum esse æternum significant verba, « ante luciferum genui te » ; ergo. — His omnino parallela sunt : 1. illud Ps. 2. 7, 8 (quod S. Paulus Hebr. 1. 5 ; 5. 5, de Christo intelligit), « Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos. » ; necnon 2. illud Dan. 7. 13, « Ecce cum nubitus cœli quasi filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dierum pervenit : et in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem et honorem, et regnum ; et omnes populi, tribus, et linguæ ipsi servient : potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur : et regnum ejus, quod non corrumpetur. » Quibus locis Messias « Filius hominis », divinitatis notis, nempe generationis divinæ et adventus cum nubibus cœli insignitur, ac prædicitur ei gloriosa illa de universis adversariis victoria cum supremo et æterno in omnes creaturas dominio, quam S. Joannes (Apoc. 19. 13, sqq.) « Verbo Dei » prænuntiavit.

(2) Argumenta ex novo Testamento. — Prob. I. Ex Jo. 1. 1, « In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum ». (In hoc capite, ait Franzelin, « de Verb. Inc. » thes. 8, « singula doctrinæ capita de Jesu Christo vero Deo Deique Filio quibus velut lucis radiis Scripturæ universæ splendent, in unum quodammodo collecta verticem conspiciuntur. ») — Persona cui attribuuntur æternitas et potentia creativa, quæque vocatur simpliciter Deus, vere est Deus ; atqui ejusmodi est Verbum de quo loquitur Evangelista ; ergo Verbum vere est Deus.

Major patet. Æternitas enim et potentia creativa nonnisi Deo conveniunt, et nomen « Deus » in singulari numero sine addito soli divinitati tribuitur in Scriptura.

Prob. Min. per partes. — 1. Verbum istud substantiale est et *persona*, non merum Dei attributum absolutum sicut sapientia

v. g. aut omnipotentia : dicitur enim « Deus » ; et juxta Evangelistam erat « apud Deum » et proinde distinctum ab eo et in se subsistens, non vero « in Deo » tantum, quod posterius dicendum esset de mero attributo : cf. Marc. 6. 3, « Nonne et sorores ejus nobiscum (προς ἡμας) sunt ? » ; Matth. 26. 55, « Quotidie apud vos (προς ὑμας) sedebam » ; 1 Cor. 16. 6, « Apud vos (προς ὑμας) autem forsitan manebo ».

2. Ista persona est *æterna:* dicitur enim « in principio erat Verbum » : jamvero sive principii nomine intelligatur principium absolutum, illud scilicet ante quod nullum aliud concipi potest proinde ipsa æternitas (ut suadet contextus et collatio Eccli. 24. 5 ; Prov. 8. 22 ; 1 Jo. 1. 1) ; sive principium relativum, idest principium rerum creatarum — *a*) Verbum dicitur *jam fuisse* in illo principio, ac *b*) manifeste opponitur tanquam non habens principium rebus principium habentibus, et *c*) distinguitur ut increatum a rebus factis (quæ nonnisi v. 3. Evangelista commemorare incipit) : Verbum *erat*, cetera omnia per ipsum *facta sunt*.

3. Verbo illi attribui *potestatem creativam*, patet ex v. 3, ubi forma negativa et affirmativa declaratur, « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est ».

4. Verbum vocatur simpliciter « Deus » : dicit enim Evangelista, « Deus erat Verbum », vel clarius græce, θεος ἠν ὁ λογος, ubi articulus demonstrat λογος esse subjectum, θεος autem prædicatum. — Cf. Franzelin, l. c. ; Hurter, nn. 170, sqq.

Scholion de « Logo » S. Joannis. — Nomen *Verbum* seu Λογος, quod ut postea videbitur (v. g. n. 28) aptissimum est ad Filii naturam exprimendam, apud S. Joannem invenitur non tantum in Evangelio sed et 1 Ep. 1. 1, et Apoc. 19. 13 ; non videtur tamen ab ipso Christo adhibitum fuisse, neque apud alios novi Testamenti scriptores (si forsan excipias Hebr. 4. 12) reperitur. Tempore autem illo quo scripsit S. Joannes Evangelium, nomen hoc usuale fuisse et probabilius ab ipso Evangelista in instructione orali adhibitum, inde liquet, quod illud statim in ipso Evangelii exordio sine explicatione introducit. Illa autem ætate de Verbo Dei plurima scripta sunt a philosophis platonicis, et nominatim a Philone Judæo Alexandrino (nat. ante C. circ. 20), qui cum philosophia græca conciliare quærebat doctrinam V. Testamenti (Ps. 32. 6 ; Prov. 8. 22-31 ; Sap. 7. 24-30 ; 8. 1-4 ; 18. 15 ; Eccli. 1. 4, etc.) de Sapientia et Sermone Dei, quem

rabbini in targumim jam vocaverant Memra (idest verbum externum) tribuentes ei plurima ipsi Jehova propria (1). In vetere ergo Testamento habebantur saltem in germine ea omnia quæ de Verbo Dei communia sunt S. Joanni et Philoni, nec proinde ullatenus admittendum est, quod volunt rationalistæ, ab hoc hausisse Evangelistam ipsam appellationem Verbi seu λογου, multo vero minus doctrinæ substantiam. Philonis enim Logos, si vere fuit hypostasis et distinctus a principio (de qua re dubitant plures), certe fuit summo Deo longe inferior (« natura Deo confinis : hoc quidem minor, homine vero præstantior », *de Somniis*), ac verbum internum mentis fuit, non Verbum incarnatum seu Deus-homo (2). — Dicere ergo licet cum pluribus recentioribus (Knabenbauer, in S. Jo., p. 65 ; Pesch, de Incarn., n. 22) post Maldonatum, S. Joannem terminologiam tunc maxime receptam usurpasse ad novi Testamenti theologiam aptius et utilius declarandam, ac simul ad notiones aliquas falsas de divinitate convellendas (3).

II. Ille cui ex rei veritate attribuuntur, 1. nomina, 2. virtutes et operationes, 3. attributa, 4. honor et cultus, quæ sunt divinitati propria, est vere Deus ; atqui Scripturæ hæc omnia Christo attribuunt ; ergo Christus est verus Deus.

Prob. Min. per partes. — 1. Quoad *nomina*. Nomina « Deus » sine addito, et « Filius Dei », quæ ex usu biblico nunquam in singulari numero de aliqua creatura pura dicuntur, sæpe Christo in Scriptura tribuuntur. *a*) S. Thomas Apostolus (Jo. 20. 28) dixit Christo, « Dominus meus, et Deus meus » ; S. Paulus (Tit. 2. 15), scribit, « Exspectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi » (græce, του μεγαλου θεου και σωτηρος ἡμων Ἰησου Χριστου) (cf. Rom. 14. 10-12) ; item S. Joannes (2 Epist. 5. 20), « Hic est verus Deus, et vita æterna » : necnon in Evangelio (1. 18), juxta lectionem (ὁ μονογενης θεος) quam

(1) Ita v. g. Targum Jonathan alludens ad historiam serpentis ænei (Num. 21. 6, sqq.: cf. Sap. 16. 7) dicit, « Et erit, si quis percussus aspexerit eum, vivet, si cor ejus dirigatur ad Nomen Verbi [Memra] Domini ».

(2) « It is admitted on all hands that his [St. John's] central affirmation « the Word became flesh », which underlies all he wrote, is absolutely new and unique. » Westcott, « Gospel of St. John », p. xv.

(3) « Philo and St. John, in short, found the same term current, and used it according to their respective apprehensions of the truth. » Westcott, l. c., p. xvii.

ipse Harnack omnino certam censet, « unigenitus Deus ». — Præcipua autem loca sunt Jo. 1. 1, « Deus erat Verbum », et juxta unanimem Patrum consensionem (quam exhibet Franzelin, de Verbo incarn., thes. 9), illud epistolæ ad Romanos (9. 5), « Ex quibus [id est, ex Judæis] est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula ». — *b*) Quoad aliud nomen, Christus vocatur constanter, a Patre (Matth. 3. 17; 17. 5), a seipso (Matth. 26. 63-66; Marc. 14. 61, 62; Jo. 3. 16, 17, 18), ab Angelo (Luc. 1. 35) ab Apostolis (Matth. 14. 33; 16. 16, 17; Jo. 6. 70), et ab aliis (v. g. a Centurione, Marc. 15. 39), imo et a dæmonibus (Luc. 4. 41), « Filius Dei », Filius (cum articulo ὁ υἱός), Filius dilectus, Filius unigenitus Dei.

2. Ad *virtutes et operationes* quod attinet. Virtus creativa, missio Spiritus sancti, vivificatio et illuminatio spiritualis hominum solius Dei sunt; atqui hæc Christo in Scripturis tribuuntur. — *a*) Virtus creativa declaratur v. g. Jo. 1. 3, « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est » : (necnon Ibid. 5. 17-21, « Pater meus usque modo operatur, et ego operor.. Quæcumque ille fecerit, hæc et Filius similiter facit.. » : cf. 10. 28, etc.) ; etiam Hebr. 1. 10-12, ubi Apostolus de Christo intelligit verba Psalmi (101. 26, 27), « Tu in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli..» (cf. Coloss. 1. 16, 17, 20). — *b*) Christus attribuit sibi missionem Spiritus sancti, Jo. 15. 26, « Quum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis.. » — *c*) Christus seipsum principium vitæ supernaturalis declarat, v. g. Jo. 14. 16, « Ego sum via, et veritas, et vita : nemo venit ad Patrem nisi per me », etiam Jo. 11. 25, « Ego sum resurrectio et vita », Ibid. 8. 12, « Ego sum lux mundi » ; præterea ex eodem Evangelio S. Joannis 1. 12, in Christo « vita erat, et vita erat lux hominum », et (v. 14) erat Christus plenus gratiæ et veritatis, et (v. 16) de plenitudine ejus omnes nos accepimus.

3. Quoad *attributa*. Æternitas et identitas numerica in natura cum alia persona sunt propria divinitatis ; atqui *a*) æternitas adscribitur Christo, v. g. Jo. 1. 1, « In principio erat Verbum »; Ibid. 8. 58, « Antequam Abraham *fieret*, ego *sum* » : et *b*) identitas naturæ cum Patre, Ibid. 10. 30, « Ego et Pater *unum* sumus » (cf. Franzelin, de Verb. Inc., thes. 7. n. I).

4. Postremo, *supremum cultum* et adorationem Scripturæ Christo vindicant, *a*) in genere, v. g. (Eph. 5. 5), « Unum est

regnum Dei Patris et Jesu Christi », (Apoc. 21. 23) « una claritas » ; (Philipp. 2. 10, 11) « Ad nomen Jesu omne genu flectatur.. Jesus Christus in gloria est Dei Patris » : demum ipse Christus dicit (Jo. 5. 23) statutum esse a Patre, « ut omnes honorificent Filium *sicut* honorificant Patrem ». — *b*) Speciatim postulatur Jesu Christo cultus supremus fidei Jo. 14. 1 (« Creditis *in* Deum, et *in* me credite ») ; spei (1 Tim. 1. 1, « Spes nostra »), charitatis (Matth. 10. 37, « qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus » ; Jo. 14. 23, « si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum et ad eum veniemus»), adorationis (Hebr. 1. 6, « et adorent eum omnes angeli Dei » : cf. Ps. 96. 7). Ergo. — Singulas hujus argumenti partes expendit Franzelin, op. cit., thesibus 2-7.

III. Ex his et aliis Scripturæ locis concludit Perrone (de Trin., n. 165) : « Vel Christus et Scriptores sacri deceperunt nos, vel fatendum est Verbum seu Filium Dei vere et proprie Deum esse ac Patri consubstantialem. At primum dici nonnisi impie et absurde potest : quia Deus ipse auctor esset deceptionis nostræ.. Restat igitur, ut Verbum vere et proprie Dei Filium, Deum, Patrique consubstantialem profiteamur. »

Solvuntur Objectiones

9. Obj. 1. Contra argumentum ex nomine « Deus ». — Christus ipse explicavit se nullo alio sensu esse Deum, quam erant olim judices et prophetæ (Jo. 10. 34, 35, « Nonne scriptum est in lege vestra [Ps. 81. 6] quia : Ego dixi, dii estis ? Si illos dixit deos... vos dicitis : Quia blasphemas : quia dixi, Filius Dei sum »); atqui isti erant dii sensu tantum metaphorico ; ergo et Christus

Resp. *Nego Maj*. Etenim 1. statim provocat Christus (vv. 37, sqq.) ad opera sibi et Patri communia, nempe miracula, ut ostendat Patrem esse in ipso et ipsum in Patre ; ideoque 2. Judæi (v. 39) adhuc quærebant eum apprehendere ad lapidandum. Hinc 3. habetur tantum argumentum a minori ad majus hujusmodi : Si citra blasphemiam judices isti dicti sunt dii, quanto verius et justius Deus dicor ego, quem Pater sanctificavit et misit in mundum, quique utpote Messias qui « in gentibus hæreditat » (vid. Ps. 81. 8), totam terram et ipsos hos judices judicabit. Cf. Franzelin, de Verbo incarn., thes. 7, n. I (ed. 1869, pp. 51, sqq.).

Inst. 1. Moyses dicitur in Scriptura singulari numero « Deus »

(Exod. 7. 1, « Constitui te Deum Pharaonis ») ; atqui Moyses non habuit divinam naturam ; ergo non valet argumentum ex nomine « Deus » etiam in singulari numero.

Resp. *Dist. Maj.* Dicitur Moyses cum addito « Deus *Pharaonis* » (seu Pharaoni), idest ad imperandum Pharaoni nomine et auctoritate Dei, *conc.;* dicitur « Deus » simpliciter, *nego.* Fatetetur in « Thesauro » ipse Gesenius (« testis non suspectus », ut ait Franzelin, l. c., p. 14), non tantum nomen incommunicabile « Jehova », sed etiam « Adonai » nunquam de singulari aliquo homine simpliciter adhiberi.

Inst. 2. Ipse Christus alloquens Patrem, dicit eum solum Deum verum (Jo. 17. 3, « ut cognoscant te, *solum Deum verum,* et quem misisti Jesum Christum ») ; ergo Christus non est verus Deus. — Idque confirmatur ex Apostolo 1 Cor. 8. 6, « Unus est Deus, Pater, ex quo omnia » ; item ex Ephes. 4. 6, « unus Deus, et Pater omnium ».

Resp. *Dist. Anteced.* Christus dicit Patrem « solum Deum verum », ad excludendam pluralitatem deorum (τον μονον ἀληθινον θεον), *conc.;* ad excludendas alias personas divinas, *nego.* — In textibus ad confirmationem allegatis excluditur tantum eadem pluralitas deorum.

Inst. 3. In Scripturis novi Testamenti ad significandum summum Deum vox θεος adhibetur cum articulo ; atqui nunquam dicitur Christus ὁ θεος ; ergo non est verus Deus.

Resp. *Nego Maj.* Etenim 1. aliquando ponitur θεος sine articulo ad significandum summum Deum, uti v. g. Jo. 1. 6, « Fuit homo missus a Deo » (παρα θεου) : item vv. 12, 13. 18; dum 2. e contra præponitur articulus ubi agitur de deo falso seu idolo, v. g. 2 Cor. 4. 4, « In quibus Deus (ὁ θεος) hujus mundi » : cf. Act. 7. 43 ; Gal. 4. 8, 9.

Nego Min. Vocatur enim Christus ὁ θεος a S. Thoma (Jo 20. 28), a S. Paulo (Rom. 9. 5), a S. Joanne (1 Epist. 5. 20).

Obj. 2. Si Christus verus Deus esset, *a*) bonus esset bonitate divina, *b*) æqualis Patri, *c*) omnipotens, *d*) omniscius ; atqui *a*) ipse Christus a se excludit bonitatem divinam (Marc. 10. 18, « Quid me dicis bonum ? Nemo bonus, nisi unus Deus »), *b*) distincte dicit Jo. 14. 28, « Pater major me est », quem etiam vocat Jo. 20. 17, « Deum meum et Deum vestrum », *c*) ait Jo. 5. 19, « Non potest Filius a se facere quidquam », ac demum *d*) aperte fatetur se ignorare diem judicii (Marc. 13. 32, « De

die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater ») ; ergo Christus non est verus Deus.

Resp. *ad Min. per singula.* — Ad *a*) *Nego :* his enim verbis, ut plures interpretantur Patres (v. g. SS. Athanas., Greg. Naz., Basil., Hilar., Ambros., Aug. : vid. Holzclau, n. 348), voluit Christus tacite commonere adolescentem de sua divinitate, quasi dixisset : Me Deum non putas, et tamen bonum dicis : solus autem Deus per excellentiam bonus est ; ergo vel bonum me non appella, vel Deum me esse crede. — Ad *b*) *Dist.* Pater major est Filio vel ratione originis e Patre qui principium est in divinis (ita exponunt Patres græci) vel ratione humanæ Filii naturæ in qua ad Patrem rediturus erat (ut Patres latini explicant), *conc. ;* est major Filio ratione divinæ naturæ, *nego :* jam enim in eodem sermone dixerat Christus (vv. 9, 10), « qui videt me, videt et Patrem... ego in Patre, et Pater in me est... ». Eodem sensu, loquens de humanitate in qua ascensurus erat, Christus (Jo 20. 17) vocat Patrem Deum suum. — Ad *c*) *Dist.* Filius non potest facere quidquam a se, eo quod a Patre per generationem acceperit totam virtutem divinam, *conc. ;* non habet virtutem et omnipotentiam divinam, *nego :* quia subjungit statim, « quæcumque enim ille [Pater], fecerit, hæc et Filius *similiter* facit ». — Ad *d*) *Dist.* α) Non sciebat Filius hunc diem ad manifestandum aliis, *conc. ;* ignorabat simpliciter, *nego.* In hac ergo explicatione, quæ dicitur a Franzelin (de Verbo inc., thes. 42, p. 424) « obvia et planior », quamque post SS. Ambros., Hieron., Chrysost., August., tenet Bellarm. (de Christo, l. 4, c. 1), ignorantia Christi fuit « œconomica ». Aliis tamen placent aliæ distinctiones : v. g. β) ignoratus fuit iste dies ab omni creatura, ac proinde ab ipsa Christi humanitate secundum suam essentiam spectata (idest, præscindendo ab ejus elevatione ad unionem hypostaticam cum Verbo divino), *conc. ;* ignoratus fuit ab ipsa humanitate Christi, uti de facto se habebat, *nego ;* γ) Filius hunc diem non sciebat scientia eadem qua Pater, nempe scientia incommunicata (pariter ac Jo. 5. 19 non potuit a se facere quidquam : cf. Jo. 26. 28), *conc. ;* non sciebat scientia a Patre communicata, nego : ita explicant SS. Greg. Nazianz. et Basil.

Ad hanc difficultatem explicandam asserta est a pluribus Protestantibus (quasi ex Philipp. 2. 7, « Semetipsum exinanivit » : ἑαυτὸν ἐκένωσεν· κένωσις aliqua, qua, per ipsos, Verbum divinum in incarnatione omniscientiam suam aliaque divinitatis attributa

deposuit. Quæ tamen interpretatio nedum catholicæ fidei de duplici Christi natura (vid. de Verbo incarn., nn. 15, sqq.) adversatur, sed et doctrinæ ipsius Apostoli, ex quo (l. c., v. 6) Christus « cum in forma Dei esset [ἐν μορφῃ θεου ὑπαρχων : in natura Dei subsistens], non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo », idest fuit vere (et ideo incommutabiliter) Deus.

Obj. 3. Non est verus Deus, qui creatus est, quique instrumentum Dei fuit in creatione mundi ; atqui *a*) Sapientia divina, seu Verbum, dicitur creata, Eccli. 24. 14, « Ab initio et ante sæcula creata sum », et iterum Prov. 8. 22 (juxta LXX), « Dominus creavit me in initio viarum suarum » : item *b*) de Verbo dicitur Jo. 1. 3, 10, « Omnia per ipsum facta sunt... mundus per ipsum factus est » ; ergo.

Resp. *Dist Min.* Ad *a*) Sapientia dicitur creata sensu improprio (idest simpliciter producta), *conc.* ; sensu proprio (productionis ex nihilo), *nego*. Vox latina « creare » (græce, κτιζειν) non significat semper productionem ex nihilo, sicut quando dicitur v. g. cardinalis creari a Papa. Re tamen vera non constat de hac voce in textibus citatis : in priore enim Sapientia dicitur juxta LXX ante sæculum fundata, dum in altera, juxta Vulgatam post Hebræum legitur « Deus possedit [idest genuit : cf. Gen. 4. 1 ; Deut. 32. 6] me » et plures putant ἐκτισε apud LXX corruptionem esse scribarum pro ἐκτησε (« possedit »). Cf. Holzclau, n. 349. — Obiter hic notare licet, verba aliquando objecta S. Joannis Baptistæ Jo. 1. 15, « Qui post me venturus est, ante me factus est », sumi sensu tantum morali et dignitatis, et significare Christum S. Joanni anteponi. — Ad *b*) *Dist.* Omnia per Verbum facta sunt tanquam per causam exemplarem aut efficientem, *conc.* ; tanquam per causam instrumentalem, *nego*.

Obj. 4. Sæpe distinguit S. Paulus Patrem a Filio vocando Patrem Deum et Filium Dominum (v. g. 1 Cor. 8. 6, « Unus Deus, Pater, ex quo omnia.. : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia » : vid. Ib. 1. 3 ; 12. 4-6 ; 2 Thess. 1. 2 ; 2. 15) ; atqui ita distinguendo manifeste supponit Filium non esse Deum ; ergo.

Resp. *Nego Min.* Ex pluribus enim locis constat Apostolum æquivalenter dicere Deum et Dominum. Ita 1. in ipso contextu loci objecti 1 Cor. 8, promiscue vocantur (v. 5) paganorum divinitates « dii multi et domini multi ». — 2. Christus dicitur Deus et Dominus Coloss. 3. 24, 25, « A Domino accipietis retri-

butionem hæreditatis. Domino Christo servite. Qui enim injuriam facit, recipiet id quod inique gessit ; et non est personarum acceptio apud Deum. » — 3. Pariter Rom. 14. 10-12 unus judex, ante cujus tribunal stabunt omnes, et cui omne genu flectetur, est simul Christus, Dominus, Deus. — Demum 5. ex S. Paulo Salvator ille (ὁ Σωτηρ) qui est Christus, est etiam Deus (vid. Tit. 1. 3, 4 ; 2. 13 ; 3. 4, 6). — Proinde Apostolus, ut jam notaverat S. Ambros (in Epist., ad Galat. 1. 3), « Nec minorem Filium significat, cum eum Dominum nostrum vocat ; nec Patrem majorem quia eum Deum nostrum appellat ; quia non erit verus Deus Pater, nisi et Dominus sit ; neque verus Dominus Filius nisi et Deus sit ».

10. **(3) Argumenta ex traditione. — I.** Cum doctrina nostra fatentibus omnibus facta sit saltem sæculo quarto decurrente unica orthodoxa, sola difficultas potest esse de tribus prioribus sæculis. Horum autem fidem eandem fuisse ac nostram, 1. a priori constat Catholicis ex unitate et infallibilitate fidei in Ecclesia : neque enim admittere licet talem progressum et profectum doctrinæ, ut vetustiores Patres dicantur universim imperfecte et erronee sensisse de doctrina fundamentali ac necessaria hujusmodi, quæ in ipsa baptismatis formula et in liturgiæ symbolis fidelibus omnibus credenda quotidie explicite proponebatur (cf. Franzelin, thes. 10, n. II) ; deinde 2. ex eo quod ad Patres illos antiquiores, uti secum sentientes, frequenter, aperte et confidenter, provocant Patres postnicæni. Ita v. g. S. Athanas. (de decret. nic.), « Nos quidem hanc sententiam a Patribus ad Patres transiisse demonstramus, vos vero, o novi Judæi et Caiphæ discipuli, quos Patres dictorum vestrorum exhibere potestis?...fides quam synodus [Nicæna] scripto confessa est, ipsa est fides catholicæ Ecclesiæ. » Et S. Aug. (de Trin., l. 1, c. 4), « Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ Deus est, divinorum librorum veterum et novorum catholici tractatores, hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus, unius ejusdemque substantiæ inseparabili æqualitate divinam insinuent unitatem ». Plura testimonia exhibet Petav. præf., c. 2, nn. 1-5. — Idque liquet 3. ex ipsius Arii primorumque sectatorum fraudibus : hi enim, ut querebantur SS. Athanasius et Hilarius, dum *a*) S. Alexandri doctrinam calumniarentur, quasi sanctus præsul negasset Verbum esse genitum a Patre, ipsi *b*) ad hæresim

tegendam et fucum simplicibus, tum populis tum pastoribus, faciendum, plures formulas catholicas usurpabant, quibus non jam obvium et receptum sensum sed suum hæreticalem sophistice imponebant (subdole v. g. admittendo Filium esse plenum Deum, unigenitum, ante sæculum genitum, immutabilem, etc.): attamen *c*) alias locutiones catholicas (v. g. consubstantialis) quæ nulla arte in pravum eorum sensum de Filii inferioritate detorqueri potuissent, prorsus rejiciebant simulato illo prætextu, quod a Scripturæ usu alienæ essent, quod ansam præberent Sabellianis, etc. : quæ omnia artificia inutilia certe fuissent, nisi apud fideles in confesso esset uti fides ipsa apostolica, Filium esse Deum verum, non aliter quam Pater est. Cf. Franzelin, de Trin., thes. 8, n. I ; Newman, « Arians », chap. 3, sect. 1 (edit. 4, pp. 253, sqq). — Imo 4. hic satis fuisset solum præscriptionis argumentum. Cum enim *a*) difficillimum fuisset dogma hujusmodi, rationem humanam tam longe transcendens, in religionem christianam quæ primo jam sæculo per totum orbem diffusa fuit (vid. Rom. 1. 8 ; 15. 18, 19 ; Coloss. 1. 6, 23) introducere sine reclamatione, cumque *b*) nullum hujusmodi reclamationis vestigium inveniatur, licet adversus contrarios errores Praxeæ, Noeti, Pauli Samosateni etc. protestatum sit ; cumque *c*) ipsi adversarii ut ex objectionum solutione constabit, hujus introductionis auctorem vel ætatem assignare nequeant : omnino concludendum est, doctrinam Trinitatis ab ipso ævo apostolico descendere.

II. Ex particularibus priorum sæculorum testimoniis sequentia citasse sufficiet. — 1. *Sæc. I.* S. Ignatius M. ait (epist. ad Ephes. : apud Theodoret.), « Unus est medicus carneus et spiritalis, genitus ex ingenito, in homine Deus, in morte vera vita, ex Maria et ex Deo » : item (epist. ad Rom.) vocat Christum « Dominum nostrum » « Filium Dei secundum divinitatem et potentiam ». Hermas (Pastoris l. 3) dicit Filium Dei esse in magna potestate et imperio et omni creatura antiquiorem, « ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam ». S. Clemens Romanus eodem ævo de Christo honorificentissime loquitur, dicens eum (epist. ad Corinth.) Dominum (ὁ κυριος), et Filium Dei. Narratur etiam Aristides Atheniensis eodem sæculo docuisse coram Hadriano imperatore, « Christum Jesum solum esse Deum ». — Vide Petav., de Trinit., Præf., cap. 2. — 2. *Sæc. II.* S. Justinus M. dicit (dialog. cum Tryphone), « esse alterum in sacris libris, qui nominatur Deus et Dominus præter universorum opificem

[scil. Patrem] », cui alteri docet tribui in Scripturis inter alia nomen « Deus adorandus ». Athenagoras (in Legat.) dicit de Filio, Dei Verbo, « Ab ipso imo et per ipsum omnia facta sunt, cum sit unum Pater et Filius, et sit in Patre Filius, et Pater in Filio, unitate et virtute Spiritus ». S. Irenæus (l. 4, c. 8), « Et bene, qui dixit ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum. Mensura enim Patris Filius, quoniam et capit eum. » Censet Petavius (l. c., cap. 3, n. 2), hæc S. Irenæi verba, « instar amplissimi voluminis » esse, « ad commendandam Patris et Filii omni ex parte absolutam æqualitatem ». — 3. *Sæc. III.* S. Greg. Thaumat. (in confessione fidei, quam jussu B. Mariæ Virginis S. Joannes Evangelista eum docuisse fertur : vid. Petav., c. 4, n. 5), dicit Christum « unum Dominum, solum ex solo, Deum ex Deo ». Item ex S. Dionysio Alex. (epist. ad Paul. Samosat.) Christus est « Dei virtus et sapientia, Verbum sempiternum ; qui cum æternus esset, factus est puer, natus nobis filius ». Similiter Hippolytus, inter alia perplurima, dicit (Serm. 1) Christum « Deum illum infinitum simul, et circumscriptum hominem ». Demum a Clemente Alexandrino quem tamen putat Petavius (l. 1, c. 4) erronee de Filio persæpe locutum esse, dicitur Christus, « divinum Verbum, verus sine controversia Deus, cum Domino totius universitatis adæquatus » (Protreptic., cap. 10). Præter præcedentes citat Petavius Dionysium P., Cyprianum, Arnobium, Lactant. Censet autem (cap. 4) Originem et (cap. 5) Tertullianum de dignitate et æternitate Filii manifeste errasse : quos tamen alii theologi excusant, sicut et aliquatenus ipse Petavius in Præfatione (quam postea scripsit).

III. Ex Martyrum actibus. — Ita v. g. S. Marcellus, filius minimus S. Felicitatis, « Omnes qui non confitentur Christum verum Deum esse, in ignem æternum mittentur ». Eandem fidem testantur acta SS. Ignatii M. (« Unus est Deus.. et unus est Christus Jesus, Filius Dei unigenitus »), Polycarpi (« Christum cum Patre et Spiritu sancto Deum esse confiteor »), Symphorosæ (« Si pro nomine Christi Dei mei incensa fuero, illos dæmones tuos magis exuro »), Achatii (« Filius Dei Verbum veritatis ex Dei corde processit »). Cf. Franzelin, thes. 10, n. I (p. 157) ; Perrone, n. 206.

IV. Imo banc fuisse antiquam Catholicorum fidem, vel ex ipsis Christiani nominis hostibus colligitur : scilicet 1. ex veteribus hæreticis, qui, ut Apostolorum professiones de Christi

divinitate eluderent, dicebant eos veritatem vel ignorasse vel discipulos celasse, 2. ex Judæis, qui (in citationibus apud apologistas Christianos) dicunt Christum, si Deus fuisset, in Ægyptum fugere non debuisse, etc.; 3. ex paganis, qui similiter dicunt doctrinam de Christi divinitate facere Deum mutabilem, etc. — Notissimus est locus Plinii testantis (in Epist. ad Trajan.), quod Christiani « soliti essent stato die Christo quasi Deo carmen dicere secum invicem ». Lucianus item (de morte Peregrini, 13) dicit de Christianis, « Primus illis legislator [Christus] persuasit omnes esse invicem fratres, postquam semel transgressi græcos deos abnegaverint, adoraverint autem affixum illum cruci suum sophistam atque ex ipsius legibus vivant ». Cf. Perrone, nn. 207, sqq.

Solvuntur Objectiones

11. Obj. 1. Ex Patribus antiquioribus, aliqui dixerunt *a*) Filium non esse Deum qui super omnia est (ita Pseudo-Ignat., epistt. ad Philipp. et ad Tarsens.), *b*) Patrem esse Filio « causam ut it » (ita S. Justin. M., dialog. cum Tryph.), *c*) Filium esse Dei administrum vel ipsi obedire (ita S. Iren., l. 3, c. 8; Theoph. Antioch., ad Autol., l. 2; Clem. Alex., Strom. 7), *d*) Filium secundo loco haberi et honorari, aut secundum esse a Patre (S. Justin. M., l. c.; Tertull., contra Prax., c. 3), *e*) Filium esse portionem Dei (ita Tertull., op. cit., c. 9, « Pater tota substantia est, Filius vero derivatio totius et portio »), *f*) solum Patrem esse invisibilem, Filium autem esse visibilem (ita S. Iren., l. 4, cc. 6, 20; S. Justin., Dialog.; Tertull., op. cit. cc. 14-16; alii); atqui dicta hujusmodi excludunt Filii æqualitatem et consubstantialitatem cum Patre; ergo.

Resp. 1. *Generatim.* Ex hujusmodi locutionibus, licet duriusculis, nequit statim concludi, Patres illos vetustiores aliter quam nos de doctrinæ substantia sensisse: nondum enim, tam propter temporum difficultates quam propter ipsius mysterii indolem superrationalem, determinata et in usum recepta fuit accurata terminologia (vid. Card. Newman, « Tracts theol. and eccles. », pp. 287, sqq.). Hinc de Patribus illis dixit S. Hieronymus (contra Rufin. apol., l. 2, c. 4), « Fieri enim potest, ut vel [*a*] simpliciter erraverint, vel [*b*] alio sensu scripserint, vel [*c*] a librariis eorum paulatim scripta corrupta sint; vel certe [*d*] antequam in

Alexandria quasi dæmonium meridianum Arius nasceretur, innocenter quædam et minus caute locuti sint et quæ non possint perversorum hominum calumniam declinare ». Prætermissâ corruptione textus per scribas (*c*), quæ de pluribus vix obtendi potest ; certe locum habent S. Hieronymi explicationes (*b*) et (*d*). Patres vero de facto simpliciter errasse (*a*), sine præjudicio infallibilitatis Ecclesiæ de *omnibus* aut fere omnibus Patribus admitti non posset ; et *particulares* etiam Patres *de re ipsa* errasse non est admittendum, donec probetur, ipsorum verba nulla probabili ratione cum doctrina catholica conciliari posse. Vid. Franzelin, thes. 10, n. II (pp. 160, sqq.). Quamque necessaria sit hæc cautio, omnino evincit historia S. Dionysii Alexandrini. Is enim cum in disputatione adversus Sabellianos exemplum agricolæ et vitis (cf. Jo. 16. 1) obiter adhibuisset ad realem illustrandam distinctionem vel personarum Patris et Verbi, vel (ut eum interpretatur S. Athanas.) Christi formaliter spectati, in natura assumpta, et Patris : delatus fuit ad Dionysium alium Romanum Pontificem (m. 269), quasi dixisset Filium esse opus (ποιημα) Patris nec ipsi consubstantialem. Respondit porro Alexandrinus, huic locutioni (ποιημα : quam tamen ipse revera non videtur adhibuisse) absolute loquendo sanum subesse posse sensum, nempe originis Filii a Patre : quo sensu plures explicant Clem. Alex. et Tatian. vocantes Verbum *opus* (ἐργον) Patris. Cf. Franzelin, pp. 196, 197. — Petavius vero in ipsa Præfatione (c. 1, n. 12) admisso *a*) scriptores quosdam ecclesiasticos antiquiores qui non sint vere Patres, perperam omnino in hac re aliquando sensisse (nempe Tatian., Tertull., Origen., Lactant.), docet *b*) aliquos Patres non quidem de doctrinæ catholicæ substantia, sed « in consectariis quibusdam » nonnihil errasse (ita per ipsum, S. Justin. M., Athenag., Theophil. Antioch.), reliquos vero *c*) in omnibus doctrinæ sanæ consensisse, et ad summum loquendi duntaxat modo ab usitata præscriptione dissidere (uti S. Iren., Clem. Alex., S. Greg. Neocæs., S. Methodius).

Resp. 2. *Singillatim.* — Ad *a*) *Dist.* Filius non est « Deus super omnia » sensu relativo seu hypostatice, *conc.* : solus enim Pater hanc præeminentiam personalem habet, ut sit fons totius divinitatis et principium sine principio ; hæc supereminentia super omnia quatenus est attributum absolutum, negatur Filio, *nego*. Etiam post Conc. Nicænum nomen « Deus super omnia

relative sumptum ut Patri proprium usurpatur a scriptoribus orthodoxis qui Filii consubstantialitatem quam maxime defenderunt: v. g. a S. Athanas. (apol. ad Constantium), S. Basil. (ep. 38), S. Greg. Nyss. (contra Apoll.). Vid. Franzelin, p. 170, et de Verbo incarn., thes. 9, n. II. — Pari ratione explicari potest distinctio Origenis (comment. in Jo.), ex quo Pater est ὁ θεος idest principium sine principio seu αυτοθεος, Filius vero simpliciter θεος (sine articulo), eo quod habet divinitatem per communicationem a Patre. — Ad *b*) Pater dicitur « causa Filio, ut sit », sensu tantum improprio, quatenus nempe est ejus principium: et hoc sensu post Conc. Nicænum eam locutionem usurparunt S. Basil. (l. 1 contra Eunom.), S. Greg. Naz. (or. 29), S. Joannes Damasc. (l. 3, c. 5). — Ad *c*) Filius dicitur post ipsum Conc. Nicæn. (v. g. a S. Basil, de Spiritu S.) Patri administrare, obedire, etc., quatenus in operationibus ad extra divina voluntas et potentia qua Filius operatur, ipsi a Patre per generationem communicatur (cf. Jo. 5. 17, 19, 36). — Ad *d*) *Dist.* Filius habetur secundo loco (vel etiam « alius Deus », « alter Deus ») ratione originis, *conc.;* ratione dignitatis et excellentiæ, *nego:* dicit enim alibi S. Justinus (apol. 1), « Hæc ipsa vero ex Patre prolata progenies ante res omnes creatas una erat cum Patre et cum ea Pater loquebatur ». — Pari ratione « natura Filii » (idest formaliter quatenus identificatur cum Filio) dicitur a Clem. Alex. (strom. 7) « soli omnipotenti propinquissima »: scilicet tum in comparatione ad intra cum Spiritu sancto, tum multo magis (quod videtur intendere Clemens) in comparatione ad extra cum creaturis. Cf. Franzelin, pp. 174, sqq. — Ad *e*) Ut clare liquet ex Tertulliani contextu (vid. Kleutgen, n. 895, not.), imo ex ipsis verbis objectis, non significatur Filius esse Patre inferior: illud enim « totum », nempe ipsa deitas quæ est Patris, declaratur derivari per generationem in Filium: neque vocabulum « portio » divisionem importat, sed participationem seu communicationem, alibi enim (contra Marcion., l. 3, c. 6) explicat ipse Tertullianus, Filium esse portionem, quatenus est « consors plenitudinis » Patris. Cf. Franzelin, pp. 172, 173. — Ad *f*) Certe docent hi Patres, divinam naturam in se esse oculis corporeis invisibilem; sed cum tribuerent Filio, non Patri, nedum apparitionem in carne assumpta, sed et veteris Testamenti theophanias quas ut prolusiones incarnationis interpretantur: juxta ipsos solus Pater *de facto* in præsenti ordine

manet invisibilis idque omnino convenienter, cum Filius, imago substantialis Patris et ab ipso procedens, ad aliquem terminum mitti possit, Pater vero a nullo mitti possit (cf. infra, nn. 69 sqq.). Vid. Franzelin, thes. 11, n. IV (pp. 187, sqq.).

Obj. 2. Docent plures Patres, *a*) generationem temporalem Filii (ita Tertull., v. g. contra Hermog., c. 3, « Fuit.. tempus... cum Filius non fuit » ; ita et Theophil., Athenagoras, etc.) ; item *b*) hanc generationem fuisse secundum voluntatem seu voluntariam (ita S. Ignat. M., epist. ad Smyrnens. ; S. Justin. M., dialog. cum Tryph. ; Hippolyt., contra Noet.) ; atqui hæc supponunt Filium non esse Deum coæternum Patri, sed creaturam ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* — Ad *a*) Docent hi Patres Filium manifestatum esse in tempore, cum nempe inciperet operari ad extra in creatione mundi, sub ipsum rerum exordium, *conc.;* docent eum non procedere a Patre ab æterno ad intra, *nego.* Tertullianus videlicet (contra Praxeam, cc. 5-7) distinguit inter Dei *Rationem* (seu, ut loquitur Theophilus, ad Autolyc., l. 2, « Verbum insitum », λογον ἐνδιαθετον), et *Sermonem* (quem vocat Theophilus « Verbum prolatitium », λογον προφορικον), docetque Rationem fuisse quidem hypostatice apud Patrem ab æterno, veluti in utero conceptam (cf. Prov. 8. 22-36), « in sinu Patris » (Jo. 1. 18), non tamen *perfecte* natam (saltem formaliter ut Sermo) donec a Patre proferretur in creatione mundi (Prov. 8. 27, sqq.). Et sic « fuit tempus quando Filius non fuit », nempe *qua Filius*, licet jam fuerit ut persona divina distincta. — Ita fere rem explicat Card. Newman (« Tracts theolog. and eccles. », pp. 229, sqq.), qui et docet (vid. pp. 251-253) hunc de temporali generatione Filii modum loquendi usque ad annum 360 fuisse, extra ecclesias Romanam et Antiochenam, communem scriptoribus tum Orientalibus tum Occidentalibus, quorum opera ad nos pervenerunt (1). Cf. Franzelin, pp. 182-187, necnon schol. 2, pp. 203, sqq. ; Kleutgen, n. 897. — Ex Petavio autem (l. 1, c. 5, n. 5), « illud Tertulliani nulla specie vel fuco potest obtegi, quod Filium tunc a Patre productum asserit, cum mundum fabricare instituerit » et quod (n. 2) nulla alia ratione, secundum Tertullianum, fuerit Filius apud Patrem ab æterno, quam fuerint

(1) « The doctrine, which they favour, is the Temporal *Gennesis* ; viz., that the Eternal Word was not the Son from everlasting, but became the Son before the creation in order to be its Creator. » p. 181.

in mente divina creaturæ omnes quæ in aliqua differentia temporis existere incipiunt. — Ad *b*) Generationem istam temporalem Verbi *prolatitii*, sicut et generationem Christi in carne seu effectionem incarnationis, utpote opera ad extra, dici posse secundum voluntatem, per se constat. Generationem item Verbi *insiti* fuisse voluntariam, seu per voluntatem, eo sensu quod non fuerit coacta seu invita, admittunt Patres nicæni (v. g. S. Athanas., contra Arian., orat. 3): hi tamen Patres affirmant adversus Arianorum sophismata, voluntatem illam non liberam esse, sed necessariam: quemadmodum et ipsa bonitas Dei, licet non sit contra voluntatem, est tamen simpliciter et absolute necessaria. Cf. Franzelin, pp. 177, 178, et p. 186, not.; Newman, « Arians », p. 208.

Obj. 3. Vox ὁμοουσιον *a*) non invenitur in Scriptura, neque *b*) apud Patres vetustiores: imo *c*) erronea est aut ambigua, ac proinde *d*) rejecta a Concilio Antiocheno (a. 264); atqui vox hujusmodi non est admittenda; ergo.

Resp. *ad Maj. per singula.* — Ad *a*) Vox hæc, sicut et quædam alia vocabula Ecclesiæ usu consecrata (v. g. Trinitas, Theotocos, Incarnatio), quoad litteras quidem et sonum non invenitur in Scriptura; bene vero quoad significationem et sensum: nempe in iis locis, ubi declaratur Filii divinitas: dum e contra vox semiariana ὁμοιουσιον neque quoad sensum neque quoad sonum in Scriptura ullibi reperitur: id quod valet etiam de Patris nomine ἀγεννητον (non genitum) vel ἀγενητον (non factum), quo abutebantur Ariani contra Filii æternitatem (vid. Petav., l. 5, cc. 1-3). Unde merito retorquebat S. Hilar. (contra Constantium) hæreticorum sophisma: « Decernis *similem* Patri Filium. Evangelia non prædicant: quid est quod non refugis hanc vocem? In uno novitas eligitur, in alio submovetur. » — Ad *b*) *Nego*, nedum quoad doctrinam, sed et quoad ipsam vocem. Etenim sæc. III (circa an. 260) S. Dionysius Alexandrinus in Apologia ad cognominem suum Romanum Pontificem dicit (apud S. Athanas., « de sent. Dionysii »), « In alia epistola ostendi mendacem criminationem quam contra me proferunt, quasi nollem dicere Christum Deo consubstantialem (ὁμοουσιον); etsi enim fatear me hoc vocabulum nusquam invenisse aut legisse in S. Scripturis, argumenta tamen mea quæ subjunxi, et quæ isti tacuerunt, ab hoc sensu non discrepant ». Origenem quoque, S. Dionysii magistrum, jam antea vocabulum istud adhibuisse, infertur ex

apologia S. Pamphili pro Origene; ac fatetur Eusebius Cæsariensis, insignis ille consubstantialitatis Filii adversarius (apud Socrat., Hist. Eccles., l. 1, c. 8), « quosdam ex priscis eruditos et præclaros antistites aliosque scriptores, de Patris et Filii deitate loquentes voce ὁμοουσιος esse usos ». — Ad *c)* Licet vox ὁμοουσιος vi sua nativa plures habere posset significationes philosophicas aut etiam hæreticas, v. g. α) ad significandam specificam tantum unitatem cum numerica distinctione naturarum, vel β) personarum realem identitatem cum distinctione tantum nominali: attamen γ) ex usu recepto Christianorum stricte significat in distinctis personis unitatem numericam naturæ. Cf. Newman, « Arians », pp. 186, sqq. — Ad *d)* *Dist.* Vocabulum rejectum est in sensu hæretico α) vel β), *transeat;* in sensu nostro orthodoxo, *nego.* Ad primum distinctionis membrum dicitur *transeat:* etenim in toto exordio et progressu controversiæ arianæ ab anno 310 deinceps, nunquam allegata est ab hæreticis, licet maximi eorum interesset, hujus locutionis damnatio: et primo asserta est (quoad sensum β, contra Paulum Samosatenum) a Semiarianis in pseudoconcilio Ancyrano an. 358 : unde de tali condemnatione auctores plurimi dubitant. Vid. Franzelin, schol. 1, pp. 198, sqq.

12. **Propositio II.** Spiritus sanctus est persona divina, Patri Filioque consubstantialis. — De fide ex Synodo Romana sub Damaso Papa, et ex Conc. Constantinop. I. contra Macedonianos, divinitatem Spiritus S. negantes : ita v. g. can. 22, « Si quis non dixerit adorandum Spiritum sanctum ab omni creatura sicut Filium et Patrem, a. s. » (Denzinger, n. 43) : vid. et cann. 3, 10, 16, etc. Est etiam contra Socinianos, qui statuunt (ut ait Petav., l. 3, c. 7, n. 8), Spiritum sanctum neque Deum esse, neque personam a Patre distinctam et Filio, sed Dei efficientiam et ἐνεργειαν, ut græci theologi nominant, ἀνυποστατον.

Prob. I. Ex 1 Cor. 6. 19, 20, « An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri ? Empti enim estis pretio magno. Glorificate et portate Deum in corpore vestro. » — Spiritus sanctus, de quo hic agitur est persona et quidem distincta a Patre; atqui ei illa tribuuntur quæ soli Deo competunt; ergo Spiritus sanctus est persona divina.

Prob. Maj. per partes. 1. Spiritus S. est persona. Dicitur iste Spiritus non tantum nobis inesse, sed nos *jure possidere* (« non estis vestri » : cf. Cornely in loc.); atqui solius personæ est jure

quidquam possidere. — Hæc pars ulterius confirmatur ex probatione Minoris principalis.

2. Est persona distincta a Patre : dicimur enim recipere et habere hunc Spiritum a Patre ; datum autem distinctum est a dante ; ergo.

Prob. Min. principalis, scilicet : Huic personæ ea tribuuntur quæ soli Deo competunt. 1. Corpus nostrum propter inhabitantem Spiritum S. dicitur « templum » ; atqui sola divinitatis habitacula dicuntur templa (cf. 1 Cor. 3. 16, 17 ; 2 Cor. 6. 16) ; ergo Spiritus inhabitans est Deus. — 2. Apostolus hortando nos ad istum Spiritum inhabitantem rite venerandum vocat eum simpliciter « Deum » (Glorificate.. Deum in corpore vestro ») ; atqui nomen « Deus » in singulari numero sine addito soli divinitati in Scriptura tribuitur ; ergo. — Cf. Petav., l. 2, c. 15, nn. 10, 11.

II. Spiritus sanctus vere est persona divina, si 1. distinctus est a Patre et Filio, et tamen 2. tribuuntur ipsi ea quæ soli personæ divinæ propria sunt ; atqui utrumque verum ; ergo.

Prob. Min. per partes. 1. Spiritus S. distinctus est a Patre et Filio : quia, ut jam dictum est (supra, n. 4, p. 9), datur a Patre (Jo. 14. 16), mittitur a Patre in nomine Filii (Ib. v. 27), mittitur a Filio, cui etiam testimonium perhibet (Ib. 15. 26).

2. Tribuuntur ipsi ea quæ soli personæ divinæ propria sunt. *a*) Dicitur baptisma in nomine Spiritus S. dari (Matth. 28. 19, « Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ») ; *b*) dicitur ipse Spiritus conferre dona supernaturalia (Rom. 5. 5, « Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis » ; 1 Cor. 6. 11, « Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi et in Spiritu Dei nostri » : cf. Kleutgen, nn. 831-833) ; dicitur *c*) inhabitare in creaturis intellectualibus tanquam in templo (1 Cor. 6. 19, ut supra : cf. 2 Tim. 1. 14) ; dicitur *d*) constituere et mittere Evangelii et Ecclesiæ ministros (Act. 20. 28, « Et ipsi [SS. Paulus et Barnabas] quidem missi a Spiritu sancto » ; Ibid. 20. 28, « In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei » : cf. 1 Cor. 12. 11) : atqui singula hæc soli personæ divinæ propria sunt : ergo.

Hæc pars amplius *confirmatur* ex iis locis ubi Scriptura asserit et explicat de Spiritu sancto quæ de Deo vero alibi dicit. Ita v. g. : *a*) Dum Is. 6. 8, 9 dictum esset, « Audivi vocem *Domini* dicentis...

Vade et dices populo huic : Audite audientes et nolite intelligere », dicitur Act. 28. 25, « Bene *Spiritus sanctus* locutus est per Isaiam ad patres nostros, dicens : Vade ad populum istum, et dic ad eos : Aure audietis et non intelligetis ». — *b*) Ubi S. Petrus dixerat Act. 5. 3, « Anania ! cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri *Spiritui sancto ?* », mox subdit (v. 4), « Non es mentitus hominibus, sed *Deo* ». — *c*) Postquam S. Paulus scripserat 1 Cor. 12. 6, « Divisiones operationum sunt, idem vero *Deus,* qui operatur omnia in omnibus », deinde subjungit (v. 11), « Hæc autem omnia operatur unus idemque *Spiritus*, dividens singulis prout vult ». — *d*) Capite sexto ejusdem epistolæ (v. 20) dicitur, « Glorificate *Deum* in corpore vestro », cum versu præcedente dictum esset, « membra vestra [græce, « corpus vestrum »] sunt templum *Spiritus sancti* ».

III. Ex Act. 19. 2, 3, « Dixitque [Paulus] ad eos : Si Spiritum sanctum accepistis credentes [græce, « postquam credidistis », scilicet in sacramento confirmationis] ? At illi dixerunt ad eum : Sed neque si Spiritus sanctus est, audivimus. Ille vero [suspicatus ex responsione, eos Christianos non esse] ait : In quo ergo [græce, « in quod »] baptizati estis ? Qui dixerunt : In Joannis baptismate. » — Si Spiritus sanctus de quo hic agitur est distinctus a Patre et virtute ejus, ita tamen ut vere sit Deus, est persona divina ; atqui res ita se habet ; ergo.

Prob. Min. per partes. 1. Spiritus sanctus est distinctus a Patre et virtute seu efficacia illius. Isti homines utpote Judæi et discipuli S. Joannis Baptistæ certe non ignorabant Patrem et efficientiam ejus ; atqui nondum (defectu institutionis christianæ) audierunt de Spiritu sancto cujus existentiam S. Paulus iis declarabat ; ergo Spiritus sanctus non est Pater nec efficientia ejus, sed tamen existit.

2. Iste Spiritus vere est Deus. Ex hoc loco collato cum Matth. 28. 19, Christiani dum in Ecclesiam initiantur, Spiritui sancto consecrantur (vel, nomine, auctoritate et virtute illius sanctificantur : vid. supra, n. 4, p. 9) ; atqui soli Deo homines consecrantur (et a solo Deo sanctificatio habetur) ; ergo Spiritus sanctus est persona divina. — Cf. Beelen, in loc.

IV. Traditionis argumentum quod spectat : Ex *antiquioribus Patribus* citari possunt : 1. S. Ignatius M., qui (in epist. ad Trallenses) inter hæreticos recenset eos, qui « Spiritum sanctum nec esse confitentur », quique dicunt, « eundem esse Patrem,

Filium, et Spiritum sanctum ». — 2. S. Irenæus qui dicit (l. 5, c. 12), « Aliud autem est, quod factum est, ab eo qui fecit. Afflatus igitur [quo animatus est Adam] temporalis, Spiritus autem [qui eum sanctificavit] sempiternus ». — 3. S. Dionysius Alex. qui aliquando falso accusatus fuit de errore in hac re, dicit (in respons. ad prop. Pauli Samos.), « Non enim impune feret is, qui adversus benignum Spiritum sanctum blasphemus est. Spiritus autem est Deus. » Et iterum (in epist. ad Samos.), « Nullus enim non obnoxius est peccato, nisi unus Christus, ut et Pater Christi et sanctus Spiritus » : quibus verbis, gravissimus et antiquissimus hic scriptor, ut ait Petavius (l. 3, c. 7, n. 9), « Christum et Spiritum sanctum non minus quam Patrem, summum Deum esse prædicat, et personas invicem distinguit, et quod unius ac supremi numinis proprium est, *το ἀναμαρτητον* [impeccabilitatem] pari tribus solis jure concedit ». — 4. S. Hilar. Pictav. (quem Crellius Socinianus doctrinæ orthodoxæ adversari asserit) dicit (commentar. in S. Matth.), « Baptizantur [gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ut quorum est una divinitas sit una largitio, nomenque Trinitatis unus est Deus ». — 5. S. Athanas. (in expos. Symboli), « Credimus in Spiritum sanctum, qui non est alienus a Patre et Filio, sed consubstantialis Patri et Filio, increatus, perfectus ». — 6. S. Basilius (epist. 159), « Consentaneam baptismo confessionem fidei, consentaneam etiam fidei glorificationem adhibemus, Spiritum sanctum una cum Patre et Filio glorificantes, eo quod persuasum sit nobis, illum a natura divina non esse alienum. Neque enim eorundem honorum esset particeps, quod alienum foret secundum naturam. » — 7. S. Cyrill. Alex. (dialog. 7 de Trin.), « Sanctus est igitur Spiritus ipsius, non participatione, non externa ad Filium habitudine, sed natura et veritate ». — Ex *actibus Martyrum* citari potest inter alia testimonium S. Polycarpi, « Verax Deus, glorifico te cum æterno et cœlesti Jesu Christo, dilecto Filio tuo, cum quo tibi et Spiritui sancto gloria et nunc et in futura sæcula » ; et S. Epipodii, « Christum cum Patre et Spiritu sancto Deum esse confiteor ». — Eandem fidem declarant *Symbola*, v. g. Constantinop., « in Spiritum sanctum... qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur » ; et doxologia antiquissima, « Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto ».

Solvuntur Objectiones

13. Obj. 1. Omne quod existit, per Verbum factum est, juxta illud Jo. 1. 3, « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil » ; atqui quod factum est, non est Deus ; ergo Spiritus sanctus nequit esse Deus.

Resp. *Dist. Maj.* Omne quod existit, per Verbum factum est : si non existit propria virtute et necessario, *conc.:* unde additur « sine ipso factum est nihil quod factum est » ; id, quod propria virtute et necessario existit, seu quod est ipsum Esse subsistens, per Verbum factum est, *nego*, alioquin enim tum Pater tum ipse Filius per Verbum facti essent.

Obj. 2. Spiritus sanctus dicitur *a*) postulare et gemere (Rom. 8. 26), *b*) contristari (Ephes. 4. 30), *c*) exstingui (1 Thess. 5. 19), *d*) effundi (Tit. 3. 6), *e*) esse donum (Act. 2. 38) : *f*) in ipso baptizari dicimur sicut et in aqua (Jo. 3. 5) ; atqui hæc omnia vel personalitati cuicumque, vel saltem personalitati divinæ repugnant ; ergo.

Resp. *ad Maj. per singula.* — Ad *a*) Postulat et gemit Spiritus sanctus non formaliter sed efficienter, faciendo scilicet nos orare et gemere. Unde S. Aug. (epist. 194), « Dictum est, *interpellat*, quia interpellare nos facit nobisque interpellandi et gemendi inspirat affectum ». Cf. Matth. 10. 20 ; Rom. 8. 15 ; Gal. 4. 6. — Ad *b*) Dicitur metaphorice Spiritus sanctus contristari, ut significetur ejus offensio : sicut et de Deo dicitur Gen. 6. 6, « *Pœnituit eum* quod hominem fecisset in terra : et *tactus dolore cordis* intrinsecus.. ». — Ad *c*) Dicitur Spiritus sanctus exstingui, ratione donorum suorum et specialis operationis in corde hominum. — Ad *d*) Dicitur item metaphorice effundi ratione eorundem donorum : quemadmodum homo bonorum prodigus dicitur effusus. — Ad *e*) Quia donum ex amore procedit, Spiritus sanctus utpote procedens ex amore Patris et Filii bene dicitur *donum :* donum autem intelligitur personale, sicut et ipse Filius, qui dicitur datus Jo. 3. 16 (cf. Rom. 8. 32). — Ad *f*) Dicitur quidem Spiritus sanctus regenerationis causa una cum aqua, diversa autem causalitate : aqua enim est causa tantum secundaria et instrumentalis, Spiritus vero sanctus est causa efficiens principalis.

Obj. 3. Ex Jo. 16. 3, Spiritus sanctus non loquitur a semetipso,

sed quæcumque audit loquitur; atqui si Deus esset, omnia cognosceret et loqueretur a semetipso ; ergo non est Deus.

Resp. *Dist. Maj.* Dicitur Spiritus sanctus propter processionem a Patre et Filio non loqui a semetipso, eodem sensu quo Filius propter processionem a Patre dicitur (Jo. 5. 30) non posse facere quidquam a seipso, *conc.;* negatur Spiritui scientia infinite perfecta, *nego.* Videlicet, quia in Deo scientia et operatio est ipsa essentia divina, et quia Filius et Spiritus sanctus essentiam habent ab alio, Filius nempe a Patre, Spiritus autem a Patre et Filio, hoc sensu dicuntur non loqui aut operari a semetipsis. Cf. S. Thom., contra gent., l. 4, c. 23 (« Similiter autem »). — Pari sensu dicitur Spiritus sanctus, sicut et Filius, mitti, ut explicabitur postea (n. 69).

Obj. 4. Haud valet argumentum ex actionibus quæ Spiritui sancto tribuuntur, si similes actiones iis etiam rebus quæ non sint veræ personæ tribuuntur; atqui res ita se habet: dicitur v. g. 1 Cor. 13. 4, 5, de caritate, « non æmulatur, non agit perperam,.. non quærit quæ sua sunt » ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Non valet argumentum, si rebus quæ non sint personæ, revera et non tantum metaphorice tribuuntur actiones, quæ requirunt intelligentiam et voluntatem, *conc.;* si aliæ actiones, aut hæ actiones metaphorice tantum, *nego.*

Contradist. Min. Rebus quæ non sunt personæ tribuuntur actiones quæ non requirunt intelligentiam et voluntatem, *conc.;* quæ requirunt intelligentiam et voluntatem, *subd.:* tribuuntur sensu metaphorico, *conc.;* revera, *nego* — Ad *confirmationem* ex 1 Cor. 13, dicendum est, caritati attribui per metaphoram ea quæ homini caritate instructo proprie conveniunt. Similiter quando dicitur Gal. 3. 8, « *Providens* autem *Scriptura* quia ex fide justificat gentes Deus, *prænuntiat* Abrahæ : Quia benedicentur... », constat Apostolum loqui de Scripturæ auctore, Deo.

Inst. Spiritus sanctus est Spiritus Dei eadem ratione qua anima est spiritus hominis (seundum 1 Cor 2. 11, « Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei »); atqui anima hominis non est persona distincta ; ergo nec Spiritus Dei.

Resp. *Dist. maj.* Quoad propriæ substantiæ intimam cognitionem (aliquo saltem gradu), *conc.;* quoad alia, v. g. quoad partialitatem substantiæ, *nego:* Spiritus enim sanctus habet totam divinitatem, anima autem non est integer homo.

Conclusio. Cum ergo nomen *persona* significet subsistentem in rationali natura distinctum ab aliis ejusdem naturæ; cumque revelatione constet juxta probata, in divina natura tres esse subsistentes ad invicem distinctos, Patrem, Filium et Spiritum sanctum: tres omnino admittendæ sunt divinæ personæ.

QUÆSTIO SECUNDA

DE SS. TRINITATIS COGNITIONE

14. **Prænotanda.** — I. Trinitate personarum in Deo jam ex revelationis fontibus probata, inquirendum est, utrum ex ratione naturali, vel supposita vel non supposita revelatione facti, mysterii hujus existentia (*an* sit) demonstrari possit. De existentia scilicet inquirendum est, non de mysterii ratione interna (*quid* sit, *quomodo* sit): hanc enim intellectu hominum viatorum, etiam facta revelatione, proprio conceptu apprehendi non posse vel ut possibilem, tenent post Patres, Catholici omnes contra Güntherum, in quo sententiam contrariam, ut a catholica fide non minimum aberrantem, reprobavit Pius IX an. 1857 (vid. Denzinger, nn. 1513-1515): unde sequitur SS. Trinitatem esse mysterium *stricte* dictum.

II. De hujus mysterii demonstrabilitate erraverunt per excessum Raymundus Lullus, Abælardus, Froschammer et alii, dicentes, Trinitatem personarum (nulla supposita revelatione omnino: aut juxta alios supposita tantum notitia historica facti) posse ratione pure naturali positive demonstrari. Imo, ut jam indicatum est, censuit Günther, intellectum creatum non tantum posse naturaliter demonstrare Trinitatem (*an* sit), sed etiam intelligere illam (*quid* sit) eodem modo ac res generatim intelligit. — De S. Anselmo et Richardo Victorino notandum est, eos docuisse mysterium hoc, supposita revelatione, posse rationibus *necessariis* demonstrari, scilicet saltem per deductionem logicam ex veritate revelata: haud constat vero, eos putasse id fieri posse *unice* ex principiis rationalibus. Cf. Franzelin, thes. 19, n. II.

III. Communiter docent theologi Catholici, post S. Thomam (1. qu. 32, a. 1) et veteres scholasticos, 1. existentiam Trinitatis non posse naturali ratione demonstrari: censetque S. Thomas (loc. cit.) eum qui id attentaret, fidei derogare tum per defectum debitæ reverentiæ erga tam sublime mysterium, tum ex periculo

inducendi infidelium irrisionem propter rationum et argumentorum futilitatem. Tentamina quædam hujusmodi (scilicet Raymundi Lulli, Marci Mastrofini, Güntheri) expendit Franzelin, thes. 18, n. I. Ex alia vero parte 2. fatentur theologi intellectum humanum facta revelatione mysterii posse existentiam ejus negative demonstrare, ostendendo scilicet nullam evidentem rationem ipsi evidenter repugnare, imo 3. posse in rebus creatis, et maxime in spiritu creato, reperire analogias et adumbrationes quasdam ad efformandum conceptum aliquem processionum et personarum divinarum. Hinc triplex propositio.

15. **Propositio I**. Existentia mysterii SS. Trinitatis cognosci non potest, nisi revelatione divina.

Prob. I. Ex Matth. 11. 25, 27, « Confiteor tibi, Pater, Dominus cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis... Et nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare ». — Hic agitur de cognitione divinarum personarum non comprehensiva aut intuitiva, sed prima et simplici ; atqui hæc cognitio declaratur prorsus impossibilis citra revelationem divinam ; ergo mysterium Trinitatis cognosci nequit nisi revelatione divina.

Prob. Maj. per partes. — 1. Hic agitur de cognitione *personarum* divinarum. Non agitur hic de ea Dei cognitione, quæ communis est etiam Judæis et ethnicis (« abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis ») ; atqui cognitio qua Deus cognoscitur ut Creator et Rector omnium, communis est Judaeis et ethnicis cum fidelibus ; ergo agitur de ea notitia quæ fidelibus est propria, qua scilicet Pater et Filius ut personæ distinctæ agnoscuntur.

2. Hic non agi de cognitione *perfecta* divinarum personarum (videlicet vel *comprehensiva*, quæ ipsis personis divinis est peculiaris, vel *intuitiva* quæ beatis conceditur), sed de ea notitia prima et simplici quæ « parvulis », idest fidelibus omnibus, donatur, ipso textu constat.

Minor principalis patet ex locutionibus, « *abscondisti* hæc a sapientibus et *revelasti*.. *Nemo* novit Filium... neque Patrem *quis* novit nisi Filius et *cui voluerit filius revelare* » (cf. Jo. 1. 8); ergo.

II. Simile argumentum sumitur ex Matth. 16. 16, 17, « Respondens Simon Petrus dixit : Tu es Christus Filius Dei vivi. Respondens autem Jesus dixit ei : Beatus es Simon Bar-Jona ;

quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est » : hic enim agitur etiam de cognitione *personæ* divinæ a Patre distinctæ, et hæc cognitio negatur esse naturalis, ac declaratur haberi sola Dei revelatione.

III. Patrum doctrina de hac re constat 1. Ex eorum *modo agendi cum hæreticis* ac præcipue cum Eunomianis, qui dicebant dogma Trinitatis divinæ contrarium esse rationi : ad hos enim hæreticos refellendos non afferebant Patres (v. g. SS. Basil., uterque Greg. Nyssen. et Naz., Cyrill. Hieros., Chrys.), sicut in aliis controversiis (v. g. de existentia Dei), argumenta rationalia, quæ tamen, si darentur, quam maxime opportuna fuissent; sed prædicabant tantum, hanc Trinitatis doctrinam, quamvis eam intelligere non valeamus, recipiendam et firmiter tenendam esse ob auctoritatem Dei revelantis, nec de ea curiose philosophandum esse. Cf. Franzelin, thes. 17, n. II; Kleutgen, nn. 916, 917. — 2. *Specialia* quædam Patrum *testimonia* citat Franzelin, v. g. S. Fulgentii, ex quo (ad Trasimund., l. 2), Trinitas divina « sic excedit omne quod cogitare vel sapere possumus, sicut superat omne quod sumus ». Item dicit S. Hieron. (Procem. in Is.), « de mysterio Trinitatis recta confessio est ignorantia scientiæ ».

IV. Ratione. Nihil de Deo possumus cognoscere per rationem naturalem nisi ex effectibus creatis : de Deo enim a priori et per causam nihil novimus, cum nulla sit causa Dei aut Trinitatis ; atqui ex effectibus creatis saltem naturalibus, ad tanti mysterii cognitionem devenire non possumus; ergo.

Prob. Min. Effectus quantumvis perfecte cognitus non ducit in cognitionem causæ, nisi sub ea ratione qua ab illa procedit et connexionem per se habet cum illa : sic v. g. effectus procedens ab artifice, puta domus ab ædificatore, manifestat quidem artem a qua per se procedit, et hominem qua artificem, non autem alia hujus hominis accidentia ad artem non pertinentia v. g. quod fuerit magnus vel parvus, albus vel niger, pinguis vel macer, indutus rubro, vel viridi, etc. ; atqui effectus creati non procedunt nec pendent per se a Deo ut trino, sed solum quatenus uno : opera enim Dei ad extra sunt indivisa, ita ut si per impossibile Deus non esset trinus, manerent tamen creaturæ, quia maneret virtus earum productiva. — Billuart, dissert. procem., art. 4, post S. Thom., 1, qu. 32, a. 1.

V. Divinæ naturæ cognitionem naturalem analogicam acqui-

rimus, attribuendo Deo gradu eminentiori perfectiones quas in creaturis percipimus; atqui in rebus creatis universis quas cognoscimus, multiplicatis suppositis seu personis multiplicantur semper et naturæ numero saltem distinctæ, nec ullum datur principium mere rationale (ait Franzelin, thes. cit., n. III, 3°), ex quo multiplicationem personarum in una numero essentia positive intelligere valeamus; ergo. Cf. Kleutgen, n. 912.

Obs. Argumenta hæc posteriora ex ratione desumpta probant hoc mysterium, etiam supposita revelatione, non posse ratione naturali demonstrari. Revelatio enim divina (ut argumentatur Kleutgen, n. 932) quæ de fide suscipitur non immutat naturalem nostrum cognoscendi modum, scilicet per sensus et ex creaturis sensibilibus: his autem ut dictum est, nonnisi unitas Dei exprimitur.

Solvuntur Objectiones

16. Obj. 1. Antiqui philosophi gentiles, ac præsertim Plato et sectatores, videntur Trinitatem divinam non obscure docuisse; at qui illi non habebant revelationem supernaturalem; ergo naturalis ratio sine revelatione potest Trinitatis existentiam probare.

Resp. 1. Quoad ipsum Platonem, *nego Maj*. Ille quidem, præter mundum concretum rerum existentium (quem tamen vocat Deum, Filium Dei, unigenitum), distinguit *a*) mundum intelligibilem (idearum); *b*) Mentem intelligibilem, quæ sit omnium idearum pater et causa, ac caput mundi intelligibilis; *c*) Bonum, seu Boni Ideam, quæ ipsam Mentem intelligibilem comprehendit et continet: et hæc tria vocat Deum. — Videtur aliquibus hæc doctrina esse pantheistica; juxta alios, *Bonum*, de quo agit Plato est Deus personalis intelligens et volens a quo non distinguuntur realiter Mens et mundus intelligibilis: et hæc doctrina esset monotheistica (naturalis : citra distinctionem personarum); juxta alios, *Bonum* et *Mentem* habuit Plato ut duas essentias distinctas, alteram supremam, inferiorem alteram : et hæc esset anticipatio aliqua arianismi. Nonnisi ergo propter ejus obscuritatem et ambiguitatem hanc Platonis theoriam potuerunt aliqui Patres (præsertim sæcc. IV et V) doctrinæ revelatæ de Trinitate assimilare (1).

(1) Scribit Newman, « Arians », p. 91, « If Plato's doctrine bears a greater apparent resemblance to the revealed truth than that of ohters, this is owing merely to his reserve in speaking on the subject. His obscurity allows room for an ingenious fancy to impose a meaning upon

Resp. 2. Quoad neo-platonicos, *transeat Major.* Illorum enim theogonia gravibus erroribus, ut plurimum, admiscetur. Sed hoc omisso,

Nego Min. Quemadmodum enim Philo ex vetere Testamento (ut jam dictum est supra, n. 8, schol.), ita recentiores (sæcc. III-VI) ex novo Testamento et ex Christianorum scriptis plurima mutuati sunt. « Hi namque », ut ait Theodoretus (de græc. affect. curat. serm. 2), « cum post adventum Redemptoris nostri exstiterint, multa christianæ theologiæ suis sermonibus commiscuerunt ». Imo neo-platonicorum coryphæus, Ammonius Saccas, fertur Christianus fuisse. Vid. Franzelin, thes. 18, schol. (pp. 298, sqq.); cf. S. Thom., 1, qu. 32, a. 1, ad 1. — Quæ in plurium gentium, v. g. Indorum et Persarum, mythologiis habentur de trinitate aliqua in divinis, licet forsan quædam *vestigia* sint primitivæ et obscuræ revelationis, nunc certe non ipsam doctrinam christianam sed polytheismum important. Cf. Kleutgen, n. 1039.

Obj. 2. De ratione boni infiniti est, ut se communicet modo infinito et perfectissimo; atqui non potest infinito modo et perfectissime se communicare, nisi suam naturam communicet; ergo. — Huc fere recidunt quæ somniavit Raymundus Lullus de « bonificativo, bonificabili, et bonificare» (vid. Suarez, l. 1, c. 11, nn. 3, 7. sqq.).

Resp. *Dist. Maj.* Et hæc revelavit Deus de natura sua, *conc.;* hæc liquent ipsa ratione naturali, *nego.* Quoad communicationem enim ad extra, Deus prorsus liber est, ut definivit Conc. Vat.; supponere autem communicationem ad intra, est assumere quod probandum fuit.

Dist. pariter Min. Ita docet revelatio, *conc.;* ita ratio naturalis citra revelationem, *nego.* Ratio enim naturalis agnosceret opus creationis, qua res ex nihilo producuntur, infinitæ esse perfectionis : productio autem personæ æternæ et infinitæ potius videretur repugnare. Cf. S. Thom., l. c., ad 2. — Adde : argumentum traditum, etiamsi valeret, non probare *trinitatem* personarum.

Inst. Ipsa ratio naturalis docet omne ens actu intelligens et volens utriusque actionis terminum producere a producente

him. » Et postea (p. 92) « Those then, who were acquainted with the Sacred Volume... were prompt in appropriating the language of philosophers, with a changed meaning, to the rightful service of that spiritual kingdom, of which a divine personal mediation was the great characteristic. »

realiter distinctum ; atqui in Deo uterque terminus hujusmodi distinctus necessario est substantialis ac naturæ ipsius divinæ particeps ; ergo ipsa ratio docet in Deo esse tres distinctas hypostases divinas.

Resp. *Dist. Maj.* Ita docet ratio de agente intellectu ali creato, in quo actus est modificatio substantiæ, *conc.* ; ita de Deo, *nego.* Imo cum in ipso, propter simplicitatem ejus infinitam, actus non distinguatur ab essentia, ratio naturalis sibi relicta nullatenus suspicaret intellectum et voluntatem divina esse productiva. Hinc S. Thomas (de potent., qu. 8, a. 1, ad 12), « Licet ratio naturalis possit pervenire ad ostendendum, quod Deus sit intellectus, modum tamen intelligendi non potest invenire sufficienter ». Sed etiam hoc omisso,

Dist. Min. Ita docet revelatio, *conc.* ; ita ratio naturalis, *nego.* Supposito enim (quod solâ revelatione notum est), intellectum aut voluntatem divinam producere terminum a se distinctum, hic quidem terminus non posset esse *accidentalis* : *substantialis* autem terminus, juxta analogiam omnium productionum quæ inter creaturas fiunt, videretur a suo principio numerice distingui in natura, et esse proinde alter Deus intellectûs et voluntatis fecunditate quoque gaudens : et sic haberetur multitudo infinita deorum.

Obj. 3. Demonstrabitur propositione sequenti, mysterium Trinitatis non esse impossibile ; atqui quod demonstratur non impossibile esse, eo ipso demonstratur possibile, cum inter possibile et impossibile non detur medium ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Supposita revelatione facti, demonstrabitur negative mysterium non esse impossibile (ostendendo scilicet nullam evidentem repugnantiam in eo evidenter involvi), *conc.* ; demonstrabitur positive, *nego.*

Contradist. Min. Si habeatur demonstratio positiva, *conc.* ; aliter, *nego.* — *Ad probat. Minoris, nego.* Licet enim inter ipsum possibile et impossibile objective nullum sit medium : tamen subjective et quoad nos, inter id quod nobis probatur impossibile et id quod ostenditur possibile habetur illud quod videtur dubium et incertum, utrum sit possibile : et tale est mysterium SS. Trinitatis comparate ad rationem naturalem. — Hinc dicit Suarez (l. 1, c. 11, n. 10), « Absque revelatione divina non solum demonstrari non potest Trinitatis mysterium, verum nec cogitari potest tanquam possibile, cum aliquo assensu probabili vel

opinativo aut formidoloso ». Ita et Franzelin, p. 279, « Nullum est principium rationale, ex quo multiplicationem personarum in una numero essentia ut possibilem positive intelligere valeamus ». — Unde, generare sibi similem esse perfectionem quæ Deo possibilis sit et ideo ipsi adscribenda, nulla naturali ratione inferri potest.

17. **Propositio II.** Demonstrari nequit, SS. Trinitatis mysterium rectæ rationi adversari.

Prob. Ad demonstrandum hoc mysterium esse non tantum supra sed et contra rationem : aliis verbis, prorsus repugnare, ut sint tres personæ in una numerice divina natura, minime sufficit inhabilitas nostra ad rem secundum analogiam personarum creatarum explicandam, sed omnino requireretur ut sciremus quid sit natura divina et quid sit persona divina ; atqui hac cognitione propter supereminentiam Dei caremus, præsertim cum agatur de perfectione ad intra, quæ nullatenus inferri potest, sicut attributa absoluta, ex rebus creatis ; ergo demonstrari nequit mysterium Trinitatis rationi adversari. — Hoc argumentum 1. illustrari potest ex naturali theologia. Dum enim ratione naturali tribuimus Deo unam, necessariam et immutabilem voluntatem, hanc tamen simul asserimus in operationibus ad extra esse omnino liberam : id quod in creatura absolute impossibile foret. — Præterea 2. in ipso mundo materiali plurima cognoscimus phænomena (*quia* sunt), quæ nullatenus, aut imperfecte tantum, explicare possumus (*quid* sint, *quomodo* sint), v. g. electricitatis, lucis, imperii voluntatis in membra corporalia, etc. Unde sapienter monet S. Anselmus (de fide Trin., c. 7), « Si negat [ratio naturalis] tria dici de uno posse, sicut nos in his tribus personis et uno Deo fatemur : quoniam hoc in aliis rebus non videt, neque in Deo intelligere valet : sustineat paulisper, aliquid quod ejus intellectus penetrare non possit, in Deo esse, nec comparet naturam, quæ super omnia est libera ab omni lege et loci et temporis et compositionis, rebus aliis et credat, aliquid in ea esse, quod in aliis esse nequeat ». — Demum 3. commemorandum est, viros eximii ingenii non tantum ecclesiasticos sed et rerum naturalium peritos per plura sæcula hanc doctrinam credidisse : quod sane suadet eam non esse evidenter repugnantem et absurdam.

Solvuntur Objectiones

18. Obj. 1. Infinitas naturæ divinæ excludit multiplices Deos (cf. de Deo Uno, n. 18); atqui persona divina est etiam infinita et maxime perfecta; ergo repugnat pluralitas personarum in Deo.

Resp. 1. *Dist. Min.* Persona divina omnes possibiles perfectiones simpliciter simplices habet, *conc.;* habet perfectiones simplices, seu relationes personales aliarum personarum, *nego*, vel *subd.:* habet eas identice, *conc.;* formaliter, *nego.* — Vel responderi potest 2. cum pluribus: relationem non esse *aliquid* sed *ad aliquid*, neque plus esse perfectionis in tribus personis quam in una. Vid. supra, n. 5, obj. 3.

Inst. Posita definitione Boëthiana personæ (« rationalis naturæ individua substantia »), sunt in Deo juxta nostram doctrinam tres substantiæ; atqui in Deo est una tantum substantia; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Sunt in Deo tres substantiæ *individuæ*, idest tres subsistentiæ, et tres hypostases, seu tria supposita, *conc.;* sunt tres essentiæ, naturæ, substantiæ *absolutæ*, *nego*. Dicit S. Thomas (1, qu. 30. a. 1, ad 1), « Substantia non ponitur in definitione personæ, secundum quod significat essentiam: sed secundum quod significat suppositum. Quod patet ex hoc, quod additur: individua. Ad significandum autem substantiam sic dictam habent Græci nomen hypostasis. Unde, sicut nos dicimus tres personas, ita ipsi dicunt tres hypostases. Nos autem non consuevimus dicere tres substantias, ne intelligerentur tres essentiæ propter nominis æquivocationem. » — Proinde non eodem prorsus modo dicitur, tres esse personas in Deo, quo dicitur v. g. tres esse personas in familia humana: in posteriori enim casu significantur tres naturæ absolutæ, dum in Deo nomen « persona » supponit tantum pro relatione reali subsistente. In divinis ergo assumitur nomen « persona » ad significandum distinctum in se subsistentem: et cum in divinis omnia absoluta sint communia, subsistens distincte in natura divina distingui potest sola relatione originis opposita; imo ex S. Thoma, 1, qu. 29, a. 4, corp., persona divina est ipsa relatio (v. g. paternitas) ut subsistens. Cf. Franzelin, thes. 24, n. I.

Obj. 2. Ex axiomate recepto, quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se; atqui in doctrina nostra personæ divinæ

sunt quid unum cum essentia divina ; ergo sunt unum et idem inter se, et repugnat trinitas personarum.

Resp. 1. Juxta aliquos (v. g. Suarez, l. 4, c. 3, n. 7) hoc axioma non est necessario et universaliter verum, sed notum tantum per experientiam et inductionem ex particularibus, nempe ex creaturis : nec potest logice ad Deum infinitum extendi.

Resp. 2. *Dist. Maj.* Axioma verum est de iis, quæ sunt eadem uni tertio quod sit incommunicabile multis realiter distinctis, *conc.* ; de iis, quæ sunt eadem uni tertio quod est communicabile multis realiter distinctis, *nego.*

Contradist. Min. Personæ divinæ sunt eadem uni tertio (nempe naturæ divinæ) quod est communicabile multis, *conc.;* quod est incommunicabile multis, *nego.* Ita Molina, in Primam Partem, qu. 28, a. 2 : disp. 2 ; ita fere et Billuart, diss. procem. a. 3, § 3 (p. 469).

Resp. 3. Cum liqueat, has duas solutiones negare axioma de Deo valere, alii, admisso hoc principium esse a priori et ex natura rerum verum, imo et in ipsa revelatione præsuppositum (vid. Franzelin, p. 329 ; Pesch, p. 259) : sic *Dist. Maj.* Quæ sunt uni tertio eadem simpliciter, seu re et ratione, sunt identica, *conc.* ; quæ sunt uni tertio vel re tantum vel ratione tantum eadem, sunt eadem inter se, *nego*, vel *subd.* : sunt eadem sub ea ratione aut respectu, quo sunt eadem uni tertio, *conc.* (ita v. g. duo homines sunt idem quoad unam naturam specificam quam habent, licet differant hypostatice) ; sunt eadem sub omni alia ratione aut respectu, seu sunt identica, *nego.*

Contradist. Min. Divinæ personæ sunt quid unum cum divina essentia, re, *conc.;* re et ratione, *nego* : personæ enim ratione et virtualiter differunt a divina essentia, et Pater unum est cum ea formaliter ut ingenitus et producens, dum Filius unum est cum ea formaliter ut genitus et procedens.

Pariter dist. Concl. Personæ divinæ sunt unum et *idem* inter se sub ea ratione et respectu quo sunt unum cum essentia divina, nempe in natura : seu, sunt unus Deus, *conc.* ; in omni alio respectu : seu sunt *eædem* personæ, *nego.* Etenim, ut dicit S. Thomas, 1, qu. 28, a. 3, ad 1, « licet paternitas sit idem secundum rem cum essentia divina, et similiter filiatio ; tamen hæc duo in suis propriis rationibus important oppositos respectus : unde distinguuntur ab invicem ». Cf. Franzelin, pp. 331, 332.

Inst. 1. Extrema quæ sola ratione a tertio aliquo distinguuntur eodem modo etiam a se invicem distinguuntur, sicut v. g. divina attributa absoluta ; atqui relationes personales in Trinitate solo conceptu seu ratione ab essentia divina differunt; ergo personæ divinæ realiter non distinguuntur.

Resp. *Dist. Maj.* Si non adest major oppositio inter extrema, quam cum tertio, *conc.;* aliter, *nego.* — *Contradist. Min.*, juxta verba mox citata S. Thomæ.

Inst. 2. Repugnat unum et idem tertium simul identificari cum duobus quæ realiter opposita sunt ; atqui ita dicendum in nostra doctrina ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Si duo realiter opposita extrema essent absoluta, *conc.;* si essent relativa, *nego.*

Contradist. Min. Duo illa extrema sunt relativa, quæ non tam *aliquid*, quam *ad aliquid* important, nempe originem, *conc.;* sunt absoluta, *nego.* Proinde in catholica doctrina juxta verba Conc. Later. IV, « una quædam summa res est..., quæ veraciter est Pater [qui generat], Filius [qui generatur] et Spiritus sanctus [qui procedit] ».

Obj. 3. Ubicumque est numerus secundum rem, ibi est majus et minus, quia tria sunt plus quam duo ; atqui in Deo nihil est majus aut minus ; ergo non possunt esse in Deo tres personæ realiter distinctæ.

Resp. *Dist. Maj.* Ibi est majus et minus eo saltem sensu quod unum vel duo non sunt *tot* quot sunt tria, *conc.;* eo semper sensu quod sit aliquid majus aut minus in perfectione, *nego.*

Contradist. Min. In Deo non est majus vel minus in perfectione, *conc.;* non sunt plures personæ, *nego.*

Obj. 4. In doctrina nostra, eo quod Pater sit persona divina, Filius persona divina, et Spiritus sanctus persona divina, tres sunt personæ divinæ ; atqui pari ratione eo quod Pater sit Deus, et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus, tres sunt dii ; ergo repugnat nostra doctrina.

Resp. *Conc. Maj.* Nam Pater est persona divina *distincta* a Filio et Spiritu sancto ; Filius item est persona divina *distincta...* ; ac Spiritus sanctus est persona *distincta...* ; ergo sunt tres personæ *distinctæ.*

Nego paritatem Minoris: Pater enim est Deus, sed *non distinctus Deus* a Filio et Spiritu sancto ; item Filius est Deus, sed *non distinctus Deus* a Patre et Spiritu sancto.

Obj. 5. Ex doctrina nostra sic argumentari licet : *a*) Hic Deus est Pater : hic Deus est Filius : ergo Filius est Pater ; et *b*) Hæc essentia divina est paternitas : hæc essentia divina est filiatio : ergo filiatio est paternitas. Sed hæc sunt absurda. Ergo.

Resp. *Nego Maj.* Termini enim « hic Deus », « hæc essentia », licet quoad formam singulares, sunt æquivalenter universales, seu habent vim termini communis : quia ille Deus, hæc singularis essentia, est communicabilis pluribus suppositis, quod est proprium termini communis. — Proinde ut recte concluderetur, sic argumentandum esset : Omne quod est Deus est Pater ; atqui Filius est Deus ; ergo Filius est Pater. Cf. Suarez, l. 4, c. 3, n. 8 ; Billuart, l. c.

19. **Propositio III**. Trinitate divina per revelationem jam cognita, potest mysterium rationibus naturalibus probabile suaderi, et variis exemplis licet imperfectis illustrari.

Prob. Illud mysterium potest probabile suaderi, cujus in rebus creatis variæ reperiuntur imagines imperfectæ, quæ illud aliquatenus adumbrant ; atqui in rebus creatis variæ exstant imperfectæ imagines, quæ hoc mysterium aliquatenus adumbrant ; ergo.

Prob. Min. 1. Auctoritate ipsius Scripturæ, quæ de personis divinis loquens exemplis lucis et splendoris, fontis et fluminis, oris et verbi, substantiæ et figuræ utitur. Cf. Franzelin, thes. 19, p. 317, et not.

2. Exemplis quæ adhibent Patres (v. g. apud Knoll, n. 115). — *a*) In eadem anima est memoria, intellectus et voluntas, et tamen una est (ita S. Aug. de Trin., l. 14, c. 8). — *b*) Aliam similitudinem petit S. Aug. (serm. 38 de verb. Apost., c. 7) ex aqua, quæ quoad substantiam una est, et tamen in fonte, fluvio et potione distinguitur. — *c*) Tertiam similitudinem profert idem S. Doctor (Serm. 1 de verb. Apost., c. 3) a sole in quo distinguuntur et tamen separari non possunt cursus, splendor et calor. — *d*) Quarta similitudo petitur a grano frumenti, quod licet unum sit, tamen (ut ait S. Basilius, de fid. et op., c. 9) « modo fructum vocamus, modo semen, ac rursus alimentum ». — *e*) Quinta similitudo consistit in arbore, in qua distinguuntur truncus, rami, et folia, et tamen una est arbor. — His adjungere licet similitudinem trifolii, quam fertur adhibuisse S. Patritius ad hoc mysterium antiquis Hibernis suadendum.

3. Ex internis processionibus intellectûs et voluntatis in

homine: quam congruentiam sæpe adhibet S. Thomas. Ita (contra Gentes, l. 4, c. 26, « Hujusmodi autem »), « Ipsa enim mens, ex hoc quod se actu intelligit, verbum suum concipit in se ipsa ;... quæ, dum ulterius seipsam amat, seipsam producit in voluntate ut amatum... Et sic tria in mente inveniuntur : mens ipsa quæ est processionis principium in sua natura existens, et mens concepta in intellectu, et mens amata in voluntate ». Cf. S. Theol., 1, qu. 27, art. 1, 3. — Alia exempla, præcipue ex numero ternario, percurrit Billuart, loc. cit.

QUÆSTIO TERTIA

DE PROCESSIONIBUS DIVINIS

20. **Prænotiones.** — I. « Processio » derivatur a verbo « procedere », quod translatum est a motu locali ad significandam originem vel productionem rei a suo principio vel causa : sic lux a sole, filius a parentibus, cogitationes a mente, desideria a corde procedere dicuntur. Hinc processio generali sensu definitur, « origo seu productio unius ab alio ».

II. Dividitur processio in transeuntem et immanentem. Illa dicitur *transiens*, quæ est extra suum principium vel causam ; cujusmodi est calefactio seu processio caloris ab igne in lignum ; *immanens* dicitur quæ manet intra suum principium vel causam, cujusmodi est productio verbi nostri mentalis.

III. Distinguitur adhuc processio immanens in physicam et metaphysicam. Ea dicitur *physica*, qua unum ab alio procedit actione quadam physica, id est includente mutationem, dependentiam et diversitatem naturæ ejus, quod ab alio procedit, cujusmodi est nostra intellectio, qua verbum mentale procedit; ea dicitur *metaphysica*, quæ in suo conceptu includit tantum emanationem seu originem, qua unum ab alio producitur, seclusa omni imperfectione mutationis, diversitatis et dependentiæ, remanentibus tantum istis duobus respectibus, *a quo alius* et, *qui ab alio*, inter ipsum productum et producentem. Cf. Ysambert, in qu. 27 : d. 3, a. 1.

IV. Non de processione divina externa seu transeunte, scilicet de creatione, sed de processione immanente, hîc inquiritur : 1. Utrum detur in Deo processio immanens et quotuplex, 2. quænam in genere sint divinarum processionum principia, 3. de processione Filii nominatim, 4. de processione Spiritus sancti, 5. de duarum processionum discrimine.

CAPUT PRIMUM

De Existentia et Numero divinarum Processionum

21. **Propositio I.** Datur in Deo vera processio metaphysica. — De fide.

Prob. prima pars, scilicet, « datur in Deo vera processio ». — **I.** Ex Scriptura. Processio est origo unius ab alio ; atqui in divinis talem esse originem, docet Scriptura, Jo. 8. 42, « Ego enim a Deo processi et veni » : item Ibid. 15. 26, « Qui [Spiritus S.] a Patre procedit ».

II. Ex Traditione idem multipliciter constat, v. g. ex Conciliis Nicæn. I, Constantinop. I., Lugd., et Flor., dicentibus, Filium esse « Deum de Deo, lumen de lumine » : de Spiritu vero sancto, « Qui ex Patre [Filioque] procedit », etc. Imo hoc prædicat universa Traditio catholica, cum tota doctrina de Trinitate personarum in Deo fundetur et contineatur in processionibus divinis.

Prob. secunda pars, scilicet, « ista processio est metaphysica ». — Processio metaphysica ea est, quæ excludit mutationem, dependentiam, et diversitatem naturæ in principiato ; atqui talem esse processionem in divinis, exigit ipsa divinæ naturæ perfectio ; ergo.

Solvuntur Objectiones

22. Obj. 1. Personæ divinæ quæ in nostra doctrina procedere dicuntur, nempe Filius et Spiritus sanctus, sunt primum principium ; atqui primum principium non potest produci ; ergo nulla est processio in Deo.

Resp. *Dist. Maj.* Sunt primum principium ad extra, respectu omnium creaturarum, *conc.;* primum principium ad intra, *nego.*

Dist. Min. Primum principium non potest produci ad extra, *conc.* (tunc enim esset creatura); ad intra, *nego.*

Obj. 2. Qui habet principium, a quo procedit, ab eo pendet, et non est ei æqualis ; atqui ita dicendum de Filio et Spiritu sancto in nostra doctrina ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Qui ita procedit, ut vel *a)* libera principii

voluntate producatur, vel *b*) ab ipso recipiat naturam numero distinctam, pendet a principio, *conc.*; qui procedit necessario, et eandem numero naturam accipit, a principio pendet, *nego.*

Nego Min. Etenim *a*) non ex libera voluntate aut beneficio Patris, sed ex necessitate naturæ divinæ Filius generatur et est : et Deus eadem necessitate est Filius qua est Pater. Pater scilicet non esset Pater nec haberet propriam suam perfectionem personalem, si Filius non existeret : sicut in creatura rationali mens non esset actu intelligens et careret propria perfectione, nisi in ea esset verbum mentale, quamvis verbum istud ab ipsa mente generetur. — Item *b*) Filius accipit a Patre eandem numero naturam quam habet ipse Pater : et cum hæc natura sit actus purissimus et necessarius essendi, qui nullam causam habet, Filius in ea natura subsistens propria virtute existit non aliter quam ipse Pater. Cf. Kleutgen, n. 947.

Obj. 3. Persona divina producens est prior personâ productâ ; atqui hoc repugnat divinæ æternitati ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Est prior prioritate originis, *conc.*; prioritate temporis aut naturæ, *nego.* Propter naturam enim quam a principio suo recipit, persona procedens est æterna et necessario existens æque ac principium.

Inst. 1. Quod transit ad esse a non-esse, est suo principio posterius tempore; atqui quod producitur, eo ipso transit a non-esse ad esse; ergo.

Resp. *Dist. Min.* Quod producitur libere et in tempore transit a non-esse ad esse, *conc.*; quod producitur necessario et ab æterno, *nego.* — Res aliquatenus illustrari potest *a*) ex hypothesi solis æterni qui naturæ suæ necessitate emitteret radium, vel *b*) ex homine imaginem suam ab æterno in speculo intuente : quamvis enim ille sol et iste homo priores essent ratione et origine, re tamen vera ipsis coexisterent ab æterno radius et imago respective. Præterea *c*) omnes fatentur, quod et ratio naturalis docet, Deum seipsum cognoscere et amare ab æterno : et tamen ex nostro concipiendi modo prius existit objectum quam actus circa ipsum.

Inst. 2. Id quod jam est, non indiget ut producatur ; atqui Filius ab æterno est ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Non indiget ut producatur, si existit *antequam* producatur, *conc.*; si existit *dum* producitur, *nego.*

Contradist. Min. Filius ab æterno est, et producitur ab æterno, *conc.;* fuit antequam produceretur, *nego.*

Obj. 4. Operatione immanente operans mutatur, seu fit melior aut deterior ; atqui hoc repugnat in Deo ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Mutatur operans, si aut ipsa operatio aut terminus ejus, re differat ab operantis essentia, ut in creaturis, *conc.;* si ratione tantum distinguatur, *nego.* In divinis autem *a*) Patris operatio, v. g. intellectio, non re sed ratione tantum differt ab ejus essentia, et *b*) hujus intellectionis terminus, nempe Filius ab eadem Patris essentia non distinguitur *re*, sed ratione tantum. Ut docet Conc. Later. IV (Denzinger, n. 358), « Una quædam summa res est incomprehensibilis quidem et ineffabilis, quæ veraciter est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus... ; quælibet trium personarum est illa res, videlicet, substantia, essentia, seu natura divina... et illa res non est generans, neque genita, nec procedens, sed est Pater, qui generat, et Filius, qui gignitur, et Spiritus sanctus, qui procedit ».

23. **Propositio II**. Duæ sunt in Deo processiones, nec plures nec pauciores.

Prob. I. Ex Scriptura, duæ personæ, nempe Filius et Spiritus sanctus, procedunt, seu duæ sunt in Deo processiones immanentes ; atqui præter has duas processiones nulla est alia : Pater enim utpote Filii et Spiritus sancti principium, qui dicitur (Jo. 5. 26) habere vitam in semet ipso, nequit ab his procedere : neque ab alio, quia tunc non jam trinitas sed quaternitas foret in divinis ; ergo.

II. Idem liquet ex Symbolis, v. g. Athanasiano, « Pater a nullo est factus nec creatus, nec genitus. Filius a Patre solo est: non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus a Patre et Filio : non factus, nec creatus, nec genitus sed procedens. » Similiter Symbolum Conc. Tolet. XI (a. 675 : Denzinger, n. 222), « Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur : ipse enim a nullo originem ducit, ex quo et Filius nativitatem et Spiritus sanctus processionem accepit : fons ergo ipse et origo est totius divinitatis ». Ita et Conc. Flor. (decr. pro Jacobitis : Denzinger, n. 598) prædicat, « Patrem ingenitum, Filium ex Patre genitum, Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedentem... Pater quidquid est aut habet, non habet ab alio, sed ex se : et est principium sine principio. » — Patres quoque perplures (v. g. SS. Greg. Naz., Basil., Athanas., Hilar.,

August., Jo. Damasc. : vid. Suarez. l. 8, c. 2, n. 2) nomen « ingenitum » tanquam Patri proprium adhibent, licet aliquando orthodoxis suspectum fuit, cum ambiguitate ejus abuterentur Ariani ad significandum Filium nedum genitum, sed et creaturam esse. Vid. Petav., l. 5, cc. 1-3.

III. Tot sunt processiones in Deo quot sunt actiones immanentes, seu operationes ad intra ; atqui in Deo sunt duæ tantum actiones immanentes, nempe *intellectio* per quam producitur Verbum, quod intellectus divini adæquata et infinita expressio est, et *volitio* per quam producitur Spiritus sanctus qui est terminus adæquatus et infinitus divini amoris ; ergo. Cf. S. Thom., 1, qu. 27, a. 5.

Obs. Cum processio vera sit origo, manifeste dici nequit ipsa essentia divina procedere : tunc enim esset numerice distincta a suo principio et ab ipso dependens, ac persona in ipsa procedens verus Deus non esset. Cf. Kleutgen, nn. 951, sqq.

CAPUT SECUNDUM

De Principiis divinarum Processionum generatim

24. Prænotanda. — I. Duplex vulgo distinguitur a scholasticis principium actionis, unum *quod*, et est ipsum suppositum agens (id *quod* agit), alterum *quo*, et est forma, vis seu virtus per quam agit (id *quo* agens agit), quæ cum duplex sit, remota et proxima, duplex distinguitur principium *quo* : remotum unum, et est ipsa natura, proximum alterum, et est naturæ facultas aut potentia. Sic v. g. Petrus intelligens est principium *quod*, natura rationalis est principium *quo* remotum, et intellectus est principium *quo* proximum intellectionis.

II. Circa divinarum processionum principia, 1. consentiunt omnes theologi, juxta definitionem Conc. Later., principium *quod* esse personas divinas : scilicet Patrem esse principium *quod* generationis Filii, Patrem vero et Filium esse principium *quod* processionis Spiritus sancti. Hoc constat *a*) ratione generali : Nam ad cujusvis naturæ operationem quamcumque, requiritur imprimis, ut natura sit singularis, et in supposito (sive proprio sive alieno) subsistat ; unde axioma : « actiones sunt suppositorum ». Et hæc quidem conditio ex natura rei tam necessaria est,

ut essentia ipsa divina nequeat concipi operans, nisi quatenus in personis subsistat. Constat *b*) speciatim ex processionis indole; quia quod procedit realiter, debet realiter distingui a producente: nihil enim producit seipsum; nulla autem est in divinis realis distinctio nisi inter personas. — 2. Omnes etiam fatentur, principium *quo remotum* divinarum processionum esse naturam divinam, in qua virtus processionum remote continetur. Hoc constat *a*) ratione generali mox indicata: Natura enim est *radix* omnium operationum. Constat *b*) ratione speciali processionis: Quia natura divina est id in quo procedens assimilatur et convenit cum producente: imo identice communicatur in processione.

III. De principio *quo proximo* maxime proinde disputatur. — 1. Durandus docuit principium quo proximum esse ipsam naturam divinam, non ut intelligentem aut volentem, sed etiam ut præintellectam intellectui et voluntati; ita ut præcisis per mentem intellectu et voluntate, Filius et Spiritus sanctus censerentur procedere. Hæc tamen opinio communiter rejicitur, tum *a*) propter rationem generalem, quod essentia quævis non operatur immediate per se, sed per facultates; tum *b*) propter incommoda: Durandi enim sententia non sufficit ad explicanda præcipua capita doctrinæ catholicæ de processionibus, videlicet cur *α*) processio Verbi sit prior origine processione Spiritus sancti, cur *β*) illa sit generatio non autem hæc, cur *γ*) sint duæ processiones, non plures vel pauciores. — 2. Alii dixerunt solas relationes originis, paternitatem scilicet et spirationem activam, esse principium quo proximum processionum divinarum; pro qua opinione citatur apud Billuart (d. 2, a. 2) S. Bonaventura (vid. tamen Suarez. l. 1, c. 5, n. 4). Hanc autem sententiam etiam rejiciendam esse, suadent hæ rationes: *a*) Principium quo proximum diversarum processionum debet esse activum; relationes autem originis non sunt activæ: nam paternitas v. g. spectata *α*) ut forma hypostatica Patris est quidem ipsius forma constitutiva, sed non producit eum: spectata autem *β*) ut respectus Patris ad Filium supponit eum jam productum, et ergo non est productiva ipsius. Item *b*) principium quo proximum processionis est id, per quod procedens assimilatur producenti (v. g. facultas generativa); atqui relatio in divinis non est id per quod procedens assimilatur producenti, sed e contra est id quo et per quod differt. — Hinc 3. juxta communem sententiam, ut

exponit Billuart (l. c.) post S. Thomam (per totam qu. 27, et qu. 41, a. 5), principium quo proximum et immediatum divinarum processionum non est natura divina præintellecta intellectui et voluntati, sed sunt ipse intellectus et ipsa voluntas, non præcise secundum se, sed modificati relationibus paternitatis et spirationis activæ : ita ut principium quo proximum divinarum processionum non solum importat quid absolutum, scilicet intellectum et voluntatem, sed etiam relationes, non tamen ut comprincipia, sed ut conditiones et modos duntaxat.

25. **Propositio.** Principium *quo* proximum processionum sunt (1) intellectus et voluntas, prout (2) sunt notionales seu quatenus connotant relationes paternitatis et spirationis activæ.

Prob. prima pars argumentis theologicis (postea enim distinctius ostendetur ubi de processionibus in specie). — **I.** Processiones divinæ sunt per operationes vitales et immanentes; atqui in Deo non sunt aliæ operationes vitales et immanentes quam intellectûs et voluntatis ; ergo.

II. Ea sententia præferenda est, quâ positâ facilius explicantur præcipua capita doctrinæ catholicæ de processionibus ; atqui talis est præsens sententia : ipsâ enim positâ explicatur cur 1. processio Filii sit prior origine processione Spiritus S. : quia videlicet actus voluntatis supponit actum intellectus; cur 2. processio Filii sit generatio : nimirum quia intellectus vi sua est assimilativus (ut postea dicetur); cur 3. duæ tantum sint processiones : quia nempe duæ tantum sunt operationes ad intra ; ergo.

Prob. secunda pars. — **I.** Si intellectus et voluntas sine ulla modificatione aut connotatione relationum, essent principium proximum *quo* processionum, potentia generandi et spirandi communis esset omnibus divinis personis (perfectiones enim absolutæ sunt communes) ; atqui hoc repugnat ; ergo.

II. Distingui debet realiter, saltem secundum aliquid, principium quo proximum processionis a procedente : nihil enim est suî principium ; atqui intellectus et voluntas divina in se spectata ac sepositis relationibus, non differunt realiter a procedentibus; ergo nonnisi quatenus connotant relationes sunt principium quo proximum processionum.

Obs. Notat Kleutgen (n. 1078), tum personam tum naturam recte dici processionis principium *de quo* sive *ex quo*. Est tamen inter locutiones discrimen aliquod (quod indicat S. Thom., 1,

qu. 41, a. 3). Præpositio scilicet *ex* originem tantum, præpositio vero *de* originem a principio consubstantiali significat. Itaque quidquid *de* aliquo esse dicitur, etiam *ex* illo est; at non vicissim omne, quod *ex* aliquo est, *de* eo est. Nam Filius, qui *de* Patre nascitur, etiam *ex* Patre esse recte dicitur; creata vero, licet *ex* Deo esse ab ipso Apostolo dicantur, non tamen *de* Deo sunt.

CAPUT TERTIUM

De Processione Filii

26. Supposita processione Filii a Patre tanquam a principio *quod* (alioquin enim Filius non esset Deus), præcipue inquirendum est 1. utrum per operationem intelligendi procedat Filius, et 2. ex quarum rerum intelligentia.

Art. 1. — UTRUM PER OPERATIONEM INTELLIGENDI PROCEDAT FILIUS

27. **Prænotandum.** — De hac re erravit Durandus, ut jam indicatum est, ejusque opinio juxta Suarez (l. 1, c. 5, n. 4), « temeraria et errori proxima censenda est, quia in re gravissima et supernaturali singularis est, et aliena a sensu sanctorum et a modo loquendi Scripturæ sacræ ».

28. **Propositio.** Filius procedit a Patre per operationem intellectus. — Communis.

Prob. I. Ea Scripturæ loca quæ Filium vocant « Verbum » (Jo. 1), « Verbum Dei » (Apoc. 19. 13 : cf. 1 Jo. 1. 1 ; 5. 7), Verbum quod fuit ab æterno « apud Deum », idest Verbum Dei mentale, sensu proprio et non metaphorico accipienda sunt; atqui Filius non esset Verbum Patris sensu vero et proprio, nisi ab ipso per operationem intelligendi procederet ; ergo.

Major constat. Si enim (ut ait Kleutgen, n. 969), hæc loca per tropum exponere liceat, Patris quoque et Filii nomina impropria dices, et eodem interpretandi genere pleraque dogmata et mysteria tolles. Imo, tam manifeste declarant hæc loca Filium esse verum et proprium Patris Verbum, ut veteres illi hæretici (Alogi) qui verbum in Deo esse negabant, libros S. Joannis (Evangelium et Apocalypsim) rejecerint. Cf. Suarez, l. c., n. 5.

Minor ipso nomine constat : de conceptu enim verbi mentalis

est, ut procedat ab intelligente per operationem intellectus; et sine intellectu cogitante nullum est verbum proprie dictum. Cf. Franzelin, thes. 26, n. I (pp. 395, sqq.); Billot, pp. 196, 197.

II. In pluribus Scripturæ locis (Prov. 8. 22, sqq.; Sap. 7. 21, sqq.; Eccli. 24. 5, sqq.). Filius Dei vocatur proprio sensu « Sapientia »; atqui non est proprio sensu Sapientia nisi per intellectum paternum procedat; ergo.

Major probatur 1. ex interpretatione fere universali (paucos antiquissimos scriptores si excipias) tum orthodoxorum tum hæreticorum, ut constat ex historia controversiæ Arianæ in qua apud utriusque partis fautores loca prædicta librorum sapientialium de Christo intelligebantur (cf. Franzelin, thes. 7, n. II); 2. ex prædicatione de Filio in novo Testamento eorum, fere ad verbum, quæ de Sapientia in vetere dicuntur (cf. loc. cit. Prov, cum Jo. 1. 1-5; loc. cit. Sap. cum Hebr. 1. 3; loc. cit. Eccli. cum Jo. 1. 14).

Minor constat 1. ex ipso nomine « sapientia », quæ ab intellectu oritur; 2. ex subsistentis illius Sapientiæ testimonio (Eccli. 24. 5), « Ego *ex ore* Altissimi prodivi »: nomine autem *oris* in re spirituali, nihil nisi intellectus significari potest.

III. Ex Hebr. 1. 3, ubi Filius dicitur « splendor gloriæ » Patris (cf. Sap. 7. 26, « Candor est enim lucis æternæ et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius »; et Coloss. 1. 15, « Imago Dei invisibilis »). — Gloria illa, cujus splendor dicitur Filius, est perfecta divinæ excellentiæ cognitio quam habet Pater; atqui hujus gloriæ (seu divinæ naturæ intellectionis) splendor, irradiatio et refulgentia (ἀπαυγασμα) Filius dici nequit, nisi a Patre per intellectum procedat; ergo.

Prob. Maj. Gloria (δοξα) est manifesta et clara cognitio quæ de bonitate alicujus habetur; atqui gloria de qua hic agitur et cujus splendor dicitur Filius, est in ipso Patre non ad extra, estque proinde perfectissima; ergo.

Minor constat. Splendor enim est id quod a re fulgente emittitur, sicut radius qui procedit a sole dicitur et est solis splendor. (Cf. Billot, p. 37.)

IV. Apud Patres frequens est nostra doctrina. Dicit v. g. S. Aug. (in Jo., tract. 14, n. 7), « Cor tuum attende... quando concipis verbum quod proferas, rem vis dicere, et ipsa rei conceptio in corde tuo jam verbum est.. verbum quod loqueris in corde habes, et apud te est, et ipsa conceptio spiritualis est..

sic Deus edidit Verbum, hoc est genuit Filium. Et tu quidem ex tempore gignis verbum etiam in corde, Deus sine tempore genuit Filium, per quem creavit omnia tempora. » Ita, ex S. Greg. Naz. (Or. 36), Filius appellatur « Verbum, quia ita se habet ad Patrem, sicut ad mentem verbum ». Et S. Basil. (Hom 16, in illud « In principio erat »), « Cur Verbum ? ut conspicuum sit, processisse ex mente. Cur Verbum ? quia sine passione genitum est. Cur Verbum ? quia imago est Genitoris, totum in se Genitorem ostendens. » Alia testimonia apud Kleutgen, n. 968, et annot.

Obs. 1. Verbum *insitum* seu mentale magis proprie verbum vocatur quam *prolatitium* seu externum, quod potius sermo aut oratio dicitur. — Verbi autem mentalis, divini et creati similitudines et dissimilitudines explicant theologi post Patres. 1. *Similitudines* præcipuæ sunt, quod utrumque verbum est *a*) expressa imago et repræsentatio rei cognitæ, *b*) ex mente ortum, *c*) cum ea ejusdem naturæ, saltem repræsentatione, *d*) ab illa distinctum, et tamen *e*) in ipsa permanens. — 2. A Verbo autem divino *discrepat* verbum mentis creatum præcipue in his, quod sit *a*) adventitium, non essentiale et necessarium, *b*) accidens, non substantia aut hypostasis, *c*) temporale, non æternum et perpetuum, *d*) multiplex, non singulare et unicum. Cf. Petav., l. 6, c. 2, ubi singula hæc ex Patribus illustrat.

Obs. 2. Cum nomen « Verbum » non intellectionem essentialem sed Filii personam designet, dici non debet « Pater intelligit Verbo », qua locutione significari videretur Pater intelligentiam a Filio accipere. Similiter non est dicendum « Pater est sapiens Sapientia genita » (quem loquendi modum retractavit S. Augustinus, l. 1 Retract., c. 26). Neque his contradicit, quod S. Athanasius v. g., ad probandam Filii æternitatem, dicit (or. 4 contra Arian.), Patrem non posse esse intelligentem sine Verbo : illud enim tantum urgebat S. Doctor, quod æternus et necessarius intelligendi actus non potuisset esse sine termino suo, verbo nempe mentali. — Recte tamen dicuntur divinæ personæ, sicut et Beati comprehensores, intelligere *in Verbo*, idest in divina Verbi essentia : quamvis enim in hoc sensu omnia videantur et intelligantur etiam in Patre et Spiritu sancto, tamen per appropriationem (cf. infra, n. 73) in Filio præsertim dicuntur videri, propter ipsius processionem per intellectum. Cf. Franzelin, thes. 29, n. III (pp. 430, sqq.).

ART. 2. — EX QUARUM RERUM COGNITIONE PROCEDAT FILIUS

29. **Prænotanda.** — I. Jam vidimus, ex doctrina communi et sana, Filium per operationem intellectus paterni procedere. Objectum autem intellectionis et cognitionis divinæ duplex præcipue distinguitur, *necessarium*, nempe essentia ipsa divina, attributa absoluta, divinæ personæ, res possibiles ; ac *contingens*, seu res creatæ in aliqua differentia temporis existentes (cf. de Deo Uno, n. 38) : et inquiritur, quodnam objectum aut quænam objecta comprehendat cognitio illa, ex qua procedit Verbum. — 1. Omnes utique admittunt, Deum Patrem ea ipsa unica divina cognitione, ex qua procedit Filius, cognoscere objecta prædicta omnia tum necessaria tum contingentia seu libera, seu Verbum procedere per eam intellectionem, quæ est etiam intellectio creaturarum existentium, id quod alii exprimunt dicendo, Filium procedere *concomitanter* (per accidens, aut identice) ex cognitione omnium rerum, etiam creatarum. — Quaestio autem est 2. quænam ex his objectis attingat cognitio paterna *formaliter* quatenus est productiva Verbi, ita ut si per impossibile intellectus Patris cognosceret tantum determinata illa objecta (v.g. essentiam divinam et attributa absoluta) non vero reliqua (v. g. alias personas, et res possibiles aut creatas), Filius tamen procederet essentialiter idem qui nunc est. — Statum quæstionis illustrat Kleutgen, n. 979 : « Sic, ut e rebus naturalibus assumam exemplum, in herba medica multæ sæpe proprietates insunt naturaliter, non omnes tamen ad medendum efficaces. Eo pertinet distinctio, qua utuntur : *formaliter*, *concomitanter*. »

II. Constat apud omnes theologos (vid. Witasse, qu. 9, a. 2, s. 2), Verbum procedere formaliter ex cognitione essentiæ divinæ et attributorum absolutorum : sed de reliquis variæ sunt opiniones. — 1. Est Scoti existimantis Verbum ex nulla alia, quam divinæ essentiæ ejusque absolutorum attributorum cognitione procedere ; 2. Puteani, qui definit illud insuper procedere ex cognitione Patris, non vero ceterarum personarum aut rerum creatarum ; 3. Vasquesii, qui statuit Verbum præterea produci ex cognitione sui ipsius, sed nullatenus ex cognitione Spiritus sancti aut reliquorum ; 4. Turriani, qui dicit Verbum procedere formaliter ex cognitione Spiritus sancti, non vero rerum possibilium. — Sententia autem quæ communis vocatur a Billuart

(d. 5, a. 3), docet 1. Verbum procedere per se et formaliter ex cognitione non tantum essentiæ et attributorum absolutorum, sed et personarum divinarum ac rerum possibilium : non vero 2. (contra ipsum Witasse), formaliter ex cognitione rerum existentium, sed tantum per accidens et concomitanter, ut dictum est. Hinc duplex propositio.

30. **Propositio I.** Verbum essentialiter et necessario procedit, non solum ex cognitione essentiæ divinæ et attributorum absolutorum, sed etiam ex cognitione trium personarum et creaturarum possibilium.

Prob. Verbum, utpote terminus adæquatus intellectionis paternæ procedit ex cognitione essentiæ perfectissima et comprehensiva ; atqui cognitio essentiæ perfectissima et comprehensiva attingit non solum ipsam essentiam et attributa, sed etiam relationes et creaturas possibiles ; ergo.

Prob. Min. Essentia divina non cognoscitur comprehensive, seu quatenus est cognoscibilis, nisi cognoscatur ut fecunda et communicabilis, atque ut imitabilis ad extra et omnipotens; atqui 1. non potest cognosci ut fecunda et communicabilis nisi cognoscantur relationes (quæ sunt termini æterni et necessarii communicabilitatis et fecunditatis et realiter cum ipsa essentia identificantur), neque 2. ut imitabilis ad extra et omnipotens, nisi omnes effectus in omnipotentia necessario contenti, scilicet creaturæ possibiles cognoscantur : virtus enim non potest comprehendi, nisi cognoscatur, ad quos effectus sese extendere possit. Cf. Billuart l. c.; Franzelin, thes. 28, p. 423.

Dices. Cognitio ex qua procedit Verbum est prior ipso Verbo, ac proinde Spiritu sancto; atqui paterna intuitio seu cognitio personarum nequit prior esse ipsarum personarum productione; ergo non potest Verbum procedere ex cognitione divinarum personarum.

Resp. *Dist. Maj.* Cognitio ex qua procedit Verbum est ipso Verbo producto prior prioritate originis, seu *a quo*, *conc.;* est prior prioritate existentiæ, seu *in quo*, *nego*. Pater enim ab æterno et suæ naturæ necessitate seipsum intelligit ut fecundum Verbi, idest tanquam principium Verbi et *tanquam Patrem*, ac consequenter ut habentem actu secundo ab æterno *Filium*, terminum intellectionis suæ actualis : imo sine illo nec esse nec concipi potest. Præterea, simul eâdem una at æterna intellectione intelligit Pater seipsum et Filium tanquam unam dile-

tionem, ut unum principium, Spiritum sanctum æternaliter producens: ac hujus intellectionis naturæ divinæ et personarum terminus æternus et adæquatus est Verbum. Verbum ergo propter simplicitatem ineffabilem et æternitatem ipsius non ita a Patre procedit ac si de potentia educeretur, sed existit ab æterno simul cum Patre et ex Patre tanquam actus æternus ab actu æterno. Cf. S. Thom., 1, qu. 42, a 3.

Dist. Min. Paterna cognitio personarum non potest propter earum æternitatem prior esse ipsarum productione, prioritate *in quo* seu durationis, *conc.*; prioritate originis et rationis, *nego.* Neque enim (argumentatur Suarez, l. 9, c. 5, n. 3), « ex parte termini supponitur necessario actualis existentia ad visionem intuitivam pro omni signo rationis, sed potest esse prior existentia visionis, quam rei visæ. Nam si Deus potest intueri futuras creaturas prius duratione, imo æternitate, quam ipsæ existant, cur non poterit Deus ut sic, videre personas prius ratione, vel origine, quam producantur ? »

Inst. 1. Verbum est imago Patris tantum ; atqui si procedit ex cognitione ipsius Verbi et Spiritus sancti est illorum etiam imago ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Est imago naturalis et proprie dicta Patris tantum, *conc.*; non est imago repræsentativa seu similitudo aliorum, *nego. Contradist. Min.* — Videlicet *a*) ad imaginem proprie dictam non sufficit *similitudo*, sed requiritur etiam *b*) *derivatio* hujus similitudinis ab archetypo idest ab eo cujus dicitur imago. Ad imaginem autem strictissime dictam, requiritur *c*) ut *modus ipse derivationis* seu processionis, ex sua formali ratione tendat ad exprimendam similitudinem (ut exponetur postea, n. 45). Cf. Franzelin, thes. 31, pp. 448, sqq. Jamvero liquet Verbum non ex ipsis rebus a Patre intellectis procedere, sed ex solo Patre, omnia vera in essentia divina intelligente. Patris proinde perfecta imago est Verbum, aliorum vero est tantum similitudo. Cf. Billot, pp. 204, 205.

Inst. 2. Objectum scientiæ concurrit active cum intellectu ad terminum seu verbum mentale producendum ; atqui in nostra sententia objectum cognitionis paternæ, ex qua procedit Verbum, sunt tres personæ divinæ ; ergo in nostra doctrina omnes tres personæ concurrunt active ad producendum Verbum, quod repugnat.

Resp. *Dist. Maj.* In scientia creata, cujus objectum est deter-

minativum intellectûs, *conc.;* in scientia divina, cujus objectum est tantum terminativum, *nego.* — *Contradist. Min.*

31. **Propositio II.** Verbum non procedit per se ex cognitione creaturarum in aliqua differentia temporis existentium, sed concomitanter tantum et per accidens.

Prob. I. Verbum cum necessario producatur, procedit formaliter per eam tantum intellectionem quæ est absolute necessaria ; atqui intellectio creaturarum existentium (seu potius relatio intellectionis ad creaturas existentes) non est in se necessaria, sed solum in hypothesi creaturæ pro aliqua temporis differentia existentis ; ergo.

II. Illud per se non concurrit ad productionem Verbi, quod si abesset, nihilominus procederet Verbum essentialiter invariatum et ejusdem rationis ac nunc est ; atqui si abesset rerum existentium cognitio, nihilominus procederet Verbum essentialiter invariatum et ejusdem omnino rationis ac nunc est : intellectus enim divinus non est mutatus per creaturarum existentiam ; ergo.

Dices. Si procedit Verbum ex cognitione rerum in aliqua differentia temporis existentium, contingens est ; atqui Verbum divinum est absolute necessarium ; ergo.

Resp. *Dist Maj.* Contingens est quoad entitatem et essentiam, *nego;* quoad repræsentationem, *subd.* : quoad repræsentationem objectorum secundariorum, nempe creaturarum, *conc.;* objecti primarii, *nego. Contradist. Min.* — Proinde etiamsi nullæ exstitissent creaturæ, Verbum divinum utpote terminus adæquatus infinitæ intellectionis qua Deus necessario intelligit omne verum, fuisset infinite perfectum in se, licet creaturas ut existentes intellectus divinus tunc non cognosceret et Verbum divinum non repræsentaret. Hinc S. Thomas, 1, qu. 34, a. 3, « Deus cognoscendo se cognoscit omnem creaturam, Verbum igitur in mente conceptum est repræsentativum omnis ejus quod actu intelligitur ... Quia Deus uno actu et se, et omnia intelligit, unicum Verbum ejus est expressivum non solum Patris, sed etiam creaturarum. »

CAPUT QUARTUM

De Processione Spiritus sancti

32. Inquirendum est 1. ex quibus personis procedat Spiritus sanctus, 2. per quamnam operationem.

Art. 1. — EX QUIBUS PERSONIS PROCEDAT SPIRITUS SANCTUS

33. **Prænotandum.** — Hîc agendum est adversus Græcos schismaticos, qui fatentes quidem nobiscum, contra Macedonianos, Spiritum sanctum, utpote personam divinam, procedere a Patre, doctrinam tamen processionis ipsius etiam a Filio tanquam falsam rejiciunt, hujusque doctrinæ insertionem in Symbolo (per particulam « Filioque ») corruptionem dicunt. — Tria hic inquirunt theologi, 1. utrum revera procedat Spiritus S. a Patre et Filio, 2. utrum particula « Filioque » jure et rationabiliter Symbolo addita sit, 3. utrum Spiritus S. esset omnino persona distincta a Filio, si ab ipso non procederet.

§ 1. *Utrum Spiritus S. procedat a Patre Filioque*

34. **Prænotanda.** — I. Videtur aliquibus de hac re primus errasse Theodoretus cum incusaret blasphemiæ doctrinam S. Cyrilli Alex. statuentis (in nono ex duodecim anathematismis), « Spiritum S. a Filio vel per Filium existentiam habere », quam tamen doctrinam alii probabilius putant intellectam et damnatam fuisse a Theodoreto sensu tantum Macedonianorum (cf. Franzelin, thes. 38, pp. 653, sqq.). Primi, quos certo constat de hac quæstione errasse sunt Monothelitæ (medio sæc. VII) idque eo fine ut doctrinam Sedis Romanæ, a qua damnati fuerant, veluti hæreticam denuntiare possent. Ita ex eodem ipso ultionis motivo tum Iconoclastæ (labente sæc. VIII) tum Photiani (sæc. IX). Cf. Kleutgen, n. 988.

II. Contra hos Concilia œcumenica Later. IV (1215), Lugd. II (1274), Florent. (1439-1445) docuerunt, assentientibus ipsis Græcis qui Conciliis interfuerunt, Spiritum S. ex Patre Filioque procedere. Hæc sunt verba Conc. Flor. (Denzinger, n. 586), « Spiritus sanctus ex Patre et Filio æternaliter est et essentiam

suam suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio et ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit ».

35. **Propositio.** Spiritus sanctus vere a Filio procedit.

Prob. I. Spiritus S. dicitur in Scripturis Spiritus Patris et Filii ; atqui Spiritus Patris dicitur quia procedit ex Patre ; ergo eadem ratione dicitur Spiritus Filii, seu procedit a Filio.

Major constat ex pluribus locis, v. g. Matth. 10.20, « Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis » ; Rom. 8. 9, « ...si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum *Christi* non habet, hic non est ejus » ; Act. 16. 6, « Vetati sunt [Paulus et comites] a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia.. tentabant ire in Bithyniam : et non permisit eos *Spiritus Jesu* » ; Galat. 4. 6, « Misit Deus *Spiritum Filii sui* in corda vestra », etc.

Minor liquet 1. ex comparatione cum simili locutione « *Filius* Patris » : ita enim dicitur Verbum quia ex Patre procedit ; 2. ex axiomate recepto (de quo postea, n. 40), quod in divinis sola distinctio realis est relatio originis ; 3. ex communi interpretatione Patrum : ita v. g. S. Aug. (de Trin. l. 4), « Nec possumus dicere quod Spiritus sanctus et a Filio non procedat, neque enim frustra idem Spiritus et Patris et Filii Spiritus dicitur ». Cf. Franzelin, thes. 32, n. II, pp. 459, sqq.

II. Spiritus sanctus dicitur missus a Filio Jo. 16. 17, « Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos ; si autem abiero mittam eum ad vos », item Ib. 15. 24, « Quum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre », et Luc. 24. 49, « Et ego mittam promissum Patris mei in vos » ; atqui ista missio importat processionem a Filio ; ergo.

Prob. Min. Missio est egressio unius ab alio tanquam a principio ad aliquem terminum, v. g. per imperium, aut consilium aut demum per processionem seu originem (qua posteriori ratione radius v. g. emittitur a sole, flos ab arbore) ; atqui Spiritus sanctus non potest dici missus ratione imperii tanquam servus, nec ratione consilii sicut minus sapiens a sapientiore ; ergo ratione processionis. Cf. Franzelin, thes. 33, n. II, pp. 474, sqq.

III. Spiritus sanctus dicitur in Scriptura *accipere a Filio*, seu de iis, quæ sunt Filii ; atqui accipere in divinis nihil aliud significat quam procedere ; ergo.

Major constat ex Jo. 16. 13, 14, « Non enim loquetur [Spiri-

tus veritatis] a semetipso : sed quæcumque audiet loquetur.. Ille me clarificabit : quia de meo accipiet et annuntiabit vobis. Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. »

Prob. Min. (scilicet accipere, in divinis nihil aliud est quam procedere). Scientia quam Spiritus sanctus accipit non est qualitas menti accidens, sed ipsa intellectio subsistens, est una illa natura divina tribus personis communis; atqui qui naturam ab alio accipit ab ipso procedit ; ergo. Cf. Franzelin, thes. 32, n. I, pp. 452, sqq.

IV. Filius (Jo. 16. 5, mox cit.) testatur se omnia habere quæ Patris sunt, excepta profecto paternitate ; atqui Pater habet virtutem spirandi, quæ non est idem ac paternitas (alioquin Spiritus sanctus esset Filius Patris) ; ergo et hanc virtutem habet Filius, qui proinde cum Patre principium est Spiritus sancti.

V. Ex patribus *græcis* hæc citasse sufficiet. — 1. Origen. (in Jo.), « Solus unigenitus a principio est natura Filius, ad quem necessaria relatione refertur Spiritus sanctus, cum Filius hypostasi Spiritus sancti subministret, non solum ut sit, sed ut sit sapiens et intellectualis et justus et quidquid eum esse intelligere oportet secundum communicationem notionum Christi, quæ paulo ante commemoratæ sunt ». — 2. S. Athanas. (de Incarn.), « Noverat enim [David] apud Patrem esse Filium, fontem Spiritus sancti » ; et (orat. 3 contra Arian.), « A me Spiritus procedit ; cum autem dico a me, etiam a Patre significo, mea enim sunt ea quæ Patris ; ad hunc ergo modum intellige illud : de meo accipiet ». — 3. S. Epiphan. (hær. 62), « Non alienus est a Patre et Filio Spiritus sanctus, sed ex eadem substantia, ex eadem divinitate, ex Patre et Filio ». — 4. S. Greg. Nyss. (hom. 3 in orat. dom.), « Spiritus sanctus et ex Patre dicitur, et ex Filio esse simul testimonio confirmatur. Etenim : Si quis, inquit [Apostolus Rom. 8. 9], Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. » — 5. S. Basil. (l. 3 contra Eunom.), « Quæ enim necessitas ut, si dignitate et ordine tertius est Spiritus, tertius etiam natura sit ? Dignitate enim secundum eum esse a Filio, ut qui ab ipso esse habet, et ab ipso accipit et annuntiat nobis, atque omnino ab illa causa [a Filio] pendet, tradit doctrina pietatis ; tertiam vero naturam dicere neque ex SS. Scripturis edocti sumus, neque id ex prædictis consequenter colligi potest. » — Ex Patribus *latinis* dicit 1. Tertull. (contra Prax., c. 8), « Tertius enim est Spiritus a Deo et Filio, sicut tertius a radice fructus ex frutice, et tertius

a fonte rivus ex flumine, et tertius a sole apex a radio ». Ita 2. et S. Ambrosius (de Spiritu S., l. 1, c. 11), « Spiritus quoque sanctus cum procedit a Patre et Filio, non separatur a Patre, non separatur a Filio ». Similiter 3. S. Augustinus (contra Maximin., l. 2, c. 14), « Non est a seipso Spiritus sanctus, sed ab illo de quo procedit; et quia ab utroque procedit, sicut jam ostendimus, unde et Spiritus Patris dictus est [Rom 8. 11] et Spiritus Filii [Rom 8. 9]; non enim duo sunt Spiritus sancti, tanquam singuli singulorum, sed unus potius Patris et Filii ».

VI. Argumentum ergo generale ex traditione sic breviter proponi potest, cum Perrone, n. 347. — Ex dictis constat, 1. Ecclesiam latinam semper dogma tenuisse de Spiritus sancti a Patre Filioque processione; 2. Ecclesiam græcam dum in communione cum latina persisteret idem professam esse tum *a*) implicite, cum nunquam reclamasset, tum *b*) directe, illud videlicet in quinque œcumenicis conciliis et in S. Cyrilli epistola ad Nestorium approbando; 3. Patres utriusque Ecclesiæ in eandem sententiam convenisse (loca perplurima congerit Franzelin, thes. 35). — Ergo vel dicendum est, universam Ecclesiam per plura sæcula veram amisisse fidem, vel græcos schismaticos in turpi hæresi versari; at primum ipsis fatentibus repugnat, posterius igitur unice remanet. Et ita argumentatus est ex ipsis Græcis Card. Bessarion in Conc. Florentino. Vid. Franzelin, thes. 35, fin. (p. 529). (1)

VII. Ratione theologica ex S. Thoma (1. qu. 36, a. 2, corp.). Spiritus sanctus realiter distinguitur a Filio; atqui si non procederet a Filio, realiter ab ipso non distingueretur; ergo.

Minor (quæ postea distinctius ostendetur) constat ex axiomate recepto S. Anselmi, « in Deo omnia sunt unum, ubi non obviat relationum oppositio » : relationis enim oppositio in eo consistit, quod unus est ab alio; ergo nisi Spiritus sanctus a Filio procederet, non esset ab eo distinctus.

Solvuntur Objectiones

36. Obj. 1. Non est admittenda processio divina, quæ non

(1) Fidem ecclesiæ antiquæ Angliæ exhibuit Conc. Hedelfeldense (Mansi XI, p. 176) profitendo (an. 680 sub Archiep. Theodoro, natione græco), « Spiritum sanctum procedentem ex Patre et Filio inenarrabiliter, sicut prædicaverunt hi quos memoravimus supra, sancti Apostoli et prophetæ et doctores ».

sit aliquo modo tradita in Scripturis; atqui Scriptura *a*) nullibi dicit Spiritum a Filio procedere: dum *b*) ipse Christus distincte docet eum procedere a Patre (Jo. 15. 26, « qui a Patre procedit »): nec valet *c*) argumentum (II) desumptum ex missione Spiritus sancti a Filio, quippe quæ intelligi possit de missione temporali ad extra: imo *d*) ipse Filius dicitur missus a Spiritu (Luc. 4. 18, « Spiritus Domini super me... evangelizare pauperibus misit me »): neque demum *e*) firmum est argumentum (III) ex verbis « de meo accipiet » (ἐκ του ἐμου λήψεται) quippe quæ exponi possint « de meo Patre accipiet », et, utpote in futuro (juxta receptum textum), certe intelligi nequeant de processione *æterna;* ergo.

Resp. *Nego Maj.* Regula enim fidei est Traditio æque ac Scriptura, ut fatentur ipsi Græci. Sed hoc omisso,

Ad Min. per partes. — *a*) Scriptura implicite saltem (ut interpretantur omnes Patres) docet Spiritus sancti processionem a Filio, quando dicit eum Spiritum Filii, mitti a Filio, accipere a Filio, etc. — Ad *b*) Spiritus dicitur procedere simul a Patre et Filio, ut in ipso versiculo objecto, « Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre »; imo etiamsi dictus esset Spiritus a *solo* Patre procedere, non ideo excluderetur Filius (ut notat S. Thomas, 1, qu. 36, a. 2, ad 1): Filius enim prorsus unum est cum Patre in omnibus ubi non intervenit relationis oppositio. Cf. Franzelin, thes. 34. — Ad *c*) Mitti potest persona divina (non incarnata) ad effectum temporalem ab illo solo a quo æternaliter procedit. Ait S. Thomas (contra gent., l. 4, c. 24), « Mittens autem auctoritatem aliquam habet in missum. Oportet igitur dicere quod Filius habeat aliquam auctoritatem respectu Spiritus sancti; non autem dominii vel majoritatis, sed secundum solam originem. Sic igitur Spiritus sanctus est a Filio ». — Ad *d*) Filius dicitur missus a Spiritu sancto secundum naturam assumptam, ut respondet S. Thomas, l. c. — Ad *e*) Cum mentio Patris non præcesserit, phrasis του ἐμου versiculi 14 non in masculino genere de ipso Patre, sed neutro genere de eo quod Filio inest intelligi debet; idque confirmatur ex v. 15, « Omnia, quæcumque habet Pater, *mea* (ἐμα) sunt. Propterea dixi: Quia de meo (ἐκ του ἐμου) accipiet (λαμβανει) »; imo teste Bessarione (apud Franzelin, p. 454, not.) grammatica græca interpretationem objectam prohibet. — Quod attinet multorum codicum futurum λήψεται (plurimi enim codices habent tempus præ-

sens) : nequit certe Spiritus sanctus, qui est Deus, accipere decursu temporis scientiam aut perfectionem ullam quam non habeat ab æterno: sed quia sine initio et sine fine, sempiterne procedit et accipit a Filio, relate ad effectum aliquem ponendum ad extra in aliqua temporis differentia, vere dicitur: « Spiritus accipit, accepit, accipiet ». Ita S. Aug. (in Jo., tract. 99), « Semper itaque audit Spiritus sanctus, quia semper scit; ergo et scivit et scit et sciet... Ab illo igitur audivit, audit, et audiet, a quo est; ab illo est, a quo procedit ».

Obj. 2. Scriptores Ecclesiæ græcæ *a*) passim docuerunt Spiritum sanctum procedere ex Patre *per Filium:* item *b*) Patrem solum esse principium : ita S. Maximus in fragmento epistolæ lecto in Conc. Flor. (cf. Franzelin, p. 537) dicit « Unam Filii ac Spiritus sancti causam [ἀιτιαν] Patrem ;..... illius quidem per generationem, hujus autem per processionem » : imo *c*) S. Joannes Damasc. (de fide orthod., l. 1, c. 8) dicit, « Filium item nec causam nec Patrem dicimus, verum potius eum ex Patre esse ac Patris Filium : denique Spiritum sanctum et ex Patre esse et Patris Spiritum dicimus ; ex Filio vero Spiritum non dicimus, Filii tamen Spiritum appellamus » ; atqui hæc manifeste adversantur nostræ doctrinæ; ergo.

Resp. Ad *a*) In constructione hujusmodi veram aliquam causalitatem significat non tantum particula *a* vel *ex*, sed et particula *per*. Etenim α) ubi subjecta quæ particulis reguntur non sunt hypostases distinctæ, particula *per* formalem indicat causam (uti in propositionibus: a Deo per omnipotentiam factus est mundus; ab homine per intellectum intelligitur verum); β) indicat vero particula *per* causam secundariam efficientem, ubi subjecta sunt supposita distincta creata (v. g. artifex opus operatur per instrumentum) ; γ) causalitatem *æqualiter principalem* sed *communicatam*, in divinis operationibus ad extra (v. g. mundus creatus est a Patre per Filium : quam locutionem non importare Filii inferioritatem, sæpe defendunt Patres contra Arianos : cf. Franzelin, pp. 531, sqq.). Jamvero δ) his translatis ad processiones divinas, quando dicitur Spiritus sanctus procedere a Patre per Filium, virtus spirativa utrique tribuitur, Filio tamen ut derivata a Patre. Aliis verbis, hac locutione significatur Pater esse Spiritus sancti principium non principiatum, Filius vero esse principium principiatum : quem ordinem originis indirecte declarat etiam formula latina, non quidem particulis *ex* et *per*,

sed ipsis nominibus *Pater* et *Filius* («ex Patre Filioque»). Proinde sensus manet idem : et revera dicunt nonnunquam Latini, Spiritum sanctum procedere ex Patre per Filium (ita Tertull., contra Prax., c. 4; S. Hilar., de Trin., l. 12), dum ex adverso aliqui Græci docent Spiritum sanctum procedere ex Patre et Filio (ita præsertim S. Epiphan., Ancor. 8; Hæres. 62, 74 ; S. Cyrill. Alex., in Jo., l. 9 ; Thes., ass. 34). Hinc S. Thomas, 1, qu. 36, a. 3, corp., « Quia igitur Filius habet a Patre, quod ab eo procedat Spiritus sanctus, potest dici, quod Pater per Filium spiret Spiritum sanctum, vel quod Spiritus sanctus procedat a Patre per Filium, quod idem est. » Et jam antea dixerat S. August. (l. 15 de Trin., c. 17) Spiritum sanctum procedere *principaliter* a Patre, « quia et de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur, sed hoc quoque illi Pater dedit », illum scilicet gignendo. Cf. Franzelin, thes. 36, n. 1. Ex his facile respondetur ad *b*) et *c*). Nonnisi enim ut servarent modum loquendi determinatum et receptum et in sensu explicato, dicebant isti scriptores sæcc. VII et VIII, solum Patrem esse Spiritus sancti principium, ac Spiritum ex solo Patre procedere. Eos de re a nobis non dissentire, ostendit Franzelin, thes. cit., n. II.

Obj. 3. Vel virtus spirandi in Patre est inadæquata, vel spiratio Filii est superflua ; atqui dici nequit virtus spirandi in Patre esse inadæquata ; ergo.

Resp. *Nego Maj*. Quia eadem omnino et unica virtus spirativa communis est Patri et Filio. Quod ut declaretur sit :

Scholion de unica spiratione Patris et Filii. — Spiritum sanctum a Patre et Filio tanquam *ab uno principio* et non a duobus principiis (quod opponebant Photiani) procedere, semper tenuit Ecclesia latina (ita v. g. S. Aug., de Trin., l. 5, c. 14, « Fatendum est, Patrem et Filium *principium* esse Spiritus sancti, *non duo principia* »), et expresse docuerunt Concilia Lugdunense et Florentinum (supra, n. 34, II). Et ratio hujus constat : etenim cum Filius omnia quæ Patris sunt, identice habeat a Patre præter paternitatem, una est et indivisa in utroque spiratio activa seu vis producendi Spiritum sanctum, ac proinde per eam Spiritum sanctum producentes, Pater et Filius unum principium et unus Spirator sunt, non secus ac tres personæ creantes, propter unitatem operationis creativæ sunt unus solus Creator. Cf. Kleutgen, nn. 1011, sqq.

§ 2. *Utrum particula « Filioque » jure et rationabiliter Symbolo sit addita*

37. **Prænotanda.** — I. De quæstione *facti*, scilicet de auctore et tempore additionis hujus, res est valde obscura. Videtur consuetudo cantandi in Missis solemnibus symbolum Constantinopolitanum cum hac additione jam sæc. V vel VI in ecclesiis Hispaniæ prævaluisse, unde in Galliam, Germaniam et Italiam successive transiit : sed nonnisi sæc. XI sub Bened. VIII Romæ plene obtinuisse cernitur. Cf. Perrone, n. 333 ; Wirceb., n. 410.

II. Quæstio *juris* acriter disputata est inter Græcos et Latinos per plures sessiones Concilii Florentini. Non negabant quidem Græci Symboli sensum posse explicari, sed contendebant explicationem non posse jure ipsi Symbolo inseri, propter vetitum Conciliorum antiquorum, præcipue Ephesini. Cf. « Dublin Review », 1869, vol. 12, pp. 252, sqq. ; 273, sqq.

38. **Propositio.** Particula « Filioque » jure ac rationabiliter addita fuit Symbolo.

Prob. I. Ex Decreto Unionis Conc. Florentini ab ipsis Græcis (excepto Marco Ephesino) admisso, ubi dicitur, « Definimus insuper explicationem verborum illorum, « Filioque », veritatis declarandæ gratia, ac imminente tunc necessitate, licite et rationabiliter Symbolo fuisse appositam » (Denzinger, n. 586) ; necnon ex Symbolo Constantinopolitano, hac additione aucto, cantato inter Missarum solemnia a Patribus utriusque nationis in eodem concilio.

II. Ratione theologica. — Ut jure et rationabiliter fiat additio hujusmodi, sufficit quod sit 1. explicatio veritatis jam in Symbolo contentæ, quod 2. adsit necessitas vel justa causa eam faciendi ; quod 3. fiat a legitima auctoritate ; atqui additio « Filioque » his conditionibus gaudet ; ergo jure ac rationabiliter facta est.

Major constat tum *a priori :* alioquin enim Ecclesia munere suo fidem revelatam tuendi et hæreses suborientes profligandi fungi non posset (cf. Franzelin, thes. 41, p. 600) ; tum *a posteriori* seu practice ex articulo, Symbolo Nicæno adjecto a Concilio Constantinopolitano I, de Spiritus sancti divinitate contra Macedonianos.

Ad Minorem. — 1. Doctrinam hac particula declaratam jam in Symbolo (scilicet in verbis, « qui ex Patre procedit ») conten-

tam esse, ex argumentis præcedentis paragraphi constat, et a Græcis in Concilio Florentino admissum est. —2. Justam causam et necessitatem præbuit error, qui tunc latius grassabatur, contra processionem Spiritus sancti a Filio. — 3. Additionem factam esse a legitima auctoritate, scilicet a Concilio generali a Papa approbato, per se constat. Cf. Kilber, n. 409.

Dices. Decrevit Conc. Ephesinum (act. 6), « Aliam fidem nemini licere proferre aut conscribere aut componere præter definitam a SS. Patribus, qui in Nicæa cum Sancto Spiritu congregati fuerunt » ; atqui additio « Filioque » huic decreto contrariatur ; ergo rejicienda est.

Resp. *Dist. Maj.* Prohibuit Conc. Ephesinum ne quid doctrinæ revelatæ *contrarium* addatur, *conc.* : et hanc esse vim particulæ græcæ παρα, censet G. Ward (apud « Dublin Review », vol. 12, 1869, p. 277); prohibet ne quid veræ fidei *declarativum* addatur, *subd.* : particularium auctoritate, *conc.*; ab ipso Ecclesiæ magisterio supremo, *nego* : aliter enim Conc. Ephesinum damnasset Conc. Constantinop. I, quod symbolo Nicæno post articulum « et in Spiritum sanctum », adjunxit verba « Dominum et vivificantem, qui ex Patre procedit », etc.

§ 3. *Utrum Spiritus sanctus esset persona distincta a Filio si ab ipso non procederet*

39. **Prænotandum**. — Ex jam dictis, extra controversiam est inter Catholicos, quod Spiritus sanctus, si non procederet a Filio, idem non foret qualis jam est: non esset nempe Spiritus ille sanctus qui nobis revelatus est (eandem enim essentialem habitudinem non haberet) : quæritur autem ulterius, an ab intellectu humano omnino concipi posset existens *ut persona distincta a Filio*, si ab ipso non procederet. — 1. Theologi aliqui Catholici (præsertim Scotistæ) confitentes Spiritum sanctum *de facto* realiter distingui a Filio etiam per relationem oppositam originis (eo quod, secundum fidem catholicam, ab ipso procedat), dicunt nihilominus personas divinas non solum per oppositam originis relationem ab invicem realiter distingui sed etiam per relationes *disparatas* (scilicet per modum diversum processionis, per intellectum et per voluntatem), ita ut si per impossibile Spiritus sanctus a Filio non procederet, adhuc ab ipso realiter distingueretur propter diversum modum procedendi,

scilicet per operationem voluntatis. Hæc Scotistarum sententia quamvis ab aliis theologis communiter rejecta, imo ab aliquibus « in fide non tuta » dicta, censura non est notanda (cf. Franzelin, p. 589, not.). — **2.** Græci schismatici ulterius progressi affirmant Spiritum sanctum sola relatione disparata, nullomodo relatione opposita originis realiter a Filio distingui.

40. **Propositio.** Si Spiritus sanctus a Filio non procederet, non distingueretur realiter ab eo : seu *generalius*, personæ divinæ solis relationibus originis realiter inter se distinguuntur.

Prob. I. Auctoritate Patrum. — Ita v. g. S. Greg. Nyssen. (contra Eunom., l. 1), « Excepta ratione principii S. Trinitas nulla re in se ipsa discernitur ». Et S. Aug. (tr. 39 in Jo.), « Hoc solo numerum insinuant, quod *ad invicem* sunt, non quod ad se sunt ». Ac S. Anselmus (l. de Process. Spir. S., c. 3) ait, « Supradicta relationis oppositio, quæ ex eo nascitur quia supradictis duobus modis Deus de Deo est, prohibet Patrem et Filium et Spiritum sanctum de invicem dici, et propria singulorum aliis attribui ». Et (ibid. c. 2), « In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio ».

II. Ratione theologica. — Non possunt personæ ab invicem realiter distingui per ea quæ sunt ipsis identice communia; atqui præter solas relationes oppositas originis omnia divina sunt tribus personis identice communia; ergo per solas relationes oppositas originis personæ divinæ realiter distinguuntur.

Prob. Min. Unaquæque persona divina, utpote infinite perfecta habet ea omnia quæ alia persona divina habet (imo ista omnia sunt unum simplicissimum *Esse* sine distinctione ulla reali) iis solis exceptis quæ in aliqua persona repugnantiam involverent; atqui in aliqua persona divina sola relatio originis alterius personæ repugnantiam involveret, v. g. paternitas divina in Filio, spiratio activa in Spiritu sancto (nihil enim potest esse sui ipsius principium); ergo præter solas relationes oppositas originis omnia divina sunt tribus personis identice communia.

Hinc dicit Billuart (d. 5, a. 5), « Sicut in Patre intellectus et voluntas est eadem entitas virtualiter distincta, item generatio et spiratio activa sunt eadem entitas virtualiter distincta, ita [in hypothesi proposita, Spiritûs sancti a solo Patre procedentis] Filius et Spiritus sanctus foret eadem persona, quæ quatenus procederet per intellectum diceretur Filius, quatenus per voluntatem diceretur Spiritus sanctus; sicut nunc una et eadem persona,

quatenus producit per intellectum, dicitur Pater, quatenus per voluntatem, Spirator ».

Solvuntur Objectiones

41. Obj. 1. SS. Patres (v. g. Greg. Naz., Aug.) ex ipso diverso modo processionis (nempe per generationem, et spirationem) repetere solent distinctionem Filii et Spiritus sancti ; atqui modus processionis non diversus esset, etiamsi Spiritus sanctus a Filio non procederet ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Patres, jam supposito personas esse distinctas, diversos processionis modos assignant ad explicandum, cur unus sit Filius et generatus, non vero alter, *conc.;* ad explicandum, cur procedat ut distincta persona, *nego.* Cf. Franzelin, thes. 26, p. 397.

Inst. S. Anselmus (l. de process. Spir. S., c. 3) docet Filium et Spiritum sanctum realiter distingui propter diversum modum procedendi (« alter nascendo, alter procedendo... Et ideo... etsi per aliud non essent plures [realiter distincti] Filius et Spiritus sanctus, per hoc solum essent diversi ») ; atqui diversus esset modus procedendi utriusque, etsi Spiritus sanctus a Filio non procederet ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* S. Anselmus docet eos distingui nativitate et processione, quæ nunc sunt et ut nunc sunt (idest per processionem quæ sit ex Patre et Filio), *conc.;* nativitate et processione quibuscumque et quomodocumque consideratis, *nego.* Videlicet supposito, Filium jam procedere ab intellectu, habet a Patre omnia divina, excepta generatione activa, ac proinde spirationem activam : unde si Spiritus sanctus supponitur per voluntatem procedere, eo ipso a Filio procedit. De cetero, difficultas est hermeneutica, cum S. Anselmus distincte dicat (op. cit. c. 2), « in divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio ».

Obj. 2. Si Spiritus sanctus procederet a solo Filio, adhuc distingueretur a Patre ; atqui tunc nulla esset oppositio relationis inter Patrem et Spiritum sanctum ; ergo a pari realiter distingueretur Spiritus sanctus a Filio, etiamsi ab ipso non procederet.

Resp. *Dist. Min.* Nulla esset oppositio immediata, *conc.;* mediata, *nego :* quia Spiritus sanctus procederet a Filio per

virtutem acceptam a Patre : quemadmodum nepos, licet non sit ab avo nisi mediante patre habet tamen ordinem originis ad avum. Obiter tamen notandum est, in divinis unicam tantum esse generationem, ac proinde Spiritum sanctum non esse nepotem : cf. Petav., l. 7, c. 16, n. 3.

Inst. Filiatio et spiratio passiva realiter distinguuntur; atqui inter eas nulla est relatio opposita; ergo etiamsi Spiritus sanctus non procederet a Filio, esset persona distincta.

Resp. *Dist. Maj.* Filiatio quatenus nunc est, idest, quatenus est simul spiratio activa, realiter distinguitur a spiratione passiva, *conc.*; realiter distingueretur, si Spiritus sanctus a Filio non procederet, *nego*. Esset enim tunc virtualis tantum distinctio, et eadem persona foret Filius ut procedens per intellectum, ac Spiritus sanctus ut procedens per voluntatem.

Contradist. Min. Nulla est oppositio inter filiationem et spirationem passivam abstracte consideratas, *conc.*; spectatas ut revera sunt, *nego*. Cf. Franzelin, p. 597.

Obj. 3. Constitutivum unius est distinctivum illius ab omni alio; atqui filiatio est constitutiva Filii; ergo et distinctiva illius a quolibet alio et consequenter a Spiritu.

Resp. *Concesso Majore* (quam disputant aliqui : vid. Billuart, l. c.), *Dist. Min.* Filiatio, quatenus importat totum quod nunc est v. g. spirationem activam, constituit Filium, *conc.*; quatenus importat tantum acceptionem naturæ divinæ, non includendo totum quod nunc est in filiatione, *nego*; quia (ut notat Witasse) non esset in Filio idem, quod nunc est, constitutivum ac distinctivum; nec forent duæ personæ, sed una sub diversa ratione genitæ et spiratæ.

Art. 2. — PER QUAM OPERATIONEM PROCEDAT SPIRITUS SANCTUS

42. **Propositio.** Spiritus sanctus per operationem voluntatis procedit. — Communis sententia contra Durandum.

Prob. I. Nomen « spiritus sanctus » quod tertiæ personæ in Scriptura tribuitur, significat quatenus proprium est, ipsam esse sanctitatem spiratam; atqui non est sanctitas spirata, nisi per voluntatem procedat; ergo.

Prob. Maj. Tertia persona non proprie dicitur « Spiritus sanctus » quia naturam incorpoream et sanctitatis proprietatem habet : in hoc enim sensu Pater et Filius sunt Spiritus et sancti;

reliquum ergo est, ut dicatur Spiritus (ait Kleutgen, n. 1018), « qualenus spiritus halitum significat ex vivente natura procedentem, et sanctus quemadmodum sanctum est, quod ex sancto principio prodit ». Idque confirmatur ex S. Cyrillo (in Jo. l. 9) dicente Patrem et Filium ita in se habere Spiritum, « quemadmodum unusquisque nostrum proprium in se spiritum continet et ex intimis visceribus foras effundit. Propterea et corporaliter ipsum Christus insufflavit (Joann. 20. 22), ea re demonstrans, uti humano ex ore corporaliter exit spiritus, sic e divina substantia modo, qui Deo congruit, illum, qui ex eo est, spiritum prodire. »

Minor constat: sicut enim Filius dicitur sapientia genita eo quod procedit per intellectum, ita ille qui est sanctitas spirata procedat necesse est per voluntatem, cum sanctitas ex voluntate oriatur.

II. Post Patres plurimos (v. g. SS. Greg. M., Aug., Ambros., Bernard., apud Kleutgen, n. 1019, et annot.), theologi omnes, si Durandum excipias, vocant Spiritum sanctum « amorem » et « caritatem » speciali nomine, idque cum aliquo fundamento in Scriptura, quæ (Rom. 5. 5) tribuit Spiritui sancto diffusionem caritatis; atqui hæc supponunt Spiritum sanctum per voluntatem procedere; ergo.

Prob. Min. Lex appropriationis est, ut ea attributa personis singulis addicantur, quæ cujusvis personæ proprietati adeoque origini respondeant, sicut v. g. potentia attribuitur Patri quia primum principium est, et Filio sapientia quia est Patris verbum (infra, n. 73); atqui nisi Spiritus sanctus per voluntatem procedat, non potest ipsi appropriari « amor », quippe qui certe per voluntatem oritur. Cf. Franzelin, thes. 26, n. II, pp. 398, sqq.

III. Spiritus sanctus per appropriationem speciali modo dicitur « donum Dei » ; atqui non ita proprie diceretur, nisi per voluntatem procedat; ergo.

Major constat ex modo loquendi traditionali: etsi enim tota Trinitas se justis donet, tamen ut dicit S. Augustinus (de Trinit., l. 17, n. 29), « non dicitur Verbum Dei nisi Filius, nec donum Dei nisi Spiritus sanctus »: et hoc videtur fundamentum habere in Scriptura (v. g. Act. 2. 38 ; 8. 20).

Prob. Min. Spiritus sanctus dici nequit per appropriationem speciali modo donum Dei nisi ob personalem proprietatem et originem ; atqui ad rationem doni necesse est ut per voluntatem

oriatur: etenim non omnis res data, sed ea tantum dicitur donum, quæ amore datur; ergo.

IV. Ratione theologica: Processio Spiritus sancti est per operationem vitalem immanentem, eamque diversam ab illa per quam procedit Verbum; atqui præter operationem intellectus per quam procedit Filius, remanet tantum operatio voluntatis; ergo per ipsam procedit Spiritus sanctus. Cf. Billot, p. 53.

Solvuntur Objectiones

43. Obj. 1. Spiritus sanctus dicitur sæpe Spiritus veritatis, et mitti dicitur ut homines doceat; atqui hæc ostendunt eum procedere per intellectum; ergo.

Resp. *Nego Min.* Propter alias enim rationes ita vocatur: v. g. *a*) quia adversatur spiritui mundi, qui est spiritus mendacii; *b*) quia est Spiritus Christi, qui est ipsa Veritas; *c*) quia veritatem hominibus ex amore nuntiat.

Obj. 2. Si Spiritus sanctus procedit per voluntatem, processio ejus eadem est ac processio creaturarum; atqui hoc dici nequit; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Si processio ejus esset ex libero consilio voluntatis, *conc.*; si æque necessario est ac ipse Pater et Filius, *nego.*

Obj. 3. Modus processionis unicuique personæ divinæ proprius est (origine enim distinguitur), ac proinde nomine communi designari nequit; atqui nomen « amor » aut « caritas », quo significatur Spiritus sancti processio per voluntatem, commune est omnibus personis; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Modus processionis designari nequit nomine communi ea ratione sumpto qua est omnibus commune, *conc.*; sumpto ratione qua uni est proprium, *nego.* Ita nomen « sapientia », quod simpliciter dictum commune est tribus personis, sumptum ut Verbum prolatum et genitum, de solo Filio dicitur.

Pariter dist. Min. Amor simpliciter dictus communis est tribus personis, *conc.*; amor spiratus, seu terminus internus dilectionis, est communis, *nego.* In casu videlicet intellectûs habentur distincta nomina diversimode significantia, nempe *intellectus* (essentialiter), *dictio* (notionaliter), *Verbum* (personaliter): de voluntate vero unum et idem nomen *amor* dicitur essentialiter de operatione amandi tribus personis communi, personaliter de

persona procedente, et notionaliter tanquam spiratio amoris. Cf. S. Thom., 1, qu. 37, art. 1, 2; Kleutgen, nn. 1022, sqq.

Obs. ex S. Thoma (l. c., a. 2, ad 3). « Sicut Pater dicit se, et omnem creaturam Verbo, quod genuit, inquantum Verbum genitum sufficienter repræsentat Patrem, et omnem creaturam: ita diligit se, et omnem creaturam Spiritu sancto, inquantum Spiritus sanctus procedit ut amor bonitatis primæ, secundum quam Pater amat se, et omnem creaturam. Et sic etiam patet, quod respectus importatur ad creaturam et in verbo, et in amore procedente quasi secundario, inquantum scilicet bonitas, et veritas divina est principium intelligendi, et amandi omnem creaturam. »

CAPUT QUINTUM

De duarum Processionum Discrimine

44. Jam vidimus Filium a Patre per operationem intellectûs, Spiritum vero sanctum a Patre et Filio per operationem voluntatis procedere : nunc declarandum est et ex jam traditis aliquatenus explicandum harum processionum præcipuum discrimen, nempe quod processio Filii, juxta definitionem Concilii Nicæni I contra Arianos, sit vera generatio, non ita vero processio Spiritus sancti.

Art. 1. — DUARUM PROCESSIONUM DISCRIMEN STATUITUR

45. **Prænotanda.** — *Generatio* definita fuit a S. Thoma (1, qu. 27, a. 2), « Productio viventis a vivente ex principio conjuncto in similitudinem naturæ » : addunt theologi recentiores, ut sensum formalem exprimant, « vi processionis formaliter », aut, « ex ipso modo processionis ». Cf. Franzelin, thes. 31.

Dicitur 1. « Productio », seu « origo » : quæ particula stat in loco generis, et convenit omnibus productionibus.

2. « Viventis a vivente » : qua particula excluditur productio unius ab alio in inanimatis (sicut dicitur v. g. « ignis generatur ab igne »), quæ nonnisi improprie vocatur generatio. — Locutio « a vivente » exprimit causam efficientem generationis.

3. « Ex principio conjuncto » : idest, ex substantia generantis, seu per aliquam communicationem substantiæ, aut *partialem*

videlicet ut in creaturis, aut *totius substantiæ* ut in divinis. — Defectu hujus conditionis (quæ causam materialem exprimit), angeli et homines non sunt a Deo geniti, quia licet sint viventes a Deo vivente procedentes, nihil tamen in se habent divinæ substantiæ. Proinde metaphorico tantum sensu dicitur Deut. 32. 18, « Deum qui te *genuit*, dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui » (cf. Is. 46. 3).

4. « In similitudinem naturæ ». Hæc verba indicant causam finalem : finis enim generationis in creaturis est propagatio et conservatio naturæ in alio simili. Defectu hujus conditionis, capilli v. g. et ungues, etsi ex substantia hominis sint, non sunt filii.

5. « Vi processionis formaliter ». Idest, genitus debet esse similis generanti *ex ipso modo processionis*, nec sufficit ut similitudo de facto existat, nisi ratio ejus in ipso originis modo habeatur. Aliis verbis, juxta hanc conditionem genitus debet procedere a generante *modo ex natura sua assimilativo* : vel, ut ait Franzelin (p. 445), requiritur, « ut ex ipso modo processionis producatur substantialis imago producentis ». — Defectu hujus conditionis (quæ indicat causam formalem), productio Evæ v. g. ex costa Adami, licet fuerit *a*) quodam sensu origo viventis a vivente, *b*) ex substantia Adami, et *c*) in similitudinem naturæ, non fuit generatio : potuisset enim ex illa costa fieri equus aut quidquam aliud. Actio scilicet « ædificandi » Adæ costam ex se *indifferens* fuit ad plurima, juxta specialem ædificantis voluntatem : actio vero generativa (qua productus fuit v. g. Cain) ex se *naturaliter determinata* est ad *simile* producendum.

46. **Propositio.** Processio Verbi est generatio, non vero processio Spiritus sancti. — De fide quoad utramque partem.

Prob. prima pars. — Illius processio est vera et propria generatio, qui in Scripturis dicitur simpliciter et specialiter Filius a Deo Patre genitus; atqui in Scriptura Verbum dicitur « Filius proprius Patris » (Rom. 8. 32 : cf. Hebr. 3. 5), « Filius verus » (1 Jo. 5. 20), « Filius unigenitus » (Jo. 1. 17 ; 3. 16 ; 1 Jo. 4. 9) : de ipsius etiam generatione æterna, secundum communem Patrum interpretationem, intelligenda sunt, « Filius meus es tu, ego hodie genui te » (Ps. 2. 7), « ex utero ante luciferum genui te » (Ps. 109. 3) (1); ergo processio Filii est generatio.

(1) Difficultatem tamen facit textus hebraicus Ps. 109, 3, qui sic redditur ad litteram, « ex utero matutino (vel ex utero auroræ) tibi ros

Prob. secunda pars. — I. Ex una parte Spiritus sanctus in Scripturis nunquam vocatur Filius (hoc enim nomen in connumeratione trium personarum secundæ tantum tribuitur), nec dicitur gigni aut nasci, sed tantum procedere (v. g. Jo. 15. 26, « Mittam vobis a Patre Spiritum veritatis qui a Patre procedit ») ; ex alia vero parte Verbum dicitur *unigenitus* Filius (Jo. 1. 14; 3. 16, 18; 1 Jo. 4. 3); atqui hæc vera non essent, si Spiritus sancti processio generatio esset ; ergo.

II. Ita docent et Patres, v. g. S. Athanas. (ep. 1 ad Serap.), « Non enim in Scriptura filius nominatus est Spiritus... Sed Filius Patris filius, et Spiritus Patris Filii dictus est spiritus. » Sic et S. Basilius (orat. contra Sabellian.), « Filius a Patre per generationem ; Spiritus vero ex Deo modo arcano et ineffabili ». Ac S. Augustinus (de fide et symb., c. 9), « Servant tamen [Scripturæ] ut non genitum Spiritum sanctum, tanquam Filium de Patre prædicent ; unicus enim est Christus ».

III. Idem liquet ex Symbolis, nempe 1. Apostolorum, « Et in Jesum Christum, *Filium* ejus *unicum* » ; 2. Nicæn., « Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei *unigenitum* » ; 3. Athanas., « Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed *genitus* : Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, *nec genitus sed procedens* ».

Scholion de termino generationis divinæ. — Inquirunt theologi, qui sit terminus formalis, qui terminus adæquatus generationis divinæ. — Generatim, terminus *adæquatus*, qui etiam simpliciter terminus appellatur, res ipsa est, quæ opera-

nativitatis (vel juventutis) tuæ » : quæ verba perplures Catholici adhuc de Verbi generatione sic exponunt : « ex utero ante luciferum fuit tibi nativitas ex me, ut est rori ex cœlo », vel, « ex sinu Dei trahis nativitatem pulchram vigentemque, ut rorem ». Vid. Bellarm. in loc. ; Franzelin, p. 437, not. — Alii vero diverse omnino sic explicant : « rori ex auroræ gremio provenienti par multitudine et vigore tibi sese offert juventus tua bellicosa », quæ verba Catholici aliqui (uti Corluy, « Spicileg. », t. 2, pp. 190, 191) intelligunt quidem sensu messianico, sed de bello pacifico Christi, regnum suum per prædicatores aliosque fideles promoventis ; rationalistæ autem de Davide hostes suos debellante. Communem Patrum interpretationem, de æterna Verbi generatione, fideliter quidem explicare textum græcum LXX et latinum Italæ et Vulgatæ, admittit Corluy, negat tamen eam statuere hujus lectionis conformitatem cum textu hebraico primitivo, quam conformitatem ipse propter auctoritatem codicum et versionum negat (p. 189).

tione procedit; terminus *formalis*, id quod in re tanquam forma, seu tanquam id, quod determinat, inest. Sic terminus adæquatus sculpturæ statua est, formalis figura in ligno vel marmore efficta; similiter generationis creatæ effectus adæquatus animal, formalis anima. — Jamvero generationis divinæ terminus adæquatus est Filius, ut patet. De termino autem formali dissentiunt theologi, sed communis nunc sententia, quam tradit ultimo S. Thomas in Summa (1, qu. 41, a. 3, ad 1), docet hunc terminum esse ipsam naturam divinam, ut communicatam Filio, non vero proprietatem personalem seu filiationem : natura enim divina est id quod communicatur Filio in generatione, et in quo Filius Patri assimilatur : dum e contra per proprietatem potius ab ipso discernitur. Cf. Kleutgen, n. 1072. — De processione Spiritus sancti pariter dicendum est.

ART. 2. — DE RATIONE DISCRIMINIS INTER DUAS PROCESSIONES

47. **Prænotanda**. — Dicit cum aliis Patribus S. Joannes Damasc. (de Fide, l. 1, c. 8), « generationis quidem ac processionis esse aliquod discrimen, didicimus ; quis autem sit modus discriminis, nequaquam ». Præsentis ergo quæstionis probabiles tantum, non decretorias solutiones afferre profitentur theologi. Ut vero solutio quævis sit probabilis, explicare profecto debet, quomodo ex duobus qui in divinis procedunt viventes a vivente ex principio conjuncto, in similitudinem naturæ, unus tantum procedat *vi processionis formaliter principio suo naturâ similis* ac proinde Filius, non vero alter.

I. Richardus Victorinus, Alensis et alii dicunt processionem Verbi esse generationem, quia vi processionis suæ accipit naturam fecundam ad producendam aliam personam, et sic procedit similis Patri in natura : secus autem Spiritus sanctus.

Contra est : 1. Si ad similitudinem naturæ requireretur fecunditas, soboles steriles in creaturis diversæ essent naturæ a parentibus : ac in divinis Spiritus sanctus alteram naturam haberet ac Pater et Filius : imo ipse Filius non foret perfecte similis Patri in natura, eo quod fecundus non est quoad intellectum sed tantum quoad voluntatem. — 2. Etiamsi Spiritus sanctus produceret aliam personam, non esset tamen Filius.

II. Suarez (l. 11, c. 5, n. 16) docet (saltem ut explicationem ulteriorem sententiæ S. Thomæ, quæ mox probanda est), essen-

tiam divinam juxta nostrum concipiendi modum primario et specifice consistere in intellectione actuali (« ipsam actualem intellectionem esse quasi formale constitutivum illius naturæ », sicut v. g. homo constituitur in esse hominis per *rationale*, quod reliqua omnia propria hominis consequuntur); Verbo autem vi suæ per intellectum processionis primario communicari intellectionem, ut intellectio est; ac proinde vi processionis Verbum esse simile Patri in essentia; quod verum non est de Spiritu sancto, cui, vi processionis per voluntatem, primario communicatur volitio : intellectio autem tantum per concomitatem et consecutive.

Contra est: 1. Negant perplurimi theologi intellectionem actualem esse formale constitutivum naturæ divinæ. — 2. Verbum divinum vi processionis est simile rei cognitæ qua tali; atqui res cognita est essentia divina non solum qua intellectiva, sed etiam qua volitiva; ergo vi processionis communicatur Verbo non solum intellectio sed volitio et omnia attributa. Cf. Coninck, d. 5, dub. 5, sect. 4.

III. Henno (qui apud Billuart, d. 2, a. 5, sententiam tribuit S. Bonaventuræ et Scoto) dicit processionem Verbi esse generationem, quia Verbum procedit ex agente *naturaliter determinato*, scilicet ex intellectu: Spiritum sanctum vero ex voluntate, quæ etiam in divinis habet libertatem essentialem.

Contra dicendum : Per essentialem illam divinæ voluntatis libertatem intelligitur vel 1. libertas indifferentiæ, vel 2. libertas a coactione. Si 1. sequeretur, Patrem potuisse non producere Spiritum sanctum, quemadmodum potuit non producere creaturas: quod esset hæreticum asserere. Si 2. intelligitur : processio Verbi æque gauderet immunitate a coactione ac processio Spiritus sancti : ergo nulla explicatio.

His ergo et nonnullis aliis opinionibus (vid. Billuart) sepositis, videtur omnino præferenda cum communiori sententia explicatio S. Thomæ, 1, qu. 27, a. 4.

48. **Propositio**. Ideo processio Verbi est generatio et non processio Spiritus sancti, quia processio Verbi est per intellectum qui vi sua est assimilativus, et processio Spiritus sancti est per voluntatem, quæ non est vi sua assimilativa.

Prob. prima pars. — I. Ex Patribus, qui dicunt Filium ideo esse genitum, quia est Verbum seu terminus intellectionis. Sic S. Augustinus (Epist. 49), « Christum dici Verbum Dei, per

quod facta sunt omnia, et ideo Filium, quia Verbum ; nec verbum dictum, atque transactum, sed apud incommutabilem Patrem incommutabile ipsum, atque incorruptibiliter manens » ; et alibi (Tr. 44 in Jo.), « Eo ipso Filius, quod Verbum ». Ita et alii plurimi, v. g. Theophilus Antiochenus, Clemens Alex., SS. Athanas., uterque Greg. Nyss. et Naz., Basil., Chrysost., Ambros. (apud Petav., l. 7, c. 14, nn. 3, sqq.).

II. Processio ista est vera generatio, quæ est origo viventis a vivente, ex principio conjuncto, in similitudinem naturæ vi processionis ; atqui 1. processio Verbi est origo viventis a vivente : nam « sicut Pater habet vitam in se ipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso » (Jo. 5. 26) ; 2. processio Verbi est ex principio conjuncto, scilicet per communicationem totius substantiæ divinæ ; 3. est in similitudinem naturæ vi processionis : omnis enim intellectus vi propria sua tendit ad producendum terminum rei cognitæ similem, idque eo perfectius quo perfectior est intellectus : intellectus autem quo Pater naturam suam cognoscit perfectissimus est, ac proinde propria vi sua producit perfectissimam sui imaginem, scilicet Verbum ; ergo.

Prob. secunda pars. — Spiritus sanctus procedit per voluntatem, et est terminus productus divinæ dilectionis (amoris affectus immanens) ; atqui terminus hic divinæ dilectionis non est, vi processionis, similis suo principio ; ergo Spiritus sanctus non est generatus.

Minor constat ex ipsa notione amoris (quatenus est terminus productus) : est enim impulsus, impetus, propensio, inclinatio et pondus quoddam, quod voluntatem attrahit et rapit et quasi extra se profundit erga bonum amatum, ut cum ipso eam colligat devinciatque : non est vero ex natura sua hujus objecti amati imago, similitudo aut effigies (cf. Petav., l. c., nn. 2, 6, 7). Ita et Franzelin, thes. 31, p. 446, « voluntas volendo ex natura sui actûs non similitudinem rei amatæ producit, sed inclinationem ad rem amatam et complacentiam in illa ». Vid. Billot, pp. 27, sqq.

Dices 1. Non admittunt omnes, intellectum producere verbum repræsentativum objecti cogniti ; atqui principium incertum hujusmodi non est de dogmate revelato adhibendum ; ergo.

Resp. *Dist. Min.* Non licet ex principio incerto doctrinam demonstrare, *conc.;* non licet doctrinæ certæ explicationem aliquam ex principio probabili desumere, *nego.*

Inst. Intellectus vi sua tendit in similitudinem non substantia-

lem sed intelligibilem tantum ; atqui Filius est imago substantialis Patris ; ergo non valet explicatio.

Resp. *Dist. Maj.* Intellectus imperfectus et creatus vi sua tendit in similitudinem tantum intelligibilem, *conc.* ; divinus et perfectus, *nego* : neque enim in Deo potest esse aliquid accidentale.

Dices 2. Ille procedit per generationem qui procedit perfecte similis principio suo ; atqui Spiritus sanctus procedit ut Deus et ideo perfecte similis principio suo ; ergo procedit per generationem.

Resp. *Dist. Maj.* Si procedit perfecte similis principio suo, vi processionis formaliter, *conc.*; aliter, *nego.*

Dist. Min. Spiritus sanctus procedit ut Deus, et ideo identice est perfecte similis principio, *conc.*; formaliter vi processionis, *subd.* : ut Deus spiratus, *conc.*; ut Deus genitus, *nego.*

Inst. Homo procedens ab homine semper est filius ; atqui Spiritus sanctus procedit Deus a Deo ; ergo est Dei filius.

Resp. *Dist. Maj.* Homo procedens ab homine modo per se assimilativo est filius, *conc.*; aliter, *nego.* — *Contradist. Min.*

Obs. Ex dictis, Spiritus sanctus non est *genitus*, nec tamen dici debet *ingenitus* (hoc enim nomen semper habitum est ut proprium et characteristicum Patris, quippe qui principii est expers : cf. Petav., l. c., n. 11 ; Franzelin, thes. 25, n. II) : multo minus dicit potest Spiritus sanctus *factus* aut creatus : hinc generali vocabulo dicitur *procedens* (« non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens » : Symb. Athanas.). Illius proinde origo, cum proprio nomine careat, dicitur simpliciter « processio », vel exprimitur nomine metaphorico « spiratio », quod a S. Thomæ temporibus adhiberi cœpit, et a Concilio Florentino sancitum et consecratum est. Cf. S. Thom., 1, qu. 27, a. 4, ad 3 ; Billot, pp. 60, 61.

QUÆSTIO QUARTA

DE IIS IN QUIBUS DIFFERUNT DIVINÆ PERSONÆ

49. Agendum est duplici capite de relationibus et notionibus divinis.

CAPUT PRIMUM

De Relationibus divinis

50. **Prænotanda**. — I. *Relatio* est ordo, respectus vel habitus unius ad alterum; hinc ejus essentia et ratio formalis est « ad aliud se habere », ac proinde in omni relatione habentur *subjectum* seu id quod ad aliud refertur, *terminus* seu id ad quod subjectum refertur, et *fundamentum* seu ratio propter quam subjectum ad terminum refertur : ita in relatione patris ad filium, pater est subjectum, filius est terminus, generatio est fundamentum.

II. Relatio distinguitur in *realem* et *rationis*. — **1.** Relatio realis est ea quæ in rebus ipsis invenitur : et ad eam requiritur *a*) ut extrema (subjectum et terminus) sint realia, *b*) ut sit realis inter ea distinctio, *c*) ut sit reale relationis fundamentum in utroque extremo : ita v. g. relatio inter patrem et filium, inter substantiam et accidentia. — **2.** Relatio rationis ea est quæ in mentis tantum consideratione est ; seu ea est in qua unum et alterum refertur non secundum rationem existendi sed secundum rationem intelligendi : ita v. g. relatio substantiæ ad naturam.

III. Relatio tum realis tum rationis potest habere duplicem respectum, vel **1.** ad subjectum in quo est, et respectus ille dicitur *esse in :* ita v. g. paternitas quatenus est in patre ; vel **2.** ad terminum et correlatum, et hic respectus dicitur *esse ad :* ita paternitas relate ad filium.

IV. Distinguitur etiam relatio *transcendentalis* et *prædicamentalis*. — **1.** Relatio transcendentalis est ea, quæ identificatur cum

eo, quod refertur (nempe cum subjecto) : ita creatura per ipsum esse suum refertur ad Creatorem relatione transcendentali. — 2. Relatio prædicamentalis est ea, quæ non identificatur cum eo quod refertur, sed per modum accidentis ad illud accedit : ita Petrus ratione albedinis est similis Paulo.

V. *In Deo*, relationes personarum divinarum ad se invicem (nec enim de relationibus ad creaturas hic agimus) sunt vel 1. *communes* nempe identitas, similitudo, æqualitas (de quibus id tantum notandum est, eas juxta S. Thomam et communem sententiam, contra Scotum, non esse reales) : vel 2. *personales* seu *originis*, v. g. paternitas, filiatio. Hæ, ut per se liquet, sunt transcendentales et cum natura divina identicæ : et de iis inquiritur, 1. an, quot, et quid sint, 2. an et quomodo distinguantur tum ab essentia tum a se invincem, 3. quod sit earum munus.

Art. 1. — DE NUMERO ET QUIDDITATE RELATIONUM ORIGINIS

51. **Propositio I**. Quatuor sunt in Deo relationes originis, nimirum paternitas, filiatio, spiratio activa, et spiratio passiva.

Prob. Singulis processionibus respondent duæ relationes, una producentis ad productum, altera producti ad producentem ; atqui duæ sunt in Deo processiones, ut supra probatum est (n. 23) ; ergo.

52. **Propositio II**. Relationes originis sunt reales, et (excepta, prout fert communis sententia, spiratione activa) subsistentes.

Prob. prima pars. — Relatio realis ibi agnoscenda est, ubi extrema sunt realia, realiter distincta, et ubi reale relationis fundamentum in utroque extremo habetur ; atqui in unaquaque relatione originis ista tria manifeste habentur ; ergo.

Prob. secunda pars. — Ut aliquid dicatur subsistens, requiritur et sufficit, ut sit substantia singularis, integra, tota in se ; atqui unaquæque relatio originis 1. est substantia : nihil enim accidentale in Deo est ; 2. singularis, nempe vel hæc paternitas, vel hæc filiatio, vel hæc spiratio passiva ; 3. integra, non habens rationem partis ; 4. tota in se, sine communicatione : paternitas v. g. non communicatur Filio ; ergo. — Dicit S. Thomas, 1, qu. 29, a. 4, « Relatio autem in divinis non est sicut accidens inhærens subjecto, sed est ipsa divina essentia ; unde est subsistens, sicut essentia divina subsistit. Sicut ergo Deitas

est Deus, ita paternitas divina est Deus Pater, qui est persona divina. Persona igitur divina significat relationem ut subsistentem. »

Obs. Theologi communiter dicunt cum S. Thoma (cf. 1, qu. 30, a. 4 ; qu. 40, a. 1), spirationem activam non esse subsistentem : nam 1. tunc essent quatuor subsistentes seu « quaternitas » in Deo, quod admittendum non est, juxta Conc. Later. IV : præterea 2. spiratio activa non est tota in se, utpote communis Patri et Filio.

Art. 2. — DE DISTINCTIONE DIVINARUM RELATIONUM

53. **Prænotandum**. — Relationes divinæ comparari possunt vel cum essentia, vel inter se. Si inter se, vel comparantur cum relationibus oppositis, v. g. paternitas cum filiatione, spiratio activa cum passiva : vel cum relationibus disparatis et minime oppositis, qualis est spiratio activa comparata cum paternitate et filiatione (cf. Collet, qu. 6, a. 2). — Inquiritur proinde 1. an et quomodo relationes ab essentia distinguantur, 2. an relationes sibi mutuo oppositæ realiter a se distinguantur, 3. an spiratio activa realiter distinguatur a paternitate et filiatione. — Hinc triplex propositio.

54. **Propositio I**. Relationes originis ab essentia 1. non realiter, sed tantum 2. virtualiter distinguuntur.

Prob. prima pars (quæ de fide est ex Conc. Later. IV, contra errores Gilberti Porretani et Abbatis Joachim). — **I.** « In divinis omnia sunt unum ubi non obviat relationis oppositio » ; atqui inter relationes et essentiam nulla obviat relationis oppositio : relationes enim nec producunt essentiam nec ab ipsa producuntur ; ergo.

II. Si relatio Deo interna re esset ab essentia divina distincta, Deus omnisque persona divina rebus duabus, essentia et relatione, constaret ; atqui compositio hujusmodi ex duabus rebus realiter distinctis repugnaret in Deo summe simplici ; ergo (1).

(1) Attamen, « *secundum nostrum modum omnia per compositionem intelligendi* (ut ait Franzelin, thes. 23, n. II, p. 356) possumus personam concipere ut hunc unum sub ratione relativi distinctum ab aliis ejusdem naturæ, qui habeat naturam, seu cujus sit natura divina velut forma metaphysica (ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, Phil. 2. 6) ; sic concipitur *relativum in recto, absolutum in obliquo*. Vel quod eodem redit, possumus concipere

Prob. secunda pars. — Virtualiter saltem distinguuntur illa, de quorum uno aliquid affirmatur, quod de altero negatur : idem enim affirmari et negari nequit de eodem et sub eodem respectu ; atqui de relationibus divinis aliquid affirmatur, quod de essentia negatur : essentia enim dicitur v. g. communicari Filio non vero paternitas : dicitur produci filiatio vel spiratio passiva, non vero essentia ; ergo.

55. **Propositio II.** Relationes originis, quæ sibi mutuo opponuntur, nimirum paternitas, filiatio, et spiratio passiva, a se invicem realiter distinguuntur.

Prob. I. Quæ constituunt personas realiter distinctas debent esse a se invicem realiter distinctæ ; atqui relationes oppositæ ejusmodi sunt ; ergo realiter distinguuntur.

II. Nihil potest esse sibi ipsi oppositum ; atqui istæ relationes sibi invicem opponuntur ; ergo realiter distinguuntur.

56. **Propositio III.** Spiratio activa non distinguitur realiter a paternitate, nec a filiatione. — Contra Durandum (cit. apud Witasse, qu. 6, a. 3).

Prob. I. « In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio » ; atqui inter spirationem activam ex una parte et paternitatem et filiationem ex altera non obviat relationis oppositio : spiratio enim activa non procedit realiter a Patre aut Filio, sicut procedit spiratio passiva, sed communicatur Filio a Patre ; ergo.

II. Ex Conc. Later., non est in Deo quaternitas ; atqui si spiratio activa realiter distingueretur a paternitate et filiatione, esset in Deo quaternitas ; ergo.

Obs. Professio Conc. Later. IV fuit, « Una quædam summa res est, incomprehensibilis quidem et ineffabilis, quæ veraciter

essentiam, quæ velut affecta sit relatione sive paternitatis sive filiationis sive processionis, et ita formaliter ut affecta tali determinata relatione est hic unus per relationem distinctus ab aliis, seu est subsistens distinctus ; sic spectatur *essentia in recto, relatio velut afficiens in obliquo*. Ex ipsa vero infinitate essentiæ et simplicitate personæ divinæ evidens est, relationem non esse aliquam realitatem distinctam et superadditam essentiæ, vel essentiam non esse propriam formam nec realiter distinctam a relativo; sed solummodo rem simplicissimam sub duplici ratione absoluti et relativi apprehendimus, cui utrique vere respondet una et eadem res, hancque duplicem rationem secundum notiones ex creaturis præhabitas per modum compositionis conjungimus ». Similia habet idem Franzelin in tract. de Verbo incarn. thes. 29, coroll. 4.

est Pater et Filius et Spiritus sanctus; tres simul personæ, ac sigillatim quælibet earundem: et ideo in Deo solummodo Trinitas est, non quaternitas: quia quælibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura divina » (Denzinger, n. 358). — De hac doctrina agit Franzelin, thes. 21, eamque ita exprimit, p. 339, « summa res, quæ sub formali ratione *absoluti est unum*, *una essentia*, *unus Deus*, eadem sub formali ratione *relativorum* est tres, qui tres unice sub hac formali ratione relativorum inter se distinguuntur »: et iterum (p. 345), « Deus secundum rationem *Esse* absoluti et omnis perfectionis absolutæ, quam nos mentis consideratione distinguere possumus, est unum simplicissimum *Esse* infinitum; secundum rationem vero relativorum ad invicem per relationes originis seu processionis unius ab altero idem illud unum *Esse* est Pater, Filius, Spiritus Sanctus, qui inter se sunt realiter distincti. »

Art. 3. — DE MUNERE DIVINARUM RELATIONUM

57. **Prænotandum.** — Quoniam in uno Deo tres sunt personæ distinctæ, necesse est, ut aliud sit commune, quo sint unus Deus, aliud proprium, quo distinguantur. Sunt ergo in Deo proprietates, quibus personæ in se singulæ et ab invicem distinctæ constituantur, non quidem sensu illo physico, quo ex duobus distinctis simul concurrentibus unum tertium dicitur constitui (ut v. g. homo ex anima et corpore), sed sensu illo metaphysico, quo unum aliquid dicitur constitui tota formali ratione sui (ut Deus v. g. deitate, homo humanitate). Hic ergo quæritur, 1. quidnam sint istæ proprietates: num scilicet aliquid absolutum, quod nempe ad divinam essentiam pertinet, an vero aliquid relativum; et 2. si posterius, num sint processiones, an vero relationes. De qua quæstione sex saltem enumerantur theologorum opiniones (vid. Witasse, qu. 6, art. 4), et plus minus dissentiunt S. Thomas, S. Bonaventura, Suarez, Vasquez. — Ex communi vero et fere omnium sententia statuenda est cum Kleutgen, n. 1056.

58. **Propositio.** Personæ divinæ non constituuntur proprietatibus absolutis, et quamvis per origines constitui dici possint, verius tamen relationibus constitui dicuntur.

Prob. prima pars. — Per id personæ divinæ constituuntur

et distinguuntur, quod singulare est, non commune ; atqui solum relativum in Trinitate singulare est, cum e contra omne absolutum sit commune, et ex æquo in singulis personis reperiatur; ergo personæ divinæ non constituuntur per aliquid absoluti.

Dices. Illud quod prius est, non potest constitui per illud quod est posterius ; atqui persona (Pater v. g.) prior est relativo (paternitate), eo quod prior sit operatione intellectuali per quam generat Filium et fit Pater ; ergo personæ divinæ per aliquid absolutum et non per relationes constituuntur.

Resp. *Nego Min. et rationem.* Nulla enim est prioritas, ne rationis quidem, inter actum notionalem et proprietatem personalem : ac intellectus Patris ejusque actus æternus et necessarius intelligendi quo generat Filium, sunt quid unum et idem absque ulla distinctione. Cf. Franzelin, thes. 23, coroll. (pp. 368, sqq).

Prob. secunda pars (quæ est contra Richardum Victorinum et S. Bonaventuram). — « Proprietas personam constituens a nobis concipitur formæ instar in re insita et permanens; origo autem ut via seu motus sive a re sive ad rem, quare et processio vocatur. Sensu enim activo accepta significat actionem a producente, persona jam constituta, exeuntem, sensu vero passivo ortum rei nondum constitutæ. Contra, relatio indicat aliquid in utroque insitum et permanens. » Kleutgen, n. 1059. Cf. Franzelin, thes. cit., n. IV (p. 366).

CAPUT SECUNDUM

De Notionibus divinis

59. **Prænotanda.** — I. « Notio » idem sæpe significat quod « idea », « conceptus », « verbum mentale » ; sed accipitur etiam pro eo quod in re *cognoscitur*. In divinis autem notio definitur ratio, qua persona alia ab alia dignoscitur.

II. Ad notionis divinæ veram rationem tres conditiones requiruntur, nempe origo, dignitas, specificatio. — Requiritur 1. quod ad originem pertineat: quia solis relationibus originis constituuntur personæ ; 2. quod indicet directe aut indirecte dignitatem aliquam singularem : quia, cum nomen persona sit nomen dignitatis (nempe subsistentiæ in natura ratio-

nali), inter personæ notiones seu notas distinctivas non convenit numerare ea quæ nullam perfectionem importent; 3. quod sit aliquid speciale : quia quod est commune tribus personis non est sufficiens ratio dignoscendi et discernendi unam ab alia.

III. In Deo una et eadem res, v. g. paternitas, potest esse relatio, proprietas, et notio : id tamen est discriminis inter illas, quod *relatio* dicatur per respectum ad personam correlatam (Filium); *proprietas* per respectum ad personam (Patrem) cujus est proprietas; *notio* per respectum ad intellectum, cui manifestat personam. Vid. Billuart, d. 4, a. 6.

60. **Propositio**. Quinque admittendæ sunt in Deo notiones, scilicet innascibilitas, paternitas, filiatio, spiratio activa, et spiratio passiva.

Prob. I. Argumento S. Thomæ (1, qu. 32, a. 3). Personæ divinæ distinguuntur et innotescunt tantum secundum originem, eo scilicet quod persona sit vel principium (« a quo alius »), vel principiatum seu productum (« qui ab alio »); atqui secundum hos duos modos originis quinque tantum recensitæ notæ reperiuntur in divinis ; ergo.

Prob. Min., singulas personas discurrendo. — 1. Pater non potest innotescere *a*) per hoc quod sit ab alio, sed per hoc quod a nullo sit, hinc innascibilitas : sed *b*) in quantum aliquis est ab eo, innotescit paternitate relate ad Filium, et spiratione communi relate ad Spiritum sanctum. — 2. Filius, *a*) per hoc quod sit ab alio innotescit filiatione : *b*) per hoc quod alius sit ab eo, spiratione communi. — 3. Spiritus sanctus innotescit tantum per hoc quod sit « ab alio », seu productus : hinc processio seu spiratio passiva.

II. Billuart (l. c.) rem evincit demonstrando singulas notiones prædictas tribus conditionibus allatis gaudere. — 1. Innascibilitas *a*) pertinet ad originem, saltem negative; *b*) propria est Patri ; *c*) dignitatem importat, scilicet quod Pater sit principium sine principio. — 2. Paternitas item *a*) Patri propria est; *b*) dignitatem ejus indicat; *c*) pertinet ad originem. — 3. Filiatio *a*) Filio propria est; *b*) dignitatem importat, cum per eam Filius divinam naturam habeat; *c*) pertinet ad originem. — 4. Spiratio passiva similiter *a*) Spiritui sancto propria est; *b*) peculiarem ejus perfectionem importat; *c*) pertinet ad originem. — 5. Spiratio activa *a*) Patri et Filio ut uni principio spiranti est

propria, non omnibus personis divinis communis; *b*) importat dignitatem; *c*) pertinet ad originem. Ergo.

Dices. Innascibilitas *a*) Spiritui sancto æque convenit ac Patri, estque *b*) mera negatio, ac proinde *c*) non magis perfectionem importat in Patre quam inspirabilitas in Filio aut improductivitas in Spiritu sancto; ergo non est notio.

Resp. Ad *a*) *Dist.* Innascibilitas sumpta pro negatione generationis non convenit soli Patri, *conc.*; sumpta, juxta receptum usum, pro negatione omnis originis ab alio, convenit alii personæ, *nego.* — Ad *b*) *Dist.* Innascibilitas est negatio quæ indirecte exprimit dignitatem principii fontalis, *conc.*; est mera negatio, *nego*: aliter enim infinitas, immensitas, immortalitas, etc. dicendæ essent meræ negationes. — Proinde ad *c*) *Nego assumptum*; ac præterea neganda esset consequentia quoad inspirabilitatem, quæ non est propria Filio.

Corollarium. Ex hactenus dictis, sequitur esse in Deo unam naturam, duas processiones, tres personas, quatuor relationes (et proprietates), quinque notiones.

QUÆSTIO QUINTA

DE IIS IN QUIBUS CONVENIUNT DIVINÆ PERSONÆ

61. Ex illis quæ vel omnibus simul personis vel pluribus earum competunt, præcipue considerandæ sunt quadruplici capite existentia, subsistentia, circumincessio, et missio.

CAPUT PRIMUM

An Triplex sit divinarum personarum Existentia relativa

62. **Prænotanda.** — I. Essentiam divinam ut præintellectam relationibus habere existentiam absolutam, communiter tenetur : et ratio est, quia existentia, eaque necessaria et perfecta, in ipsa divinitatis notione includitur : Deus enim est ens a se, juxta illud Exod. 3. 14, « Ego sum qui sum » (cf. de Deo Uno, n. 15).

II. Supposita absoluta hac existentia, adhuc inquiritur, utrum personæ divinæ, sicut sunt entitates relativæ realiter inter se et virtualiter ab essentia distinctæ, ita habeant proprias et relativas existentias realiter inter se et virtualiter ab existentia absoluta essentiæ distinctas. Uno verbo, utrum tres personæ divinæ existant una existentia absoluta, an tribus existentiis relativis ? Hoc ultimum affirmare feruntur Richard. a S. Vict., (quem tamen Vasquez, d. 126, n. 5, negat in hac sententia fuisse), item Suarez, Ysambert, Tournely. Negant communiter alii ex diversis scholis cum S. Thoma (1, qu. 39, a. 1 ; 3, qu. 17, a. 2, ad 3).

63. **Propositio.** Personæ divinæ non habent, præter existentiam absolutam, existentias proprias relativas.

Prob. I. Tres illæ existentiæ si darentur, forent vel creatæ vel increatæ ; atqui 1. non possent dici *creatæ :* inde enim seque-

retur, personas, in quantum plures et relativæ sunt, esse creatas, quod esset hæreticum ; nec 2. dici possent *increatæ :* nam tunc essent tres entitates habentes tres existentias increatas, seu essent « tres increati », quod contradicit Symb. Athanas. ; ergo.

II. Absurdum est, duplicem uni eidemque existentiam tribuere ; atqui singulæ personæ et natura divina sunt quid unum et idem inter se ; ergo non oportet aliam esse naturæ, aliam personæ cujuslibet existentiam.

CAPUT SECUNDUM

An Triplex sit Subsistentia relativa : an etiam una communis et absoluta

64. **Prænotanda.** — I. Subsistentia definitur, « ultimum substantiæ complementum, eam reddens sui juris sive incommunicabile alteri tanquam supposito sive personæ[1] ». Hæc, ut patet, est definitio subsistentiæ in abstracto, quo sensu apud theologos ex tempore Cajetani nomen usurpari cœpit. Antiquitus autem nomen adhibebatur sensu tantum concreto sicut nunc dicitur « hypostasis » (cf. Franzelin, thes. 24, n. II, p. 377) : et constat, in hoc saltem sensu concreto, tres esse subsistentias in Deo. — Hic vero de subsistentia in abstracto, vel ut aliqui dicunt de subsistentialitate, agitur, et inquiritur, quotuplex sit in Deo.

II. Durandus et quidam alii (cf. Witasse, qu. 8, a. 3) agnoverunt in Deo unicam tantum subsistentiam absolutam, nullam vero relativam. Hi videlicet discrimen ponentes in Deo inter subsistentiam et incommunicabilitatem : tribuebant essentiæ divinæ subsistentiam, relativis autem incommunicabilitatem, ita ut personæ (juxta ipsos) subsistant subsistentia absoluta quæ una cum essentia communicatur eis : per relationes vero sint alteri supposito incommunicabiles. — Contra hos communis aut fere communis sententia quam tenet S. Thomas (1, qu. 40, a. 3, corp. : vid. Franzelin, thes. cit., pp. 380, 381) docet tres esse in Deo subsistentias relativas.

III. Ulterior quæstio est, utrum præter has tres subsistentias relativas, admittenda sit subsistentia communis et absoluta : et hæc quæstio ambigua videtur. — Primus sensus esse potest

utrum natura divina sit substantia singularis, integra, per se existens, et non inhærens alteri tanquam subjecto, accidentis more : et in hoc, qui fuit sensus Suarez (l. 3, c. 4 ; l. 4, c. 11 ; de Incarn., d. 11, s. 3), vere dici potest quoad rem, esse in Deo, præter tres subsistentias relativas prædictas, subsistentiam unam absolutam. Sed eodem sensu dici posset, esse in Christo duas subsistentias eo quod humanitas Christi sit substantia singularis, integra : attamen sicut hæc sacra humanitas, cum non sit tota in se et careat incommunicabilitatis nota, secundum communem usum non dicitur subsistentia, pari ratione existentia absoluta in Deo dici non debet subsistentia (cf. Petav., l. 4, c. 12, n. 1). — 2. Alter quæstionis sensus potest esse, utrum natura divina præcisa a relationibus ex se ipsa habeat quidquid requiritur ad perfecte existendum absolute in concreto, tanquam suppositum saltem incompletum (« semipersona ») : et in hoc sensu, quem Franzelin putat falsum non tantum quoad modum loquendi sed etiam quoad rem, videtur affirmasse Cajetanus, esse in divinis quartam subsistentiam absolutam. — Duplex proinde statuenda est propositio.

65. **Propositio I**. In Deo admittendæ sunt tres subsistentiæ relativæ.

Prob. I. Tot sunt in Deo subsistentiæ, quot sunt personæ : nam multiplicato concreto substantivo, multiplicari debet abstractum ; atqui in Deo sunt tres personæ ; ergo sunt tres subsistentiæ.

II. Ex doctrina Conciliorum et theologorum unio hypostatica facta est in subsistentia ; atqui non in subsistentia communi : alioquin enim tota Trinitas esset incarnata ; ergo in subsistentia relativa : seu, dantur in Deo subsistentiæ relativæ.

66. **Propositio II**. Non est admittenda in Deo quarta proprii nominis subsistentia absoluta et communis.

Prob. Illa sententia non est admittenda quæ est inutilis, erronea et contradictoria ; atqui talis est sententia affirmans subsistentiam quartam in Deo ; ergo non est admittenda.

Prob. Min. per partes. — 1. Ista sententia est inutilis : subsistentiæ enim relativæ constituunt personas, easque complent, et per oppositionem suam easdem incommunicabiles faciunt.

2. Est erronea, utpote quatuor personas in Deo inducens : unaquæque enim subsistentia constitueret veram et distinctam personam.

3. Est contradictoria: absoluta enim subsistentia ista vel *a*) relinqueret naturam divinam pluribus communicabilem, et sic non esset subsistentia omnino; vel *b*) redderet eam incommunicabilem, et jam non esset *communis* subsistentia sed unica. — Cf. Witasse, l. c., assert. 3.

CAPUT TERTIUM

De Circumincessione divinarum personarum

67. **Prænotanda**. — Circumincessio generaliter sumpta (tum scilicet de personis divinis in Trinitate, tum de duabus Christi naturis) definiri potest, « mutua inexistentia plurium integrorum propter unitatem vel unionem substantialem » (cf. Franzelin, de Verbo incarn., thes. 37, coroll. 1). In præsenti vero materia circumincessio est conjunctio qua divinæ personæ immanenter procedentes et sine confusione distinctæ, propter identitatem naturæ in se invicem insunt et vivunt, ita ut Pater sit totus in Filio, Filius totus in Patre, uterque totus in Spiritu sancto, et Spiritus sanctus totus in utroque : et ipsa Trinitas, juxta Patrum effata, sit inseparabilis, individua. Vid. decretum Conc. Flor. pro Jacobitis (Denzinger, n. 598). — Hanc conjunctionem (ut notat Kleutgen, n. 1089) Patres græci περιχώρησιν vel ἐνυπαρξιν, latini theologi veteres circumincessionem, recentiores circuminsessionem vocaverunt : illis, ut videtur, vitæ, his essentiæ communionem magis spectantibus, quæ differentia in græcis quoque nominibus observari potest.

68. **Propositio**. Datur in Deo circumincessio Personarum.

Prob. I. Ex Scriptura. Circumincessio est personarum divinarum intima in se mutuo inexistentia ; atqui personæ divinæ in se mutuo inexistunt, juxta illud Jo. 10. 38, « Pater in me est, et ego in Patre » ; ergo.

II. Ex Patribus, dicit S. Fulgentius (de fide ad Petrum, n. 4), « Per hanc unitatem naturalem totus Pater in Filio et Spiritu sancto est, et totus Filius in Patre et Spiritu sancto est, totusque Spiritus sanctus in Patre et Filio est ». Ita et S. Athanas. (contra Arian., or. 3), « Cum id, quod Patri proprium est, nempe divinitas, sit essentia Filii, consequens est, ut et Filius

in Patre et Pater in Filio sit ». — Indicat Kleutgen, n. 1091, testimonia SS. Hilar., Cyrill. Alex., Jo. Damasc.

III. Ex ratione theologica. — 1. Unaquæque persona ibi est ubi est tota ejus substantia; atqui tota ejus substantia est in utralibet alia persona, et in duabus aliis personis divinis; ergo habetur mutua inexistentia divinarum personarum. — 2. Procedit Filius a Patre, et Spiritus sanctus a Patre et Filio per operationem immanentem intellectus et voluntatis, quarum ipsi sunt termini; atqui terminus operationis immanentis in operante est et permanet; ergo Filius est in Patre, et Spiritus sanctus in utroque.

Dices. Quæ opponuntur, non possunt esse in se mutuo; atqui personæ divinæ opponuntur; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Quæ opponuntur secundum omnia, *conc.*; secundum aliqua tantum, *subd.*: non possunt invicem mutuo inesse formaliter secundum eam rationem qua opponuntur, *conc.*; non possunt identice ratione rei communis, *nego*.

Contradist. Min. Personæ enim divinæ sunt unum in identitate naturæ, et distinctæ per relationes originis.

Corollarium de trium personarum æqualitate. — Cum circumincessione cohæret perfecta trium personarum æqualitas, quam profitetur Symbolum Athanasianum, « Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt, et coæquales ». Habet enim unaquæque persona totam ejusdem identice naturæ perfectionem infinitam, et licet inter eas detur ordo originis quo distinguuntur et referuntur ad se invicem, non est tamen in una earum aliquid quod non sit in aliis. Vid. S. Thomas, 1, qu. 42, a. 4, ad 2 (jam cit. supra, n. 5, resp. ad obj. 3).

CAPUT QUARTUM

De Missione divinarum personarum

69. **Prænotanda**. — I. « Missio » passive sumpta significat unius ab altero egressionem secundum aliquam rationem principii (physicam vel moralem) ad aliquem terminum. Dicit ergo, 1. distinctionem realem mittentis et missi; 2. aliquam, vel propriam vel impropriam, dependentiam missi a mittente secundum

auctoritatem vel consilium vel originem (S. Thom., 1., qu. 43, a. 1); 3. habitudinem ad terminum : sive iste terminus sit *locus*, ut missio ibi sit ubi antea non erat, vel novo modo sit : sive sit aliquis *effectus*, ut illum operetur. Ergo missio necessario infert habitudinem missi ad duplicem terminum, nempe ad mittentem, seu terminum *a quo*, et ad effectum, seu terminum *ad quem* mittitur. — Franzelin, thes. 42, p. 620.

II. Missio vero in divinis definiri potest, « Processio unius personæ ab alia per originem cum habitudine ad novum existendi modum (aut effectum) in creaturis ». — Dicitur 1. « Processio per originem ». In omni enim missione vera missus a mittente aliquo modo procedit : in Deo autem nulla est processio vera et realis nisi originis. Itaque homo quidem vel Angelus mitti potest imperio, consilio, precibus : sed divina persona mittitur ut a flore fragrantia, a sole splendor, a mente verbum. — 2. « Ad novum existendi modum ». Cum enim persona divina natura sua in omni re et loco sit, nequit incipere esse, ubi nullo modo erat. — 3. « In creaturis ». Nam divinæ personæ ab æterno in se mutuo insunt, neque ulla in Deo mutatio succedere potest, qua personæ alio et alio modo in se sint. — Kleutgen, nn. 1110, 1112.

70. **Propositio**. Datur missio in divinis. — De fide.

Prob. I. Multis in locis novi præsertim Testamenti Filius aut Spiritus sanctus in mundum vel homines mitti dicitur : videlicet ex vetere Testamento citari possunt Ps. 103. 30; Sap. 9. 10, 17; ex novo autem Jo. 3. 17, « Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum »; Ib. 15. 26, « Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre » (cf. Ib. 5. 23-28; 6. 29, sqq.; 16. 7); Gal. 4. 6, « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra »; atqui hæc omnia proprio sensu accipienda sunt; ergo vera est missio personarum divinarum.

Minor patet ex regulis interpretationis. Quæ enim sine explicatione tam sæpe repetuntur, proprio sensu accipienda sunt : præsertim cum aptus horum locorum sensus alius excogitari nequeat.

II. Missio in divinis est processio unius personæ ab alia cum habitudine ad novum effectum aut novum modum existendi in creaturis; atqui Filius procedens æternaliter a Patre, cum jam in mundo fuisset per immensitatem et omnipotentiam (Jo. 1. 10, « In mundo erat, et mundus per ipsum factus est »), per incarnationem incepit esse novo modo in mundo (Jo. 1. 11, 14, « In

propria venit... Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis »); ergo est missio in divinis.

71. **Scholion.** — De personarum divinarum missione multa inquiri solent: 1. quænam personæ mittantur, et a quibus; 2. quotuplex sit missio; 3. ad quos fiat missio interna, et quando; 4. utrum præter creata gratiæ dona ipsæ personæ divinæ in missione interna donentur; 5. quo sensu personæ divinæ missione interna in justis inhabitent et permaneant; 6. utrum Spiritus sanctus uniatur justis modo sibi proprio. Ad singula breviter respondendum.

I. De fide est, Filium tantum et Spiritum sanctum mitti: Filium quidem a solo Patre, Spiritum sanctum a Patre et Filio. Et ratio est, quia missio est processio per originem cum habitudine ad terminum temporalem; duplex autem est processio per originem, nempe Filii a Patre, et Spiritus sancti a Patre et Filio; earumdem proinde tantum personarum est missio. Cum ergo aliquando dicitur Filius mitti a Spiritu sancto, intelligendus est Christus secundum naturam humanam (ita Is. 48. 16): aut si secundum naturam etiam divinam, sensu tantum improprio. — Possunt tamen omnes personæ *dari* hominibus, aut ad eos *venire*.

II. Missio divinarum personarum est duplex. — 1. *Visibilis* seu externa est ea quæ fit in specie sensibili: uti *a*) missio Filii in carne (quam aliqui cum Suarez, l. 12, c. 4, n. 17, « missionem substantialem » vocant); et *b*) missio Spiritûs sancti in specie columbæ, ignis etc. (« missio repræsentativa »). In missione hac repræsentativa (notandum est) signum quidem materiale externum a tribus fit personis, significatio vero refertur ad unam. Inter missiones repræsentativas non solent recenseri theophaniæ seu apparitiones divinæ veteris Testamenti, quippe quæ, ut dicit S. Thomas (1, qu. 43, a. 7, ad 6), « non fuerunt factæ ad designandam inhabitationem divinæ personæ per gratiam, sed ad aliquid aliud manifestandum ». Pariterque dicendum est de sacramentis (S. Thom., ib., ad 2): dum enim in missionibus repræsentativis Spiritus sanctus infallibiliter monstratus est signis ad hoc specialiter factis: sacramenta sunt res præexistentes et stabiliter institutæ, quæ præterea quoad validitatem et effectum pendent a ministri intentione, subjectique dispositione, ac proinde non significant infallibiliter Spiritus sancti habitationem vel descensum. Cf. Suarez, l. 12, c. 6, n. 12. — 2. *Invisibilis* seu interna missio (ad quam sive efficiendam sive, ut in descensu

Spiritus sancti in Christum, manifestandam, visibilis ordinatur missio) est ea quæ fit sine specie sensibili et per dona interna gratiæ (cf. Galat. 4. 6, jam cit., « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem : Abba, Pater ») : et hæc invisibilis missio est ipsa iterum duplex, *a*) perfecta seu proprie dicta, per gratiam habitualem, ac *b*) imperfecta seu dispositiva, per gratiam actualem.

III. Missio interna proprie dicta, cum includat dona gratiæ habitualis, ad solos et omnes justos fit. Fit autem hæc missio non tantum cum gratia sanctificans primum infunditur, sed etiam cum augetur, vel certe cum justus ad novum statum supernaturalem evehitur (v. g. per sacramenta *consecratoria* baptismi, confirmationis, ordinis sacri), aut quando ad munus quoddam vel opus insigne assumitur. Atque hac de causa et Apostoli et Prophetæ Spiritum sanctum interna missione pluries acceperunt. — Vid. Mazzella, de Gratia, nn. 1029, sqq.

IV. Est communis theologorum sententia (cujus contrarium gravissimi quidam theologi erroris vel etiam hæreseos damnant), non tantum dona gratiæ creata, sed ipsas quoque personas divinas in missione invisibili donari. — Probatur 1. Ex iis Scripturæ locis quæ docent animas justorum esse *templa* Dei vel Spiritus sancti (1 Cor. 3. 16 ; 6. 19 ; 2 Cor. 6. 16) ; templum autem est *ipsius Dei* habitaculum. — 2. Ex locis (2 Cor. 1. 21, 22; Eph. 1. 13, 14) ubi justi dicuntur *ungi* vel *signari* a Spiritu sancto : qui enim ungitur, non odorem tantum sed substantiam unguenti in se recipit ; sigillum quoque objecto quod signatur, imprimitur. Patrum testimonia exhibet Petavius, l. 8, cc. 4, 5. — Hoc intelligendum est cum communi sententia, contra Petavium, etiam de justis veteris Testamenti (vid. Deuter. 34. 9).

V. Manet vel inhabitat Deus in anima justa, et ab ipsa possidetur, 1. secundum *essentiam* novo amicitiæ titulo, ita ut si, per impossibile, Deus jam non esset ratione immensitatis in anima, ad eam veniret et in ipsa maneret hoc ipso amicitiæ titulo (« sicut cognitum in cognoscente et amatum in amante » : S. Thom., 1, qu. 43, a. 3, corp.); 2. secundum *potentiam*, operando scilicet in anima novos effectus supernaturales illuminationis, inspirationis, etc. ; 3. secundum *præsentiam*, exercendo nempe novam tutelam paternam, et supernaturalem providentiam. — Cf. Franzelin, thes. 44.

VI. Communis theologorum sententia, contra Petavium,

negat Spiritum sanctum uniri cum justis speciali modo, qui soli personæ tertiæ sit proprius, non tribus communis. — Ratio est, quia una persona divina non distinguitur ab aliis nisi in functione hypostatica : in divinis enim omnia alia sunt unum ; rationabiliter autem asseri nequit conjunctio Spiritus sancti cum justis esse functio hypostatica, quia nulla alia conjunctio hypostatica nobis revelata est quam assumptio humanæ naturæ in incarnatione Verbi; ergo. Cf. Franzelin, thes. 45 (p. 643). — Hæc autem divinitatis cum animis justis conjunctio et in iisdem inhabitatio, eo quod Spiritus sancti personalem characterem (nempe ut sit Donum, Caritas, Sanctitas) speciali modo manifestet, recte ei *per appropriationem* tribuitur.

QUÆSTIO SEXTA

DE MODO QUO LOQUENDUM EST DE MYSTERIO SS. TRINITATIS

72. **Prænotanda** — I. « Quia verbis inordinate prolatis incurritur hæresis, ut Hieronymus dicit.., ideo cum de Trinitate loquimur, cum cautela et modestia est agendum.. Oportet autem in his quæ de Trinitate loquimur, duos errores oppositos cavere, temperate inter utrumque procedentes, scilicet errorem Arii, qui posuit cum trinitate personarum trinitatem substantiarum, et errorem Sabellii, qui posuit cum unitate essentiæ unitatem personæ. » S. Thomas, 1, qu. 31, a. 2. — Errare autem quis potest in modo loquendi de hoc mysterio, 1. adhibendo vocabula quæ ita naturæ unitatem exprimunt, ut trinitatem personarum tollant, aut vice versa; 2. prædicando in plurali de personis nomina absoluta; 3. supponendo, aut substituendo in propositionibus nomina absoluta pro personis.

II. Nomina autem *essentialia* sive *absoluta* ea dicuntur, quæ vel ipsam essentiam vel attributa ejus significant (v. g. *Deus*, *æternus*); atque ex alia parte, *personalia*, *relativa*, aut *notionalia* vocantur tam quæ ipsas personas (ita v. g. *Pater*) tum quæ harum proprietates vel notiones (v. g. *paternitas*) denominant. — Nomina vero tum absoluta tum relativa sunt vel *abstracta*, quæ exprimunt formam sine subjecto (ut e. g. *deitas*, *paternitas*), vel *concreta*, quæ formam cum subjecto, seu subjectum habens formam significant (ut *Deus*, *Pater*). — Nomina sunt iterum vel *substantiva* vel *adjectiva*, quæ eo potissimum distinguuntur (dicit Collet, qu. 10, a. 2), quod adjectiva (v. g. *sapiens, æternus*) subjectum directe, et formam indirecte tantum, nimirum ut ei adjacentem, significent : substantiva contra (v. g. *Deus*) formam ipsam directe, et subjectum nonnisi confuse arguant. — His ergo positis :

I. Vocabula **naturæ unitatem** vel **personarum distinctionem** significantia quod attinet.

1. Illa vitanda sunt vocabula, quæ ita **naturæ unitatem** exprimunt, ut tollant vel communicabilitatem (si v. g. diceretur Deus *singularis*, *solitarius*, *unicus*), vel simplicitatem (ut Deus *conjunctus* aut *unitus*). — Vocabula, *unus* et *idem* in neutro genere naturæ unitatem significant et ideo recte dicuntur de personis (v. g. Pater et Filius sunt *unum*), perperam autem in masculino genere (v. g. Pater et Filius sunt *unus*) nisi addatur terminus absolutus (v. g. Pater et Filius sunt *unus Deus*, *unus Creator*). — Vox *solus* quando conjungitur cum alio termino, seu syncategorematice sumitur, recte dicitur de Deo (v. g. Deus solus est æternus) : male vero dicitur absolute seu categorematice, « Deus est solus », hoc enim significat Deum esse solitarium. Cf. S. Thom., l. c., a. 3.

2. Ex vocabulis quæ **personarum distinctionem** et numerum indicant, vitanda sunt ea quæ tollunt vel personarum consubstantialitatem (ut si Filius diceretur *diversus*, *differens*, *separatus*, *divisus*), vel æqualitatem (ut si diceretur *dispar*), vel similitudinem (sicut *alienus*, *discrepans*): bene vero dicitur Filius esse *distinctus* a Patre aut *alius* a Patre, non vero *aliud :* hoc enim postremum importaret diversam naturam. — Voces *discretus* et *secretus* recte prædicari de personis, docet Charmes, p. 361, negant vero alii, v. g. Knoll, n. 127. — Dici non debet Deus esse *triplex* aut *multiplex*, ne sic tolleretur naturæ divinæ unitas : recte vero dicitur Deus esse *trinus*, sic enim fert usus ecclesiasticus communis, quamvis etymologice *trinus* idem sonat quod *triplex* (ut notat Petavius, l. 8, c. 9, nn. 6, 7, illustratque ex scriptoribus antiquis etiam ecclesiasticis, qui nonnunquam dicunt Deum triplicem). — Ex S. Thoma, l. c., a. 1, ad 3, non est in Deo *triplicitas :* ex Charmes vero, p. 360, recte dicitur esse in eo *multiplicitas*.

II. De quæstione, an et quatenus **nomina absoluta** prædicari possint **in plurali** de personis, sequentes regulæ traduntur :

Regula prima. Nomina absoluta **substantiva** (tum concreta tum abstracta), vel etiam adjectiva substantive sumpta, prædicantur de personis in numero tantum **singulari**. — Ratio est, quia generatim nomina substantiva in plurali adhi-

beri nequeunt, nisi formæ multiplicentur (v. g. in tribus hominibus, Jacobo, Petro, Joanne, sunt tres humanitates); atqui in Deo nomina substantiva essentialia unam tantum important formam (v. g. nomen « Deus » unam divinitatem, nomen « Creator » unam omnipotentiam significat) : ergo dici nequit, « Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt tres Dii, tres Creatores, tres deitates », neque, sensu *substantivo*, « tres Æterni, tres Increati, tres Immensi, tres Omnipotentes », sed « unus » tantum. — Recte tamen dicitur, « *creaverunt* mundum, *sunt* unus Deus » etc., quia verba referuntur ad personas, quæ in divinis plures sunt (cf. Gen. 1. 26; Jo. 10. 30).

Regula secunda. Nomina **adjectiva**, vel substantiva adjective sumpta, prædicantur in **plurali** de personis divinis. — Ratio est, quia nomen adjectivum primario, per se ac directe exprimit subjectum, seu habens talem formam : unde sic resolvitur *Omnipotens :* « is qui habet omnipotentiam »; sed in divinis, tres sunt qui habent omnipotentiam, justitiam, etc. Ergo dici possunt tres omnipotentes *adjective*.

III. Cum inquiritur, « an nomina absoluta **supponant** pro personis », sensus quæstionis est, « an nomina ista in propositione substitui possint pro nominibus personarum », ita ut personæ (Filius v. g.), et quæ personis sunt propria (v. g. filiatio, spiratio activa), de subjecto quod essentiali nomine designatur (v. g. *Deus*, *æternitas*) prædicentur; et sic, loco propositionum, « *Filius* generatur », « *Filius* spirat », dici possit, « *Deus* generatur », « *æternitas* spirat ». Duplex statui potest regula.

Regula prima. Nomina **essentialia abstracta non supponunt** pro personis : et hinc, ut definivit Conc. Later. IV, dici nequit loco propositionis, « *Pater* generat Filium », « *essentia* generat Filium ». — Ratio est, quia persona est subjectum cum forma qua distinguitur ab aliis personis ; nomen autem essentiale abstractum est tantum forma, eaque communis, in qua una persona divina ab aliis non distinguitur. Alioquin sequeretur, essentiam generare seipsam, quod repugnat.

Regula secunda. Nomina **essentialia concreta** (v. g. *Deus*, *Creator*) **supponunt** pro essentia et personis : hinc dici potest, « Deus creat », « Deus generat », « Omnipotens mundum gubernat », « Æternus generatur »). — Ratio est, quia nomina essentialia concreta 1. significant divinam essentiam ejusque

attributa ut formas in supposito subsistentes, et 2. vera sunt de singulis personis in particulari, vel de duabus, vel de tribus. — De nomine « **Deus** » ulterius inquiritur, quandonam supponat *a*) pro *una* persona aut pro personis *determinatis*, quandonam *b*) pro *omnibus personis* et ipsa divina *natura*. — Regula potest esse : Si nomen istud restringatur aut determinetur per aliquid notionale vel per aliquid æquivalens notionali, tunc supponit pro ea tantum persona (aut principio) cui talis actus notionalis competit : aliàs supponit pro divina essentia ut existente et subsistente in omnibus personis divinis. Ita v. g. in propositione « *Deus* generatur », nomen supponit pro Filio ; in « *Deus* spirat *Deum* », nomen supponit in initio pro Patre et Filio et in fine pro Spiritu sancto. In propositione autem, « *Deus* novit omnia », nomen supponit pro tribus personis. Collet, l. c.

Obs. Nomina **personalia substantiva** prædicari possunt de essentia aut de attributis absolutis. — Ratio est, quia inter personas et essentiam (sive in abstracto, sive in concreto sumptam) est realis identitas. Hinc istæ propositiones sunt veræ : « Essentia, seu Deus, est tres personæ ; essentia est Pater ; Deus vel essentia, est paternitas ».

73. **Scholion de personarum nominibus propriis et appropriatis.** — Nomen *proprium* est illud, quod uni personæ realiter ita convenit, ut alteri minime convenire possit. *Appropriatum* est illud, quod licet realiter toti Trinitati sit commune uni tamen personæ modo singulari præ aliis tribuitur propter specialem analogiam, affinitatem aut similitudinem attributi vel operationis essentialis seu absolutæ quam nomen significat, cum illius personæ charactere vel proprietate hypostatica et origine. Cf. Franzelin, thes. 13, n. I. — De hac quæstione sufficiet hæc pauca breviter indicasse :

I. Primæ personæ, 1. nomina *propria* sunt tria, nempe Pater, Ingenitus, Principium fontale ; ratio est, quia sola prima ex tribus personis *a*) generat Filium, *b*) caret principio, *c*) est principium ceterarum ; 2. nomina *appropriata* sunt Creator, Æternus : quia prima persona est principium sine principio.

II. Secundæ personæ, 1. nomina *propria* sunt tria, nempe Filius, Verbum, Imago Patris ; ratio est, quia sola secunda persona *a*) generata est, *b*) ab intellectu procedit, *c*) similis est

archetypo vi productionis ; 2. nomen præcipuum *appropriatum* est Sapientia (alii addunt Pulchritudo, Virtus, etc.) : ratio, quia sapientia provenit ab intellectu.

III. Tertiæ personæ, 1. nomen *proprium* est Spiritus sanctus (ubi « spiritus » sumitur pro halitu) : ratio, quia tertia persona producitur spiratione, seu est motus et impulsus dilectionis mutuæ Patris et Filii ; 2. nomina *appropriata* præcipua sunt Donum, Amor, Paraclitus : quia tertia persona procedit per operationem voluntatis.

DE VERBO INCARNATO

DEFINITIO NOMINIS ET REI

1. I. **Vocabulum** « Incarnatio », ut notat Lugo, plus significat quam sonat. Juxta nomen enim idem est ac « unio ad carnem » (græce, σαρκωσις): juxta receptum vero usum vocis « carnis » per synechdochen in Scriptura familiarem (v. g. Luc. 3. 6, « Videbit omnis caro salutare Dei »; Rom. 3. 20, « Ex operibus legis non justificabitur omnis caro » : cf. Franzelin, thes. 11, 12), « incarnatio » significat unionem cum tota humana natura, idest cum corpore et anima, seu « inhumanatio » (græce, ἐνανθρωπησις). In Scriptura (Jo. 1. 14; 1 Tim. 3. 16) æquivalenter habetur hæc vox « incarnatio »; usurpata est a S. Irenæo (adv. hær., l. 3, c. 19) et aliis veteribus; ac, etsi aliquando vitata ab orthodoxis, ne consentire viderentur hæresi Apollinaris docentis Verbum non integram naturam humanam sed carnem tantum a B. Virgine sumpsisse, consecrata tandem est a Synodo Nicæna I (« incarnatus est de Spiritu sancto »); et omnino congrua est ad exprimendam tum Verbi divini exinanitionem in hoc mysterio, tum, contra Docetas, veritatem carnis ejus assumptæ.

Alia nomina a Patribus adhibita ad hoc mysterium significandum sunt, « assumptio », (ληψις), « incorporatio », « demissio » (συγκαταβασις). Notatur præcipue nomen « dispensatio », seu « œconomia » (οἰκονομια), quod maxime providentiam divinam et indulgentiam erga homines significat. — Petavius, l. 2, c. 1.

II. **Definitionem rei**, quæ exprimit doctrinam postea per partes stabiliendam, tradit et explicat Holzclau (theol. Wirceb. : quem sequitur Jungmann), « Naturæ humanæ cum divina in una persona Verbi conjunctio ».

Dicitur 1. « conjunctio », quæ vox sumi potest vel sensu activo et efficienter ad significandam divinam operationem, vel sensu neutro ad significandum statum vel terminum inde provenientem (cf. Franzelin , edit. 1869, p. 3). Intelligitur vero per conjunctionem, unio aut unitio, non moralis vel accidentalis, sed vera, realis, physica et substantialis. Hæc porro unio dicitur et est personalis et hypostatica: quia ex unione Verbi et naturæ humanæ una persona constituitur.

Dicitur 2. « humanæ naturæ », idest compositi seu complexi ex corpore et anima rationali inter se unitis, et hujus tantum, sine subsistentia humana propria et personalitate.

Dicitur 3. « in una persona Verbi » : incarnatio enim, licet quoad efficientiam communis sit personis divinis tribus, cum sit opus ad extra, terminative tamen propria solius Verbi est : hoc enim unitur humanitati immediate, non ratione formali divinæ naturæ, quæ quid absolutum et commune est, sed personalitatis Filii, sive filiationis, quæ est prædicatum relativum solius Filii.

His positis, ex S. Thoma (in Partis Tertiæ prologo), duplex tractationis pars distingui potest, « Prima est *de ipso Incarnationis Mysterio*, secundum quod Deus pro nostra salute factus est homo : secunda de his, quæ per ipsum Salvatorem nostrum, id est, Deum incarnatum, sunt acta et passa », ac præcipue *de Redemptionis Opere*.

PARS PRIMA

DE IPSO INCARNATIONIS MYSTERIO

2. In hac parte tractandum est de incarnationis existentia, cognitione, natura et adjunctis, consectariis præcipuis, ac demum de ipsius Christi Verbi incarnati perfectionibus et affectionibus : quinque quæstionibus.

QUÆSTIO PRIMA

DE INCARNATIONIS EXISTENTIA

3. Cum incarnatio, ex definitione allatâ, sit naturæ divinæ et humanæ in una persona conjunctio, ad mysterii existentiam probandam evidenter demonstrare oportet et declarare, 1. Christi divinitatem, 2. Christi humanitatem, 3. utriusque naturæ in uno Christo conjunctionem : hinc triplex caput.

CAPUT PRIMUM

De Christi Divinitate

4. **Prænotandum**. — Supposito Christum Nazarenum revera exstitisse, et vera esse quæ de ipso in novi Testamenti Scripturis narrantur (de quibus agitur in tract. de Religione Revelata), divinitas ejus probanda esset contra Socinianos et Rationalistas dicentes eum merum hominem et philosophum insignem, quem Deus ad alios instruendos excitaverit non secus ac Platonem, Socratem, Confucium, etc. Cum vero fere omnia quæ ad divinitatem Verbi in tractatu de Trinitate probandam adducta sunt (nn. 8, sqq.), divinitatem quoque Christi directe ostendant, demonstratio summaria in præsenti sufficiet.

5. **Propositio**. Jesus Christus verus est Deus.

Prob. Scripturæ testantur, Verbum esse factum carnem et habitasse in nobis (Jo. 1), item Deum misisse et dedisse unigenitum suum proprium, factum ex muliere, ut esset propitiatio pro peccatis nostris (Rom. 8. 32; Gal. 4. 4.; Tit. 2. 13, 14; 1 Jo. 4. 9, 10) ; atqui hæc et similia loca, tum ex propriis contextibus tum ex tota serie et tenore Scripturarum novi Testamenti, ut fatentur vel ipsi rationalistæ, non alium quam Jesum Nazarenum respiciunt ; ergo Christus Nazarenus est Verbum Dei et Filius unigenitus Dei, aliis verbis (ex probatis in tract. de Trinitate) est ipse Deus.

CAPUT SECUNDUM

De Christi Humanitate

6. Agendum est seorsum de corpore et anima, ex quibus componitur humanitas. Huc spectat definitio Conc. Chalced., docentis Christum esse « perfectum in deitate, et eundem perfectum in humanitate, Deum vere et hominem vere, eundem ex anima rationabili et corpore, consubstantialem Patri secundum deitatem, consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, per omnia nobis similem absque peccato » (Denzinger, n. 134).

Art. 1. — De Christi corpore

7. **Prænotanda.** Ex hæreticis veteribus, 1. alii ex principio gnostico de essentiali corruptione materiæ, fictam, umbratilem et phantasticam tantum carnem Christo tribuebant, non veram et solidam : sic Basilides, Marcion, Manichæi, etc., qui proinde communi nomine Docetæ seu Phantasiastæ dicti sunt ; 2. alii docebant quidem Christum habere carnem solidam, sed e cœlo delapsam (ita Valentinus, et ex recentioribus Anabaptistæ et Quakeri, apud Perrone, nn. 254, 269); aut ex elementis coagmentatam (sic Apelles), non ex Maria Virgine procreatam. Cf. Petav., l. 1, c. 4. — Hinc duplex propositio.

8. **Propositio I.** Verbum divinum verum et reale corpus assumpsit. — De fide ex pluribus Conciliis et Symbolis, v. g. Nic., Ephes., Constant. I, Chalced.

Prob. I. Qui habet carnem et ossa, qui dicitur dormiisse, flevisse, manducasse, esse circumcisus, fatigatus, passus, etc., verum et reale corpus habet ; atqui ex Scriptura Christus carnem et ossa habet (Luc. 24. 39), dormiit (Matth. 8. 24), flevit (Jo. 11. 35), manducavit (Luc. 24. 43), etc. ; ergo.

II. Declaratur Christi corpus substitutum esse veteris Legis victimis (Hebr. 10. 5-7 : cf. Ps. 39. 7), dicitur Christus peccata nostra in corpore suo pertulisse, nosque livore ejus sanasse (Is. 53 : 1 Pet. 2. 24), etc. ; atqui essent hæc omnia falsa, et tota redemptio Christiana illusoria, si Christi corpus phantasticum tantum esset ; ergo.

III. Patres hoc ipsum argumentum iterant. — Tertull. (contr. Marc., l. 3, c. 8) dicit, « Nihil enim passus est, qui non vere est

passus. Vere autem pati phantasma non potuit. Eversum est igitur totum Dei opus.. » Ita et S. Aug. (lib. 83 Quæst., qu. 14), « Si phantasticum fuit corpus Christi, ergo fefellit Christus: et si fefellit, veritas non est. » Cf. Petav., l. 5, c. 11, nn. 5, 6.

Dices. Ex S. Paulo (Philipp. 2. 7), *a*) Christus fuit « in similitudinem hominum factus », ac *b*) « habitu inventus ut homo »: præterea *c*) negat Apostolus (2 Cor. 5. 16) se cognoscere secundum carnem Christum, imo *d*) ex prima epistola ad Corinthios (15. 50), « caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt »; atqui hæc omnia excludunt a Christo verum et reale corpus; ergo.

Resp. *Dist. Maj. per singula.* — Ad *a*) Fuit Christus factus in similitudinem hominis eodem modo quo dicitur Seth (Gen. 3. 5) genitus in similitudinem Adæ, idest in similitudinem specificam, secundum quam unus homo similis est alteri, *conc.;* factus est Christus in meram similitudinem apparentem, *nego:* sequenti enim versiculo dicitur obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, quæ mors supponit corpus verum et reale. Neque quando dicitur Christus (Rom. 8. 3) missus « in similitudinem carnis peccati », excluditur ab ipso realitas carnis humanæ et passibilis simpliciter dictæ, sed tantum conditio carnis peccatricis et lapsæ in Adamo. Cf. S. Thom., 3, qu. 5, a. 1, ad 1; contra Gent., l. 4, c. 29 (« Forte autem »). — Ad *b*) Dicitur Christus in habitu inventus ut homo, eo quod, cum Deus esset, tamen quoad habitum (σχῆμα, seu « universam conditionem ejus externam, ut conspicuam in forma corporis, victu, gestu, incessu, ceteris », ut exponit Beelen in loc.; idest, quantum homines videre potuerunt), nihil ab aliis differebat, *conc.;* significatur Christus veram humanitatem ac proinde corpus non habuisse, *nego.* — Ad *c*) Negat Apostolus se cognoscere jam Christum affectu et gloriatione carnali, propter originem communem ex gente hebraica, *conc.;* negat eum habuisse corpus verum et reale, *nego:* alioquin enim sequeretur, nec alios homines corpora habere, cum Apostolus ibidem dicit universim, « nos ex hoc *neminem* novimus secundum carnem ». — Ad *d*) Caro moraliter spectata (idest, opera carnis, vel homines carnales) regnum Dei non possidebit, *conc.;* caro physice spectata, *subd.:* in conditione præsenti corruptibili et mortali, *conc.;* in statu futuro glorioso *nego:* tunc autem quoad substantiam idem corpus erit, et donis tantum accidentalibus differet.

9. **Propositio II**. Verbum divinum carnem e cœlo non detulit, sed eam assumpsit ex Maria Virgine. — De fide contra Valentinianos et Apellem, ex symbolis et Conciliis perplurimis, v. g. ex Symbolo Athanasiano, « homo est ex substantia matris in sæculo natus ».

Prob. I. Christus dicitur factus ex semine David secundum carnem (Rom. 1. 3), factus ex muliere (Gal. 4. 4); atqui nec ex semine David secundum carnem esset, neque factus dici posset ex muliere, si carnem de cœlo aut elementis traxisset, per Mariam duntaxat transiens : transitus enim jam factum supponit : sicut canalis (quæ est similitudo hæreticorum) transeuntem aquam non facit, sed supponit; ergo.

II. In veteri Testamento continuo post lapsum promittitur reparator, qui est « semen mulieris » : patriarchis deinde prædicitur ille promissus fore semen ipsorum : postea restringitur promissio ad familiam David, ita ut appellatio « Filius David » in nomen velut proprium Messiæ transierit : in novo vero Testamento Christus dicitur factus ex muliere (Gal. 4. 4), dicitur semen Abrahæ et David (Gal. 3. 16; 2 Tim. 2. 8) : ipse Jesus se constanter appellat « Filium hominis » ; atqui hæc omnia origiginem secundum humanitatem et humanæ naturæ derivationem ex genere nostro per generationem ostendunt; ergo Verbum corpus assumpsit per generationem ex Virgine Maria. — Cf. Franzelin, thes. 14.

III. Ex Patribus distincte declarat doctrinam nostram Tertull. (de carne Christi, c. 20), « Misit Deus Filium suum factum ex muliere. Numquid per mulierem, aut in muliere? Hoc quidem impressius, quod factum potius dicit quam natum; simplicius enim enuntiasset natum; factum autem dicendo, et Verbum caro factum est consignavit, et carnis veritatem ex Virgine factæ asseveravit. » Ita et S. Fulgentius (epist. 3 ad Anatol.), « Qua ratione fieret ex semine David, nisi carnem suscepisset ex matre, quæ pertinebat ad semen David? De semine enim David Maria, de carne Mariæ Christus. » Ac recentius S. Beda (ad cap. 11 Lucæ), « Si caro Verbi Dei, secundum carnem nascentis, a carne Virginis matris pronuntiatur extranea, sine causa venter, qui eum portasset, ubera, quæ lactassent, beatificantur » etc. Alia testimonia apud Petav., l. 5, c. 16.

IV. Congruentias assignant theologi, 1. ex parte satisfactionis præstandæ, quæ justius fit in corpore assumpto de ipsa

natura peccatrici; 2. ex parte triumphi reportandi de diabolo, cujus victor convenientius oritur ex genere ab ipso diabolo aliquando victo; 3. ex parte divinæ potentiæ manifestandæ, quæ ex natura adeo corrupta corpus Dei-hominis producere potuit. Cf. S. Thom., 3, qu. 4, a. 6.

Dices. Ex Scriptura, *a*) Christus (Jo. 3. 13: cf. Ibid. 6. 38) descendit de cœlo, secundum corpus sane, cum divinitas sit immensa: item *b*) comparate cum Adamo primo homine terreno de terra, Christus est « secundus homo de cœlo cœlestis » (1 Cor. 15. 47): ac præterea *c*) ipse de Maria, aut ad ipsam, matris appellationem non legitur adhibuisse (cf. Matth. 12. 48, 49; Jo. 2. 4; 19. 26); atqui hæc persuadent Christum corpus a Virgine non traxisse; ergo corpus cœleste habuit: id quod de cetero præstantius esset, et ipsi ideo tribuendum.

Resp. *Dist. Maj. per singula.* — Ad *a*) Christus descendit ratione divinæ suæ hypostaseos, quæ substantialiter unita est in incarnatione naturæ in infimis existenti, *conc.*; descendit ratione corporis aut motu locali, *nego.* — Ad *b*) Totum compositum, Christus, comparate cum Adamo, dicitur « homo cœlestis » quia id quod primum in ipso est, nempe divinitas, de cœlo est, dum id quod primum fuit in Adamo, de terra est, *conc.*; Christus dicitur homo cœlestis quoad corpus ipsum, *subd.*: eo sensu quod ratione dignitatis suæ *jus* habuit ex primo instanti ad humanitatem impassibilem et gloriosam, *conc.* (vid. infra, n. 94); eo sensu quod corpus e cœlo detulisset, *nego.* — Ad *c*) Scriptores sacri vocant persæpe Mariam matrem Christi. Dicta vero ipsius Christi, Matth. 12. 48, 49, significant tantum, plus valere coram Deo virtutem, quam cognationem carnalem. In locis vero objectis quarti Evangelii usus est Christus appellatione Judæis consueta ac valde honorifica (« mulier » i. e. « Domina ») quæque præterea specialiter congruebat adjunctis, quia in priori casu postulata fuit manifestatio *divinæ* Christi potentiæ in conversione aquæ in vinum: in altero, jam vita excessurus Dominus Mariam constituebat matrem spiritualem S. Joannis et fidelium universim. — Quod additur in conclusione de corporis cœlestis præstantia: negandum est, relate saltem ad redemptionis opus, ac spectata positiva Dei voluntate.

Art. 2. — DE CHRISTI ANIMA

10. **Prænotandum**. — Duplex hîc distinguitur error (apud Suarez, d. 15, s. 2). Primus fuit Arianorum, negantium in Christo fuisse veram animam: dicebant enim Verbum fuisse illi loco animæ; alter fuit Apollinaris, qui in principio dicitur sensisse cum Arianis: postea vero, quibusdam Scripturæ testimoniis coactus, dixit in Christo esse animam sentientem, non tamen mentem. Quid autem nomine mentis Apollinaris intellexerit, an scilicet, potentiam intellectivam, vel (quod probabilius videtur) ipsam substantiam rationalis animæ, non satis aperte constat. — Patres antiquiores fere omnes de hac quæstione errasse, calumniantur recentiores aliqui Protestantes, contra quos agit Franzelin, thes. 13.

11. **Propositio.** Verbum assumpsit 1. veram animam humanam, eamque 2. rationalem. — De fide ex Conciliis Ephes., Chalced., etc., ac recentius ex Viennensi.

Prob. prima pars. — **I**. Ex Scriptura, Christi anima aliquando erat turbata (Jo. 12. 27), tristis (Matth. 27. 38), et in morte fuit separata a corpore (Matth. 27. 50 ; Luc. 23. 46) ; atqui hæc de Verbo intelligi, prohibent tum sermonis proprietas tum divinæ naturæ impassibilitas, tum unionis hypostaticæ perpetuitas ; ergo.

II. Ex Patribus antiquioribus, S. Clemens Rom. (ep. 1 ad Cor.) ait, « Dominus... sanguinem suum pro nobis tradidit et carnem pro carne nostra et *animam* pro animabus nostris » ; ita et S. Irenæus (l. 5, c. 1), « Verbum potens homo verus.. cum et suo sanguine redemerit nos Dominus et dederit animam pro nostris animabus ». — Similia habent SS. Ignatius et Justinus. Vid. Franzelin, thes. 13.

Prob. secunda pars. — **I**. In textu, « tristis est anima mea », non est sermo de quacumque passione tristitiæ, sed de tristitia rationali et voluntaria, ut patet ex verbis illis, « Non mea voluntas, sed tua fiat » ; atqui tristitia hujusmodi non potest esse in anima sentiente tantum, nec, ut jam dictum est, in Verbo ipso ; ergo.

II. Ex Patrum axiomate, « Quod non est assumptum, non est sanatum », assumere debuit Christus id quod potissime in homine ceciderat quodque maxime redemptione indigebat; atqui in homine rationalis anima maxime cecidit; ergo.

III. Christus est homo verus, perfectus, plenus (ut sæpe profitentur Concilia et Patres : vid. Petav., l. 5, c. 11, n. 8); atqui 1. in homine non est anima sensitiva distincta a rationali, neque 2. vera humanitas omnino fuisset, natura ex Verbo, ex anima sentiente, et ex corpore composita: quum anima rationalis sit forma corporis humani ; ergo in Christo fuit anima rationalis.

IV. Ad hominem redimendum Christus oravit, meruit, satisfecit : item virtutes spei, reverentiæ, humilitatis exercuit ; atqui hæc sine anima rationali, nostræ simili, impossibilia essent ; ergo.

V. Patres omnes manifeste supponunt, Christi animam esse nostris similem adeoque rationalem, sed id diserte etiam exprimunt. Ita v. g. S. Cyrillus (epist. 3 ad Nestor.), « Deus factus est caro, h. e. homo animatus anima rationali ». Ita et Origenes, non tantum in libris contra Celsum (ut fatentur auctores Protestantes prædicti), sed et in Opere antea scripto de Principiis, ubi aperte profitetur, « rationalem animam esse in Christo » (apud Franzelin, thes. 13).

CAPUT TERTIUM

De Unione duarum naturarum in Christo

12. Ex jam dictis, juxta confessionem Symboli Athanas., « Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, Deus et homo est ». Adhuc vero profitendum est cum eodem Symbolo, « Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen sed *unus* est Christus », ac de modo quo verus Deus et verus homo sit tamen unus tantum Christus, jam quærendum est. — Concipi possent humanitas et divinitas uniri in Christo, 1. unione tantum accidentali, vel 2. unione adeo arcta, ut amplius non distinguerentur naturæ, vel 3. unione personali, qua naturæ, integræ et distinctæ manentes, ad unum et idem suppositum pertinerent. Primum unionis modum, post magistrum suum Theodorum Mopsuestenum, docuit Nestorius, secundum modum Eutyches: quorum uterque « solvit Jesum » (1 Jo. 4. 3). Unionem tertio loco commemoratam asserit Catholica doctrina in prædicto Symbolo : « Unus omnino non confusione substantiæ, sed *unitate personæ* ». Contra prædictos ergo errores agendum est distinctis articulis, et probandum est duplex dogma fundamentale de unitate per-

sonæ et distinctione naturarum in Christo, seu de unionis hypostaticæ existentia.

Art. 1. — DE UNITATE PERSONÆ CHRISTI

13. **Prænotanda.** — I. Nestorius (episcopus Constantinopolitanus) docuit 1. non meram humanitatem, seu naturam humanam singularem, sed *hominem* Jesum Verbo divino conjunctum esse: utrum vero putaverit Nestorius hunc hominem prius tempore exstitisse quam conjungeretur Verbo, non constat: negat Franzelin, thes. 25, n. II, asserunt Petavius (l. 1, c. 9, n. 4; l. 3, c. 3, n. 3) et quidam alii. Docuit Nestorius 2. hanc conjunctionem hominis Jesu cum Verbo, etsi inseparabilem et permanentem, non fuisse physicam et substantialem, sed tantum moralem et accidentalem, ac secundum inhabitationem, inoperationem, et mutuam relationem, cujusmodi fuit v. g. conjunctio Dei cum prophetis aut inhabitatio Spiritus sancti in S. Joanne Baptista, gradu tamen excellentiori, quatenus hic homo Jesus assumptus fuerit tanquam instrumentum, speculum et manifestatio perfectior Dei inhabitantis. — Hinc sequebatur, 1. duas esse in Christo personas, personam scilicet divinam inhabitantem et personam humanam inhabitatam : duos item filios, scilicet Verbum, Filium Dei, et Jesum, filium Mariæ ; 2. Mariam non esse Dei genitricem (θεοτοκον), sed tantum Christi genitricem (χριστοτοκον) ; 3. non dari in Christo communicationem idiomatum, qua scilicet ea quæ sunt propria unius naturæ alteri tribuantur in concreto, dicendo v. g. « Deus est mortuus ».

II. Ad hos autem errores dissimulandos, subdole admittebat Nestorius, 1. *unum* esse Christum, seu unam esse personam in Christo, non quidem unitate numerica, sed unitate morali aut juridica propter voluntatum consensionem in duabus personis et propter inseparabilitatem: vel etiam unitate collectiva aut copulativa, sicut una est v. g. familia David quamvis ex pluribus personis physice distinctis constituta. Admittebat 2. Christum esse *Deum*, vel propter auctoritatis divinæ communicationem quamdam, eo sensu quo Moyses v. g. dictus est Deus Pharaonis ; vel quatenus Verbum divinum propter hanc conjunctionem et inhabitationem in Jesu ad se refert per participationem honores et injurias huic homini factas, et quatenus dignitas divina transfertur ad hominem Jesum ipseque honore supremo colitur, eo

fere modo quo statua aut purpura honoratur cum rege et propter regem. Imo confessus est Nestorius 3. B. Virginem esse *Dei genitricem*, quatenus mater est illius hominis in quo Deus Verbum inhabitat, quique ex hac inhabitatione et conjunctione particeps fit nominis Dei. — Cf. Franzelin, thes. 22, 23, 25; Stentrup, « Christol. », thes. 17, 18.

III. Nostro sæculo Güntheriani ex falsa « personæ, » definitione (« substantia rationalis naturæ »; « substantia sui conscia ») duas in Christo personas reales esse, cum Nestorianis affirmarunt, quæ tamen personæ propter intimam conjunctionem et propter inferioris ad superiorem subordinationem habeant « unitatem dynamicam » : ac contra hunc errorem quem ipse Günther a Pio IX admonitus retractaverat, parati erant canones in Schemate Conc. Vaticani. — Franzelin, thes. 21, n. II; thes. 24, n. II.

14. **Propositio**. Unica tantum in Christo est persona. — De fide ex Concc. Ephes. et Constantinop. II (1).

Prob. I. Ex axiomate, « actiones sunt suppositorum », ibi unica admittenda est persona ubi unum idemque individuum Deus et homo dicitur, et ubi uni eidemque tribuitur quod est Dei et hominis; atqui ita de Christo loquuntur Scripturæ : commemorat v. g. Apostolus, 1 Cor. 2. 8, Dominum gloriæ esse crucifixum : Galat. 4. 4, dicitur Deus misisse Filium suum factum ex muliere : Act. 3. 15, S. Petrus dicit, Judæos Auctorem vitæ interfecisse; ergo. Franzelin, thes. 16.

II. Ille qui (Jo. 6. 51) dicebat de seipso, « Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi », (Jo. 16. 28), « Ego exivi a Patre et veni in mundum », (Jo. 10. 30), « Ego et Pater unum sumus »,

(1) Conc. Ephes., can. 2, « Si quis non confitetur, carni secundum substantiam (καθ' ὑποστασιν) unitum Dei Patris Verbum, unumque esse Christum cum propria carne, eundem scilicet Deum simul et hominem, anathema sit » (Denzinger, n. 74); et can. 8, « Si quis audet dicere assumptum hominem coadorandum Deo Verbo, et conglorificandum et nuncupandum Deum, tanquam alterum cum altero... anathema sit » (Denzinger, n, 80). Consonat Conc. Constantinop. II : ita v. g. can. 3, » Si quis dicit, alium esse Deum Verbum, qui miracula fecit, et alium Christum, qui passus est, vel Deum Verbum cum Christo esse dicit, quando ex muliere nascebatur, vel in ipso esse ut alterum in altero, et non unum eundemque Dominum nostrum Jesum Christum Dei Verbum, incarnatum et hominem factum, atque ejusdem miracula et passiones, quas sponte passus est carne, talis anathema sit » (Denzinger, nn. 174, sqq.).

erat homo qui natus, circumcisus, flagellatus, passus, mortuus est; atqui si duæ fuissent in Christo personæ, non potuisset Christus ita loqui sine mendacio; ergo in Christo est una tantum persona.

Prob. Min. Pronomen « ego » denotat personam loquentem modo sensibili et humano, adeoque personam humanam, si fuisset in Christo; atqui falsum est, Christum ut hominem descendisse de cœlis, exiisse a Patre, esse unum cum Patre; ergo non fuit in Christo persona humana, sed sola divina.

III. Ex Philipp. 2. 8, 9, « Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen... » — His verbis declaratur homo Jesus per obedientiam usque ad mortem crucis, sibi divinum cultum vindicasse; atqui hoc esset absurdum, nisi in Christo natura humana hypostatice unita fuerit naturæ divinæ in una persona divina, cujus suprema excellentia objectum formale foret cultus latreutici humanitati ejus oblati; ergo.

IV. Traditionis testimonium colligitur, 1. ex symbolis omnibus orthodoxis, v. g. ex Athanasiano jam citato, « Deus et homo unus est Christus », « unus... unitate personæ » (cf. Franzelin, thes. 17); 2. ex Patribus non tantum Nestorio coævis, sed vetustioribus. — Nominatim S. Ignatius M. loco celebri (epist. ad Ephes.: apud Theodoret.) dicit de Christo, « Unus est medicus carneus et spiritalis, genitus ex ingenito; in homine Deus, in morte vera vita, et ex Maria, et ex Deo, primum patibilis, et tunc impatibilis, Jesus Christus Dominus noster »; et alibi (in eadem epist.), « Deus noster Jesus Christus in utero gestatus est a Maria ». Ita et S. Irenæus (adv. hæres. l. 1, c. 9), « Discite insensati, quoniam Jesus, qui passus est pro nobis, qui habitavit in nobis, idem ipse est Verbum Dei ». Tertull. (de carne Christi, c. 5), « Nonne vere crucifixus est Deus? Nonne vere mortuus est, ut vere crucifixus est? » Item S. Dionys. Alexandr. (epist. ad Paul. Samos.), « Dei virtus et sapientia, Verbum sempiternum, qui cum æternus esset, factus est puer, natus nobis filius ». Scripsit quoque S. Greg. Naz. (epist. 1 ad Cled.), « Aliud quidem et aliud sunt ea, ex quibus Salvator... non tamen alius atque alius. Absit. Ambo enim hæc connexione unum sunt, Deo nimirum humanitatem, atque homine divinitatem suscipiente. » Qui et postea anathema dicit omni, qui « divinitatem in eo [Christo], velut in propheta secundum gratiam operatam fuisse,

non autem secundum substantiam copulatam fuisse et copulari dixerit ». Doctrinam eandem ita demum declarat S. Cyrillus Alex. (contra Nestor., l. 1, c. 1), « Carnem factum esse illud ex Deo Patre Verbum, docet Scriptura divinitus inspirata : hoc est inconfuse et secundum hypostasim unitum esse carni ; neque enim ab eo alienum erat unitum ei corpus et generatum ex muliere, sed sicut suum cuique nostrum corpus est proprium, eodem modo etiam Unigeniti corpus proprium illi erat, et non alterius ». Cf. Franzelin, thes. 18, 20.

V. Recepta et orthodoxa est locutio qua de Christo dicitur, « Deus est homo ; homo est Deus » (infra, n. 47); atqui vera non esset ista locutio si humanitas et divinitas non essent in uno supposito unitæ ; ergo in Christo est unicum tantum suppositum seu persona.

Prob. Min. Diversæ formæ vel quasi-formæ, quæ in abstracto non prædicantur de se invicem, nec in concreto prædicantur nisi ob conjunctionem in eodem supposito (v. g. ut vera sit propositio, « album est dulce », necesse est, utramque formam uniri in eodem supposito, ut lacte) ; atqui humanitas et divinitas sunt diversæ formæ vel quasi-formæ, quæ de se invicem in abstracto prædicari non possunt (falsa enim esset propositio, « humanitas est divinitas ») ; ergo ut veræ sint locutiones, « Deus est homo », « homo est Deus », necesse est ut humanitas et divinitas in uno supposito conjungantur. — Cf. S. Thom., contra Gent., l. 4, c. 39 (« Quum enim ») ; Holzclau, n. 168.

Dices 1. Ex Scriptura, *a*) humanitas Christi fuit templum (Jo. 2. 19, « Solvite templum hoc »), *b*) divinitas in Christo inhabitat (Coloss. 2. 9, « In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter »), *c*) divinum Verbum humanitate est vestitum (Philipp. 2. 7, « Habitu inventus ut homo ») ; atqui hæc omnia non substantialem, sed accidentalem tantum conjunctionem Verbi cum humanitate significant ; ergo non est admittenda unio hypostatica.

Resp. *Ad. Maj.* — *a*) Non totam humanitatem, sed corpus dixit Christus templum (v. 21, « Ille autem dicebat de templo corporis sui »), idque sensu metaphorico in Scriptura usitato, qui tamen unionem substantialem non excludit : sic 2 Cor. 5. 1, sqq. corpus humanum dicitur domus, habitatio, tabernaculum (ita et 2 Petr. 1. 13). — Ad *b*) « Sensus est (ait Estius in loc.) : In ipso plena deitas inhabitat, non solummodo per gratiam et

mirabilium operum efficientiam, sed corporaliter, idest, per unionem ipsius divinitatis cum corporea substantia seu carne humana in persona Verbi ». Cf. Petav., l. 7, c. 11, n. 11. — Ad *c*) Habitus hic non est vestis, sed hominis tota conditio externa. — Proinde *nego Min.*

Dices 2. Patres *a*) aliquando dicunt Verbum assumpsisse *hominem* (ita v. g. S. Ambros., de Fide, l. 5, c. 8 ; S. Aug. de Civ. Dei, l. 11, c. 2 : cf. hymn. « Te Deum », « Tu ad liberandum suscepturus hominem »), vel humanam naturam in atomo (ita S. Jo. Damasc., de Fide orth., l. 3, c. 11) : item vocant Christum *b*) hominem deiferum (S. Basil., de Spir. sancto, c. 5 et alibi), hominem dominicum (S. Epiph. in ancorato ; S. Aug., lib. 83 quæst., qu. 36), *c*) divinitatis templum (v. g. S. Athanas., Orat. 5) : ac *d*) S. Aug. (Enchirid., c. 35) docet Christum esse « aliud propter Verbum et aliud propter hominem » ; atqui hæc omnia important duo esse supposita in Christo; ergo.

Resp. *Dist. Maj. per singula.* — Ad *a*) Dicitur Verbum assumpsisse hominem aut humanam naturam in atomo, idest humanitatem singularem et completam ratione naturæ, *conc.;* suppositum humanum, *nego.* — Ad *b*) Dicitur Christus *homo* deifer et dominicus, idest humanitas singularis integra quæ substantialiter conjuncta est cum Verbo et ab ipso assumpta, *conc.;* suppositum humanum quod moraliter et accidentaliter conjungitur cum Verbo, *nego.* Hujusmodi vero locutiones S. Augustino (Retract., l. 1, c. 19), et post ipsum S. Thomæ (3, qu. 16, a. 3) pluribusque theologis, minus exactæ videntur. Cf. tamen Petav., l. 7, c. 12, nn. 4, 10. — Ad *c*) Dicitur Christi humanitas divinitatis templum, instrumentum, etc., propter substantialem conjunctionem, ea ratione qua in quolibet homine corpus templum animæ, brachium animæ instrumentum (conjunctum) dicitur, *conc.;* propter accidentalem tantum unionem, *nego.* Cf. Petav., l. 7, cc. 10-13. — Ad *d*) Hæc verba significant distinctas naturas (*aliud* et *aliud*), *conc.;* distinctas personas (*alium* et *alium*), *nego.*

Art. 2. — DE DISTINCTIONE NATURARUM IN CHRISTO

15. **Prænotandum.** — Dicebat Eutyches (archimandrita Constantinopolitanus), ante unionem fuisse duas naturas, divinam et humanam, distinctas et per se existentes, quæ facta unione in unam naturam coaluerint : unde Eutychis sectatores

Monophysitæ dicti sunt. Obscurum vero est, 1. qua ratione voluerit Eutyches factam esse unam naturam ex duabus in Christo (an scilicet mixtione, an compositione, an conversione unius in aliam); item 2. quonam tempore censuerit Eutyches hanc naturarum unionem factam esse (an scilicet in conceptione, an in resurrectione, an demum in ascensione). Cf. Perrone, nn. 422, sqq. — Catholicam doctrinam definivit Conc. Chalcedonense (an. 451) docens « unum eundemque Christum Filium Dominum Unigenitum, *in* [non *ex :* cf. Petav., l. 3, c. 5, n. 11] duabus naturis inconfuse, incommutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublata differentia naturarum propter unitionem » (Denzinger, n. 134).

16. **Propositio**. Duæ sunt in Christo post unionem naturæ integræ, distinctæ et impermixtæ, divina scilicet et humana.

Prob. **I**. Ex Scriptura, Christus fuit ante Abraham (Jo. 8. 58) et tamen multis post sæculis natus de Virgine, fuit unum cum Patre (Jo. 10. 30) et tamen Patre minor (Jo. 14. 28), a nobis discessit (Jo. 16. 28) et tamen nobiscum manet usque ad consummationem sæculi (Matth. 28, 20); atqui hæc omnia in una natura verificari non possunt; ergo.

II. Qui est Filius Dei consubstantialis et etiam procreatus humana generatione Filius David, habet utramque naturam humanam et divinam; atqui hoc testatur Apostolus de Christo, dicendo Rom. 1. 3, « [Evangelium] de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem »; ergo.

III. Verbum de quo agitur Jo. 1, divinam habet naturam (ex dictis de divinitate Verbi); atqui idipsum Verbum humanam etiam habet naturam : ille enim qui caro factus est, qui habitavit in nobis, qui dicit se hominem (Jo. 8. 40), cujus mortalis vitæ historiam ipse Evangelista deinde describit, humanam sane habet naturam ; ergo.

IV. Patres qui doctrinam nostram testantur « innumeri sunt », ait Perrone, n. 429, « quorum loca singillatim si quis percensere vellet, vix integro volumine complecteretur ». — Ita v. g. S. Hilar. (in Matth. c. 16), « Hæc enim confessionis tenenda ratio est, ut, sicut Dei Filium, ita et filium hominis meminerimus, quia alterum sine altero nihil spei tribuit ad salutem ». Etenim, ut argumentatur S. Aug. (serm. 176 de Temp.), « Qui unius naturæ Salvatorem nostrum mortifera persuasione crediderit, solum hominem, aut solum Deum cogetur dicere crucifixum. Sed non ita

est. Mortem enim nec solus Deus sentire, nec solus homo superare potuisset. » Ita et S. Leo M. (serm. 7 de Nativ. Domini), « Verum est quod Joannes plenus Spiritu sancto intonuit : In principio erat Verbum... Et similiter verum est quod idem prædicator adjecit: Verbum caro factum est... In utraque ergo natura idem est Dei Filius, nostra suscipiens, et propria non amittens. » Nec aliter S. Cyrillus Alex., cujus patrocinium invocabant Eutychiani : nam dicit expresse (op. de Incarnat., c. 31), « Duas esse naturas et didicimus et docemus » ; ac postea (c. 32), « Vocabulis adunationis, conjunctionis et communionis constanter utemur, naturarum quidem distinctionem, personæ vero unitatem dogmatizantes ». Item (in def. anath. 2, contra Theod.), « Unio secundum hypostasim nihil aliud significat nisi id tantum, quod Verbi natura, sive hypostasis, idest ipsum Verbum humanæ naturæ vere unitum, absque omni conversione et confusione unus intelligatur et sit Christus, idem ipse Deus et homo ». Alia loca apud Franzelin, thes. 32, n. I.

V. Duarum naturarum in unam coalitio facta esset in sententia eutychiana vel per conversionem aut commixtionem, vel per compositionem ; atqui ita fieri non potuisset; ergo manent duæ naturæ distinctæ.

Prob. Min. per partes. — 1. Non per *conversionem* aut *commixtionem* aliquam. Si enim *a*) dicatur natura divina conversa in humanam, Deus mutationem subiisset, et Christus non esset Deus: si vero *b*) dicatur natura humana conversa in divinam, Christus non esset homo, et ipsa divinitas dicenda esset passa et mortua : si autem dicatur *c*) tertium aliquid novum exoriri, Christus nec Deus esset nec homo.

2. Non per *compositionem*. Ad unam naturam per compositionem efficiendam eæ tantum substantiæ coalescunt, quæ non sint seorsum naturæ perfectæ sed mutuam indigentiam et ordinationem ad se invicem habeant, et in se mutuo perficiantur (sicut v. g. corpus et anima humana); atqui natura humana, quam Christus habet(ut de divina taceatur) in se perfecta erat et completa ratione naturæ ; ergo. — Cf. S. Thom., 3, qu. 2, a. 1; Perrone, nn. 430, sqq.

Solvuntur Objectiones

17. Obj. 1. Parallelæ sunt propositiones, « Verbum caro fa-

ctum est » (Jo. 1. 14), ac « aqua vinum facta est » (cf. Jo. 2. 9); atqui hæc veram conversionem importat ; ergo et illa.

Resp. *Dist. Maj.* Quoad formam verborum, *conc.;* quoad significationem, *subd.* : quatenus Verbum realiter et substantialiter factum est homo (assumendo sibi singularem naturam humanam), sicut et aqua realiter et substantialiter facta est vinum, *conc.;* quatenus in utroque casu habetur conversio, *nego:* subjectum enim prioris propositionis propter infinitam suam perfectionem nullam subire potest mutationem. — Proinde *nego paritatem et consequentiam.*

Obj. 2. Patres plures conjunctionem humanitatis cum divinitate in Christo *a*) vocant mixturam seu mixtionem (ita v. g. Tertull., SS. Iren., Cyprian., August., Leo M., Greg. Naz., etc.: cf. Petav., l. 3, c. 2, nn. 14, sqq.), eamque *b*) assimilant conjunctioni corporis et animæ in homine (ita sæpius S. Leo M., ac S. Cyril. Alex.), vel *c*) transsubstantiationi eucharisticæ (v. g. S. Justin., apol. 1): imo dicunt *d*) humanitatem Christi fuisse deificatam (ita S. Greg. Naz., S. Jo. Damasc., alii : apud Petav., l. 4, c. 9, nn. 3, sqq.), ac *e*) præsertim post resurrectionem, a divinitate absorptam (ita v. g. S. Hilar., de Trin., l. 3 ; ac præcipue S. Greg. Nyss., l. 4, contra Eunom., et alibi); atqui hæc omnia excludunt distinctionem naturarum in Christo ; ergo.

Resp. *Dist. Maj. per singula.* — Ad *a*) Ad significandam naturarum unionem arctissimam, *conc.;* earum confusionem, *nego:* neque enim res admixtæ semper pereunt (v. g oleum et aqua). Sic se explicat S. August. (epist. 3), « In hac persona [Christo] mixtura est Dei et hominis : si tamen recedat auditor a consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, ut neuter servet integritatem suam ; quamquam et in ipsis corporibus aeri lux incorrupta misceatur. » Cf. Petav., l. 3, c. 2, nn. 8, sqq. — Ad *b*) Ut significetur naturarum confusio, *nego;* naturarum conjunctio substantialis, *subd.:* in unitate personæ, *conc.;* in unitate naturæ, *nego.* Similitudinem hanc, imperfectam sane eo quod unio hypostatica sit prorsus singularis et sine exemplo, sic explicat Symb. Athanas., « Unus omnino, *non confusione substantiæ, sed unitate personæ.* Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus. » — Ad *c*) Ut significetur vera et realis præsentia corporis et sanguinis, *conc.;* ut significetur conversio, *nego.* — Ad *d*) Quatenus fit caro personæ divinæ, et consequenter donis omnibus superna-

turalibus exornatur, *conc.;* quatenus desinit esse vera humanitas, *nego.* « Nequaquam enim (ait S. Cyrill., contra Nest., l. 2) illam Verbi carnem dicimus factam esse divinitatem, sed potius divinam, utpote illius propriam : nam si hominis caro humana dicitur, quid prohibet divinam dicere illam, quæ est Dei Verbi caro? » Cf. Franzelin, thes. 35, coroll. 1 (p. 319). — Ad *e*) Absorpta est humanitas non tantum quoad infectionem communem peccati et concupiscentiæ, sed, post resurrectionem, etiam quoad defectus illos qui vocantur passiones *irreprehensibiles* (passibilitatem, mortalitatem etc.), *conc.;* quoad essentialia naturæ, *nego.* Dicit S. Cyrillus (ep. 1 ad Success.), « Post resurrectionem erat quidem illud ipsum corpus, quod passum fuerat, non tamen adhuc in se humanas infirmitates habens... Esse autem in deitatis naturam transmutatum, neque quisquam SS. Patrum aut sensit aut dixit, neque nos ita sentimus. » Cf. Franzelin, l. c.; Stentrup, thes. 48.

Obj. 3. Nominatim docet S. Cyrillus Alexandr., *a*) unam esse naturam Verbi Dei incarnatam (μιαν φυσιν του θεου λογου σεσαρκωμενην: epist. 1 ad Success., et alibi), *b*) duas naturas in Christo ratione tantum et mentis consideratione distingui (epist. 2 ad Success.), et expresse dicit *c*) « post unitionem, naturam alteram ab altera non dividimus » (epist. 1 ad Success.); atqui hæc est ipsa Eutychianorum doctrina; ergo.

Resp. *Dist. Maj. per singula.* — Ad *a*) Docet S. Cyrillus, unam esse naturam Verbi *incarnatam*, ut significet contra Nestorianos unitatem ontologicam Christi, et excludat duas *per se subsistentes naturas*, seu duas hypostases, *conc.;* docet cum monophysitis unam esse naturam Christi, *nego.* In recto igitur, et ut principium *quod*, exprimitur natura Verbi per se subsistens, idest hypostasis Verbi; in obliquo autem (per participium « incarnata ») exprimitur natura humana a Verbo assumpta et propriâ subsistentiâ carens. Hac proinde locutione optime significatur tum unica persona tum duplex natura Christi, eamque sic intellectam usurparunt alii Patres et consecrarunt Concilia. Ita v. g. Conc. Constantinop. II, can. 8, « Si quis... unam naturam Dei Verbi incarnatam dicens, et non sic has voces intelligit, sicut sancti Patres docuerunt, quod ex divina natura et humana unitione secundum subsistentiam (καθ' ὑποστασιν) facta, unus Christus factus est, sed ex hujusmodi vocibus unam naturam sive substantiam deitatis et carnis Christi introducere conatur, talis ana-

thema sit » (Denzinger, n. 179). Ita et Conc. Later. sub Martino I, can. 5 (Denzinger, n. 206). Cf. Franzelin, thes. 35 ; Newman, « Tracts theol. and eccles. », tract 4 (præsertim pp. 316, 334, edit. 1874). — Ad *b*) Negat duas esse res distincte subsistentes et divisas ac moraliter tantum conjunctas (ut volebant Nestoriani), *conc.* ; docet duas naturas confundi, *nego* : ut constat ipso exemplo quod desumit S. Doctor ex anima et corpore, quæ certe distincta sunt, licet non sint divisa et separata. Cf. Franzelin, thes. 35, coroll. 2 ; Holzclau, n. 213. — Ad *c*) Negat divisionem aut separationem in sensu Nestoriano prædicto, *conc.*; negat distinctionem naturarum, *nego*. Mentem ejus declarant verba immediate subsequentia, « neque in duos Filios illum unum impartibilemque secamus, sed unum asserimus Filium, et ut Patres locuti sunt, unam naturam Dei Verbi incarnatam ».

Obj. 4. Unus tantum est Christus ; atqui admissa distinctione naturarum, non est unus : sicut enim propter divinæ naturæ unitatem unus tantum est Deus, licet tres sint personæ, e contrario si in Christo duæ sunt naturæ, duæ etiam sunt personæ ; ergo.

Resp. *Nego Min. et probationem.* Etenim ad multiplicanda concreta substantiva, requiritur multiplicitas tum naturæ tum suppositi. Hinc non sunt tres dii, quia natura non multiplicatur : nec sunt duo Christi, quia suppositum non multiplicatur. Cf. Holzclau, n. 205.

Conclusio. « Veritas igitur est revelata (ait Franzelin, thes. 21), in Scripturis, in symbolis, in Conciliorum definitionibus et constanti ac universali SS. Patrum doctrina proposita, Jesum Christum Deum-hominem unam esse hypostasim sive personam in duabus naturis divina et humana inconfuse, incommutabiliter, indivise, inseparabiliter permanentibus » : seu constat de incarnationis existentia. Cf. S. Thom. contra Gent., l. 4, c. 39.

QUÆSTIO SECUNDA

DE INCARNATIONIS COGNITIONE

18. **Prænotandum.** — De hujus mysterii cognitione, seu ad intellectum creatum habitudine, idem dicendum quod de SS. Trinitatis cognitione (nn. 14, sqq.), nempe 1. illud non posse cognosci, *an sit*, nisi ex revelatione divina, nec, supposita etiam revelatione facti, comprehendi, *quid sit* aut *quomodo sit ;* revelata autem ejus existentia, posse 2. probari ejus possibilitatem seu non-repugnantiam negative, imo 3. et summam convenientiam. Hinc triplex propositio.

19. **Propositio I.** Incarnatio Verbi cognosci non potest nisi revelatione divina.

Prob. I. Doctrina quæ dicitur simpliciter in Scripturis « sapientia abscondita », « sacramentum absconditum », « mysterium absconditum, » non potest naturali ratione cognosci aut intelligi; atqui incarnatio dicitur 1 Cor. 2. 7, sqq. sapientia abscondita quam nemo principum hujus sæculi cognovit sed solus Spiritus qui scrutatur profunda Dei, per quem et Deus eam revelavit : item Eph. 3. 9, « sacramentum absconditum a sæculis in Deo », et Coloss. 1. 26, « mysterium quod absconditum fuit a sæculis et generationibus » ; ergo sola revelatione divina cognosci potest.

II. Verba S. Petri, Matth. 16, 16, « Tu es Christus, Filius Dei vivi », ex interpretatione Patrum (v. g. SS. Hilar., Chrys., etc. : cf. Knabenbauer in loc., p. 50) sunt professio divinitatis Christi et incarnationis divinæ ; atqui Christus ipse docet cognitionem hujus mysterii non haberi naturaliter, sed ex Paterna revelatione ; ergo.

Prob. Min. Verba Christi (v. 17), « Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est », significant Petrum ex peculiari Dei beneficio et gratia mysterium cognovisse ipsiusque revelationem a Patre accepisse; atqui inepte hæc dicerentur, si incarnatio naturaliter cognosci

potuisset ; ergo. — Idipsum colligitur ex Matth. 11. 27, « Nemo novit Filium nisi Pater », et ex Jo. 6. 44, « Nemo potest venire ad me [per fidem utique], nisi Pater qui misit me traxerit illum ».

III. Veritas quæ dicitur a Patribus « prodigium intellectum superans », « ineffabilis et arcanus concursus », quem « nisi fides credat, sermo non explicat », naturali ratione cognosci et intelligi nequit ; atqui talis est incarnatio ; ergo.

Prob. Min. Dicit v. g. S. Proclus (ad Armen. epist. 2), « Deus igitur Verbum factus est homo perfectus, sed ita ut prodigium intelligentiam superans immutabilem naturam non imminuerit ». Et S. Cyrillus Alex. (Epist. 2, lecta in Conc. Ephes.), « Eædem naturæ, humanitas atque divinitas, per ineffabilem et arcanum concursum ad unitatem perfecerunt nobis unum Dominum Jesum Christum et Filium ». Ita et S. Leo M. (Serm. 9 de Nativ. Dom.), « In Christo Jesu Filio Dei, non solum ad divinam essentiam, sed etiam ad humanam spectat naturam, quod dictum est per Prophetam : Generationem ejus quis enarrabit? Utramque enim substantiam in unam convenisse personam, nisi fides credat, sermo non explicat ». — Alia Patrum dicta exhibet Petavius, l. 3, c. 1, nn. 1, 2.

IV. Ratione. — Incarnationis cognitio naturalis habenda esset vel a priori seu per causas, vel a posteriori seu per effectus ; atqui, etiam supposita revelatione facti, incarnationis existentia aut possibilitas nec a priori nec a posteriori naturaliter probari potest ; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Demonstrari nequit a priori seu per causas. Non *a*) per causam physicam, nempe voluntatem omnipotentem Dei, quippe quæ circa hoc mysterium libera fuit : nec *b*) ex causa formali, seu ex essentia et definitione ipsius mysterii, scilicet « conjunctio divinæ et humanæ naturæ in una persona Verbi » : hæc enim finiti et infiniti conjunctio hypostatica non potest ex aliqua analogia in creaturis inventa declarari, multo minus comprehendi ratione naturali.

2. Nec a posteriori, seu per ipsius effectus, demonstrari potest incarnatio. Non *a*) per effectus *naturales*, v. g. per locutionem, mortem, etc. Christi : quod patet ; nec *b*) per effectus *supernaturales* : quæ sunt vel cognitioni naturali nullomodo perceptibiles (uti gratia, satisfactio), vel si sint sensibiles (uti miracula), citra revelationem directe ostendunt tantum Christum

esse divinitus missum, non vero Deum et hominem esse : plura enim miracula patrarunt Apostoli ; ergo. — Cf. Le Grand, d. 1, a. 1.

Obs. Videtur extendi hæ propositio ad angelicam etiam cognitionem : quamvis enim angeli ex præstanti rerum naturalium scientia quâ gaudent, perciperent, in Christo creatam subsistentiam non esse, attamen, ut ait Billuart (d. 1, a. 2, consect.), « prudenter dubitassent, an sibi illa subsistentia occultaretur ob latentes divini consilii rationes », nec certo concludere potuissent, naturam humanam divinâ subsistentiâ terminari. Cf. Suarez, d. 3, s. 1, n. 4. — Lugo quidem (d. 1, n. 8) dicit, « angelum suæ naturæ relictum non fore tam alienum a suspicione unionis hypostaticæ, ut aliqui volunt », sed mox (n. 9) fatetur angelum proprio lumine adeo parum de hoc mysterio cognoscere posse, « ut merito dicatur ipsum latuisse ». — Bonis tamen angelis incarnationem de facto revelatam fuisse, videtur certum, v. g. ex adoratione Christi in conceptione aut nativitate illius (cf. Hebr. 1. 6, « Adorent eum omnes angeli Dei »), ex obsequio ei in deserto præstito (Matth. 4. 11). Dæmonibus autem non fuisse revelatum mysterium, probabilius videtur : ac proinde explorando tantum et tentando dicebant (Luc. 4. 34), « Scio te quis sis, Sanctus Dei », et (Matth. 4. 3), « Si filius Dei es » : aut certe cognitio qualiscumque quam de ipso habebant, fuit ex veterum prophetiarum indiciis, non ex ratione pure naturali accepta. — Censetur incarnatio revelata fuisse pluribus in vetere Testamento, uti Adæ, Abrahæ, Job, Balaam, et prophetis.

20. **Propositio II.** Incarnatio non est impossibilis, seu rectæ rationi contraria.

Prob. Ut incarnatio impossibilis diceretur, probanda esset vel ex parte Verbi divini, vel ex parte humanitatis assumptæ, vel ex parte unionis hypostaticæ evidenter repugnare ; atqui ex nulla parte demonstrare potest incarnatio evidenti alicui veritati evidenter repugnare ; ergo non est impossibilis incarnatio.

Minor post demonstratam incarnationis *existentiam* credentibus prorsus certa est ex principiis generalibus : veritas enim veritati cujuscumque ordinis contradicere non potest, et axioma est, « ab actu ad posse valet consecutio ». Specialius vero :

1. Non repugnat incarnatio *ex parte Verbi*. — Repugnantia esset vel *a*) quia Verbum non posset supplere vices personalitatis humanæ, aut *b*) quia assumendo naturam humanam mutaretur,

et c) imperfectiones plures admitteret; atqui a) demonstrari nequit, personalitati divinæ et infinitæ, quæ eminenter continet omnes perfectiones creatas, evidenter repugnare quod suppleat vices subsistentiæ humanæ : neque b) ita supplendo evidenter mutaretur : nihil enim absolute et simpliciter novi in persona divina poneretur, sicut ex divina volitione et operatione nulla mutatio in Deo accidit : demum c) imperfectiones, ut fames, sitis, dolor, etc., incarnationem consequentes, humanam naturam non divinam afficiebant; ergo.

2. Non repugnat *ex parte naturæ humanæ*. — Repugnantia ex hac parte esset, quod humana natura singularis et integra, suâ tamen subsistentiâ et personalitate humanâ privata, videretur quid impossibile; atqui hoc evidens non est : si enim a) cum Thomistis (infra, n. 38), conciperetur personalitas aut subsistentia ut aliquid reale a natura ipsa distinctum et separabile, certe possibilis esset humana natura sine subsistentia propria : si vero b) cum aliis, diceretur subsistentia consistere in « totietate » seu in modo existendi *in se tota*, qui modus non realiter sed ratione tantum cum fundamento in re a substantia et natura singulari distinguatur, humana natura eo ipso quod assumatur a persona divina quæ facit eam suam, caret conditione ad personalitatem propriam necessaria, nempe isto modo existendi *in se tota ;* ergo.

3. Non repugnat *ex parte unionis hypostaticæ*. — Hæc repugnantia haberetur ex difficultate seu impossibilitate conjungendi in eodem supposito duas naturas infinite distantes ; atqui nobis ratio intrinseca personalitatis seu subsistentiæ, nedum divinæ sed et creatæ, non adeo aperta et manifesta est, ut conjunctionem hujusmodi impossibilem jure pronuntiemus : sicut nec impossibile est, etsi nobis inexplicabile quoad modum, duas res adeo diversas et primo intuitu tam oppositas ut sunt corpus et anima humana, in una persona intime uniri ; ergo. — Cf. Le Grand, diss. 1, c. 2, a. 2 ; Billuart, d. 1, a. 1.

21. **Propositio III**. Incarnatio fuit maxime conveniens tum Deo, tum homini, tum demum toti universo.

Prob. prima pars. — Illud est maxime Deo conveniens, per quod attributa præcipua divina maxime manifestantur ; atqui per incarnationem præcipua Dei attributa, nimirum omnipotentia, sapientia, bonitas, misericordia, justitia, etc. maxime manifestantur ; ergo.

Prob. Min. scilicet, in incarnatione maxime manifestantur præcipua Dei attributa. 1. Omnipotentia quidem, quia uniuntur res maxime et infinite distantes; 2. sapientia : miro enim modo *a)* conciliantur justitia et misericordia, *b)* superantur et eluduntur diaboli artes ; 3. bonitas : de ratione enim boni est sese communicare : major autem sui ad alteram naturam communicatio excogitari nequit quam unio hypostatica (cf. S. Thom., 3, qu. 1, a. 1) ; 4. misericordia : « Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret : ut salvetur mundus per ipsum » (Jo. 3. 16, 17); 5. justitia : ope enim incarnationis fit Deo satisfactio rigorosa pro peccati injuria, ut postea (n. 112) dicetur.

Prob. secunda pars. — Homo consideratur vel in individuo vel in specie ; atqui incarnatio fuit maxime conveniens homini utroque modo spectato ; ergo.

Prob. Min. — 1. Individuo, singulari scilicet humanitati, quam Verbum assumpsit, per incarnationem prærogativæ multæ collatæ sunt, v. g. ut sit fons et instrumentum salutis, cultus latriæ objectum, caput totius universi, etc. ; atqui hæc maxime conveniunt. — 2. Speciei, idest toti naturæ humanæ incarnatio maxime conveniens fuit : nam *a)* pars ejus exaltata est in humanitate singulari Verbi, ita ut omnes homines sint Christi fratres (cf. Hebr. 2. 11) ; *b)* ex incarnatione etiam maxima bona hominibus restituta et collata sunt.

Prob. tertia pars. — Humanitas est pars universi : imo est « microcosmos », seu parvus mundus, ut dicunt Patres, participans v. g. cum lapidibus existentiam, cum arboribus vitam vegetativam, cum brutis vitam sensitivam, cum angelis vitam intellectualem (vid. S. Greg. M. : brev. rom., in Ascens. Domini, lect. 9) : exaltatio proinde humanitatis Christi in incarnatione in totum universum redundat.

Obs. Aliud conveniens est intrinsece, aliud extrinsece tantum. — Intrinsece conveniens illud est, quod rem perficit et aliqua ratione complet : extrinsece autem conveniens est id, quod ad perfectionem et integritatem rei nullo pacto requiritur, eique affert solum decorem quemdam extrinsecum quo ipsa non indiget. Sic v. g. mundus, utpote divinis perfectionibus exprimendis et declarandis idoneus, supremo Numini, quod per se sibi sufficientissimum est, dicitur convenire. Et simili sensu, idest extrinsece tantum, non autem intrinsece, dicitur in prima propositionis parte incarnatio Deo conveniens esse.

QUÆSTIO TERTIA

DE INCARNATIONIS NATURA ET ADJUNCTIS

CAPUT PRIMUM

De Unionis Hypostaticæ Quidditate

22. **Prænotanda**. — I. Vox « unio » sumitur aliquando sensu activo ad denotandam actionem unientis et sic sumpta melius diceretur « unitio » : unio autem proprie dicta est terminus hujus actionis unitivæ. De quidditate unionis hypostaticæ tum active tum passive sumptæ disputant theologi, disputatione tamen quæ modum tantum loquendi et dogmatis explicationem, non dogma ipsum respicit.

II. De quidditate unionis hypostaticæ active sumptæ duplex distinguitur sententia apud Suarez, d. 8, s. 1. Prima docet unitionem non esse actionem mere unitivam sed productivam etiam humanitatis, non in se sed in Verbo. Secunda sententia quam tradit S. Thomas cum pluribus antiquis theologis (Scoto, Alensi, Durando, Gabriele, etc. apud Suarez, l. c., nn. 2, 6) contra quosdam « modernos Thomistas », docet incarnationem esse actionem mere unitivam, et ex natura rei esse distinctam a creatione rationalis animæ et productione humanitatis.

III. Alia quæstio est de quidditate unionis hypostaticæ proprie dicti, seu de termino actionis unitivæ. Antecedenter videlicet ad istam actionem unitivam, existebant duo seorsum, Verbum scilicet et humanitas, illud quidem prioritate durationis, hæc autem prioritate rationis tantum : posita vero actione unitiva seu incarnativa, inter duo ista extrema, Verbum et humanitatem, existit unio quæ antea non erat. De qua unione jam inquiritur, an sit aliquid tertium realiter et physice distinctum a Verbo et humanitate, an vero mera relatio. — 1. *Affirmant* aliqui theologi (inter quos sunt Scotus, Suarez, Vasquez, Lugo, Salmant.), unionem esse aliquid ab extremis realiter distinctum in quo veluti in vinculo seu medio ipsa uniantur : aliter enim

(insistunt isti theologi) nullus esset terminus actionis unitivæ, nec esset aliquid quod tolleret indifferentiam naturæ humanæ ad unionem cum Verbo. Quid autem sit istud tertium ab extremis realiter distinctum, inter auctores illos non convenit : aliis *a*) putantibus illud esse entitatem realem aliquam, qua veluti vinculo vel glutino natura humana cum divina copuletur ; aliis *b*) (qui Modistæ vocantur) dicentibus cum Suarez illud esse modum quemdam existendi realem, humanitati superadditum ac proinde ex natura rei ab ea distinctum.

2. *Negativam* sententiam tenent multi alii theologi, qui ad auctoritatem S. Thomæ (3, qu. 6, a. 6, ad 2) provocant. Ita v. g. ex Thomistis, Gonetus et Billuart, ex Societate Jesu Toletus et Holzclau, ex familia Franciscana Charmes et Knoll a Bulsano. Censet Le Grand (d. 6, c. 1, a. 2, col. 606), rem prorsus incertam esse, nec posse auctoritate Scripturæ aut Traditionis, vel ratione theologica aut philosophica decretoria dirimi.

23. **Propositio I.** Actio unitiva humanitatis cum Verbo, et productio humanitatis Christi, licet eodem temporis instante fierent, sunt tamen actiones realiter distinctæ.

Prob. Distinctio realis et specifica actionum desumitur ex distinctione specifica terminorum ; atqui illarum actionum termini sunt distincti formaliter et specifice : terminus enim formalis productionis humanitatis est ipsa humanitas, non item terminus actionis unitivæ (ut dicetur prop. seq.); ergo. Vid. Suarez, l. c., n. 22, ubi advertit, effectionem animæ Christi v. g. esse veram creationem et ita differre ab effectione unionis, quæ non est actio ex nihilo sed ex præsupposito subjecto, scilicet humanitate.

Dices. « Naturam nostram non sic assumptam esse, ut prius creata, post assumeretur », *a*) explicita est sententia S. Leonis M. (epist. 35 ad Julian.), et omnino exigit *b*) divina maternitas, quia aliter B. Virgo non Deum, sed merum hominem genuisset, ac præterea *c*) ex identitate termini (qui est Christus) actionis productivæ et actionis unitivæ, sequitur eas esse identicas ; ergo non realiter differt actio productiva humanitatis Christi ab actione unitiva.

Resp. Ad *a*) et *b*). *Dist.* Hæc important, contra Nestorianos, concomitantiam in tempore, seu simultaneitatem actionis productivæ et actionis unitivæ (quæ ostendetur infra, n. 42), *conc.;* important earum identitatem, *nego.* — Ad *c*) *Nego.* Terminus

enim actionis productivæ est ipsa humanitas, utrum in propria vel in aliena subsistentia existens : terminus autem actionis unitivæ est subsistentia humanitatis in Verbo divino.

24. **Propositio II.** Unio hypostatica non est aliquid realiter distinctum a Verbo et humanitate unitis.

Prob. I. Si Verbum per se ipsum immediate unitur cum humanitate, eo ipso unitur humanitas immediate cum Verbo, nec unio est aliquid ab extremis realiter distinctum ; atqui Verbum per seipsum immediate unitur cum humanitate ; ergo.

Prob. Min. Verbum unitur humanitati per illud quo eam terminat et sustentat ; atqui Verbum per seipsum, sua personalitate, terminat et sustentat humanitatem : Verbum enim divinum in terminando virtute quadam personæ suæ propriâ humanitatem, non est minus actus purus et simplex quam in producendo virtute tribus personis communi, res ad extra ; atqui in producendo res ad extra, exercitium virtutis divinæ non est aliquid realiter distinctum ab ipsa virtute divina ; ergo a pari Verbum per seipsum immediate humanitatem terminat. — Billuart, d. 4. a. 3 ; cf. Franzelin, thes. 33, n. I.

II. Ut ista entitas realiter distincta (quam fingunt auctores prædicti) nexus esset inter extrema, deberent extrema uniri ipsi vel mediate vel immediate ; si dicantur extrema uniri ipsi mediante alia entitate, habetur processus in infinitum : si vero immediate, tunc sequitur, non omnem unionem esse necessario entitatem distinctam ab extremis ; ergo. — Holzclau, n. 256.

Obs. Ad duplex Modistarum argumentum in prænotandis (n. 22, III) indicatum, hæc sufficiet advertisse : 1. Actio quidem quæ est productiva debet habere terminum simpliciter novum : actio vero mere unitiva nihil aliud efficit, quam quod res jam existentes incipiant aliter se habere. 2. Ad humanitatis autem indifferentiam ad unionem tollendam, sufficit decretum Dei volentis ut functio Verbi hypostatica ita ad hanc numero humanitatem extendatur, ut deinceps (in se nihil mutata) sit humanitas Verbi : alioquin et ipsum Verbum, utpote ad unionem etiam indifferens, per aliquid superadditum determinari debuisset. Cf. Holzclau, nn. 258, sqq.

Corollarium. — Qui negant terminum actionis unitivæ esse aliquid ab extremis realiter distinctum, docent consequenter istum terminum esse ipsa extrema cum nova habitudine seu relatione. Billuart v. g. statuit, « Terminum formalem

actionis unitivæ esse ipsam Verbi personalitatem ut terminantem humanitatem; materialem ipsam humanitatem ut terminatam a Verbo »; et Holzclau ait (n. 257), « Unio igitur hypostatica, physice sumpta, consistit in personalitate Verbi et humanitate, non quidem absolute, et secundum se sumptis, quia sic sumptæ poterant ambæ esse, quin essent unitæ, ut patet : sed sumptis respective, h. e. in humanitate ut terminata ac dependente ab hypostasi Verbi; et in hypostasi Verbi ut terminante humanitatem ita dependentem ».

CAPUT SECUNDUM

De Unionis Hypostaticæ Adjunctis

25. Hic occurrunt plures quæstiones subsidiariæ tum de facto tum de possibili, quæ commode revocari possunt ad has, *quis*, *quid*, *quomodo*, *quando*, *qualis*.

ART. 1. — « QUIS » : SEU DE CAUSA

26. Non inquiritur de causa *efficiente* : tres enim personæ divinæ incarnationis opus sicut et alia opera ad extra effecerunt : sed præcipue de *persona assumente* et de *causa meritoria*.

§ 1. *De Persona assumente*

27. Prænotandum. — Doctrinæ Sabellianorum de unica in Deo persona, consectarium necessarium fuit, totam divinitatem in hypothesi incarnationis (quam quidem ipse Sabellius negasse videtur : cf. Petav., l. 1, c. 3, n. 7) carnem assumpsisse, mortuam esse, etc., unde derivatum est nomen « Patripassianorum » : haud constat vero, hos hæreticos dixisse *aliam* personam divinam *præ* Filio carnem assumpsisse. Alios quosdam qui de hac quæstione erraverunt, indicat Suarez, d. 12, s. 1, contra quos statuitur :

Propositio. Sola Filii persona naturam humanam assumpsit. — Juxta Suarez est de fide definita in quinta Synodo (Constantinop. II), etc. : et distinctius habetur in Symbolo Conc. Toletani XI (Denzinger, n. 231), et in professione fidei, quam Innoc. III Waldensibus præscripsit (Ibid. n. 368).

Prob. I. Solus Filius dicendus est incarnatus, si Scripturæ, quotiescumque de incarnatione loquuntur, eam Filio tribuunt,

nunquam Patri aut Spiritui sancto, imo ab his potius excludunt; atqui res ita se habet; ergo.

Minor ex Scriptura patet: *Quoad primam partem* v. g. ex Jo. 1. 14, « Verbum caro factum est », Ibid. 3. 16, « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret »; *quoad secundam vero partem*, v. g. ex Jo. 14. 28, « Pater *major* me est » (quæ verba falsa viderentur, si *Pater* etiam incarnatus fuisset), et ex Jo. 15. 26, « *Mittam* vobis a Patre Spiritum veritatis » (quæ veraciter vix dici potuissent, si *Spiritus* sanctus jam in carne venisset). Consonant Symbola (« Qui conceptus est de Spiritu sancto »; « Qui propter nos homines... »). — Hoc argumento utuntur Suarez, l. c., et Holzclau. n. 276.

II. Ex Patribus, dicit S. August. (l. 15, de Trin., c. 11), « Ideoque non Deus Pater, non Spiritus sanctus, non ipsa Trinitas, sed solus Deus Filius, quod est, *Verbum Dei caro factum est*, quamvis Trinitate faciente ». Ita et S. Fulgent. (contra Ser. Fastid., c. 18), « Non ergo Patris, neque Spiritus sancti illa quæ solius Verbi est caro: quia Deo Verbo non est cum Patre et Spiritu sancto unius personæ communio ». Vid. Petav., l. 2, c. 4.

III. Rationes congruæ plurimæ a Patribus traduntur, propter quas conveniens fuit Filii personam, potius quam alias incarnari: v. g. 1. ut qui ab æterno erat Filius Dei, fieret in tempore Filius hominis; 2. ut a Verbo per quod facta sunt omnia, omnia restaurarentur; 3. ut persona media in Trinitate esset mediator inter Deum et hominem. Cf. S. Thom., 3, qu. 3, a. 8; Suarez, l. c.

Dices. Incarnatio, utpote opus ad extra, communis est toti Trinitati; ergo non sola persona Verbi humanitatem assumpsit.

Resp. *Dist. Anteced.* Incarnatio quatenus est efficientia (idest quatenus producit et conservat naturam humanam, ejusque unionem cum Verbo), commune est opus totius Trinitatis, *conc.*; incarnatio terminative spectata (idest dum quæritur, *quis sit habens naturam*) est communis tribus personis, *nego*. Verbum videlicet terminare humanitatem, significat hanc hypostasim quæ jam habet naturam divinam, incipere habere, ut sibi propriam, naturam quoque humanam: hæc ergo terminatio, quæ non est proprie operatio sed tantum relatio seu novus respectus personæ, pertinet ad ipsam hypostasim, non quatenus est natura (hoc aliquid) sed quatenus est hypostasis (hic aliquis):

et cum hypostasis ratione distinguatur a natura, non magis proinde repugnat, solam personam Verbi, functione sua hypostaticâ, terminare humanitatem hanc singularem, quam repugnat idem ipsum Verbum generari, quin tota Trinitas generetur. Doctrinam nostram sic tradit S. Thomas (3, qu. 3, a. 4, corp.), « Id quod est actionis in assumptione commune est tribus personis : sed id quod pertinet ad rationem termini, convenit ita uni personæ, quod non alii : tres enim personæ fecerunt, ut humana natura uniretur uni personæ Filii ». Cf. Franzelin, thes. 32; Stentrup, thes. 32, pp. 563, sqq.

29. **Quæstiones de possibili.** — 1. Utrum tres personæ potuerint assumere unam eamdemque naturam humanam vel angelicam. Negat S. Anselmus cum Scoto, quibus Lugo favere videtur : affirmant S. Thomas et theologi communiter : anceps hæret Petavius. — 2. Utrum una eademque persona divina duas pluresve potuerit assumere naturas (v. g. humanas). Affirmat S. Thomas. Sed quæri ulterius potest, an diversæ istæ humanitates ab una persona assumptæ dicendæ essent plures *homines*, an unus homo. Theologi communiter cum S. Thoma, Suarez, etc. (contra Vasquez) negant esse duos vel plures homines (cf. Lugo, d. 3, nn. 17, sqq.). — 3. Utrum singulæ personæ divinæ, Pater vel Spiritus sanctus æque ac Filius, potuisset assumere naturam creatam. Videtur cum S. Thoma affirmandum : unio enim Verbi cum natura humana facta est in personalitate : personalitatis vero ratio ex æquo convenit tribus personis. — 4. Utrum ipsa *natura* divina potuerit assumere aliam naturam seu incarnari. Natura formaliter qua talis non potest naturam aliam assumere nec aliquid aliud agere (ut dicit S. Thom., in 3, d. 5, qu. 2, a. 3), sic enim, ait S. Doctor, non haberet esse in re sed tantum in intellectu : ergo sola ratione subsistentiæ potest divina natura assumere aliam naturam. In hypothesi porro subsistentiæ absolutæ in Deo, admittere licet, naturam divinam ratione hujus absolutæ subsistentiæ posse incarnari : et ita (juxta Billuart, d. 6, a. 3) docent communiter Thomistæ, qui præter subsistentias tres relativas admittunt in Deo subsistentiam absolutam. Alii vero theologi qui relativas tantum subsistentias in Deo agnoscunt, negant naturam divinam posse incarnari. Cf. Franzelin, thes. 32, n. I, annot. — 5. Utrum suppositum creatum possit absolute loquendo alienam naturam terminare et hypostatice sustinere. Id admittebant aliqui vete-

riores (apud Suarez, d. 13, s. 4, n. 1), cum in hoc nullam viderent repugnantiam : negant Thomistæ communiter et alii, propter limitationem personalitatis creatæ. Cf. Billuart, d, 6, a. 1.

§ 2. *De Causa Meritoria*

30. **Propositio I.** Nec humanitas Christi, nec ipse Christus meruit unionem hypostaticam.

Prob. prima pars. — Si humanitas Christi istam unionem meruit, fuit per actiones istam unionem vel 1. tempore, vel 2. natura et ratione præcedentes ; atqui neutrum dici potest ; ergo.

Prob. Min. per partes.—1. Non meruit per actiones istam unionem tempore præcedentes : nam *a*) hoc damnatum est ab Ecclesia contra Originem, asserentem mentem Christi ante Christum exstitisse (vid. Conc. Constantinop. II, can. 6 : Denzinger, n. 192) : ac illud de tota Christi humanitate affirmare, induceret Nestorii errorem de duplici in Christi persona. — Præterea *b*) etsi a Deo humanitas Christi aliquo instanti reali ante unionem sui cum Verbo producta fuisset, illam unionem nec de condigno nec de congruo mereri potuisset : humanitas enim ista esset mera creatura, cujus opera (si opera ponere potuisset) nullam proportionem haberent ad substantiam incarnationis.

2. Nec meruit per actiones natura priores. Subsistentia est conditio prærequisita ad operandum : non enim operatur humanitas sed homo ; atqui humanitas Christi nunquam habuit subsistentiam humanam ; ergo non meruit per actiones etiam natura priores. — Cf. Lugo, d. 8, s. 1 ; Holzclau, n. 354.

Prob. secunda pars. — Meritus fuisset Christus istam unionem aut 1. per actiones tempore vel natura priores, aut 2. per merita unionem subsequentia et a Deo prævisa ; atqui neutrum dici potest ; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Non per actiones tempore vel natura priores : Cum enim Christus unione hac constituatur, implicat eum complete sumptum, et consequenter ejus meritum, esse tempore vel natura prius unione.

2. Nec per merita unionem subsequentia. Juxta doctrinam omnium theologorum cum S. Thoma (3, qu. 2, a. 11, corp.), « principium meriti non cadit sub merito » (alias enim idem esset meritum et præmium, causa et effectus, adeoque idem

prius et posterius); atqui unio hypostatica in Christo est principium et radix omnis meriti; ergo. — Holzclau, n. 356.

Dices. Prænuntiatum est de Christo (Ps. 44. 8), « Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ [nempe divinitatis] præ consortibus tuis » : item (Apoc. 5. 12), « Dignus est Agnus, qui occisus est accipere virtutem, et divinitatem »; atqui hæc aperte significant Christum meruisse unionem hypostaticam ; ergo.

Resp. *Nego Min.* Nam in utroque textu agitur non de unitione personali humanitatis cum divinitate in incarnatione, sed, hac supposita, de externa Christi glorificatione et de cultu divino ipsi, præsertim post passionem et resurrectionem, tribuendo.

31. **Propositio II.** Veteres patriarchæ (1) ipsam incarnationem secundum substantiam nec de condigno nec de congruo meruerunt, attamen (2) aliquas ejus circumstantias (nempe stirpis, loci et temporis) non quidem de condigno, sed (3) de congruo meruerunt. — Est communis: de circumstantia autem temporis Lugo (l. c., n. 34) dicit se valde dubitare.

Prob. prima pars. — Principium meriti non cadit sub merito ; atqui incarnatio secundum substantiam est principium omnis meriti ; ergo.

Prob. secunda pars. — Ad meritum de condigno requiritur, præter alias conditiones, promissio, quod si quis hoc vel illud præstet, præmium illud rependetur ; atqui nulla promissio hujusmodi facta est Patriarchis circa incarnationis substantiam ; ergo.

Prob. tertia pars. — Patriarchæ dicendi sunt aliquas incarnationis circumstantias de congruo meruisse, si hoc non solum non repugnat in se, sed etiam in Scriptura innuitur; atqui 1. non repugnat in se : potuit enim prius decerni et prævideri Christus futurus, postea vero ex meritis Patrum decerni, quod nasceretur ex tali progenie, tali tempore, tali loco. — 2. Id videtur ex Scriptura colligi : ita ad Abraham dictum est (Gen. 22. 16), « Quia fecisti hanc rem et non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi... et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ » : similis facta est promissio Davidi (2 Reg. 7. 16) propter bonam voluntatem templum ædificandi ; ergo.

Obs. Verba Angeli Dan. 9. 24. « Septuaginta hebdomades *abbreviatæ* sunt », juxta hebr. significant tantum tempus illud *præfixum* aut *definitum* esse, ac proinde non ostendunt Danielem incarnationis accelerationem meruisse.

32. **Propositio III.** Beata Virgo (supposito decreto incarnationis, et supposita quoque ipsius gratuita electione in Dei matrem ; quæ duo nullatenus merere potuit : vid. Suarez, d. 10, s. 8, n. 2) maternitatem divinam non quidem (1) de condigno, sed (2) de congruo aliquo meruit.

Prob. prima pars. — Ad meritum de condigno requiritur promissio ; atqui nulla facta est B. Virgini promissio divinæ maternitatis ; ergo. — Adde, merita cujuscumque creaturæ puræ condigne adæquari per beatitudinis consecutionem et augmentum ; atqui divina maternitas est bonum alterius ordinis, ad quod creata merita proportionem non habent. Cf. Suarez, d. 10, s. 7, n. 6.

Prob. secunda pars. — Patres et liturgia docent, B. Virginem meruisse aliquo modo maternitatem : ita S. Hieronymus (epist. ad Eustoch.), « Tantæ exstitit puritatis, ut mater Dei esse mereretur », et S. Aug. (de nat. et grat., c. 36), « Concipere meruit et parere eum, quem constat nullum habuisse peccatum » : ita et hymnus Ecclesiæ, « quia quem meruisti portare » ; atqui non meruit de condigno ; ergo de congruo. — Dicit Lugo, n. 39, « Non magis repugnat, Virginem meruisse maternitatem, quam alios Patres meruisse esse Christi progenitores... quia Abraham non potuit mereri esse Christi progenitorem, nisi merendo quod aliquis, vel aliqua ejus filia Christum generaret, vel quod ipse vel aliquis ex ejus posteris generaret Dei genitricem ».

Dices. Si Maria meruit ut Filius Dei ab ipsa nasceretur, principium meriti sub merito caderet : merita enim humana omnia in hoc uno Christo ex hac nominatim matre genito fundantur : ac præterea nonnisi intuitu maternitatis divinæ concessa sunt Mariæ tot ac tanta gratiæ et gloriæ dona singularia ; atqui repugnat principium meriti sub merito cadere ; ergo non meruit B. Virgo divinam maternitatem.

Resp. *Dist. Maj.* Si, nondum prævisis meritis Salvatoris, B. Virginis futura opera meruissent coram Deo, ut ipsa in matrem Dei eligeretur, principium meriti sub merito caderet, *conc.* ; si suppositis, independenter a matre, Salvatoris meritis, et supposità gratuità Mariæ electione in matrem Dei, ipsa antequam

Salvator actu incarnaretur posuit per Salvatoris gratiam opera de congruo meritoria ut ad divinæ maternitatis dignitatem elevaretur (« ut dignum Filii habitaculum effici mereretur »), principium meriti sub merito caderet, *nego*. — Quod ut explicetur, supponenda sunt 1. decretum generale de Verbo divino ex aliqua matre humana incarnando, ac 2. prævisio divina mortis ejus infinite meritoriæ et satisfactoriæ (in qua satisfactione præstanda Christus independens fuit a Matre : præsertim si cum pluribus dicatur vita Christi nonnisi per dispositionem specialem Dei ultra naturæ leges usque ad crucem servata ; vid. Lugo, d. 8, nn. 85, 86). His ergo suppositis, concipi potest 3. Deus ope scientiæ mediæ videre Mariam, in hypothesi talium et talium gratiarum ita eis cooperaturam, ut de congruo meritura esset ut Salvator, jam prævisus ut vir adultus, ab ipsa præ aliis mulieribus carnem in tempore congruentius sumeret. Deinde 4. Deus intuitu meritorum Christi, liberrime electâ Mariâ in Christi matrem, decernit ei absolute illam seriem gratiarum singularium, ex quarum usu fidelissimo fit 5. ut Maria mereatur de congruo in exsecutione divinam maternitatem. In qua expositione, ut dicit Stentrup, thes. 77 (p. 1221), « non magis Virgo merens maternitatem divinam meretur incarnationem, quam civis, qui impetrat, ut rex urbem aliquam visurus in suam potius quam alterius domum divertat, ipsum simpliciter adventum regis meretur », nec magis meretur divinæ maternitatis prædestinationem, quam, juxta plurium theologorum sententiam, justus per opera bona vere merens gloriam æternam, meretur prædestinationem ad ipsam (cf. de Deo Uno, n. 109). « Beata Virgo (ait S. Thomas, 3, qu. 2, a. 11, ad 3) dicitur meruisse portare Dominum omnium, non quia meruit ipsum incarnari, sed quia meruit ex gratia sibi data illum puritatis, et sanctitatis gradum, ut congrue posset esse mater Dei. » Cf. Suarez, d. 10, s. 8, n. 5.

Art. 2. — QUID IMMEDIATE ASSUMPSIT VERBUM DIVINUM

33. **Prænotandum.** — Jam vidimus verum corpus animamque humanam rationalem, seu integram naturam humanam, a Verbo divino juxta catholicam doctrinam assumptam fuisse. Inquirunt præterea theologi, utrum immediate assumpserit Verbum non tantum corpus et animam, sed et alias huma-

næ naturæ partes ac præcipue sanguinem. — Illud vero dicitur assumi vel uniri immediate et proxime, seu « secundum hypostasim », quod a Verbo terminatur immediate, sive nulla alia parte mediante : dicitur vero uniri mediate, seu « in hypostasi », pars quæ non immediate Verbo conjungitur, inest tamen naturaliter in natura assumpta. — Durandus negavit sanguinem immediate a Verbo assumptum fuisse, Osiander etiam et quidam Lutherani dicunt corpus Christi in cœlo exsangue fuisse ut scilicet negent Catholicam doctrinam de concomitantia in Eucharistia. — Holzclau, n. 304.

34. **Propositio.** Verbum divinum immediate assumpsit sanguinem. — Certa et communis sententia.

Prob. I. Verbum immediate assumpsit quidquid ad naturæ humanæ integritatem pertinet ; atqui sanguis ad naturæ humanæ integritatem maxime pertinet, juxta Levit. 17. 11, ubi dicitur « anima carnis in sanguine » esse ; ergo.

II. Ex Hebr. 2. 14, « Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem ». — Ex hoc loco, Christus æque assumpsit carnem et sanguinem, sicut et cæteri homines ; atqui carnem immediate assumpsit ; ergo.

III. Scriptura pluribus locis (1 Petr. 1. 19 ; Eph. 1. 6 ; 1 Jo. 1. 7) redemptionem nostram adscribit sanguini Christi ; atqui pretium hoc non haberet sanguis nisi immediate Verbo unitus esset ; ergo.

Scholion 1. — Ex paritate rationis Verbum immediate assumpsit, præter sanguinem, alias partes integrales, inter quas enumerat Holzclau, n. 308, ossa, nervos, arterias, membranas, item ungues et capillos : ista enim omnia ad naturæ integritatem pertinent. Non assumpsit autem Verbum immediate (sed tantum mediate, idest in humanitate assumpta) lacrimas, sudorem, salivam aliasque corporis superfluitates, quæ ad humanæ naturæ integritatem et perfectionem non pertinent, quæque proinde non erant unitæ Verbo in triduo mortis, nec sunt nunc in Eucharistia.

Scholion 2. — Verbi unionem immediatam cum corpore in isto triduo *interruptam* esse, censuerunt ante Gabrielem antiqui aliqui Patres (cf. Petav., l. 12, c. 19,) : imo ex iis S. Ambrosius (tract. de Symb. Apost., c. 13) putavit non tantum carnem sed et animam a Verbo tunc ad tempus separatum fuisse. Attamen, « non dubium est quin vulgo ab theologis,

imo ab Christianis opinio ista repudietur » (ibid., n. 5): et contraria dicitur ab Holzclau (n. 269), « communis et certa sententia ». Probatur ex Symbolo dicente *Christum* fuisse sepultum et descendisse ad inferos : atqui Christus nihil aliud est quam divinitas conjuncta cum humanitate, aut tota simul, aut cum ejus partibus ; ergo. — Verbum illo triduo non fuisse *hominem*, tenendum est cum vera et communi sententia contra Hugonem Victorinum et Petrum Lombardum : etsi enim Verbum manserit hypostatice unitum animæ et corpori separatis, non erat unitum naturæ integræ. — Petav., l. c., c. 20.

Scholion 3. —Totum moraliter loquendo sanguinem quem Christus in Passione effudit (non vero quem in tota vita habuit) remansisse conjunctum cum Verbo in triduo et ab ipso in resurrectione reassumptum, docet sententia communis (cum Dominicanis contra Franciscanos), et sequitur ex jam dictis : sanguis enim iste pertinebat ad integritatem humanitatis et fuit immediate assumptus ; ex axiomate autem recepto, « quod Verbum semel assumpsit, nunquam dimisit ». Cf. Holzclau, nn. 270, sqq.

35. **Quæstio de possibili** : « Utrum substantiæ incompletæ et accidentia possint assumi a Verbo », solvenda est ex principio, quod illa sola sunt assumptibilia quæ sunt intrinsece capacia propriæ subsistentiæ et existentiæ : persona enim divina aliquid assumendo non tanquam forma constituit illud, sed mere terminat. Quidquid ergo non est secundum se terminabile seu capax propriæ subsistentiæ aut existentiæ non potest assumi immediate a persona divina. Hinc anima rationalis est assumptibilis, cum posset per se existere et subsistere: non ita vero accidens saltem immediate (bene vero *mediante* substantia cui inhæret). Vid. Billuart, d. 7, a. 1, § 3 ; Suarez, d. 5, sect. 8, n. 2. — Sed creatura irrationalis (ait S. Thomas, 3, qu. 4, a. 1, ad 2) non habet congruitatem, ut uniatur Deo secundum esse personale.

Art. 3. — QUOMODO VERBUM HUMANITATEM ASSUMPSIT

36. Præcipue inquirunt theologi, 1. utrum Verbum assumpserit humanitatem per aliquid absolutum an per aliquid relativum, seu, utrum unio facta sit in aliquo absoluto an in relativo ; 2. an ita unio facta est, ut humanitas amiserit aliquid positivum ;

3. an ita, ut humanitas existat existentia Verbi ; 4. an, et quo sensu, Verbum assumpserit carnem *mediante anima.* — De his breviter agendum distinctis paragraphis.

§. 1. *Utrum per aliquid absolutum*

37. Durandus ex doctrina sua peculiari de unâ solâ subsistentiâ eâque absolutâ in Deo (vid. de Trin., n. 64), docuit, in incarnatione humanitatem uniri immediate cum hac subsistentia absoluta et ita terminari et fieri subsistentem, nonnisi mediate vero conjungi cum proprietate personali Filii. — Communis autem doctrina contra hanc sententiam (quæ alioquin innititur falso fundamento de una subsistentia absoluta in Deo) docet cum S. Thoma (3, qu. 2, artt. 1, 2), Verbum terminare humanitatem proxime et formaliter per propriam subsistentiam relativam. Rationes sunt : 1. Humanitas non est incompleta ratione naturæ sed tantum ratione subsistentiæ : Verbum ergo eam non complet ratione naturæ sed ratione personalitatis. — 2. Si Verbum terminaret humanitatem proxime per subsistentiam absolutam, non tantum Filius ipse sed et Pater et Spiritus sanctus terminarent humanitatem et incarnarentur : quidquid enim est absolutum convenit toti Trinitati ; falsum autem est, totam Trinitatem incarnari; ergo. — Cf. Billuart, d. 6, a. 2.

§ 2. *Utrum tollendo humanitati aliquid positivum*

38. I. Quæstio hæc, utrum unio hypostatica ita facta sit, ut humanitati Christi aliquid positivum et reale desit, pendet ex quæstione alia, an scilicet personalitas sit aliquid reale superadditum naturæ singulari : aliis verbis, an realiter distinguantur natura et hypostasis. — Si sermo sit de creaturis (in *divinis* enim natura non distinguitur realiter a persona), constat naturam in abstracto, nempe id quod significatur in definitione rei, realiter distingui quoad multa a natura in concreto et ab hypostasi. Videlicet natura in abstracto includit tantum essentiam seu id quod est de ratione speciei (v. g. natura humana in abstracto includit compositionem ex anima et corpore) : natura autem in concreto et hypostasis, v. g. hic homo Paulus, includit reale esse, hoc determinatum corpus, determinatam hanc animam, accidentia hæc individualia. — Quæstio autem præsens est de distinctione inter naturam ipsam in concreto et hypostasim,

utrum scilicet hæc singularis humanitas v. g., ex hoc corpore, ex hac anima, ex his accidentibus, sit hypostasis per aliquid superadditum naturæ.

II. Multi et graves auctores affirmant naturam singularem integram esse hypostasim et incommunicabilem existere per aliquid positivum naturæ superadditum et ab ipso separabile. Hanc rem superadditam aliqui putaverunt esse substantiam absolutam quæ posset citra repugnantiam existere realiter sine natura quam informet : prudentiores vero appellant hanc rem *modum substantialem* a natura realiter distinctum. Hujus sententiæ (quam tenent Greg. de Valentia, Suarez, Lugo, Vasquez, Tepe etc., ex Soc. Jesu, ac Thomistæ communiter) præcipuum argumentum ex mysterio incarnationis desumitur : Si enim natura realiter identificetur cum hypostasi, nec desit humanæ naturæ Christi aliquid reale quod inest ceteris hominibus, humanitas Christi videretur esse, ut dicebat Nestorius, vera persona sicut ceteræ humanitates.

III. Alii vero theologi dicunt naturam seu substantiam singularem et integram esse etiam hypostasim per modum existendi *in se totam*, seu quatenus a superiore persona non assumitur, sed sibi permittitur. Hic autem modus existendi, seu « totietas », quamvis realis et independens a nostri intellectûs consideratione, non distinguitur realiter in horum auctorum sententia ab ipsa substantia sed tantum ratione cum fundamento in re, et est ipsa res spectata sub alia et alia habitudine : sicut v. g. unum et idem dicitur *substantia* quatenus est subjectum accidentium, et *ens per se* quatenus a nullo dependet cui innitatur (cf. Franzelin, thes. 30, p. 263) : aut iterum sicut « granum tritici dicitur et est tum *semen* tum *fructus*, non tanquam res alia et alia, sed aliud significat semen aliud fructus » (Theodor. Abucara, Opusc. 28 : apud Franzelin, thes. 31, p. 283). — In hac ergo sententia (quam post Scotum et plures antiquiores tenent quoad substantiam Tiphanus, Petavius, ac recentius Franzelin et alii) non defectu alicujus rei sed imo accessu rei infinitæ, hypostaseos videlicet divinæ, fit, ut humana Christi natura non sit in se hypostasis : nec ideo, ut objiciunt adversarii, favetur Nestorianismo, quia ex hypothesi, per ipsam assumptionem a Verbo factam deest humanitati Christi conditio ad personalitatem requisita, nempe « totietas », seu modus existendi *in se tota* et incommunicabilis. Cf. Stentrup, « Christol. », thes. 32. — Hanc sententiam esse conformem do-

ctrinæ Patrum et S. Thomæ, exponit Franzelin, thesibus 30, 31; cf. Pesch. nn. 89, sqq.

IV. Commemoranda quoque est alia sententia, quam ex recentioribus propugnant v.g. De Maria (Ontol., pp. 543, sqq.) et Billot (de Incarn., pp. 91, sqq.) quamque etiam S. Thomæ adscribunt. Hæc sententia, facta distinctione in creatis naturis inter essentiam productam et existentiam, docet naturam humanam Christi ideo non esse personam, quia caret creato actu essendi seu existentia naturali propria, existitque existentia increata Verbi. De hujus autem sententiæ fundamento (omissis aliis opinionibus, quas indicat Tepe, nn. 843, sqq.) jam aliquid dicendum est paragrapho sequenti.

§ 3. *Utrum dando humanitati ipsam existentiam*

39. Existentia definiri solet « essentia in actu », aut « actualitas essentiæ » : et rei omni singulari extra suas causas positæ videretur competere existentia, imo ipsa res aut natura actualis est sua existentia. Cogitarunt tamen Thomistæ recentiores post Cajetan., cum quibusdam aliis, actualitatem entis non esse existentiam ipsam formalem, sed tantum dispositionem ad ipsam. — At vero, res quæ *jam actu est,* per formalem istam existentiam superadditam nihil aliud videretur posse accipere, quam ut *hoc potius modo* quam alio esset, nempe vel in se per modum totius et subsistentis, vel in alio per modum naturæ : aliis verbis, in hac sententia videretur *existentia*, contra consuetum modum loquendi, confundi cum *subsistentia.* — Humana ergo Christi natura, cum sit res producta, extra statum possibilitatis posita, actualis et integra, habere videtur omnino suam existentiam creatam, nec existere existentia divina Verbi. Et ita docent Lugo, Suarez, Vasquez, Ysambert, Tiphanus, Franzelin, etc.: qui ad S. Thomam provocant. Verum quidem est, Patres dicere humanam Christi naturam habere *existentiam in Verbo*, minime vero dicunt ipsam habere *existentiam divinam* Verbi sed suam humanam. Sic v. g. Euthymius (Panopl. tit. 16), « De Christo unam hypostasim personalem prædicamus, eas vero quæ existentiam significant, duas affirmare licet, ne alterutram naturam sine existentia esse dicamus » ; et S. Cyrill. Alex. (adv. Nestor., l. 1, c. 1) distincte docet Verbum præter propriam existentiam quam a Patre habet, habere etiam humanam existentiam (*σαρκικὴν ὕπαρξιν*) a Virgine. Cf.

Stentrup, thes. 10. — Sequitur proinde ex dictis, Christum habere præter *esse* naturæ divinæ aliud *esse* naturæ humanæ. Modum autem loquendi quod attinet, non est simpliciter dicendum, « Christus est duplex *esse* », ne duæ hypostases asseri videantur; potest tamen et debet dici, « Christus est *esse* divinum, et *habet* etiam *esse* naturæ humanæ ». — Vid. Franzelin, thes. 34; Pesch, nn. 106, sqq. ; ac pro Thomistis Billuart, d. 17, a. 2.

§ 4. *Utrum et quatenus assumendo carnem mediante anima*

40. Post exortum Arianorum et Apollinistarum errorem de negatione rationalis animæ in Christo (supra, n. 10), frequens erat locutio apud SS. Patres (v. g. Nazianz., August., Damasc., Origen. : apud Suarez, d. 17, s. 4, n. 1), « Verbum assumpsisse carnem *mediante anima* ». Hac locutione non negatur corpus esse immediate assumptum a Verbo: alioquin enim contra doctrinam communem dicendum esset corpus Christi in triduo mortis non fuisse conjunctum Verbo ; neque asseritur anima esse quasi vinculum uniens carnem ad Verbum: inde enim etiam sequeretur corporis et divinitatis separatio in triduo illo. Vera autem effati explicatio post S. Thomam (3, qu. 50, a. 2, ad 2; et qu. 6, artt. 5, 6) hæc est, quod caro assumpta sit propter habitudinem ad animam et ratione illius. Etenim 1. ratione dignitatis (ut ait Ysambert, ad qu. 6 : disp. 1, a. 7), anima est nobilior corpore ; est etiam substantia spiritalis propter quam corpus est, ut instrumentum propter id cujus est instrumentum. Item 2. ratione congruitatis ad speciales fines incarnationis, anima fuit aliquo modo causa finalis assumptionis carnis : est enim assumpta caro, ut exerceat suas actiones modo naturali et per has posset mereri; sed corpus etiam assumptum hypostatice, seclusâ in perpetuum animâ, nihil conferret ad finem incarnationis: nec enim oves pascere, docere, leges ferre, aliquid promereri, et id genus cetera posset præstare, quæ tamen intendebantur a Deo per hoc mysterium. — Cf. Holzclau, n. 310.

Art. 4. — QUANDO FACTA EST UNIO HYPOSTATICA

41. **Prænotandum.** — Inquiri potest, utrum unio hypostatica tempore posterior fuerit existentia vel 1. totius humanitatis, vel 2. animæ, vel 3. corporis. Jam indicatum est (n. 13), Nestorium de prima quæstione secundum aliquos auctores, aliis

id negantibus, errasse, et de hac aliis remissis quæstionibus ad scholia, statuenda est

42. **Propositio**. Humana Christi natura non exstitit aliqua duratione temporis ante sui cum Verbo unionem. — « Est res certa de fide », ait Suarez, d. 15, s. 1, n. 1, qui pro doctrina citat (ib., n. 2) Concilia Ephes., Chalced., Constantinop. II et III, Nicæn. II.

Prob. I. Ex Hebr. 1. 6, « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei ». — Hæc verba, secundum multos Patres et interpretes, respiciunt Christum in primo instanti conceptionis ; atqui non possent verba ita intelligi, si humanitas Christi exstitisset aliqua duratione temporis non unita divinitati : verba enim « adorent eum omnes angeli Dei » ostendunt divinum suppositum ; ergo. — Suarez, l. c.

II. Ex Patribus, S. Leo v. g. (epist. 35 ad Julian.), dicit, « Natura nostra non sic assumpta est, ut prius creata, post assumeretur, sed ut ipsa assumptione crearetur ». Ita et S. Sophronius (epist. synod.), « Non est Deus Verbum præformatæ carni conjunctus, aut præformato et in se præsubsistenti corpori copulatus, aut præsubsistenti animæ unitus » etc.

III. B. Virgo est mater Dei, quia generavit naturam humanam in divina personalitate subsistentem ; atqui si humanitas Christi duratione aliqua ante unionem cum Verbo exstitisset, B. Virgo non genuisset naturam humanam in divina personalitate subsistentem sed personam humanam, nec esset mater Dei ; ergo.

Scholion 1. — Animam Christi, sicut et alias animas humanas, in initio mundi creatam fuisse, docuisse fertur Origenes. Certum autem est, et, ut videtur, definitum de fide contra Origenem in Conc. Constantinop. II, cann. 7, 8 (cf. Suarez, l. c., s. 2, nn. 2, 3 : Denzinger, nn. 193, 194), animam Christi 1. non prius tempore fuisse creatam seu existentem, quam corpori unitam, nec 2. prius unitam corpori quam Verbo. Etenim ex doctrina catholica alibi probata (de Deo Creatore, n. 37), animæ humanæ tum creantur cum infunduntur, et ex propositione superiore anima Christi in conjunctione cum corpore, seu ut integra humanitas, non exstitit prius tempore quam Verbo uniretur. Hæc ergo tria (ait Suarez, ibid., n. 3), simul tempore facta sunt, creatio seu existentia animæ, assumptio, et conjunctio cum corpore.

Scholion 2. — Corpus Christi, sicut et reliqua corpora

humana, statim ab ipsa sua formatione perfecta animatum fuit anima rationali : et in eodem instanti a Verbo assumptum fuit. Corpus autem Christi, juxta plures, perfecte formatum fuit secus ac reliqua corpora humana, in ipso primo instanti conceptionis proprie dictæ : « Angelo nuntiante, et Spiritu sancto adveniente, mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro », ait S. Greg. M., apud S. Thom. (3, qu. 33, a. 1); qui etiam (l. c., a. 2) citat S. Jo. Damasc., « Simul caro, simul Dei Verbi caro : simul caro animata, anima rationali et intellectuali ».Et ex Suarez (l. c., s. 3, n. 4), « Verbum simul assumpsit corpus perfectum et organicum, constans ex omnibus membris, seu partibus organicis » : non autem statim assumpsit sed tantum successu temporis acquisivit partes quæ postea acquiruntur, ut dentes, etc., nec partes ipsas organicas in perfecta quantitate. — Ex his plane sequeretur (quod et docet S. Thomas, l. c., a. 4), conceptionem Christi fuisse simpliciter miraculosam et supernaturalem. Ne inutiliter vero multiplicentur miracula, dicit Pesch (n. 159), « Christi corpus statim ab initio fuisse informatum anima rationali, ceterum vero nihil differens fuisse a reliquis fœtibus humanis ».

Art. 5. — QUALIS EST UNIO HYPOSTATICA

43. Præcipue inquirunt theologi, utrum hæc unio sit *creata*, *substantialis*, *supernaturalis*, unionum *maxima*, *indissolubilis*.

I. Unio hypostatica seu terminus actionis unitivæ non est quid *creatum* simpliciter et proprie, eo scilicet sensu, quod ex nihilo fiat : bene vero improprie, quatenus est quid *factum in tempore* per veram realem actionem. — Suarez, d. 7, s. 5.

II. Unio hypostatica est physice *substantialis* (contra Nestorium) : naturæ enim humana et divina uniuntur in una substantia, scilicet hypostasi Verbi; ita etiam loquuntur Patres. — Hinc, ut vitetur modus loquendi qui faveret hæresi, unio hypostatica non est simpliciter *dicenda* (ut dicebat Durandus) accidentalis, etiam in verissimo illo sensu, quod humanitas non sit de essentia Verbi. — Billuart, d. 4, a. 4.

III. Unio hypostatica est simpliciter quid *supernaturale :* superat enim vires et exigentias totius naturæ creatæ et creabilis, estque principium omnis meriti. — Patres vero eam aliquando dicunt *naturalem :* 1. quia Christus eam habuit ab ipsa

conceptione; 2. quia realis et physica est; 3. quia est constitutiva compositi Christi. — Holzclau, n. 266.

IV. Unio hypostatica est *maxima*, 1. ex parte extremorum, quæ summe distabant; 2. ex parte medii simplicissimi, scilicet Verbi, in quo uniuntur; 3. ratione doni excellentissimi humanitati collati. — Holzclau, n. 268.

V. Unionem hypostaticam tandem dissolvendam esse et Verbum in divina tantummodo natura substiturum esse, feruntur docuisse Origenes et Marcellus Ancyranus, diversis tamen principiis : Origenes scilicet quia putavit (forsan ex falsa interpretatione 1 Cor. 15. 50, « Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt »), omnem naturam corpoream, et proinde Christi carnem, funditus perituram esse in fine mundi : Marcellus vero quia ex Sabelliana sententia nullam personarum distinctionem realem in Deo, et nullam incarnationem proprie dictam admittebat, sed tantum operationem divinitatis transitoriam in homine Christo, quem putabat in fine mundi prorsus desiturum esse. De fide vero est ex Conc. Chalcedonensi (Denzinger, n. 134), unionem hypostaticam duarum naturarum in Christo esse *inseparabilem* et *nunquam* dissolvendam : cui veritati non contradicunt pauci illi auctores (supra, n. 34, Schol. 2), qui docuerunt unionem fuisse interruptam in triduo mortis; neque verba ipsius Christi Matth. 27. 46, « Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? », quæ tantum defectum consolationis significant. Cf. Petav., l. 12, c. 18. — Hæc unionis indissolubilitas liquet ex Scriptura sacra docente Christum esse æternum, et æternum habiturum esse regnum et sacerdotium (Hebr. 7. 24; 13. 8; Luc. 1. 33 : cf. Symbol., « Cujus regni non erit finis »); *Christus* autem est compositum ex Verbo et humana natura unitis; ac proinde in æternum ita manebit.

QUÆSTIO QUARTA

DE INCARNATIONIS CONSECTARIIS PRÆCIPUIS

44. Inquirendum est distinctis capitibus, 1. utrum Christi hypostasis sit composita; 2. utrum detur communicatio idiomatum; 3. utrum B. Maria Virgo sit Mater Dei; 4. utrum Christus homo sit Filius Dei naturalis an adoptivus; 5. utrum in Christo sit duplex operatio et voluntas; 6. utrum Christus sit adorandus.

CAPUT PRIMUM

Utrum Christi hypostasis sit composita

45. I. Distinguitur 1. compositio *per modum partium* et *per modum numeri* tantum. Compositio per modum partium ea est, in qua componentia perficiuntur mutuo unum in altero, v. g. compositio hominis ex anima et corpore. Compositio per modum numeri tantum ea est in qua exstat realiter unum ex pluribus realiter distinctis, citra omnium componentium perfectionem novam : cujus compositionis nullum habetur exemplum in rebus naturalibus. — Compositio etiam potest esse 2. vel *ex his* seu *ad intra*, vel *cum hoc* seu *ad extra*. Compositio ex his seu ad intra significat rem in se consideratam ex pluribus constare : ita v. g. homo, ex anima et corpore constans, est compositio ex his. Compositio ad hoc, cum hoc, seu ad extra, significat rem, etsi in se sit simplex, cum alia uniri ad unum aliquod constituendum : ita anima humana componitur *cum hoc* (vel *ad extra*, seu *ad hoc*) scilicet cum corpore.

II. His positis, inquirunt theologi, utrum hypostasis Christi dicenda sit composita necne. — Locutio « hypostasis Christi » sumi potest vel 1. *materialiter* seu quatenus est divinæ tantum

naturæ hypostasis quæ in tempore facta est hypostasis naturæ etiam humanæ; vel 2. *formaliter*, ut connotans et includens utramque naturam divinam et humanam.

1. Hypostasis Christi materialiter sumpta seu ut connotans naturam tantum divinam, minime dici potest composita ex his seu ad intra: hoc enim esset contra simplicitatem divinam; bene vero dici potest (et debet) composita ad hoc seu ad extra, quia hoc nihil aliud est quam professio unionis Verbi cum humana natura.

2. De hypostasi Christi formaliter sumpta, seu quatenus connotat utramque naturam, maxime disputatur, utrum dici possit composita ex his. — *a*) Omnes fatentur, hypostasim Christi ita formaliter sumptam (seu Christum) non dici posse compositum ad modum partium: quia quamvis natura humana perficiatur per unionem cum Verbo, ipsum Verbum nullam perfectionem novam acquirit. — *b*) Hypostasim vero Christi formaliter sumptam dici posse compositam ex his per modum numeri, affirmant sæpe Patres. Ita v. g. S. Sophronius (in epist. ad Serg., lecta in Conc. Constantinop. III), « unum Christum profitemur, et Filium incarnatum Verbum colimus, et *unam ejus hypostasim compositam dicimus*, et in duabus eum annuntiamus naturis ». Alia Conciliorum et Patrum testimonia allegat aut indicat Franzelin, thes. 36. Ita et veteres scholastici cum S. Thoma (3, qu. 2, a. 4), quos sequuntur Lugo, Suarez, Vasquez, et recentiores. Tiphanus vero, licet admittat *Christum* esse compositum, acriter negavit *Christi hypostasim* esse compositam, eo quod hanc semper consideraverit quatenus connotat solam naturam divinam. — Communis vero sententia hoc argumento suadetur: Toties habetur compositum, quoties habetur realiter unum ex pluribus realiter distinctis; atqui Christi hypostasis (formaliter sumpta) est unum, ex pluribus realiter distinctis; ergo est composita.

CAPUT SECUNDUM

De Communicatione Idiomatum

46. **Prænotanda.** — I. Nomen « idioma » ex nativa sua institutione proprietatem sermonis indicat, quo sensu dicitur

idioma latinum, idioma græcum. Paulo largius vero hic sumitur a theologis pro eo quod est proprium et peculiare naturæ vel ut essentia vel ut proprietas. Hoc sensu « communicatio idiomatum » in Christo exprimit hanc veritatem objectivam : in ipso uno Christo simul uniri et residere utriusque naturæ humanæ et divinæ essentias et proprietates, propter unitatem hypostaseos, quæ has naturas distinctas et diversas cum omnibus earum attributis habet. Hæc proprietatum communio dicitur græce ἀντίδοσις seu *permutatio* (Petav., l. 4, c. 15). — Solet vero nomen « communicatio idiomatum » intelligi de modo loquendi in communione et permutatione illa fundato, et definitur, « prædicatio mutua divinorum et humanorum attributorum, tum de se invicem, tum de supposito et toto » : v. g. « Deus est homo », « homo est Deus ».

II. Distinguitur communicatio idiomatum *in concreto* et *in abstracto*. Communicatio idiomatum in concreto effertur quando subjectum et prædicatum propositionis sunt nomina concreta quæ supponunt pro hypostasi (v. g. « Deus est homo »), et non sint tantum partes naturæ humanæ (sic, « Deus est brachium » non esset communicatio idiomatum in concreto) : in abstracto vero quando subjectum et prædicatum non sunt nomina concreta. — Nomen autem *abstractum* illud est quod tantum formam aut quasi-formam significat : ut divinitas, humanitas, doctrina, albedo : necnon, in hac materia, partes humanæ naturæ. *Concretum* autem est quod tum formam aut quasi-formam, tum etiam id, quod formam aut quasi-formam habet, sive subjectum exprimit : ut Deus, homo, albus, doctus.

III. De communicatione idiomatum triplex distingui potest sententia. — 1. Omnem veram communicationem idiomatum negavit Nestorius, eo ipso quod negaverit unitatem personæ in Christo. Videtur etiam Beza (apud Bellarm., l. 3, c. 9) nominalem tantum communicationem idiomatum admisisse. — 2. Communicationem idiomatum etiam in abstracto admisit extreme oppositus error Eutychianorum, qui dicebant naturas in Christo esse confusas. — Eutychianis consentiebant aliquatenus Lutherani quidam. Isti enim hæretici, ut et transsubstantiationem et efficientiam verborum sacramentalium contra Catholicos negarent, et simul tamen præsentiam corporis Christi substantialem in sub et cum pane Eucharistico contra Calvinianos defendere possent, corpori Christi tribuebant omnipræsentiam : ex

qua hæresi « ubiquistæ » seu « ubiquetarii » appellati sunt. Primo scilicet dicebant, per incarnationem omnia attributa divina, et proinde etiam immensitatem, facta esse attributa humanæ naturæ, ita ut humana Christi natura sit formaliter omnipotens, immensa, etc. Postea vero relicta hac explicatione, quæ manifeste Eutychiana est, affirmabant immensitatem ac omnipræsentiam, non quidem ut est ipsa divina essentia, sed ut charisma et donum creatum, communicari naturæ humanæ. Cf. Franzelin, thes. 37, coroll. 2; Sardagna, n. 320. — 3. Catholica doctrina docet *a*) dari veram et realem communicationem idiomatum (contra Nestorium), sed *b*) tantum in concreto non in abstracto (contra Eutychianos et Ubiquistas). Quæ doctrina ex jam dictis non significat, proprietates naturæ divinæ realiter communicari humanitati, aut vicissim : sed tantum, *propter commune suppositum*, attributa divina posse de homine Christo prædicari, et attributa humana de Deo Verbo. Aliis verbis, communicatio non est realis respectu ipsarum naturarum, sed tantum respectu hypostasis utriusque naturæ.

47. **Propositio I**. Datur in Christo vera et realis communicatio idiomatum in concreto.

Prob. I. Dicere ex una parte, Deum esse crucifixum, ad mortem traditum esse, ex alia autem parte, hominem esse æternum, est communicationem idiomatum in concreto adstruere ; atqui Scriptura dicit (1 Cor. 2. 8), Dominum gloriæ esse crucifixum : etiam (Rom. 8. 32), proprium Dei Filium pro nobis traditum esse : item Christus seipsum æternum asserit, dicendo (Jo. 8. 58), « antequam Abraham fieret, ego sum » ; ergo.

II. Traditionis testimonium quod attinet, præter loca contra Nestorii et Eutychis errores allata, sufficiet commemorasse quod docent Symbola et Concilia omnia, nempe, Jesum Christum ex Patre natum esse ante omnia sæcula, Deum de Deo, etc. : et eundem ipsum esse natum ex Maria Virgine, passum, mortuum et sepultum : hæc est enim communicatio idiomatum in concreto.

III. Ratione. — Ubi est unitas suppositi in duabus naturis, tam naturæ quam proprietates earum possunt de se invicem prædicari in concreto; atqui in Christo est unitas suppositi in duabus naturis ; ergo. — Videlicet, ut ait Billuart, d. 16, a. 1, nomina concreta licet primario formam significent, eam tamen significant in obliquo et suppositum in recto pro quo

supponunt : ita ut *homo* v. g. sit suppositum habens humanitatem, *Deus* suppositum habens divinitatem : unde cum in Christo sit unum et idem suppositum habens naturam divinam et humanam, verum est dicere : « Deus est homo » et e contra : quia facit hunc sensum, « suppositum habens divinitatem est suppositum habens humanitatem » quod est verum.

Dices. Formulam « unus de Trinitate passus est » *a*) reprobavit Felix III in Petro Fullone antistite Antiocheno, ac *b*) oblatam a monachis quibusdam scythis ut optimam fidei orthodoxæ expressionem accipere noluit Hormisdas Papa : item *c*) Trisagion, « Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis » cum additione a Petro Fullone facta « qui crucifixus es pro nobis » damnatum est a Felice III, ac postea improbatum ab Urbano VIII et Bened. XIV; atqui ex nostra doctrina hæ formulæ orthodoxæ essent; ergo non est admittenda communicatio idiomatum in concreto.

Resp. *Dist. Maj.* — Ad *a*) Hanc formulam reprobavit Felix in sensu hæretico Petri Fullonis ipsâ abutentis ad significandum Deum qua Deum passum esse, *conc.;* formulam in se sumptam, *nego :* nam in epist. 3 ad Fullonem ipse Felix dicit Christum « unum individuæ Trinitatis ». — Ad *b*) Horum monachorum violentam et ob Fullonis versutias intempestivam contentionem, de necessitate inserendi in Conciliorum definitionibus formulam illam, repulit Hormisdas, *conc.;* formulam ipsam etiam in sensu a monachis intentam damnavit, *nego.* Ipsam formulam postea approbarunt in Justiniano Imperatore Joannes II et Agapetus Romani Pontifices (cf. Denzinger, n. 142), et solemniter consecrarunt Concilia Constantinop. II, can. 10 (Ibid., n. 181), ac Lateran., sub Martino I, can. 2 (Ib., n. 203). Vid. Petav., l. 5, c. 2, ubi monachorum quoque orthodoxiam vindicat. — Ad *c*) Trisagion directum, juxta consuetum tunc usum, ad totam Trinitatem et additione ista corruptum, damnatum est, *conc.;* sic enim importaret, Deum qua Deum crucifixum esse, quod et voluit Fullo; trisagion illud cum additamento ad Christum solum directum reprobatum est, *nego :* sic enim sensum habet orthodoxum, in quo diu usurpatum est a Maronitis aliisque Catholicis orientalibus, licet nunc videtur (cf. Denzinger, n. 873) ad fidei securitatem prohibitum. Vid. Le Grand, diss. 6, c. 4, a. 2 (col. 655, sqq.) ; Petav., l. c., c. 4.

48. **Propositio II.** Non datur communicatio idiomatum in abstracto.

Prob. I. De fide est, ex Conc. Chalced., duas Christi naturas esse distinctas et inconfusas ; atqui admissa communicatione idiomatum in abstracto sequeretur, proprietates unius naturæ fieri proprietates alterius, et ipsas naturas identificari ; ergo.

II. Contra Ubiquistas præcipue. —Illa doctrina rejicienda est, ex qua sequerentur hæretica vel absurda ; atqui talis est doctrina Ubiquistarum ; ergo.

Prob. Min. In doctrina adversariorum, quæ attributa divina Christi humanitati tribuit, vel dicenda esset ista humanitas impassibilis et immortalis, vel simul passibilis et impassibilis, mortalis et immortalis ; atqui prius asserere esset hæreticum, alterum vero absurdum ; ergo.

III. Contra eosdem. — De Christo etiam post resurrectionem dictum est, « Scio quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis : non est hîc » (Matth. 28. 56.) : « Recessit ab eis et ferebatur in cœlum » (Luc. 24. 51) : « Hic Jesus qui assumptus est a vobis in cœlum sic veniet » (Act. 1. 11.) ; atqui hæc vera non essent si Christi humanitas esset immensa ; ergo. — Sardagna, nn. 320, sqq.

Dices. Verbum Dei, ubicumque sit, est homo ; atqui Verbum Dei est ubique ; ergo et humanitas Christi. — *Confirmatur* ex Matth. 18. 20, « Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum », ex Matth. 28. 20, « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi », ex Ephes. 4. 10, « Ascendit Christus super omnes cœlos, ut impleret omnia ».

Resp. *Dist. Maj.* Verbum Dei, ubicumque sit, habet sibi substantialiter et inseparabiliter conjunctam, et nunquam dimittit, hanc singularem humanitatem, secundum quam est vere et perpetuo homo,*conc.* ; invenitur hæc humanitas ubicumque est Verbum, *nego* : hoc enim dicere, idem esset ac adscribere attributa divina humanitati, aut saltem citra fundamentum asserere miracula innumera. Idque ad unionem substantialem minime exigitur : sicut non requiritur propter unionem substantialem in homine v. g., ut caput sit ubicumque est anima, puta in pedibus. — *Ad confirmationem :* Christus adest discipulis auctoritate aut virtute sua, ac dicitur implere omnia,

vel quia vaticinia et figuras adimplet, vel quia dona sua omnibus diffundit, et humanitatis gloria toto orbe refulget.

49. **Regulæ Communicationis Idiomatum.** — Statuit Franzelin, thes. 36, n. II (p. 337) hoc **generale principium** pro ordine prædicationis : « (1) quiquid unione supposita affirmatur de hypostasi nominata secundum unam naturam, affirmandum est etiam de eadem hypostasi nominata secundum alteram naturam eo ipso, quod una et eadem est hypostasis, quæ modo ex una natura Deus, modo ex altera homo appellatur ; (2) non tamen quod prædicatur de una natura, vere etiam prædicari potest de altera, cum naturæ distinctæ sint et diversæ ». Auctores ex hoc principio regulas aliquas speciales derivant : hanc duplicem tradit Billuart (d. 16, a. 1), post S. Thomam.

Regula prima. — Concreta de concretis tam naturarum quam proprietatum possunt de se invicem prædicari regulariter loquendo : quia in talibus prædicationibus servatur idem suppositum seu subjectum. Hinc verum est dicere: Deus est homo, homo est Deus, Deus est natus, passus, mortalis, hic homo est immortalis, æternus, est creator universi, est cum Patre principium Spiritus sancti ; mortalis est immortalis, æternus est temporalis, etc. — « Nihil enim est aliud dicere : Deus mortuus est ; hic homo Jesus est creator universi, quam dicere : is qui est Deus secundum unam naturam, est is ipse qui est mortuus secundum alteram naturam ; et is qui est homo secundum unam est idem ipse qui est creator secundum alteram naturam ». Franzelin, l. c.

Dictum est supra, « regulariter loquendo » : *excipiuntur* enim aliqui casus : 1. De subjecto formaliter seu reduplicative sumpto secundum unam naturam non possunt prædicari etiam in concreto attributa alterius naturæ : v. g. dici nequit, « Deus quatenus est Deus est natus in tempore », « Homo Jesus quatenus est homo est creator ». — 2. Attributa negativa negative sumpta non possunt sine restrictione de subjecto prædicari : v. g. falsum est dicere, « Filius Dei est incorporeus » (sumpto vocabulo « incorporeus » negative pro remotione omnis incorporeitatis), nisi addatur restrictio, « est incorporeus secundum divinitatem » : item non potest dici, « Christus vel Deus non est passus », nisi addatur restrictio, « secundum divinitatem ». Ratio patet : locutiones enim hujusmodi removent a toto sub-

jecto vel supposito simpliciter proprietatem, quæ tamen illi convenit ratione alterius naturæ. — Veræ sunt autem propositiones, « Christus est immortalis », « passibilis est impassibilis » : termini enim quamvis negativi in forma positive accipiuntur. Franzelin, p. 339; Holzclau, n. 329. — 3. Prædicata quæ supponunt unionem hypostaticam adhuc faciendam, possunt quidem tribui Verbo præexistenti non autem homini seu Christo formaliter spectato : v. g. vera non est formali sensu propositio, « homo factus est Deus », vel, « Christus creavit universum ». Ratio patet : Verbum enim ante unionem non fuit homo nec Christus formaliter spectatus, et communicatio idiomatum tota fundatur in ista unione. Cf. Franzelin, p. 340; Hurter, n. 602, 7. — De Christo autem *materialiter* spectato dicitur in Symbolo, « ex Patre natus ante omnia sæcula... per quem omnia facta sunt », et in Missali rom. (fer. 5 post Pascha), « surrexit Christus, qui creavit omnia ». — 4. Prædicata quæ repugnant supposito divino non sunt adhibenda : v. g. Christus est purus homo, est pura creatura. — 5. Caute adhibendæ sunt voces quædam ex nominibus, Homo, Deus, Dominus, derivata, quibus propter ambiguitatem abusi sunt Nestoriani : tales sunt, humanatus, deifer, deificatus, divinus, homo dominicus, etc.

Regula secunda. — Abstracta de abstractis, abstracta de concretis, et concreta de abstractis non possunt de se invicem prædicari in recto saltem formaliter : quia non servatur in illis prædicationibus idem suppositum seu idem subjectum. Ita v. g. falsum est dicere, « deitas est humanitas », « mortalitas est immortalitas », « Deus est humanitas ». Neque etiam sensu saltem formali potest dici, « hic homo est divinitas », « divinitas est homo », « est nata ex Virgine », « est passa » : sensu autem identico istæ propositiones, quæ apud aliquos Patres leguntur, veræ sunt ; propter identitatem enim naturæ et hypostaseos in Deo, abstractum « divinitas » sumi potest pro concreto, scilicet pro subsistente Filio Dei. Simili sensu dicitur in hymno, « in ligno quando mortua Vita fuit ». Cf. Franzelin, p. 339, 5°. — In obliquo vero abstractum de concreto prædicari potest, v. g. « Verbum est habens humanitatem ». — Monent demum auctores (vid. Holzclau, n. 333), has exceptiones non oportere expendi unice ad rigorem legum dialecticæ, sed magnam partem pendere a doctrina Patrum et ab usu Ecclesiæ.

50. **Scholion de Perichoresi.** — Cum communicatione

idiomatum fere coincidit ea, quæ dicitur duarum naturarum in Christo mutua circumincessio (περιχωρησις). Circumincessio est « mutua inexistentia plurium integrorum propter unitatem vel unionem substantialem », et habetur plenissimo sensu inter personas SS. Trinitatis propter unitatem numericam naturæ (de Deo Trino, n. 67). — In Christo circumincessio realis, quæ oritur ex duarum naturarum unione hypostatica, in eo est quod 1. Deus Verbum seu hypostasis divinæ naturæ habet etiam naturam humanam substantialiter unitam, et 2. hic homo Jesus seu hypostasis significata ut habens naturam humanam habet etiam divinam naturam identificatam cum hypostasi; quod ergo 3. ex tempore incarnationis nec Deus Verbum est quin sit homo ; nec hic homo Jesus quin sit Deus. — In ordine deinde logico perichoresis est in eo, quod dum facta incarnatione concipio et nomino Deum Verbum, nomino illum qui inseparabiliter est homo ; et vicissim dum concipio et nomino hominem Jesum, nomino Deum Verbum. — Franzelin, thes. 37, coroll. 1.

CAPUT TERTIUM

De Beata Virgine vere Dei Genitrice

51. **Prænotanda.** — I. In Nestorii doctrina continebatur, et ab ipso distincte assertum est, B. Mariam Virginem tantum hominis Christi non Dei genitricem esse ; et in hac assertione coram populo facta primo detecta est ejus hæresis. Docet v. g. (serm. 5), B. Virginem eo quod generaverit hominem Jesum una cum Verbo inhabitante, non magis dici debere Dei genitricem, quam S. Elisabeth pariendo S. Joannem Baptistam in quo Spiritus sanctus habitabat, dicenda esset mater Spiritus sancti. Hinc factum est, ut sæc. V vox θεοτοκος, qua declaratur B. Virgo esse Dei mater, haberetur ut tessera orthodoxæ fidei, quemadmodum sæc. IV contra Arianos, vox ὁμοουσιος. Illud enim unum vocabulum θεοτοκος (ut advertunt Petavius, Franzelin, Perrone, etc. post S. Jo. Damasc.) est veluti compendium universæ doctrinæ Catholicæ de incarnatione Verbi contra Apollinaristas, Nestorianos et Eutychianos : quippe quod exprimit « unam hypostasim, et naturas duas, totidemque generationes Domini nostri Jesu Christi » (dicit S. Jo. Damasc., l. 3, c. 12.

Notat Petav. (l. 5, c. 15, n. 3.), plenam hujus vocis significationem non exhauriri appellatione latina « Deipara » : verbum enim τικτειν (ex quo terminatio -τοκος) plus significat quam « parere » et æquivalet potius verbo « gignere » : hinc θεοτοκος aptius vertitur duobus vocabulis « Dei genitrix ». — Quid significetur per voces « proprie et vere » (κυριως και ἀληθως) quæ ad nomen θεοτοκος aliquando adjunguntur (v. g. in actibus Conc. Constantinop. II, et Lat. I), explicat Franzelin thes. 39, ex antiquis auctoribus : « Nisi enim *veraciter* (vere) genuisset, mater non esset ; nisi *proprie* Deus ipse, ipsa persona divina esset terminus generationis, mater Dei non esset ». In alia explicatione (vid. v. g. Ferrand. : apud Petav., l. c., c. 17, nn. 3, 4), vox *vere* excludit phantasma docetque Verbum assumpsisse veram et realem carnem humanam : ac vox *proprie* significat B. Virginem, operante quidem Spiritu sancto, verumtamen ex suis visceribus, tribuisse Verbo materiam carnis secundum quam generatus est homo.

II. Ad doctrinam Catholicam plenius intelligendam et difficultates aliquas præcavendas, juvat notare, ad generationem non requiri ut omne id quod in persona generata invenitur a parentis substantia derivetur : ita v. g. in personæ humanæ generatione anima non derivatur a parentibus, sed ab ipso Deo creatur. Proinde ex Catholica doctrina minime sequitur (quod calumniabantur Nestoriani), B. Virginem esse Dei genitricem ratione *naturæ* divinæ, quasi ipsa eam naturam Christo communicasset : sed ratione divinæ *personæ*, quam revera genuit, non quidem simpliciter et primo (ab æterno enim generatur ista persona in divina sua natura) sed in humana ipsius natura. — Rem declarat Franzelin (p. 377) distinguendo inter generationis terminum *formalem* et *totalem*. Terminus formalis cujusvis generationis, seu id quo persona generatur, est natura quatenus communicatur a generante in personam quæ generatur : terminus autem totalis generationis, seu is qui generatur et qui proinde est filius generantis, est natura subsistens seu suppositum. In Christi ergo generatione ex B. Virgine, « terminus formalis, et simpliciter productus, est, ut in ceteris humanis generationibus, natura propagata ex Virgine : terminus completus est hæc hypostasis completa (seu Deus Verbum in humana natura) producta non simpliciter et secundum omnia quæ includit, sed secundum quod homo est ».

52. **Propositio.** B. Virgo Maria vere et proprie est mater Dei. — De fide, ex Conc. Ephes., et Constantinop. II. (1)

Prob. I. Ea Scripturæ loca, in quibus Christus, Dei Filius (Rom. 1. 3; Galat. 4. 4), et ipse Deus supremus ac æternus (Rom. 9. 5), dicitur factus « ex semine David secundum carnem », « ex Judæis secundum carnem », « factus ex muliere », ostendunt ipsum Verbum divinum vera generatione humanam naturam in tempore accepisse; atqui hæc per B. Virginem facta sunt, quod omnes fatentur; ergo B. Virgo Deum Verbum in humana natura vere generavit, seu est Dei genitrix.

Major patet ex ipso usu loquendi. Si enim persona ista divina carnem humanam non accepisset per veram generationem et propagationem ex parentis substantia, sed alio modo, v. g. per creationem aut per assumptionem humanitatis jam formatæ, forsan *homo* esset : minime vero tunc verum esset, *Filium Dei* et *ipsum Deum* factum esse ex Judæis, factum ex semine David, factum ex muliere : hæc enim omnia non de ipso divino supposito sed tantum de ipsius *humanitate* tunc vera essent. — Cf. Petav., l. c., c. 14, n. 3.

II. Totius antiquitatis Christianæ suffragium pro nostra doctrina declarant non tantum fidei defensores contra Nestorium scribentes ac præcipue S. Cyrill. Alex., sed et ipsi hæresiarchæ fautores Joannes Antiochenus et Theodoretus. — Prior ille dicit (in epist. 1, ad Nestor.), « Hoc nomen [Dei genitrix] nemo doctorum ecclesiasticorum repudiavit. Nam et plures eo usi sunt, iique celebres et qui usi non sunt, utentes non reprehenderunt ». Ita et Theodoretus (de hæres., l. 4, c. 12), « Antiquissimos orthodoxæ fidei præcones secundum apostolicam traditionem docuisse, Matrem Domini dicendam credendamque esse Dei genitricem, clarum est ». — Testimonia quædam antiquorum, qui doctrinam nostram declarant, refert Petavius, l. c.,

(1) Conc. Ephes., can. 1, « Si quis non confitetur, Deum esse veraciter Emmanuel, et propterea Dei genitricem sanctam Virginem... a. s. » (Denzinger, n. 73). Et Conc. Constantinop. II, can. 6, « Si quis abusive et non vere Dei genitricem dicit sanctam gloriosam semper Virginem Mariam.... aut si quis hominis genitricem vocat eam, aut Christi genitricem, utpote Christo non existente Deo, et non specialiter (κυρίως) et secundum veritatem Dei genitricem eandem confitetur, ob id quod ante sæcula a Patre genitus Deus Verbum in ultimis diebus ex ea incarnatus et natus est, atque ita pie sanctam Chalcedonensem synodum Dei genitricem eam confiteri, talis anathema sit » (Denzinger, n. 177). Cf. can. 2.

c. 15, nn. 6, sqq. Ita v. g. S. Dionys. Alex. (in epist. synod. ad Paul. Sam.), « Quomodo tu dicis hominem eximium Christum, et non Deum verum existentem, et adoratum ab universa creatura cum Patre, et Spiritu sancto, incarnatum e sancta Virgine, et Dei genitrice Maria ? » S. Athanas. quoque (orat. 4) dicit Verbum, « assumpta carne de Virgine Dei genitrice Maria hominem esse factum ».

III. Illa est vere et proprie Mater Dei quæ vere Deum genuit; atqui Beata Virgo vere eum genuit, qui dum generaretur vere erat Deus: humana etenim natura Christi nulla duratione temporis ante sui cum Verbo unionem exstitit, sed semper habuit subsistentiam divinam (supra, n. 42); ergo.

Dices 1. Etsi mater meri hominis non producat animam filii, producit tamen corpus, quod est naturæ humanæ elementum essentiale; atqui B. Virgo nihil divini produxit; ergo non est mater Dei.

Resp. *Dist. Min.* Non produxit ipsam divinam naturam, *conc.*; divinam personam, *subd.:* non produxit primo et simpliciter loquendo et quoad naturam divinam, *conc.:* ab æterno enim generatur Verbum a Patre; non produxit divinam personam in humana natura, *nego.* Essentiale ergo aliquid totius compositi concreti Christi, qui est Deus, produxit Maria.

Dices 2. Mater omnis ejusdem est naturæ cum filio, eoque prior; atqui B. Virgo est posterior Deo, nec habet divinam naturam ; ergo non potest esse mater Dei.

Resp. *Dist. Maj.* Si unam tantum naturam habet filius, *conc.*; si duas habet naturas et nativitates, *subd.:* mater habet naturam quam filio communicat, et secundum eam est ipso prior, *conc.*; secundum alteram naturam, *nego.*

CAPUT QUARTUM

De Filiatione Christi

53. **Prænotanda.** — I. Jam vidimus, Deum Verbum Filium esse B. Mariæ Virginis: nunc inquirendum est, utrum Christus homo sit Filius Dei naturalis, cui scilicet jure nativitatis paterna hæreditas debetur, an tantum adoptivus, seu extraneus qui per gratiam ad hæreditatem assumitur: adoptio enim a juriscon-

sultis definitur, « Personæ extraneæ assumptio gratuita ad hæreditatem ».

II. Christum ut hominem esse tantum Filium Dei adoptivum, non vero naturalem, docuerunt Adoptiani, qui et Feliciani a Felici episcopo Urgellitano dicti sunt. Hic enim una cum Elipando archiepiscopo Toletano labente sæc. VIII istum errorem in Hispaniam intulisse fertur. — Juxta aliquos theologos catholicos (v. g. Vasquez, in 3 P. : d. 89, cc. 1, sqq.) ac plurimos scriptores acatholicos, Felix et Elipandus voluerunt tantum humanam Christi naturam in abstracto, consideratam nempe ut distinctam a Verbo, et quatenus ornatur gratia sanctificante esse adoptatam. Hæc doctrina, etsi falsa et improbabilis (adoptio enim personam, non naturam respicit), non esset hæretica, et ex Scholasticis eam tenuerunt Durandus et, saltem ut probabilem, Scotus, quin tamen negarent hunc hominem Christum esse vere Filium Dei naturalem. Auctores autem communiter tenent, Felicianos docuisse hunc hominem Jesum Christum in concreto esse Filium Dei adoptivum tantum : cujus doctrinæ consectarium evidens esset, duas esse in Christo personas, id quod Adoptiani, utpote in Nestorio jam damnatum, aperte asserere non sunt ausi. Cf. Franzelin, thes. 38, n. I; Perrone, nn. 399, sqq. — Damnati sunt Adoptiani in pluribus conciliis, præsertim vero in Francofurdiensi (a. 794) sub Hadriano I Papa (cf. Denzinger, nn. 253, sqq.), ac eorum doctrina habetur a Catholicis ut hæretica.

54. **Propositio**. Christus ut hic homo, seu hæc hypostasis subsistens in natura humana, est Filius Dei naturalis.

Prob. I. Ex Rom. 8. 32, « Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum ». — Hoc loco Christus vocatur Filius Dei proprius secundum naturam illam ipsam, in qua traditus fuit; atqui secundum humanitatem traditus fuit ; ergo Christus etiam secundum humanitatem est Dei Filius proprius et non adoptivus.

II. Ex S. Irenæo (l. 3, c. 20) Christus laudando Petri confessionem (Matth. 16. 17), « manifestum fecit, quoniam filius hominis, hic est Christus Filius Dei vivi ». Et S. Athanas. (l. de Incarn. contra Apollinar.), « Falluntur qui dicunt alium esse filium, qui passus est, et alium, qui non est passus ». Ita S. Greg. Naz. (epist. 1 ad Cledon.), « Si quis duos induxerit filios, alterum ex Deo et Patre, alterum ex matre, non autem unum et

eundem : is ab ea filiorum adoptione excidat, quæ recte credentibus est promissa ». Sæpissime vero S. Cyrill. Alex., qui v. g. dicit (hom. pasch. 8), « Filium unum, solumque secundum carnem agnoscens eum, qui homo factus est, Christum, ac Jesum nominat [Apostolus, Hebr. 13. 8] ». — Alia apud Petav., l. 7, c. 2.

III. De fide est contra Nestorium, unam tantum esse in Christo personam ; atqui ex adoptianismo sequeretur, esse in Christo, præter personam divinam, personam etiam creatam ; ergo rejiciendus est adoptianismus.

Prob. Min. Adoptio est assumptio personæ extraneæ ad hæreditatem ; atqui sola persona creata est extranea Deo ; ergo filiatio adoptiva importaret in Christo præter personam divinam, personam etiam creatam. — Perrone, n. 407.

IV. Hoc argumentum proposuit Conc. Francofurd. (Denzinger, n. 256), « Si ergo Deus verus est, qui de Virgine natus est, quomodo tunc potest adoptivus esse vel servus ? Deum enim nequaquam audetis confiteri servum vel adoptivum : et si eum propheta servum nominasset, non tamen ex conditione servitutis, sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens usque ad mortem. »

Solvuntur Objectiones

55. Obj. 1. Quando justi dicuntur (Rom. 8. 17) « cohæredes Christi », et ipse Christus vocatur (ib., v. 29) « primogenitus in multis fratribus », filiatio hominis Christi justorum filiationi assimilatur ; atqui justorum filiatio est tantum adoptiva ; ergo et filiatio Christi hominis.

Resp. *Dist. Maj.* Filiatio justorum et filiatio Christi hominis assimilantur quoad bona hæreditaria, nempe ipsam beatitudinem supernaturalem, *conc.;* quoad jura circa hanc hæreditatem, et quoad gradum quo obtinetur, *nego*. Christo ergo « tanquam filio in domo sua » (Hebr. 3. 6) hæreditas debetur jure nativitatis, nec locus est adoptioni : ut alii vero, qui sunt extranei, ad hæreditatis participationem aliquam admittantur, requiritur gratia et favor, nempe donum gratiæ habitualis quæ ipsis proinde, non autem humanitati Christi, est gratia adoptionis. Cf. Petav., l. 7, c. 4, n. 6.

Obj. 2. Ex Patribus, *a*) S. Irenæus (adv. hæres., l. 3, c. 21)

de Christo dicit, « Qui Filius Dei est, filius hominis factus est commixtus Verbo Dei, ut adoptionem percipiens fiat Filius Dei [in græco : ut homo Verbum capiens et adoptionem accipiens Filius Dei fiat] », item *b*) S. Hilar. (de Trin., l. 2), « Ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur », ac *c*) S. Aug. (de prædest. sanctt., c. 15), « Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quivis christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus » demum *d*) S. Cyrill. (dial. 3 de Trin.), « Formam nostri similem subiens, tanquam unus ex nobis in filium adscriptus est Dei, adoptatus nobiscum [θετος μεθ' ἡμων] et propter nos ille verus et germanus, ut et nos propter ipsum filii simus, gloriæ illius, quæ naturam superat comprehensores ac participes » ; atqui hæc loca manifeste significant, Christum hominem esse Filium Dei adoptivum ; ergo.

Resp. — Ad *a*) Etiam in vetere versione latina, obscuritatem omnem tollunt verba immediate subsequentia, « non enim poteramus aliter incorruptelam et immortalitatem percipere, nisi adunati fuissemus incorruptelæ et immortalitati... ut filiorum adoptionem perciperemus » : quæ manifeste tractant de nostra, non de Christi adoptione. — Ad *b*) Supposita genuinitate textus (plures enim legunt, « adoratur » : cf. Stentrup, thes. 39, p. 691), non Christus ipse, sed humanitas dicitur adoptari, eo quod assumitur ad unionem cum Verbo. — Ad *c*) eadem sit responsio : cf. S. Thom., 3, qu. 23, a. 4, ad 2. — Ad *d*) Significatur quidem hoc loco homo Christus propter nos non generatione humana sed *positione aliqua factus* (θετος) Filius Dei : illa vero positio seu libera actio Dei, juxta constantem S. Cyrilli doctrinam contra Nestorium, non est alia quam unio hypostatica, qua æternus Dei Filius in tempore factus est homo, quin desinat, etiam existens homo, esse Deus et Filius Dei naturalis. Cf. Franzelin, thes. cit., schol. 1 (pp. 364, sqq.).

Obj. 3. Admissa propositione nostra, admittenda esset propositio alia æquivalens, « Christus ut homo est Deus » ; atqui hæc propositio est falsa ; ergo et nostra.

Resp. *Nego Maj*. Neque enim docet propositio nostra Christum ut hominem sensu *reduplicativo* seu secundum humanitatem, esse Filium Dei naturalem, sed tantum sensu *specificativo* *hunc* hominem Christum (idest hanc personam divinam habentem quoque humanam naturam) esse Dei Filium.

56. **Obs.** Ratio cur hæc hypostasis subsistens in natura huma-

na, hic homo Christus, sit Filius Dei naturalis, «sane illa est (ait Franzelin, p. 356), quod vere et proprie hæc persona, etiam dum est homo, generatur a Deo Patre per communicationem naturæ non quidem humanæ sed divinæ » ; ac proinde (ut notat idem p. 363), si Spiritus sanctus incarnaretur, non esset Filius Dei naturalis: licet tunc dici posset Filius hominis. Cf. S. Thom., 3, qu. 32, a. **3** ; qu. 3, a. 5, ad 1. — Perstringit Franzelin, pp. 356, sqq., nonnullos theologos Catholicos (v. g. Suarez et Vasquez), qui distinguendo inter *filiationem* et *generationem* (passivam) putarunt Christum hominem Dei Filium naturalem esse, non tantum propter æternam generationem personæ ipsius a Patre, sed etiam formaliter secundum suam humanitatem, « non quidem quatenus est natura, sed quatenus est substantivâ unione per Verbum ipsum *sanctificata*, et inde jus habet ad hæreditatem divinam ». Ex hac vero sententia, ut liquet, Christus esset filius naturalis totius Trinitatis: id quod S. Thomas rejicit dicendo (3, qu. 32, a. 3), « Quamvis secundum humanam naturam [Christus] sit creatus, et justificatus ; non tamen debet dici filius Dei neque ratione creationis, neque ratione justificationis, sed solum ratione generationis æternæ, secundum quam est filius Patris solius ; et ideo nullo modo debet dici Christus filius Spiritus sancti, nec etiam totius Trinitatis ».

57. **Scholia.** — Huic quæstioni annectuntur aliæ, nempe utrum, vel quo sensu, Christus dici possit 1. *prædestinatus*, 2. *servus Dei*, 3. *creatura*. Cf. Franzelin, thes. 38, scholia 2, 3.

1. Primæ quæstioni occasionem dat locus Rom. 1. 4, ubi de Christo dicitur, juxta Vulgatæ lectionem, « Qui *prædestinatus* est Filius Dei in virtute ». In græco autem textu habetur, του ὁρισθεντος (non, προορισθεντος) υἱου θεου ἐν δυναμει : quod a pluribus Græcis (v. g. S. Jo. Chrys., Theodoret., Theophylact.) et in versione syriaca redditur, « qui *demonstratus*, aut *declaratus*, aut *cognitus* est Dei Filius ». Ita etiam interpretantur locum Estius, Toletus, Beelen, Billot : alii vero, ut Franzelin post plures Patres etiam græcos et cum ipso Protestante Olshausen, sensum Vulgatæ ut genuinum habent. Sed, quiquid sit de grammatica et exegesi hujus loci, certe usus dicendi Christum esse prædestinatum jam diu ab ipsa Tertulliani ætate in Ecclesia latina invaluit, et videndum est, quo sensu intelligi possit. — 1. Prædestinatio est præordinatio operis supernaturalis in mente

divina, et quidquid fit in tempore præordinatur a Deo: cum ergo incarnatio facta sit in tempore, ipsa incarnatio, seu hoc opus in complexu, « ut Filius Dei sit homo et homo sit Filius Dei », et hoc compositum « Christus » seu « Verbum incarnatum » dici potest prædestinatum. — Item 2. ipsi humanitati Christi per se spectatæ prædestinata est gratia unionis seu elevatio ad unionem hypostaticam. — 3. Ipse Christus secundum humanam naturam, seu hic homo, dici potest ad gratiæ creatæ dona et ad gloriam cœlestem prædestinatus (dummodo intelligatur beneficium non Verbo assumenti sed naturæ assumptæ collatum). — 4. Christo autem secundum hypostasim dici nequit prædestinari filiatio divina: est enim ista hypostasis Filius Dei ab æterno, non ex Patris ordinatione aut beneficio sed necessario. — Quando ergo Christus dicitur *prædestinatus Filius Dei*, hoc intelligi debet de prædestinatione ipsius incarnationis operis in complexu, quippe quod per gratiam Dei factum est. Si vero *homo* seu *persona*, non *opus*, putatur prædestinationis subjectum, persona seu homo debet accipi vage ut suppositum hujus humanitatis, quin determinetur utrum suppositum divinum an humanum sit. Istam tamen explicationem « satis artificiosam » dicit Pesch, n. 180, qui hoc statuit principium: « prædestinata esse omnia opera supernaturalia, quæ in incarnatione facta sunt; nullo modo prædestinationem cadere in personam Verbi ut talem; Christum vero ut hominem posse dici prædestinatum ad omnes gratias, quæ unionem hypostaticam sequuntur ».

2. *Servus* dici potest vel ratione personæ vel ratione naturæ, secus ac « filius » qui dicitur tantum ratione personæ (ut post S. Thom., 3., qu. 23, a. 4 ad 3, notant Franzelin, Billot, etc.). Servus *hypostatice* seu *stricte* sumptus definitur a Le Grand (diss. 10, c. 4), « persona non ingenua, quæ alieni juris est non sui, quæque nullum per se jus habet ad domini hæreditatem ». Servus *ratione naturæ*, aut dictus *late* (seu *adjective*, ut loquitur Franzelin), est ille qui habet naturam ab alio dependentem, cui obedire tenetur ut subditus. — His positis, apud Catholicos constat, Christum hominem, utpote Filium Dei naturalem, non esse servum Dei proprie aut hypostatice, id quod damnavit in Adoptianis Conc. Francofurdiense (cit. n. 54, IV). Dici autem potest Christus servus late seu adjective, propter naturam servam et inferiorem, in qua ipse (citra inæqualitatem suppositi)

exhibuit Deo submissionem et obedientiam. — Censet vero Franzelin, nomen substantivum *servus*, quum adsignificet sempe hypostasim, non esse frequentandum de Christo sine explicatione.

3. « *Creatura* et *creatum* dici potest dupliciter : 1° quod *simpliciter* immediate vel mediate est productum ex nihilo : 2° quod per aliquam actionem cœpit esse non simpliciter sed *hoc aliquid*. Sensu priori sola humana natura Christi per se spectata est et dici potest creata ac creatura, non autem Christus... Sensu posteriori Christus formaliter ut Christus sive ut homo est, sine dubio est creatus et creatura ; neque enim ante incarnationem erat Christus aut homo, formaliter ut Christus et homo, quamvis ab æterno esset hypostasis, quæ in tempore facta est Christus homo. » — Franzelin, p. 370.

CAPUT QUINTUM

De Duplici Christi Voluntate et Operatione

58. **Prænotanda.** — I. Unicam tantum in Christo voluntatem et operationem admittebant Monothelitæ (ac præcipue sæc. VII tres patriarchæ orientales, Sergius Constantinop., Cyrus Alexandr., Athanasius Antioch. : vid. Perrone, nn. 448, sqq. ; Holzclau, nn. 220, sqq.). Vox vero « voluntas » significare potest vel potentiam seu facultatem, vel istius facultatis actum. Et putavit Vasquez (in 3 P. : d. 73, c. 1), Monothelitas actum tantum voluntatis humanæ, non autem ipsam facultatem negasse. Juxta communem tamen sententiam, isti hæretici tum actum tum facultatem negaverunt, dicentes esse in Christo unicum operationum principium, scilicet solam voluntatem divinam, quæ animam immediate, perque animam corpus moveret ad actiones, ita ut una pariter esset operatio, a Verbo tanquam fonte profluens, et per animam corpusque tanquam per mera instrumenta transiens, et in externum usque opus se effundens. Cf. Petav., l. 8, cc. 4-6 ; Franzelin, thes. 40. — Hic error qui æquivalenter damnatus fuerat in definitionibus contra Eutychianos editis, nominatim proscriptus est in duplici Synodo Romana, sub Martino I (Denzinger, nn. 211-218) et sub Aga-

thone (Denzinger, n. 235), ac deinde in Conc. Constantinop. III an. 680 (1).

II. In doctrina proinde catholica (facta distinctione inter principium *quod* et principium *quo*), statuitur : 1. Principium quidem *quod* vult et operatur tam secundum divinam quam secundum humanam naturam, est una hypostasis divina, Verbum Dei. — 2. Atvero *a*) principium *quo remotum* operationis Christi, Verbi incarnati, duplex est natura scilicet divina et humana, quibus respondet *b*) duplex principium *quo proximum*, ita ut voluntas divina Christi sit communis, una numero et eadem quæ est Patris et Spiritus sancti, contra vero voluntas humana sit propria uni personæ incarnatæ, et nativam suam activitatem et operationem humanam habeat. — « Itaque Deus Verbum ipse subsistens in divina natura operabatur et operatur humanitus non quidem per divinam sed per alteram humanam suam naturam ; et hic homo Jesus exstans in humana natura operatur divina in unitate cum Patre et Spiritu sancto, non sane per humanam naturam sed per alteram suam naturam divinam, qua unum est cum Patre et Spiritu sancto... Ex duabus operationibus non componitur una operatio, ut quandoque loquebantur monothelitæ; sed ambæ manentes inconfusæ uniuntur, quatenus unus est operans divina et humana, et ambæ sunt operationes unius hypostaseos licet secundum aliam et aliam naturam. » Franzelin, l. c., n. II.

59. **Propositio**. Duæ sunt in Christo voluntates et duæ pariter operationes, divina scilicet et humana.

Prob. I. Juxta Scripturam sacram Christus satisfecit pro peccatis nostris (Eph. 1. 7), fuit obediens (Philipp. 2. 8), dona supernaturalia meruit nobis (Eph. 1. 3), sibi autem exaltationem et gloriam corporis (Philipp. 2. 8); atqui nisi habuit Christus, præter voluntatem divinam, voluntatem etiam humanam perfecte liberam, non potuisset actus hujusmodi elicere, quos cum inferioritatem in agente exigant, divina voluntas elicere nequit; ergo.

(1) « Duas naturales voluntates in eo [Christo], et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse secundum sanctorum Patrum doctrinam similiter prædicamus; et duas naturales voluntates non contrarias, absit,... sed sequentem ejus humanam voluntatem et non resistentem vel reluctantem, sed potius et subjectam divinæ ejus atque omnipotenti voluntati » (Denzinger, n. 238).

II. Si est in Christo voluntas alia distincta a voluntate Patris, dicenda est voluntas humana : divina enim voluntas est tribus personis communis ; atqui docet Scriptura, esse in Christo voluntatem a voluntate Patris distinctam ; ergo.

Minor constat ex pluribus locis : ita Matth. 26. 39, « Pater mi... non sicut ego volo, sed sicut tu » ; Luc. 22. 42, « Pater,... non mea voluntas, sed tua fiat » ; Jo. 5. 30, « Non quæro voluntatem meam sed voluntatem ejus, qui misit me » ; Ibid. 6. 38, « Descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me » ; Hebr. 10. 7 (ex Ps. 39), « Scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam ».

III. Patres hanc duplicem in Christo operationem, 1. manifeste supponunt, demonstrando ex ipsa illa operationum distinctione, *a*) Christum esse Deum et hominem (ita SS. Ignat., Justin., Iren.), et *b*) in ipso duas naturas esse inconfusas (ita SS. Basil., Cyrill. Alex). — Imo 2. diserte negant quasdam Christi actiones divinitati tribui posse (v. g. SS. Athanas., Basil.). — 3. Occasione verborum Christi, « Pater, si fieri potest... », distincte asserunt duplicem Christi voluntatem. Ita S. Athanas. (de incarnat.), « Duas hic voluntates ostendit, unam videlicet humanam, quæ est carnis propria : alteram divinam ». Et S. Greg. Nyss. (epist. ad Imper. : inter acta Conc. VI), « Quoniam igitur alia est voluntas humana, alia divina ». — Vid. Perrone, nn. 461, 462.

IV. Catholica doctrina definita in Conc. Chalcedonensi contra Eutychen, statuit duas esse in Christo naturas (id quod monothelitæ ipsi aperte negare non audebant) ; atqui in hac doctrina includitur veritas duplicis operationis et voluntatis : natura enim definitur, « operationum principium », et receptum est axioma, « ubi nulla est operatio, ibi nulla est natura » ; ergo. — Hoc argumento plures usi sunt Patres (v. g. S. Leo, S. Agatho, S. Cyrill. Alex.) : cf. Petav., l. 8. c. 1.

V. Si in Christo esset una duntaxat operatio, ea vel simplex esset vel composita ; atqui utrumque repugnat ; ergo in Christo non est una duntaxat operatio.

Prob. Min. per partes. — 1. Operatio simplex esset vel divina vel humana ; atqui *a*) si dicitur divina, cum divina operatio sit totius Trinitatis, dicenda esset ipsa Trinitas passa et mortua, quod esset hæreticum ; nec *b*) humana dici potest : Christus

enim quædam (v. g. sanationem servi Centurionis) patravit, quæ naturam humanam excedunt.

2. Si vero operatio dicitur composita, sequitur, eam esse creatam simul et increatam : item Christum neque Deum neque hominem esse sed aliquid mistum. — Petav., l. c., c. 7, n. 9.

Solvuntur Objectiones

60. Obj. 1. Christi verba (Matth. 26. 39), « Si possibile est, transeat a me calix iste », secundum nostram doctrinam, humanam in Christo demonstrant voluntatem; atqui talis voluntas contraria fuisset voluntati divinæ de crucis morte a Christo subeunda; ergo non est admittenda.

Resp. *Dist. Maj.* Demonstrant in Christo voluntatem, seu potius voluntatis affectionem inefficacem et conditionatam (ut liquet ex verbis subsequentibus, « Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu »), *conc.;* volitionem efficacem et proprie dictam, *nego.*

Nego Min. Dicit enim Christus (v. 42), « Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua ». — Volitiones ergo efficaces Christi hominis prorsus conformes erant voluntati paternæ. Neque huic volitioni simpliciter repugnabant volitiones inefficaces quibus Christus mortem effugere optabat : hanc enim mortem, quam Pater uti medium redemptionis humanæ decrevit, nolebat Christus non sub hac ratione, sed præcise ut malum naturæ tantum : et Patri omnino acceptum fuit, ut humana Christi voluntas ejusmodi actus, humanæ naturæ apprime convenientes, eliceret. Cf. Pesch, n. 151.

Obj. 2. Ex Patribus, *a*) vulgatus Dionysius (epist. 4 ad Caium) dicit, « Quoniam est Deus factus homo, unam quamdam deivirilem operationem [θεανδρικην ἐνεργειαν] nobis exhibuit », *b*) S. Cyrill. Alex. (l. 4, in Jo.) de Christo filiam Jairi suscitante dicit, « Eam nempe omnipotenti suo jussu, ut Deus, et rursus tactu sanctæ carnis, vivificando, unam et cognatam per ambas naturas ostendit operationem », *c*) S. Greg. Nyss. (contra Eunom., orat. 5) docet Verbum in assumpta carne ita humanam salutem consummasse, « ut propria sit carnis perpessio, Dei autem operatio », item *d*) S. Athanas. (orat. 4 contra Arianos) et S. Cyrill. Alex. (dial. de Incarn.) dicunt Dei Verbum humanitate velut instrumento usum esse, imo *e*) et Honorius P. in litteris ad

Sergium datis unam tantum docuit voluntatem in Christo; ergo.

Resp. *Dist. Anteced. per singula.* — Ad *a*) Dicit Dionysius esse in Christo *novam* deivirilem operationem, *conc.; unam* operationem, *nego:* hæc enim vox « una » rejecta est ut textus corruptio in Conc. Lateran. sub Martino I, can. 15 (Denzinger, n. 216). Sed hoc omisso, *iterum dist.* : Dicitur una theandrica operatio, propter unitatem principii *quod*, seu suppositi operantis, qui est Deus-homo (θεανδρος), *conc.*; propter unitatem principii *quo*, aut propter confusionem duarum naturarum operationum in unam, *nego*. Ex monothelitis, omnis Christi operatio theandrica fuit, vel quia composita et confusa ex duabus, vel quia simpliciter divina transiens per humanam naturam inertem et nihil operantem. Catholici autem distinguunt in Christo triplicem operationem : 1. *pure divinam*, qua v. g. Christus Centurionis servum absens sanavit, 2. *theandricam* proprie dictam (seu *mixtam*), quam scilicet exercet Verbum divinum per humanitatem, vitam v. g. vel visum tactu restituendo, 3. *humanam*, uti v. g. comestio, quæ tamen ratione personæ divinæ operantis, dici potest lato sensu theandrica. Cf. Franzelin, pp. 392, sqq. — Ad *b*) Ita ob unitatem suppositi, et duarum operationum concursum ad unum effectum, *conc.*; ob unitatem principii *quo, nego* : ut liquet ex ipsis verbis objectis. — Ad *c*) Carnis perpessio tribuitur personæ divinæ, quæ per humanitatem suam patitur, *conc.*; tribuitur naturæ divinæ, *nego*. — Ad *d*) Verbum usum est humanitate sua ut instrumento inanimato, *nego* ; ut instrumento animato, *subd.* : conjuncto, ideoque carente propter unitatem suppositi operatione propria moraliter distincta, *conc.*; operatione propria physice distincta carente, *nego*. Quod illustrat Theorianus (dial. adv. Arm. : apud Hurter, n. 559) exemplo gladii candentis. « Nam is pariter et secat et urit, estque dubio procul ustio non ferri, sed ignis, sectio vero non ignis, sed ferri: et diversarum naturarum actiones sunt ustio et sectio, sed propter unionem non ignis tantum esse dicimus hanc ustionem, sed etiam ferri. » Cf. S. Thom., 3, qu. 19, a. 1, ad 2. — Ad *e*) Docuit Honorius duas Christi voluntates esse unam consensione morali (ad excludendas nempe, propter Sergii repræsentationem dolosam, voluntates contrarias et invicem pugnantes in Christo), *conc.*, vel *transeat* (dubitant enim aliqui de epistolarum integritate); esse unam physice, *nego:* in secunda enim ad Sergium epistola

docet universim Honorius, unamquamque naturam proprias habere operationes. Cf. Franzelin, thes. 40, schol.

Obj. 3. Christus unus est volens et operans; atqui ubi est unus volens et operans, una est voluntas et operatio ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Christus unus est volens et operans ut principium *quod*, *conc.;* ut principium *quo*, *nego.*

Dist. Min. Est una voluntas et operatio, ubi unum est principium *quo* et una natura, *conc.;* aliter, *nego.*

CAPUT SEXTUM

De Adoratione Christi

61. **Prænotiones.** — I. Adoratio, generatim sumpta, est *testificatio excellentiæ alterius, et propter illam, nostræ erga eum submissionis.* Quare in adoratione tria requiruntur : 1. Actus intellectus, excellentiam alienam apprehendentis, 2. actus voluntatis eamdem approbantis, seque ei subjicientis, 3. actus protestativus excellentiæ alienæ, et submissionis propriæ ad illam, ut in hominibus capitis inclinatio, genuflexio, etc.

II. Adoratio dividitur 1. in civilem et sacram. Adoratio *civilis* est actus subjectionis, qui elicitur ad profitendam aliquam *excellentiam naturalem* et politicam : sic Genes. 23. 12, Abraham filios Heth adoravit, sic adorantur Reges, Superiores, etc. Adoratio *sacra* seu *religiosa* (de qua sola inquirimus) est ea, quæ alicui exhibetur propter aliquam *supernaturalem excellentiam*, et hæc propter excellentiæ diversitatem triplex est, nempe *latriæ*, *duliæ* et *hyperduliæ*, quas voces post S. Augustinum (de Trin., l. 1, c. 6) recte adhibent theologi ad tollendam ambiguitatem vocis « adoratio », ut fatentur ex ipsis Protestantibus Leibnitz et Vossius (apud Perrone, « de Cultu Sanctorum », n. 12). Hæc autem nomina non tam spectantur secundum sensum grammaticalem (utrumque enim vocabulum, *latria* et *dulia*, græce significat *servitutem*), quam secundum usum, ex quo *latria* est adoratio, quæ soli Deo exhibetur propter *infinitam ejus excellentiam* : et hic cultus strictius vocatur adoratio ; *dulia* vero est adoratio, quæ Sanctis exhibetur propter eorum gratiæ et gloriæ *supernaturalem* (sed *creatam*) perfectionem et *excellentiam ; hyperdulia* demum est adoratio, quæ soli B. Mariæ

Virgini exhibetur propter eximiam ejus supra omnes alias creaturas præeminentiam; unde hic cultus mediat inter latriam et duliam, licet ab hac posteriori non specie differt sed solo gradu.

Dividitur adoratio 2. in absolutam et relativam. Adoratio *absoluta* est ea, quæ exhibetur alicui propter excellentiam quæ ipsi inest : sicut divinitas est in Christo, aut sanctitas in Beatis. Adoratio *respectiva* seu *relativa* est ea, quæ exhibetur alicui propter excellentiam quæ non ipsi inest, sed alteri, quem aut simpliciter repræsentat (ita v. g. venerantur imagines Christi et Sanctorum), aut quocum relationem connexionis moralis habet (ita coluntur reliquiæ et vasa sacra). — Vid. Bellarm., de Ecclesia triumph., l. 1, c. 12.

III. *Objectum* adorationis triplex distingui potest, scilicet formale, materiale, manifestationis. — 1. Objectum *formale* est excellentia ipsa, propter quam adoratio elicitur. — 2. Objectum *materiale* est id ad quod immediate terminatur adoratio. Tribuitur autem objecto immediato adoratio, vel *a*) quia identificatur cum excellentia, propter quam adoratio defertur : ita Deus identificatur cum divina excellentia; vel *b*) quia in isto directo objecto excellentia est per modum formæ propriæ : uti sanctitas, sapientia, etc. in spiritibus creatis; vel *c*) quia directum illud objectum substantialiter conjungitur cum ea re in qua excellentia residet : ita corpora sanctorum viventium; vel *d*) quia directum illud objectum cum re in qua residet excellentia conjungitur non substantialiter, sed tantum extrinseca habitudine et unitate quadam morali : ita imagines et reliquiæ. Ultima hæc adoratio, ex dictis, est tantum relativa, in aliis casibus est absoluta. Cf. Franzelin, thes. 45. p. 456. — 3. Objectum *manifestationis* a Stentrup (t. 2, p. 738) definitur, « illud in quo et per quod objectum formale (seu excellentia) præsens menti sistitur » : ita v. g. per res creatas divinæ perfectiones (sapientia, misericordia, bonitas, etc.) nobis notiores fiunt; sed præcipue hoc fit in incarnatione, tum scilicet per totam Verbi incarnati humanitatem, tum per singulas quasdam partes ejus (v. g. vulnera, sanguinem), tum demum per specialia quædam mysteria (v. g. nativitatem, agoniam). — His positis, inquirendum est 1. de ipsius hominis Christi ejusque humanitatis sacræ adoratione, deinde 2. de humanitatis hujus partium singularium ac nominatim Sacratissimi Cordis cultu.

Art. 1. — De humanitatis Christi adoratione

62. **Prænotanda**. — Certum est contra Arianos, Nestorianos, Socinianos, etc., Christum quatenus est *hic homo*, adorandum esse adoratione absoluta latriæ : nam hic homo Christus, seu hæc hypostasis in humana natura subsistens, est verus Deus. De quæstione vero ulteriori, utrum etiam Christi *humanitas* sit adoranda, et qua adoratione, triplex discerni potest sententia (vid. Perrone, n. 517). — 1. Wickleff docuisse fertur, carnem seu humanitatem Christi a Verbo disjunctam adoratione latriæ (saltem relativæ : cf. Franzelin, p. 459, not.) venerandam esse. — 2. Opposito errore, humanitatem Christi etiam Verbo unitam non cultu latriæ sed inferiori adorandam esse, docuerunt non solum Nestoriani (etsi subdole) et, juxta aliquos, Gilbertus Porretanus, sed et quidam scholastici (cf. Petav., l. 15, cc. 3, 4). — 3. Doctrina autem catholica tradita in Conc. Ephes., can. 8 (Denzinger, n. 80) et in Conc. Constantinop. II. can. 9 (1) docet, humanam Christi naturam, utpote substantialiter unitam Verbo divino, eadem absoluta adoratione latriæ qua Verbum ipsum, et una cum Verbo adorandam esse. Damnata etiam est a Pio VI ut « falsa, captiosa, pio ac debito cultui humanitati Christi a fidelibus præstito et præstando detrahens et injuriosa », propositio 61. synodi Pistoriensis, quæ asserit, « adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam ejus partem, fore semper honorem divinum datum creaturæ ». — In vera doctrina, objectum *formale* cultus absolutæ latriæ est excellentia increata Verbi divini ; objectum *materiale integrum* est Deus Verbum in sua humanitate subsistens; objectum *materiale partiale* est etiam humanitas hypostatice Verbo unita, seu quatenus est humanitas Verbi. « Ipsa caro vivifica Christi adoratur non quidem propter se et tanquam nuda caro, sed prout unita divinitati », ut docet Pius VI (« Auctorem Fidei », in damnatione prop. cit. synodi Pistor.). — Humanitas præterea, ex dictis, est *objectum manifestationis*, quo Deus Filius

(1) « Si quis adorari in duabus naturis dicit Christum, ex quo [sensu scilicet Nestoriano] duæ adorationes introducuntur seorsum Deo Verbo et seorsum homini ; aut.. sic adorat Christum, sed non *una adoratione Deum Verbum incarnatum cum ejus carne adorat*, juxta quod Sanctæ Dei Ecclesiæ ab initio traditum est, talis anathema sit » (Denzinger, n. 180).

se proponit nobis ut bonum, misericordem, etc., nosque ad cultum et amorem excitat.

63. **Propositio.** Christus ut homo, sive humanitas Christi prout conjuncta Verbo divino, adorari debet cultu latriæ absoluto.

Prob. I. Ex Philipp. 2. 9, 10, « Deus exaltavit illum et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum ». — Hìc agitur de Christo secundum humanam naturam : in ea enim natura tantum exaltari potuit ; atqui Christo secundum hanc naturam spectato debetur cultus divinus, ut significatur verbis, « omne genu flectatur... » ; ergo.

II. Ex Hebr. 1. 6, « Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes angeli Dei. » — His verbis dicitur Christus in introductione in mundum cultu divino adorari : angeli enim solum Deum adorant ; atqui, ex interpretatione S. Jo. Chrys., Theophylact., S. Greg. Nyss., S. Cyrill. Alex. et aliorum, Christus introductus fuit in orbem terræ, quando Verbum carnem indutum est ; ergo Christus quatenus est homo cultu latriæ adoratur. — Cf. Petav., l. 15, c. 4. n. 1. — Simile argumentum exhibet Jo. 5. 22, 23, ubi Christus secundum illam ipsam naturam humanam in qua judicaturus est mundum, declaratur honorandus *sicut* honoratur Pater.

III. Doctrinam nostram Patres probant etiam ex historia cæci nati (Jo. 9. 35), et ex adoratione Magorum (Matth. 2. 11). Locum quoque Ps. 98. 5, « Adorate scabellum pedum ejus », sæpius exponunt de adoratione carnis Christi : ita S. Ambros. (l. 3 de Spiritu S., c. 11), « Per scabellum terra intelligitur : per terram autem Christi caro, quam hodie in mystériis adoramus, et quam Apostoli in Domino Jesu adorarunt ». Ex Patribus græcis, citari potest S. Athanas. (epist. ad Adelph.), « Rem creatam non adoramus : absit... Sed rerum creatarum Dominum, carnem factum, Dei Verbum adoramus. Etsi enim ipsa caro seorsum spectata, pars sit rerum creatarum, attamen Dei facta est corpus. Neque vero hujusmodi corpus a Verbo dividentes adoramus, neque cum Verbum volumus adorare ipsum a carne removemus. » Item (contra Apollin., l. 1), « Cur non consideratis, creato Domini corpori non deferri adorationem, quæ debeatur creaturæ ? nam increati Verbi corpus factum est, et cujus corpus factum est, illi defertis adorationem. Ergo debita et divina

adoratione colitur [corpus]; Deus enim est Verbum, cujus corpus est proprium. » Ac S. Joannes Damasc. (de fide orthod., l. 3, c. 8), « Non creaturæ latriam deferimus; neque enim ut nudam carnem adoramus, sed ut unitam deitati » : et rem illustrat hac similitudine, « Timeo carbonem tangere propter ignem, qui cum ligno conjunctus est. Adoro utrumque quod est Christi [Christi ambas naturas] propter divinitatem carni copulatam. » Alia testimonia exhibet Petavius, l. 15, c. 3 : cf. Card. Manning, « Glories of the Sacred Heart », pp. 32, sqq.

IV. In veneratione omni humana, tum civili tum sacra, tota persona seu compositum unico actu adoratur, licet excellentia propter quam adoratio defertur, non sit in omnibus personæ partibus (v. g. doctrina, sanctitas, sapientia, etc., sunt tantum in anima); atqui una persona composita Christi ex utraque natura divina et humana constat; ergo humanitas Christi divinitati substantialiter conjuncta cultu absoluto latriæ coadoranda est. — Cf. Suarez, d. 35, sect. 2, n. 4; Dalgairns, « The Sacred Heart », pp. 112, 113.

ART. 2. — DE CULTU SACRATISSIMI CORDIS JESU

64. Prænotanda. — I. Ex dictis humanitas Christi est objectum materiale partiale cultus latriæ, propter substantialem ejus conjunctionem cum Verbo (adoratur *in se* non tamen *propter se*). Ob eandem substantialem conjunctionem, singulæ humanitatis Christi partes sunt objectum materiale ejusdem cultus latriæ et possunt etiam esse, sicut humanitas tota et singula aliqua Christi mysteria, objectum manifestationis. Hinc Ecclesia cultui publico fidelium proponit nunc sancta quinque vulnera et pretiosissimum sanguinem, quæ Christi vitam ac passionem externam manifestant, nunc Sacratissimum Cor Jesu, quod vitam et passionem ejus interiorem repræsentat.

II. De cultu Sacratissimi Cordis Jesu distincte agendum est, cum hæc devotio a synodo Jansenistica Pistoriensi (prop. 62) « nova, erronea, aut saltem periculosa » dicta sit. Ex cujus propositionis damnatione (ut « *falsa*, temeraria, perniciosa, piarum aurium offensiva, in Apostolicam Sedem injuriosa ») certum est, devotionem erga Sacratissimum Cor Jesu, quatenus ab Apostolica Sede approbata est, pium ac legitimum esse.

III. Priusquam probetur hæc doctrina, juvat inquirere, qualis

sit devotio quam Ecclesia approbat. Ex diversis documentis (quæ indicantur v. g. apud Müller, « Theol. Moral. », t. 2, pp. 144, sqq.; Pesch, nn. 211, sqq.) hæc constant : 1. *Finis* devotionis hujus et publici festi *institutionis* in honorem Cordis Sacratissimi Jesu, est ut memoria amoris Domini nostri renovetur ; 2. *cultus* qui in hac devotione exhibetur, est cultus absolutus latriæ : 3. *objectum formale* hujus adorationis est increata excellentia Verbi ; 4. *objectum materiale* est Cor Jesu corporeum, vivum et animatum, quod pro nobis in cruce vulneratum et transfixum fuit ; 5. est autem idem Cor *objectum* etiam *manifestationis ;* et ratio seu « motivum », cur potius adoretur Cor quam alia sacræ humanitatis pars, v. g. manus aut caput, est quia cor humanum est affectionum interiorum sedes et organum (cf. Perrone, n. 561 ; Müller, p. 144), vel saltem apud omnes est symbolum amoris. Hinc, ut ait Perrone, n. 539, « colitur Cor Jesu in se ac prout est amoris symbolum (1). — Ex dictis liquet contra Jansenistarum calumnias, nos non adorare cor carneum a divinitate separatum et præcisum, sed una adoratione « cor personæ Verbi inseparabiliter unitum », ut loquitur Pius VI (in damnatione prop. 63 pist.), et proinde ipsam personam Verbi. Cf. Pesch, nn. 222, 223 ; Perrone, n. 544.

65. **Propositio.** Cultus Sacratissimi Cordis Jesu, prout ab Apostolica Sede approbata est, pius et legitimus est.

Prob. I. Pius ac legitimus est hic cultus, si Cor physicum Jesu in se sit cultu absoluto latriæ dignum, et si motivum sufficiens habeatur cultum specialem in illud determinate dirigendi ; atqui, ut dictum est, Cor Sacratissimum Jesu ob ejus cum Verbo unionem hypostaticam est in se dignum cultu latriæ absoluto, et cum sit sedes et organum vel saltem symbolum dilectionis Jesu erga homines (cujus commemoratio est *finis* devotionis), motivum sufficiens habetur illud speciali adoratione venerandi ; ergo.

II. Practice probatur propositio ex institutione festi Sacra-

(1) To avoid all ambiguity, in the very outset I will lay down as a fact beyond doubt that the object of this devotion is the material Heart of Jesus, which beat in His bosom with a burning love for men, and which was pierced for us upon the Cross. It is, of course, perfectly true that one reason why we honour it is on account of the love of which it is the symbol ; but let it never be forgotten that is it more than a mere symbol. » Dalgairns, op. cit., p. 93.

tissimi Cordis; ex lata propagatione, ope sodalitatum, etc., hujus devotionis, quam etiam Ecclesia pluribus indulgentiis ditavit; demum ex virtutum fructibus quos hæc devotio in dies in fidelium animis producit. — Cf. Hurter, n. 598; Müller, p. 147.

Dices. Cultus SS. Cordis Jesu *a*) novus est, et toti antiquitati christianæ ignotus, ideoque *b*) cum primum introductus est, commotiones fidelium ubique excitavit, imo *c*) confirmatio illius ter a S. Sede denegata est: demum *d*) assumptioni falsæ nititur, quod cor humanum sit sedes aut organum affectionum; ergo non est admittendus iste cultus,

Resp. *Dist. Anteced. per singula.* — Ad *a*) Novus est cultus quoad festi celebrationem, *conc.;* quoad rem ipsam, *nego:* indicia enim hujus cultus habentur v. g. in scriptis vel actis S. Augustini, S. Bernardi, S. Gertrudis; ac præterea, adversariorum argumentum omnem devotionem novam excluderet. — Ad *b*) Apud homines factiosos, ac præcipue Jansenismi fautores, *conc.;* apud fideles universim, *nego.* Oppositione quoque multo majore impugnata sunt festa Corporis Christi et Immaculatæ Conceptionis. Cf. Perrone, n. 563. — Ad *c*) Dilata est ob rationes prudentes cultûs approbatio, *conc.;* declaratus est cultus illicitus, *nego.* — Ad *d*) Nititur cultus assumptioni physiologice falsæ, *transeat;* symbolice et moraliter falsæ, *nego:* apud omnes enim gentes cor habetur ut symbolum affectionum. Ad primum distinctionis membrum dicitur « transeat » : quia credunt physiologi plures, cor revera sedem esse affectionum sensitivarum, idque videntur confirmare historiæ plurium Sanctorum (v. g. SS. Philip. Nerii, Gertrud., Pauli a Cruce). Vid. Perrone, nn. 560, 561; Dalgairns, pp. 93-95.

QUÆSTIO QUINTA

DE CHRISTI HOMINIS PERFECTIONIBUS ET AFFECTIONIBUS

CAPUT PRIMUM

De perfectionibus Intellectus humani Christi

66. **Prænotanda.** — I. Omissa quæstione, quam tangit Suarez (d. 24, s. 1, n. 3 : cf. Billot, p. 150), utrum in se intellectus Christi perfectior sit intellectu angelico aut alio humano : agendum est de *scientia* quam habuit Christus homo. — Scientia autem creata, de qua sola hîc inquiritur, triplex est nempe beatifica, infusa, acquisita. — 1. *Beatifica* (ait Franzelin, thes. 42, n. I) « est ipsa visio intuitiva Dei, et aliorum objectorum quæ a Deo distincta sunt, visio in Deo seu in divina essentia ut in causa exemplari et efficiente omnium creaturam » : et hæc scientia vocatur etiam, post S. Augustinum (cf. de Deo Creat., n. 12, pp. 192, 193), cognitio « matutina ». — 2. *Infusa* est rerum, quæ præter Deum sunt, cognitio in se ipsis per species quæ non a phantasmatibus accipiuntur, sed a Deo ipso intellectui induntur et imprimuntur : et hæc scientia, quæ dicitur etiam « vespertina », est infusa vel *a*) *per se*, quando scilicet ex natura sua acquiri studio et exercitio non possit, sed sola divina communicatione haberi possit, uti v. g. prævisio futurorum liberorum, vel *b*) infusa *per accidens* quæ, licet propriis naturæ viribus comparari possit, a Deo tamen immediate communicatur, qualis esset alieni idiomatis notitia subita, aut scientia philosophiæ citra studium aut magistrum habitæ. Cf. Dalgairns, « Holy Communion », part 2, ch. 2. — 3. *Acquisita* seu *empirica*, est scientia quæ comparatur naturali exercitio facultatum naturalium, et cujus usus aliquo modo dependens est a phantasmatibus. Franzelin, thes. cit., n. II.

II. De quæstione generali, utrum omnino fuerit in Christo homine scientia aliqua creata, distinguit Suarez (l. c., s. 2) duos

errores. Primus negat Christum per humanitatem aliquid actu cognovisse : et ita videntur tenuisse Monothelitæ. Alter docet Christum actu quidem cognovisse, sed per scientiam increatam unitam intellectui creato : ita ex parte saltem Hugo Victorinus, qui tamen non negat expresse ullum actum creatum in intellectu Christi fuisse. Contra hos errores duo censet Suarez de fide certa esse ex iis definitionibus (præsertim Conc. Constantinop. III : vid. supra, n. 58, not.) quæ docent universim, et ideo tam de intellectu quam de voluntate, esse in Christo duas operationes, divinam et humanam : nempe, 1. Christum ut hominem, per intellectum creatum habuisse actualem aliquam scientiam seu cognitionem ; 2. istam actualem Christi scientiam fuisse creatam. Hæc ergo generalis doctrina primo statuenda est, ac deinde distinctis propositionibus probandum est, esse in Christo triplicem scientiam præfatam.

67. **Propositio I.** Christus habuit actualem aliquam scientiam creatam.

Prob. I. Scriptura docet Christum orasse, meritum esse, etc. ; atqui hæ actiones vel sunt ipsius humani intellectus actus creati, vel si sint voluntatis ejus humanæ, supponunt, cum voluntas sit cæca facultas, actus intellectûs ejusdem animæ ; ergo.

II. In Christo fuit perfecta natura humana cum omnibus suis proprietatibus naturalibus, iis solis exceptis quas non decet in Christo esse, vel non oportet ob nostram utilitatem ; atqui actus intellectus sunt maxime consentanei ipsi naturæ, nec ex alia parte dedecet eos in Christo esse, cum potius requirantur ad perfectionem, ne scilicet facultas maneat in potentia : neque demum officiunt utilitati nostræ sed potius necessarii sunt ad meritum, etc. ; ergo.

Obs. Dicit Suarez, d. 24, s. 2, n. 6, communem esse sententiam theologorum cum S. Thoma contra Hugonem Victorinum, animam Christi nihil formaliter intellexisse per ipsam scientiam increatam divinitatis : propria enim operatio unius naturæ fieri nequit operatio alterius.

68. **Propositio II.** Christus ut homo (1) habuit scientiam beatificam et quidem (2) a primo instanti conceptionis : non habuit tamen (3) scientiam Dei comprehensivam.

Prob. prima pars (quam sicut et secundam partem Suarez, d. 25, s. 1, n. 6, putat non quidem de fide, sed adeo certam ex theologorum et fidelium consensu, ut contraria sententia non

solum temeraria sit, sed et erronea et hæresi proxima). — **I**. Ex Jo. 3. 11, « Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur ». — Mysteria quæ Christus hîc tradit Nicodemo, scivit ut homo ; atqui ea non potuit scire ut homo nisi per visionem beatificam ; ergo habuit scientiam beatificam.

Prob. Maj. Christus hic locutus est ut homo, humano sermone ; locutio autem humana oriebatur necessario e notitia et voluntate humanis (cf. Lugo, d. 19, n. 2).

Prob. Min. Scivit Christus ea quæ Nicodemo hîc tradidit, vel per scientiam infusam vel per visionem beatificam : non autem per scientiam acquisitam, agitur enim de *mysteriis* supernaturalibus scilicet de dilectione Patris erga mundum, de sua divinitate, de regeneratione per aquam et Spiritum sanctum, etc. ; neque scivit ea per scientiam infusam, cum dicat se testem esse *de visu;* ergo per scientiam beatificam. — Argumenta desumuntur quoque ex Jo. 8. 55, « Ego autem novi eum » (nempe Patrem ut Patrem, et clare), et aliis locis : vid. Ib. 1. 18).

II. Ex Patribus, dicit v. g. S. Fulgentius (epist. 14 ad Ferrand.), « Perquam vero durum est et a sanitate fidei penitus alienum, ut dicamus animam Christi non plenam suæ deitatis habere notitiam, cum qua naturaliter unam creditur habere personam ». Jam antea scripserat S. Cyrill. Alex. (contra Nestor., l. 3, c. 4), « Credimus enim ex ipso ventre atque utero virgineo ipsum Emmanuel, cum Deus esset, hominem prodiisse, plenum procul dubio sapientia et gratia, quæ illi naturaliter inerat. Quodnam is incrementum susciperet, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, qui supernæ gratiæ simul cum Deo et Patre largitor est ? Quomodo igitur proficere dictus est ? Ut ego arbitror, quia Deus Verbum pro incremento et ætate sui corporis divinorum illorum bonorum, quæ sibi inerant, manifestationem admetiebatur. »

III. Christus homo dum in terris degeret, utpote Filius Dei naturalis (supra, nn. 53, sqq.) possidere debuit hæreditatem : neque enim intervenire debuit mors Patris ; atqui hæreditas illa, qua titulo adoptionis jam gaudebant angeli, consistit in visione intuitiva et fruitione beatifica Dei, neque eam per se impediunt organa corporalia ; ergo dicenda est humanitas Christi felicitate et perfectione illa adeo conveniente non caruisse. — Cf. Suarez, d. 25, s. 1, n. 4.

Prob. secunda pars (quam negabant recentius Günthe-

riani, dicentes Christum visionem beatificam suis meritis sibi decursu temporis comparasse : vid. Franzelin, thes. 41, p. 409, annot.). — Nullum vitæ momentum excludi debet ab hac scientia, nisi 1. ob aliquam repugnantiam in illo tempore, aut 2. ob Scripturæ auctoritatem : fundamentum enim istius visionis, scilicet unio hypostatica semper aderat ; atqui non repugnat Christum habuisse scientiam beatificam etiam in primo isto instanti, nec hoc excludit Scriptura, imo potius suadet ; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Sola repugnantia esset ex corporis statu infantili ; atqui hinc nulla repugnantia : usus enim illius scientiæ a sensibus et organis corporeis nullatenus pendet ; ergo.

2. Non excludit Scriptura primum instans, imo potius suadet : dicit enim de Verbo, eo ipso quod caro factum sit, « plenum gratia et *veritatis* » ; atqui primo instanti conceptionis, verum erat, « Verbum caro factum est » ; ergo.

Prob. tertia pars (quæ fidei dogma est ex Conc. Later. IV, et denuo ex Vatic.). — Scientia comprehensiva ea est qua res cognoscitur quantum cognosci potest ; atqui nulla intelligentia creata potest Deum cognoscere quatenus cognosci potest, cum infinitus sit ; ergo Christus ut homo non habuit Dei scientiam comprehensivam, — Cf. Kleutgen, « de Deo », nn. 391, sqq.

69. **Scholion de Christi scientia beatifica cum passibilitate ipsius concilianda.** — De passibilitate *sensitiva* non est permagna difficultas : potest enim quis etiam naturali partis superioris gaudio de poësi v. g. gaudere, dum dolore cruciatur in corpore. Difficultas ergo præcipua est : Quomodo ipsa Christi anima quoad potentias *spirituales* potuerit dolores et tristitiam (v. g. de peccatis hominum, de fuga et desertione discipulorum) pati, dum dotata esset visione beatifica : et ad hanc rem componendam certe admittenda est in quacumque explicatione singularis aliqua Dei interventio. — 1. Rem sic explicat Melchior Canus (de locis, l. 12, c. 12, fin.), quem sequuntur Greg. de Valentia, Salmeron, alii : Supposito, gaudium beatificum cum dolore quocumque conciliari non posse, concipi potest Deus dum in Christi intellectu visionem beatificam relinqueret, ab illius voluntate cohibuisse, saltem passionis tempore, gaudium quod naturaliter quidem ex visione illa profluebat sed ab ipsa tamen separabile erat. Ex hac vero expli-

catione, quam communiter rejiciunt theologi, Christus caruisset habitualiter et ordinarie vel gaudio beatifico, vel tristitia omni et angore : quod utrumlibet non videtur admittendum. — 2. Alii ergo theologi communius, dum admittunt repugnare, ut in ejusdem animæ superiore seu spirituali parte coexistant de eodem objecto et ex eodem motivo gaudium et dolor, sicut repugnarent simul in eodem intellectu affirmatio et negatio de eadem propositione : negant tamen rem essentialiter ita se habere, si agitur de objectis diversis aut disparatis, quæ diversis cognitionis modis apprehenduntur. In horum ergo explicatione, versabatur gaudium beatificum Christi circa increatum bonum lumine gloriæ apprehensum : dolor vero et tristitia circa hominum peccata scientia infusa aut acquisita cognita : et licet connaturaliter gaudium beatificum omnem dolorem in eadem anima impediret, hic tamen effectus non est essentialis et in casu Christi suspensus est; ac ipse proinde simul comprehensor et viator fuit. — Vid. Franzelin, thes. 42, schol. 2, pp. 430, sqq.

Obs. Multiplici Dei cognitioni, intuitivæ et obscuræ, quam habuit Christi intellectus, respondebat in vita ejus mortali duplex amor, comprehensoris nempe qui necessarius fuit, et viatoris, liber et meritorius, auxilio gratiæ congruæ elicitus.

70. **Propositio III.** Christus ut homo a primo instanti suæ conceptionis habuit scientiam per se infusam. — Est communis sententia, nec videntur contradicere S. Bonav. et Alex. Halens., qui pro contraria citari solent (cf. Pesch, n. 263).

Prob. I. Ex Hebr. 10. 5, sqq., « Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi... Tunc dixi : Ecce venio... ut faciam Deus, voluntatem tuam ». — Oblationem suiipsius quam Christus ingrediens mundum, seu in primo incarnationis instanti fecit, præcessit scientia proportionata : fuit enim ista oblatio actus liber et meritorius, et proinde ex intellectu et voluntate ; atqui ista scientia non fuit acquisita aut beatifica ; ergo fuit per se infusa.

Prob. Min. per partes. — 1. Non fuit scientia ista acquisita : hæc enim pendet a sensibus et organis corporis : tunc autem temporis Christus eis uti non potuisset. — Nec fuit 2. scientia beata : quia hæc non est regula proportionata actus liberi et meritorii.

II. Omnis perfectio, quæ non habet oppositionem, vel cum

visione beatifica (ut fides), vel cum statu redemptoris (ut gloria corporis), Christo est tribuenda, utpote ipsi, ratione unionis hypostaticæ, debita; atqui scientia infusa est naturæ humanæ perfectio, quæ nec habet oppositionem 1. cum statu redemptoris, cum ejus carentia nihil conferre potuerit ad finem redemptionis, nec 2. cum visione beatifica, cum res diversimode cognosci possint, nimirum in essentia divina per scientiam beatificam, et in se ipsis per scientiam infusam; ergo Christus ut homo habuit scientiam infusam, et quidem a primo instanti conceptionis, cum ipsi debita fuerit ratione unionis, nec ulla fuerit ratio ejus concessionem differendi.

Obs. Argumentum hoc alterum suadet, Christum, sicut et Adam in paradiso, habuisse quoque a principio scientiam omnem humanam connaturalem et ideo per accidens infusam: et ita tenet communior theologorum sententia contra multos Thomistas aliosque, et contra ipsum S. Thomam in Summa theol. (3, qu. 9, a. 4). Vid. Suarez, d. 30, s. 1, qui statuit (n. 3), « Cognovisse animam Christi in statu viæ, omnia quorum naturaliter capax est anima humana in quocumque statu constituta », ac proinde cognovisse scientia pure intellectiva et citra conversionem ad phantasmata animas separatas et spiritus ut in se sunt, et ut ab aliis animabus separatis cognoscuntur.

71. **Propositio IV**. Christus ut homo habuit scientiam simpliciter acquisitam seu experimentalem. — Dicitur a Suarez, d. 30, s. 2, n. 9, « vera conclusio et communis theologorum ».

Prob. I. Verba Luc. 2. 52, « Et Jesus proficiebat sapientia et ætate », intelligenda sunt proprio sensu de vero aliquo profectu, sicut in ætate ita etiam in scientia seu sapientia; atqui Christus non proficiebat simpliciter, sed tantum quoad effectum et manifestationem, in scientia beata et infusa; ergo vere proficiebat in scientia acquisita, non quidem incipiendo cognoscere novum aliquod *objectum* quod prius ut homo ignorabat, sed successive cognoscendo novo *modo*, nempe per propriam experientiam, plura quæ jam sciebat scientia infusa. — Argumentum etiam sumi potest cum Suarez, l. c. ex Hebr. 5. 8, « Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam » : « non quia denuo virtutem obedientiæ didicerit aut acquisiverit; sed quia illam novo modo exercuit et illius effectum expertus est. »

II. Animæ humanæ corpori conjunctæ modus connaturalis cognoscendi est per species et phantasmata a sensibus accepta ; atqui hic modus cognoscendi potuit esse in Christo, imo et debuit ; ergo habuit Christus scientiam experimentalem seu acquisitam.

Prob. Min. per partes. — 1. Christum potuisse habere istam scientiam, sequitur ex veritate corporis ejus, cujus sensus et organa objectis externis affici potuerunt, propter passibilem statum quem assumpsit (ut postea dicetur).

2. Hoc decuit et oportuit. Conveniebat enim Christo habere scientiam non solum modo divino per scientiam beatam, nec tantum modo angelico per infusionem, sed etiam modo humano per acquisitionem : et alioquin potentia aliqua ejus perpetuo maneret frustrata proprio ac sibi debito atque connaturali actu secundum statum suum : imo nec apparet (ut ait Franzelin, thes. 42, p. 425), quomodo, scientiâ empiricâ seu experimentali negatâ, « sine specie quadam docetismi infantia, pueritia, tota vita Jesu Christi explicari possit ».

Obs. Putant aliqui auctores (v. g. Franzelin, p. 426 ; Stentrup, thes. 71, p. 1092) cum de Lugo (d. 21, s. 1), probabilius esse, species rerum externarum intellectui Christi a Deo infusas esse per accidens, paulatim et convenienter ad ætatem pro successiva sensuum et organorum dispositione et explicatione ac prout res sensibiles sensibus occurrebant : ita, ut Christus nihi- unquam didicerit ab angelo aut homine, et tamen vere et connal turaliter in scientia acquisita profecerit.

72. **Scholion de objecto scientiæ supernaturalis Christi.** — Humanam Christi scientiam, quæ quoad objectum primarium, seu Deum ipsum, perfectissima est (quatenus in præsenti ordine esse potest, etsi non comprehensiva), extendi etiam ad omnia omnino objecta extra Deum, docent universim Patres et theologi. Etenim (ut ait Franzelin, p. 421) « generatim cognitio rerum extra Deum in beatis comprehensoribus respondet perfectioni et statui, auctoritati et potestati uniuscujusque in res et personas aliqua ratione sibi subjectas et a se pendentes [cf. S. Thom., 1, qu. 12, a. 8]. Atqui Christus homo secundum humanam etiam naturam est lapis angularis, fastigium et ultima perfectio totius ordinis creati... ; potestati ejus ac moderationi subjecta sunt omnia... Tum igitur perfectio visionis Dei respondens exaltationi hujus naturæ per unionem hypostaticam, tum

status, auctoritas, potestas Domini Nostri Jesu Christi exigunt et vindicant humanæ ejus scientiæ cognitionem eorum omnium, quæ pertinent ad objectum *scientiæ visionis* Dei ipsius, i. e. omnium, quæ aliquando actu fuerunt, sunt vel erunt. » — Cognosci autem hæc omnia a Christo homine non tantum per scientiam intuitivam cognitione « matutina » in Deo seu Verbo, sed etiam per scientiam infusam cognitione « vespertina » in se ipsis, docet sententia communior : uterque enim modus cognitionis debetur Christo, nec alter alterum excludit. Contrariam sententiam dicunt Suarez et de Lugo (vid. Franzelin, l. c.) falsam et minus probabilem, non autem graviori censura notandam, dummodo admittatur objecta præfata omnia revera cognosci a Christo saltem cognitione matutina in Deo. — Christum non cognoscere humano intellectu omnia *possibilia*, fatentur omnes Catholici, alioquin enim scientia ejus tam late pateret quam scientia divina, quod repugnat (cf. S. Thom., 3, qu. 10, a. 2). — De scientia *conditionatorum* dicit Suarez (d. 26, s. 4, n. 15), « dubium non est quin potuerit illam [Deus] Christi animæ communicare in visione beata, quia non est major difficultas in hac scientia quam in qualibet alia scientia creaturarum in Verbo. Quin potius, in Matth. 11 [21], satis constat Christi animam hanc scientiam habere. Sicut autem anima Christi non videt de facto in Deo omnia possibilia, ita necesse non est ut hæc conditionata omnia et in omnibus rebus cognoscat, sed ea tantum quæ juxta divinæ sapientiæ rationem et mensuram videre expediens fuit, et ad Christi dignitatem et munera fuit conveniens. »

Corollarium. — Ex dictis sequitur contra Arianos et Nestorianos, ac præcipue contra Agnoëtas seu Themistianos (ex Themistio, diacono Alexandrino sæc. VI) — quorum hæresi aliquatenus consentiunt Lutherus, Zuinglius, Calvinus, et recentius Günther, ac justa theoriam *kenoticam* (vid. de Trin., n. 9, ad Obj. 2, p. 24) plures Protestantes hodierni — Christum etiam secundum humanitatem nunquam laborasse *ignorantia* proprie dicta, seu defectu illius scientiæ, quæ in ipso esse potuit et debuit. Idque distincte declarat v. g. S. Aug. (de pecc. mer., l. 2, c. 29), « Ignorantiam nullo modo crediderim fuisse in infante illo, in quo Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis » (alia apud Petav., l. 11, c. 1, nn. 9, sqq.) : ac Christi verba, Marc. 13. 32, « De die autem illo... nemo scit... neque Filius », ita explicant alii Patres, ut non admittant in Christi anima illius diei igno-

rantiam (vid. de Deo Trino, l. c.). Putat quidem Petavius (l. c., nn. 5, sqq.), Patres plures (uti SS. Athanas., Greg. Naz., Basil., Cyrill. Alex.) non tantum ex quadam concessione et ad hæreticorum, ignorantiam ipsi Verbo adscribentium, eludendas versutias, sed nonnunquam etiam ex propria sententia inscitiam Christo homini tribuisse : quos tamen aliter explicant theologi alii. Vid. Stentrup, thes. 73, pp. 1123, sqq.

Dices. Ex Scriptura Christus *a*) admiratione affectus est (Matth. 8. 10, « Jesus miratus est, et sequentibus se dixit : Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel »), *b*) interrogavit plura (v. g. Matth. 15. 34, quot panes haberent discipuli : Matth. 16. 13, opinionem Judæorum de ipso : Jo. 11. 34, locum sepulturæ Lazari), *c*) confortatus est ab angelo (Luc. 22. 43) ; atqui hæc omnia supponunt ignorantiam in Christo ; ergo.

Resp. *Nego Min.* Etenim *a*) ex doctrina nostra admiratio, utpote de aliquo novo et insolito, non potuit quidem esse in Christo homine spectatâ scientiâ ejus beatâ aut infusâ, bene vero quoad scientiam experimentalem : cf. S. Thom., 3, qu. 15, a. 8 ; *b*) ex motivo multiplici (v. g. ad attentionem excitandam) potest quis interrogare de re jam cognita ; demum *c*) illa confortatio angeli (ut docet S. Thomas, 3, qu. 12, a. 3, ad 1) non fuit per modum instructionis, quasi videlicet angelus motiva aliqua Christo primus proponeret, aut ipsi in memoriam revocaret : sed per exhibitionem compassionis, gratitudinis, etc. : cf. Stentrup, thes. 71 (pp. 1078, sqq.).

CAPUT SECUNDUM

De perfectionibus Voluntatis Christi

73. Ad perfectionem voluntatis præcipue pertinet *sanctitas.* Ex tractatu autem de Gratia (nn. 66. sqq.), sanctitas vel justitia creata duo in se includit, quorum alterum negativum est, scilicet absentia peccati, alterum positivum, perfectio scilicet seu forma reddens subjectum amabile Deo et dignum hæreditate æterna : cui positivæ sanctitati annectuntur varia dona et virtutes, necnon merita : omnibus vero his præsupponitur libertas. — Hinc agendum est 1. de Christi impeccabilitate, 2.

de ejus gratiis, donis et virtutibus, 3. de ejus meritis, 4. de ejus libertate.

ART. 1. — DE CHRISTI IMPECCABILITATE

74. **Prænotanda**. — I. Duo hîc inquiruntur, 1. an Christus de facto peccatum ullum habuerit, 2. an peccare potuisset. De quæstione facti errasse fertur Calvinus post hæreticos aliquos antiquos blasphemando, Christum peccasse verbis illis (Marc. 14. 36), « Pater omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me » et deinde impatientiam protinus correxisse verbis subsequentibus, « Sed non quod ego volo, sed quod tu ». Contra sentiunt omnes orthodoxi secundum definitiones Conciliorum, Ephesini (can. 10, « peccatum omnino nescivit » : Denzinger, n. 82), Chalced. (« absque peccato » : Denzinger, n. 134), Constantinop. II (can. 12 : Denzinger, n. 183), Flor. (decr. pro Jacobitis : Denzinger, n 602).

II. Quæstio ulterior, « an Christus peccare potuisset », duplicem sensum habere potest, 1. an *ex natura rei*, scilicet spectato Christo in concreto cum omnibus quæ ipsi insunt, cum unione scilicet hypostatica, visione beatifica, gratia habituali, etc., 2. an *de potentia absoluta*, nempe supposita quidem unione hypostatica, sed præscindendo a visione beatifica, gratia habituali, etc. Cf. Lugo, d. 26, s. 1. — 1. Voluit schola Güntheriana (cum qua sentire videntur Anglicani aliqui, v. g. Farrar), Christum hominem non ex natura rei sed eo tantum sensu consequenti impeccabilem fuisse, quod Deus præviderit eum non esse peccaturum, etsi sicut reliqui homines peccare potuisset : contra quem errorem paratus fuit canon in Schemate Conc. Vatic. (cf. Hurter, n. 582). — 2. Affirmarunt Scotus, Durandus, Marsilius et Gabriel, Christum de potentia absoluta in sensu composito unionis hypostaticæ, seclusis visione beatifica et gratia habituali, posse peccare, eo quod humanitas adhuc suam nativam potentiam retineret ad operandum circa objectum prohibitum : nec magis repugnare, suppositum divinum denominative propter communicationem idiomatum dici peccare, quam repugnat, idem suppositum dici passum, mortuum, etc. Hanc Scoti sententiam alii cum Suarez temerariam, alii cum Vasquez dignam aliqua censura pronuntiant : sed licet communiter ut falsa habeatur, libera tamen dicenda est hæc opinio,

sicut et quævis alia quam certo constat ex Scoto depromptam esse (uti ex jussu Pauli V declaravit S. Congregatio : vid. Viva, de Trin., d. 5, qu. 6, n. VI).

75. **Propositio**. Christus (1) nullum prorsus peccatum unquam habuit, et (2) de facto ex rei natura impeccabilis fuit, imo (3) neque de potentia Dei absoluta peccare potuisset.

Prob. prima pars (quæ de fide est, juxta dicta). — **I**. Qui simpliciter absque ulla restrictione appellatur « Pontifex absque peccato », et dicitur peccatum non fecisse, quique a nullo argui potest de peccato, nullum prorsus peccatum habuit; atqui de Christo dicitur Hebr. 4. 15, « Habemus Pontificem tentatum... absque peccato » : item 1 Petr. 2. 22 (ex Is. 53. 9), « peccatum non fecit » : ac demum ipse Christus Jo. 8. 46, ait, « Quis ex vobis arguet me de peccato ? » ; ergo.

II. Christus a primo incarnationis instanti omnium gratiarum plenitudinem habuit (ut postea dicetur); atqui cum gratia suprema hujusmodi repugnat peccatum aut originale aut actuale ; ergo.

Prob. secunda pars. — **I**. Semper habuit Christus visionem Dei beatificam ; atqui huic visioni peccatum quodvis prorsus repugnat ; ergo.

II. Anima Christi semper summeque sancta fuit, tum gratia habituali aliisque donis creatis, tum præcipue gratia unionis hypostaticæ ; atqui sanctitas hujusmodi ex natura rei peccatum quodcumque et omnem maculam peccati prorsus excludit ; ergo.

Prob. tertia pars. — **I**. Prorsus repugnat etiam de potentia absoluta, Verbum divinum peccare : Verbum enim divinum est essentialis sanctitas et norma omnis rectitudinis : evidenter autem absurdum est, istam normam a se deficere; atqui si Christus in sua humanitate peccasset, ipsum Verbum divinum peccasset ; ergo non potuit Christus peccare.

Prob. Min. Ex axiomate recepto, actiones sunt suppositorum, et suppositum est principium *quod* actionum et causa particularis earum ; atqui in Christo, Verbum divinum est suppositum et principium *quod* actionum, humanitas autem non est nisi principium *quo ;* ergo si humanitas peccasset, ipsum Verbum divinum vere et proprie peccasset. — « Verbum enim ipsum », ait Franzelin, thes. 43, « peccaret functionibus suæ humanæ naturæ et voluntatis. Natura humana non esset is, qui peccaret, sed tantum id, *quo* tanquam humanarum operationum principio

peccaret divina hypostasis, formaliter ut homo est : peccaret inquam *hic homo*, i. e. hypostasis composita quæ est Verbum connotans et includens naturam suam humanam. » — Hæc ratio, quam Suarez « præcipuam » dicit, ulterius illustrari potest ex obligatione, quam omnis homo sui compos habet moderandi appetitus suos inferiores, quorum deordinationes non tam facultatum istarum inferiorum quam ipsius voluntatis et totius hominis culpa et peccatum sunt. — Cf. Suarez, d. 33, s. 2, n. 8.

II. Patres quoque hoc argumentum sæpius urgent. Ita v. g. S. Cyrill. Alex. (l. 6 in Jo.), « Prorsus fieri non potest, ut in peccatum incidat qui ex Deo prodiit Deus verus. Quippe Christus peccatum non fecit... Quomodo ergo peccare is intelligetur, qui conversionem nescit, neque capax est commutationis in aliquid quod sit disconveniens : sed inconcussus manet in propriis, innatisque bonis ; et hoc non aliunde habet, sed a seipso ? » Similiter S. Fulgent. (ad Trasim., l. 3, c. 29), « Ægrotare non potest salus, infirmari non novit virtus, nescit saturitas esurire, via nequit errare, sapientia non mutatur, vita non moritur, lumen non exstinguitur, nec veritas depravatur : nescit tristari lætitia, deitas non potest superari. Propterea utique etiam Christi humanitas sine peccato permansit, quia eam in unitate personæ divinitas accepit, quæ naturaliter peccare non potuit. » Alii hanc Christi absolutam impeccantiam diversis similitudinibus illustrant. Sic Origenes, citatis verbis Ps. 44. 8, « Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ participibus tuis », ait, « Christus, velut vas ipsum, in quo erat unguenti substantia [scilicet tota ipsa divinitas], impossibile fuit ut contrarium reciperet odorem ». S. Hippolytus M. dicit (apud Theodoret., dial. 1), « Arca ex lignis quæ putrescere nequeunt, fuit ipse Salvator ». S. Cyrill. Alex. (l. de recta fide, ad Theodos.) docet Verbum assumendo humanitatem eam adeo sanctam et impeccabilem effecisse, ac si quis « lanam tingendo, colore imbuisset ». Ita et S. Aug. (de peccat. mer. et remiss., l. 2, c. 13), « In cujus non tantum divinitate, sed nec in anima, nec in carne ullum potuit esse peccatum ». Alia testimonia apud Petavium, l. 11, c. 10.

Dices. Omnis humanitas viatrix, utpote creatura, est peccabilis, ac propria gaudet libertate ; atqui unio hypostatica nihil immutavit in humanitate assumpta ; ergo humanitas Christi

libere adhuc peccare potuit. — Idque *confirmatur* ex eo quod Deus aliarum creaturarum peccata permittit.

Resp. *Dist. Maj.* Omnis humanitas viatrix peccabilis est remote, gaudetque libertate contradictionis, *conc.;* est peccabilis proxime et expedite, gaudetque libertate contradictionis, *subd. :* si creatam habeat subsistentiam, *conc.;* si a supposito divino assumpta fuerit, *nego.*

Dist. Min. Unio hypostatica nihil directe mutavit in humanitate, physice, *conc. ;* moraliter, *nego :* ex dictis enim moralis est repugnantia, et quidem absoluta et metaphysica, ut divini Verbi humanitas peccaret : ac propterea tenetur Verbum divinum, non quidem superioris lege sed essentiali sua sanctitate, tum per specialem providentiam et concursum tum per gratias actuales eximias actum omnem peccaminosum absolute excludere ab humanitate sibi propria. Et hinc patet responsio ad *confirm.*

Inst. 1. Non magis repugnat Verbum peccare per propriam humanitatem, quam mori in humanitate ; atqui Verbum mortuum est in sua humanitate ; ergo.

Resp. *Nego Maj.* Mors enim est malum physicum quod naturam nostram compositam communi necessitate sponte consequitur, et præterea utilis erat ad incarnationis fines: peccatum autem est malum morale, quod non necessario, sed ex pravitate particulari oritur, ac Redemptoris muneri prorsus officeret.

Inst. 2. Si Verbum ob rectitudinem divinæ voluntatis tenetur peccatum humanitatis assumptæ impedire, ad id tenerentur etiam Pater et Spiritus sanctus ; atqui hoc dici nequit ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Tenerentur indirecte et per accidens, *conc.;* directe et per se, *nego.* Actiones scilicet humanitatis assumptæ sunt soli Verbo propriæ et personales, ac ipse Filius eas ut suas regere tenetur : cum vero peccatum humanitatis assumptæ, si quod committeretur, in ipsam voluntatem Verbi divinam redundaret, et cum hæc voluntas sit communis etiam Patri et Spiritui sancto, ideo per accidens et indirecte tenentur ipsi peccatum in humanitate assumpta impedire.

Art. 2. — De Christi gratiis

76. Recolenda est distinctio gratiæ 1. in gratiam gratum

facientem, quæ scilicet reddit hominem Deo gratum et sanctum vel formaliter (gratia habitualis) vel dispositive (gratia actualis); et 2. in gratiam gratis datam, quæ non in propriam recipientis sed in aliorum utilitatem præcipue confertur. Secundum hanc distinctionem inquiritur in hoc loco, 1. de gratia qua Christus formaliter sanctus et Deo gratus sit; 2. de gratia actuali Christi; 3. de gratiis gratis datis; 4. de aliis donis supernaturalibus et virtutibus.

§ 1. *De Gratia qua Christus formaliter sanctus est*

77. **Prænotanda.** — Apud omnes Catholicos in confesso est, sanctitatem divinam *attributalem* (ut eam vocat Billuart, d. 8, a. 1), de Christo, composito theandrico ex Verbo et humanitate, per communicationem idiomatum non minus prædicari posse quam alia attributa divina. Hic autem quæri potest de Christi humana natura, 1. an anima Christi sancta fuerit, et 2. qua sanctitate; ac omnes orthodoxi concedunt Christi animam de facto sanctam fuisse aliqua positiva sanctitate, juxta verba Angeli (Luc. 1. 35), « Quod nascetur ex te Sanctum », et S. Petri (Act. 3. 14), « Sanctum et Justum negastis ». De ulteriore vero quæstione, quidam Scholastici (Durandus, Marsilius, Palud. : apud Suarez, d. 18, s. 1) tenuerunt Christi humanitatem esse formaliter sanctam per solam gratiam habitualem, ita ut si (quod possibile putavit Durandus) hac gratia careret, non esset sancta : unde sequeretur, unionem hypostaticam radicaliter tantum vel exigitive præbere sanctitatem animæ Christi, quatenus est radix et principium cui debetur gratia habitualis, qua sola juxta eos natura creata formaliter sanctificari potest. Contra hos, vera et communis sententia (ut ait de Lugo, d. 16, s. 1) docet humanitatem Christi fuisse sanctam et justam non tantum gratia habituali sed etiam sanctitate substantiali seu ratione unionis cum Verbo, nec ad hoc indiguisse gratia habituali. — Hæc Christi hominis sanctitas vocatur « gratia unionis » et « gratia incarnata » (Holzclau, n. 418) : ac dicitur *substantialis*, quia non consistit in forma aliqua accidentali, cujusmodi est gratia habitualis, sed in hypostatica et inseparabili conjunctione humanitatis Christi cum divino Verbo. Verbum enim utpote ipsa essentialis sanctitas, istam humanitatem intime suam faciendo, summe sanctam reddidit, quin tamen ei tanquam forma sanctificans inhæreret. Cf. Franzelin, thes. 41, n. I.

78. **Propositio I.** Humanitas Christi sancta fuit gratia unionis.

Prob. I. Sanctificatio humanitatis Christi exprimitur istis locis Scripturæ sacræ, ubi describitur Christi unctio, v. g. Ps. 44. 8, « Unxit te Deus, Deus tuus », Is. 61. 1, et Luc. 4. 18, « Spiritus Domini super me, propter quod unxit me »; atqui juxta communem explicationem Patrum ista unctio fuit ipsa divinitas; ergo Christi humanitas fuit sancta formaliter vi unionis hypostaticæ seu gratia unionis.

Ad Min. Dicit S. Greg. Naz. (orat. 30, al. 36), « *Christus*, dicitur propter divinitatem; hæc enim [divinitas] est unctio humanitatis, non sanctificans operatione, ut in aliis Christis [regibus v. g. et prophetis] sed totius unguenti præsentia [unione hypostatica], cujus effectus est, ut qui ungit dicatur homo, et ut, quod ungitur, faciat Deum ». Item ait Origenes (de principiis, l. 2, c. 6), « Ista anima [Christi] oleo lætitiæ, id est Verbo Dei ungitur ». Et S. Jo. Damasc. (l. 3, c. 3), « Unctio humanitatis est divinitas ».

II. Illud formaliter sanctificat, quod reddit subjectum gratum Deo et congruum ad terminandam supernaturalem Dei amicitiam, quod expellit peccatum, evehit ad esse divinum, et fundat jus ad æternam beatitudinem; atqui hæc omnia præstat unio hypostatica : reddit enim impeccabilem naturam, reddit subjectum amabile, reddit participem divinitatis ; ergo justificat et sanctificat. — Lugo, l. c., n. 9.

79. **Propositio II.** Christus ut homo habuit gratiam habitualem. — Juxta Suarez (l. c., s. 2, n. 5) est de fide; alii autem theologi, v. g. Vasquez (d. 41, c. 1), quem sequuntur de Lugo (l. c., n. 92), Petavius (l. 11, c. 12, n. 7), etc., dicunt hanc conclusionem certam et communem, cujus contraria esset temeraria.

Prob. I. Omnis perfectio quæ aliunde non repugnat Christo, debet illi concedi, juxta illud Jo. 1. 14, « plenum gratiæ » ; gratia autem habitualis nec repugnat nec affert secum aliquam imperfectionem, imo debuit esse in Christo ; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Gratia habitualis nec repugnat in Christo, nec affert secum aliquam imperfectionem. Non enim affert negationem alterius majoris sanctitatis, neque etiam est omnino superflua, quia vere sanctificat Christum in alio genere sanctitatis, licet inferiori ; sicut scientia infusa non

superfluit in Christo, licet eadem objecta melius percipiat per scientiam beatam.

2. Oportuit gratiam habitualem esse in Christo. Actus supernaturales ex natura sua exigunt procedere ex habitibus immanentibus, hi autem a gratia habituali (quæ est veluti *esse supernaturale* animæ) oriuntur ; atqui anima Christi elicuit actus supernaturales ; ergo oportuit esse in Christo gratiam habitualem uti principium *connaturale* actuum supernaturalium. — Lugo, l. c., nn. 93, 98.

Obs. Hoc argumentum suadet quoque, quod et docet communis Patrum et theologorum sententia, Christum *ab initio* habuisse gratiam habitualem plenissimam : unde « proficiebat gratia apud Deum et homines » (Luc. 2. 52) eo tantum sensu quod, ut dicit S. Thomas (3, qu. 8, a. 12, ad 3), « Secundum processum ætatis perfectiora opera faciebat », et « cum revelaretur et manifestaretur quotidie magis ac magis in ipso divinitas, majorem quoque in dies sui admirationem in cernentium animis excitabat » (S. Cyrill. Alex., Thesaur.). Vid. Franzelin, thes. 47, n. III (pp. 406, sqq.).

II. Debuit Christus habere dona illa, quæ ceu caput in nos tanquam membra, volebat derivare, idque significatur Jo. 1. 16, « De plenitudine ejus omnes nos accepimus, et gratiam pro gratia » ; atqui gratiam habitualem in nos derivat, juxta Conc. Trid. (sess. 6, c. 161), « Tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influit » ; ergo. — Cohærenter ait S. Jo. Chrys. (in Ps. 44), « Omnis gratia effusa est in illud templum [Christum].... Nos enim de ejus plenitudine accepimus, illud autem templum integram et universam accepit gratiam. » Cf. S. Thom., 3, qu. 7, a. 1.

Scholion. — Moralem *infinitudinem gratiæ habitualis* in Christo sic explicat Holzclau, n. 423, « Hæc infinitudo moralis consistit in eo, quod gratia habitualis in Christo, ratione unionis, fiat principium proximum actuum infinite meritoriorum ; utque effective sanctificare posset infinitas, si darentur, creaturas, in has influendo gratias habituales.... juxta illud Jo. 1. 16, « de plenitudine ejus omnes nos accepimus » ; ita tamen, ut nunquam ab omnibus justis esset exhaurienda, vel ab illis etiam collective sumptis, adæquanda.... Quod vero de gratia habituali hoc loco dictum, idem pariformiter dicendum de habitibus supernaturalibus, qui Christo eodem instanti, eadem per-

fectione infusi sunt », ut mox dicetur. Cf. S. Thom., 3, qu. 7, a, 10.

§ 2. *De Christi Gratia Actuali*

80. **Prænotandum.** — Distinguitur gratia actualis, 1. in excitantem et adjuvantem, 2. in elevantem et medicinalem, 3. in sufficientem et efficacem. De secunda et tertia partitionibus nihil inquirendum est : quia perfectio Christi exigit ut gratia actualis, si quæ in ipso fuerit, nec medicinalis nec mere sufficiens,sed elevans et efficax esset. Quæritur proinde tantum, an in Christo fuerit gratia excitans et adjuvans.

81. **Propositio I.** Gratiam excitantem, quatenus illustrationem intellectus et inspirationem voluntatis includit, non habuit Christus. — Ita censet Suarez (d. 18, s. 4, n. 3) rem se habere de facto, quia Christus fuit comprehensor : aliter dicendum, si tantum viator esset.

Prob. Gratia excitans esset in Christo vel ad illustrandum intellectum, vel ad voluntatem inspirandam ; atqui ad hæc inutilis esset gratia excitans in Christo, et aliunde repugnaret; ergo non erat in Christo.

Prob. Min. per partes. — 1. Inutilis esset gratia excitans ad intellectum illuminandum : visio enim beatifica vel scientia infusa in Christo ostendebat quidquid necessarium erat ad hanc vel illam rectam et supernaturalem operationem.

2. Inutilis etiam esset gratia excitans ad voluntatem inspirandam : amor enim beatus quo Christi anima Deum dilexit semper satis movit et impulit voluntatem ad recte operandum.

3. Gratia excitans importaret aliquam imperfectionem in Christo : ista enim gratia, cum ex natura sua antecedat et præveniat deliberatos actus intellectus et voluntatis, supponeret in Christo actus indeliberatos.

82. **Propositio II.** Christus gratiam actualem adjuvantem habuit. — « Tam necessaria fuit animæ Christi ad supernaturales actus efficiendos gratia actualis adjuvans, sicut nobis. Hæc conclusio, quamvis non asseratur a Theologis, quia de hac re nihil expresse disputarunt, tamen, suppositis principiis de gratia, est certa. » Suarez, l. c., n. 2.

Prob. Intellectus Christi ad videndum Deum, et voluntas ad eum ex charitate amandum, indigebant actuali auxilio superna-

turali; atqui hoc auxilium ex definitione recepta est gratia adjuvans; ergo.

Major patet : quia isti actus in se sunt supernaturales, et respectu animæ Christi et potentiarum ejus sunt supra illarum vires naturales ; ac sola unio hypostatica ut sic nihil confert potentiis, quod operandi facultatem aut vires præstet aut immutet.

Obs. Ex Suarez (l. c., n. 5), hoc actuale auxilium respectu Christi est « ita debitum ratione unionis, ut negari non possit, etiam de potentia absoluta », et proinde est quidem ontologice supernaturale, non autem gratuitum.

§ 3. *De Christi Gratiis Gratis Datis aliisque Donis*

83. **Propositio I.** Christus habuit omnes gratias gratis datas. — Communis, juxta Suarez (d. 21, s. 2, n. 2).

Prob. I. Gratiæ gratis datæ omnes eo tendunt, ut doctorem fidei habilem reddant ad explicandas veritates fidei et res æternas; atqui spiritualis doctrinæ ac fidei primus et principalis doctor est Christus ; ergo in ipso oportuit gratias istas esse. — Cf. S. Thom., 3, qu. 7, a. 7.

II. Christus, ex doctrina Scripturæ et Patrum, ut caput corporis Ecclesiæ influit in membra dona hæc ; atqui debuit in se habere omnes gratias quas aliis communicat ; ergo.

III. Ex 1 Cor. 12. 8-10, gratiæ gratis datæ novem enumerantur, nempe sapientia, scientia, fides, gratia sanitatum, operatio virtutum, prophetia, discretio spirituum, genera linguarum, interpretatio sermonum ; atqui unamquamque harum habuisse Christum, vel jure infertur ex ejus perfectione et munere, vel etiam distincte asseritur in Scriptura (cf. Luc 24. 19, « Vir propheta potens in opere et sermone », et Is. 11. 1, in prop. seq. citand.) ; ergo.

Obs. « Operationem virtutum » quod attinet, fatentur omnes Catholici, humanitatem Christi, tanquam instrumentum conjunctum Verbi, habuisse potentiam faciendi omnia miracula ordinabilia ad incarnationis finem ; de modo autem quo humanitas fuerit instrumentum hujusmodi, disputant theologi, Thomistæ adscribentes humanitati influxum physicum circa miracula, Scotistæ vero influxum moralem, et alii cum Tournely agnoscentes physicum influxum humanitatis in iis miraculis quæ

contactu aut actione physica peracta sunt, in reliquis autem moralem tantum. — Cf. Stentrup, thes. 85.

84. **Propositio II.** Dona Spiritus sancti fuerunt in Christo.

Prob. Dona illa sunt perfectiones quæ dant facile moveri a Spiritu sancto ad actus heroicos; atqui Christus facillime ad actus ejusmodi movebatur; ergo. — Imo de Christo, secundum interpretationem Catholicam intelligendus est locus Is. 11, ubi hæc dona enumerantur, « Requiescet super eum Spiritus Domini; spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis; et replebit eum spiritus timoris Domini ». — Præterea dona Spiritus sancti consequuntur et comitantur gratiam habitualem; quæ ex dictis in Christo fuit.

85. **Propositio III.** Fuerunt in Christo tum caritas, tum omnes virtutes morales tam infusæ quam acquisitæ, absque tamen imperfectionibus quæ vel proprium peccatum supponunt vel statui beatitudinis adversantur.

Prob. prima pars, de caritate. Caritas, utrum sit quid unum cum gratia habituali necne (de qua quæstione disputant Scotistæ et Thomistæ: vid. commentar. de Gratia, n. 64, V), saltem juxta omnes una cum ipsa semper in præsenti ordine infunditur; atqui Christus habuit gratiam habitualem; ergo et caritatem.

Prob. secunda pars simili argumento: virtutes enim morales per se infusæ semper gratiam habitualem juxta communem sententiam comitantur.

Prob. tertia pars, de virtutibus acquisitis (quæ per accidens infusæ erant in Christo in primo incarnationis instanti). Appetitus sensitivus Christi forma superaddita indigebat qua compleretur, ut prompte, suaviter et humano modo in quacumque materia virtutum moralium actus eliceret; atqui hæc forma non potest esse alia quam virtus moralis per se acquisibilis; ergo.

Major patet: cum enim appetitus sensitivus Christi esset ejusdem rationis ac noster etsi nullomodo ad malum inclinatus, non erat ratione propriæ entitatis complete ac perfecte inclinatus ad actum naturalem honestum; sicut nec fuisset appetitus sensitivus Adæ ante lapsum, citra formam ejusmodi.

Prob. Min., scilicet, hæc forma non poterat esse alia quam virtus moralis per se acquisibilis. Non fuit unio hypostatica,

quæ cum non sit operativa, non potest esse forma inclinans ad actus honestos ; nec gratia habitualis, nec virtutes per se infusæ quæ eam consequuntur : hæ enim solum inclinant ad actus supernaturales ; ergo. — Vid. Billuart, d. 8, a. 3 ; Suarez, d. 19, s. 2, n. 3.

Quarta pars, scilicet, « absque imperfectionibus... », patet ex dictis : Christus enim impeccabilis fuit et visione beatifica semper dotatus. — Hinc nec pœnitentiam in quantum peccatum proprium, nec temperantiam in quantum fomitem peccati respective supponunt, habuit Christus. Unde etiam, ex virtutibus theologicis sola charitas ei tribuitur, non vero fides quæ est de rebus obscure cognitis, nec spes quæ (juxta communiorem acceptationem vocis) est de bono nondum habito. — Cf. tamen Holzclau, n. 425, 3°.

Art. 3. — DE CHRISTI MERITIS

86. **Prænotandum.** — Meritum sumi potest vel in concreto vel in abstracto. In concreto est opus aliqua retributione dignum : in abstracto est dignitas operis ad retributionem. Meritum in concreto (specifice sumptum pro opere bono) est vel de condigno vel de congruo. Meritum de condigno est opus in quo habentur omnes conditiones necessariæ, ut sit ex parte operantis et ex parte operis omnino et perfecte dignum cui, adjuncta promissione divina, præmium ex justitia rependatur. Meritum de congruo est opus cui deest vel æqualitas cum præmio, vel promissio divina, et cui proinde non debetur præmium aliquo modo ex justitia, sed convenit tantum ex liberalitate præmiantis. — Hîc agitur tantum de merito de condigno, quod maxime et proprie dicitur meritum : et resolvendum est distinctis propositionibus, 1. an Christus vere et proprie meruerit ; 2. quandonam ; 3. per quos actus ; 4. quidnam et quibus personis.

87. **Propositio I.** Christus vere et proprie meruit. — De fide, ex clara Scripturæ doctrina, et ex Conc. Trid., sess. 6, cap. 7.

Prob. I. Ex Philipp. 2. 8-11, « Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod (διο) et Deus exaltavit illum et donavit illi nomen... ». — Ubi exhibetur relatio causæ et effectus inter opus et præmium, verum habetur meri-

tum ; atqui his verbis docet Apostolus, Christi obedientiam esse causam glorificationis humanæ ipsius naturæ ; ergo Christus vere meruit.

Minor patet 1. ex voce græca διο, quæ nunquam ordinem temporis aut consequentiam (ut volebat Calvinus) sed semper causalitatem significat; 2. ex voce « et », quæ in hac constructione idem sonat ac « vicissim ». — Cf. Beelen in loc.

II. Omnis viator gratus Deo, illi obediens, et studiose operans propter ipsum et ex gratia ejus, meretur coram ipso; atqui Christus assumpsit statum viatoris, et gratissimus erat Deo gratiâ tum substantiali tum accidentali, et optime operabatur; ergo. — Suarez, d. 39, s. 1, n. 12.

88. **Propositio II**. Christus a primo conceptionis instanti continuo et sine intermissione ulla usque ad instans mortis meruit.

Prob. prima pars (quam tenent S. Thomas, S. Bonav., Scotus, et « fere omnes theologi », ait Suarez, l. c., s. 3, n. 2). — **I**. Actus voluntatis ad nostram sanctificationem sufficiens dicendus est meritorius; atqui Christus in ipso ingressu in mundum, in ipso puncto incarnationis, habuit talem actum, ut patet ex Hebr. 10. 5-10, « Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam... Ecce venio... In qua voluntate sanctificati sumus » ; ergo.

II. Si Christus mereri potuit in primo instanti, dicendus est meruisse; atqui tunc mereri potuit ; ergo.

Prob. Maj. 1. Id quod perfectius est, Christo adscribendum est nisi aliunde repugnet; atqui perfectius esset, potestatem merendi nunquam in solo actu primo manere. — 2. Angeli ex communiore sententia statim in primo instanti creationis suæ ad Deum se converterunt et ita meruerunt; ergo a fortiori Christus.

Prob. Min., scilicet, Christum tunc mereri potuisse. Posita in intellectu sufficienti scientia et judicio, voluntas non indiget successione temporis ad libere eligendum vel amandum et proinde merendum; atqui potuit Christus in illo primo instanti; habere actum scientiæ infusæ, quia in usu illius scientiæ non pendebat a corpore, neque a phantasmatibus, neque indigebat discursu aliquo aut successione temporis ; ergo potuit in eodem instanti liberum actum voluntatis elicere circa objecta per illam scientiam repræsentata. « Itaque (ait Suarez l. c., n. 3), si actu consideravit Dei bonitatem et beneficia suæ humanitati collata,

potuit statim obedire, acceptando mortem ac voluntarie se pro hominibus offerendo. » — Adde : Christum ex sententia Patrum nunquam profecisse intrinsece in statu virtutis aut meriti ; multum autem profecisset, si prius nullum habuisset meritum, et postea illud habere incepisset.

Prob. secunda pars, scilicet, Christum continuo meruisse (« Hanc conclusionem indicant Theologi cum Magistro, Alensi, Bonav., Cajet... nullum invenio Theologum qui contrarium docuerit » : Suarez, l. c., n. 4). — Ad perfectionem Christi pertinuit, ut semper mereretur, si hoc possibile esset : alioquin enim virtutes ejus fuissent aliquando otiosæ et in actu primo tantum ; atqui potuit Christus singulis momentis mereri, etiam in somno, per scientiam scilicet infusam quæ non pendet a sensibus et phantasia (ut notat Lugo, d. 27, n. 49); ergo.

Prob. tertia pars, scilicet, Christum ab instanti mortis nihil amplius meruisse (« Hæc conclusio est communis theologorum, et ita certa, ut sine temeritate in dubium revocari non possit » : Suarez, l. c., n. 5). — **1**. Ex lege divina generali tempus merendi cum hac vita finitur ; atqui Christus in hac regula generali comprehensus erat : nam 1. de exceptione non constat, et 2. Christus ipse juxta interpretationem SS. Jo. Chrys., Aug., Hieron., etc., se in hac regula distincte includit, dicendo Jo. 9. 4, « Me oportet operari.., donec dies est : venit nox quando nemo potest operari » ; ergo.

II. Postquam quis acquisivit perfectum et absolutum jus ad præmium, non est quod amplius mereatur ; atqui ex divino pacto et ordinatione factum est, ut tota Christi vita ordinaretur ad integrum jus obtinendum, quasi per modum unius meriti in morte crucis consummandi (ut constat v. g. ex Luc. 24. 26, « Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam ? » ; Philipp. 2. 8, 9, « Obediens usque ad mortem... propter quod et Deus exaltavit illum... » ; Hebr. 2. 14, « Ut per mortem destrueret... diabolum » ; Ib. 10. 12, « Unam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet ») ; ergo post mortem Christus amplius non meruit. — Suarez, l. c., n. 7.

Obs. Hîc obiter ad intelligentiam notandum est, quod distinctius postea declarabitur (ubi de satisfactione Christi : nn. 115, sqq.), singulas Christi actiones propter dignitatem personæ operantis in actu primo fuisse infiniti valoris. Meritum vero Christi in actu secundo, ad quod semper requiritur operis obla-

tio ab operante et acceptatio a præmiante, non est consummatum et completum nisi per mortem crucis. — Quando dicitur de Christo Rom. 4. 25, « Traditus est propter nostra delicta et resurrexit propter nostram justificationem », non significatur Christus post mortem meruisse : sed vel *a*) exstinctio vitæ mortalis corporeæ proponitur ut typus destructionis peccatorum nostrorum, sicut et resurrectio ejus est typus novæ vitæ justitiæ; vel *b*) resurrectio utpote complementum et confirmatio operis redemptionis (cf. 1 Cor. 15. 14, sqq.) exhibetur ut moraliter unum cum morte. — Sensu item typico dicunt Patres, sacramenta baptismi et Eucharistiæ fluxisse in aqua et sanguine ex aperto Christi latere.

89. **Propositio III.** Christus meruit per omnes actus liberos humanitatis suæ, non vero per actus divinæ naturæ.

Prob. prima pars. — Meretur homo per illos actus qui proportionem habent ad præmium supernaturale; atqui omnes actus humani Christi propter unionem hypostaticam gratissimi erant Deo et quocumque præmio supernaturali digni ; ergo. Cf. Suarez, l. c., s. 2, n. 15. — Hoc extendit Billuart, d. 19, a. 1, etiam ad actus partis sensitivæ et vegetativæ, quippe qui voluntati et dominio Christi suberant, et ad fines honestos dirigi poterant : « ita ut meruerit [Christus] non tantum per auditionem, visionem, ambulationem, gemitus, lacrimas, etc., sed etiam per motum cordis, pulsum arteriæ, nutritionem, digestionem, somnum, sitim, etc. »

Prob. secunda pars. — Ratio meriti involvit aliquam dependentiam a præmiante ; divina autem voluntas Christi nullam habet superiorem a quo dependeat.

Obs. Excipiunt theologi communiter a merito, actus illos amoris Dei, quos ex visione *beatifica* eliciebat Christus : erant enim actus necessarii, et quidem comprehensoris non viatoris ; aliter dicendum de actibus amoris divini ex scientia *infusa* elicitis.

90. **Propositio IV.** Christus meruit (1) sibi novo titulo corporis gloriam et exaltationem nominis ; (2) nobis autem omnia dona gratiæ et gloriæ ; (3) angelis vero sanctis meruit non quidem gratiam et gloriam essentialem, sed (4) dona tantum accidentalia.

Prob. prima pars (quam Suarez, d. 40, s. 3, n. 2, dicit esse sententiam omnium Theologorum cum S. Thoma post plu-

res Patrum, et proinde negari non posse citra temeritatem) ex Philipp. 2. 8-11 (ut supra, n. 87). — Alia Scripturæ loca sunt, Hebr. 2. 9, « Videmus Jesum *propter passionem* mortis gloria et honore coronatum », ubi nomen « corona », ut notat idem Suarez, satis indicat victoriam et præmium ; Is. 53. 11, « *Pro eo* quod laboravit anima ejus, videbit et saturabitur » ; Apoc. 5. 12, « Dignus est agnus qui occisus est accipere divinitatem », etc.

Obs. Probabilis etiam est sententia B. Alberti M. et aliorum, qui tenent Christum meruisse etiam gloriam *animæ* suæ, et alia dona gratiæ et scientiæ : contraria autem sententia, teste Suarez, est probabilior, quia ex jam dictis (n. 79), Christus ab initio ea dona interna videtur habuisse.

Secunda pars de fide est, v. g. ex Conc. Trid. docentis sess. 6, c. 7, justificationis nostræ causam meritoriam esse dilectissimum Dei unigenitum, Dominum nostrum Jesum Christum, « qui, quum essemus inimici, propter nimiam caritatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis justificationem meruit, et pro nobis Deo Patri satisfecit » : item can. 10, « S. q. d.,homines sine Christi justitia, per quam nobis meruit, justificari... ; a. s. ». — Hæc pars constat ex doctrina postea (nn. 112, sqq.) probanda de redemptione et satisfactione Christi : qui enim nos redemit et pro nobis satisfecit,omnia dona supernaturalia nobis meruit.

Tertia pars est sententia eorum omnium, qui cum S. Thoma contra Scotum, etc., docent redemptionem hominum esse motivum totale incarnationis (ut postea n. 107, dicetur): inde enim sequitur, gratiam et gloriam decretas fuisse angelis ante prævisionem lapsus hominis et decretum incarnationis, ac proinde independenter a meritis Christi. Cf. de Lugo, d. 27, nn. 24, 25.

Prob. quarta pars. — Christus ut caput angelorum (Coloss. 2. 10) debuit in ipsos per merita sua gratias aliquas influere ; atqui (ut jam dictum est ex sententia communiori) non influit in illos gratias essentiales ; ergo accidentales.

Obs. Fertur Origenes docuisse Christum malis angelis restaurationem ad gloriam meruisse : quæ tamen opinio contradicit tum communiori sententiæ de brevissima angelorum probatione (cf. de Deo Creat., n. 22), tum doctrinæ catholicæ de æternitate pœnarum. — Doctrina proinde Apostoli dicentis Deum per Christum omnia instaurare quæ in cœlis et quæ in terra

sunt (Ephes. 1. 10), omniaque reconciliare et pacificare sive quæ in terris sive quæ in cœlis sunt (Coloss. 1. 20), significat Christum redemptionem et gratiam hominibus qui ob Adami peccatum e cœlis exclusi erant merendo, sedesque cœlestes vacuas hominibus implendo, eo ipso quasi collegisse in unum regnum et domum (ἀνακεφαλαιωσασθαι : Ephes. 1. 10) tum homines sive Judaeos sive Gentiles, tum angelos bonos, ita « ut sit in omnibus ipse primatum tenens » (Coloss. 1. 18).

Art. 4. — DE CHRISTI LIBERTATE

91. Notatis variis libertatis distinctionibus (commentar. de Gratia, n. 41, III), de libertate *indifferentiæ* hîc inquiritur, 1. *an* Christus eam habuerit: quæ quæstio ad doctrinam Catholicam pertinet; 2. *quomodo* cum Christi impeccantia libertas hujusmodi in actibus specialibus quibusdam, nempe in operibus meritoriis et in morte pro salute hominum subeunda concilietur: et de hac quæstione libere disputant theologi. Hinc duplex paragraphus.

§ 1. *An Christus habuerit Libertatem*

92. I. Christum habuisse libertatem humanam in aliquibus saltem actibus indeterminate docet certa et catholica doctrina: quæ his argumentis ostenditur: 1. Ex Patrum doctrina Verbum assumpsit omne quod ad humanæ naturæ perfectionem pertinet, et, « quod non est assumptum, non est sanatum » ; atqui *a*) libertas pertinet ad naturalem hominis perfectionem, et *b*) libera voluntate abutendo homo præcipue peccavit, et proinde libera voluntas humana maxime sananda erat ; ergo. Franzelin, thes. 44, n. I. — 2. Jam dictum est, Christum toto vitæ tempore meruisse; atqui ad meritum, ut definitum est contra Jansenistas (prop. 3), requiritur libertas ; ergo.

II. Si nominatim de Christi libertate circa divina præcepta inquiratur, distinguendum est inter præcepta: Alia enim sunt præcepta *legis naturalis* quæ rem præcipit quia est per se necessaria ad amorem Dei, vel prohibet quia est per se contraria amori Dei (ita v. g. præceptum colendi Deum): alia præcepta *positiva* quæ reddunt materiam in qua versantur necessariam ad amorem Dei quia est præcepta, vel contrariam amori Dei quia est vetita (ita præceptum sabbati servandi). — 1. Circa

præcepta legis naturalis, non habuit quidem Christi voluntas libertatem ea violandi, imo nec potuit (ut postea, n. 99, dicetur) interius allici aut tentari ad eadem violanda: neutrum enim permittere potuit Verbum divinum in sua humanitate. Libere autem nolebat et rejiciebat Christus actus legi contrarios (v. g. adorandi creaturam), quos suggerebat extrinsecus tentator; actusque legi conformes libere et meritorie præstabat (ut dicetur paragrapho sequenti). — 2. Inter res præceptas lege divina *positiva*, solet numerari mors Christi, qua homines redemit. Utrum verum fuerit præceptum moriendi, mox videbitur. Interea dicendum est, Christum liberum fuisse in morte obeunda, nam: *a*) Ille in morte obeunda liber fuit, in cujus voluntaria potestate erat ipsa separatio animæ a corpore; atqui non tantum vulnera et verbera, sed et ipsa separatio animæ a corpore erat in Christi potestate (Hebr. 12. 2, « Proposito sibi gaudio sustinuit crucem »; Is. 53. 7, « Oblatus est quia ipse voluit »; Jo. 10. 17, 18, « Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso. Et potestatem habeo ponendi eam »); ergo Christus liber fuit in morte subeunda. — *b*) Patres idem declarant in commentariis de his textibus et alibi. Ita v. g. S. Jo. Chrys. in Hebr. 12. 2, « Licebat ei nihil pati, si voluisset, et potestatem habuit, si voluisset, crucem non adire ». Ac S. Hieron., in Is. 53. 7, « Non enim necessitate crucem sed voluntate sustinuit ». Cf. Petav., l. 9, c. 8, nn. 6, sqq. — *c*) Christus nos redemit morte sua, non quatenus fuit physica sanguinis effusio, sed quatenus fuit actio satisfactoria et meritoria; atqui ad satisfactionem et meritum requiritur libertas; ergo. Cf. Franzelin, l. c.

§ 2. *Quomodo explicanda sit Christi Libertas*

93. I. Difficultas hujus loci non est, 1. quomodo Christi libertas concilianda sit cum ipsius actuum præcognitione a Deo per omniscientiam, a prophetis per revelationem divinam, ab ipso Christo per scientiam beatificam et infusam : nam *a*) hæc difficultas non de Christi solius sed et de aliorum hominum actionibus liberis etiam valet; et *b*) præscientia ista (ut dictum est in tract. de Deo Uno, nn. 62, sqq.), non *causat* actiones liberas, sed ordine logico et in veritate objectiva supponit eas tanquam objectum suum. Cf. Franzelin, l. c., coroll. 2. — 2. Nec

quæstio est, quomodo Christi libertas *universim* concilietur cum ejus impeccantia : impeccantia enim, sicut in ipso Deo et beatis, non tollit libertatem electionis simpliciter et quatenus est perfectio, sed solum excludit imperfectionem defectibilitatis, quæ est in electione mala (Franzelin, thes. cit., n. II). — Sed 3. quæstio est specialis, quomodo humana Christi libertas in certis quibusdam actionibus (scilicet in actionibus *meritoriis*), et nominatim in morte pro salute nostra obeunda, consistere potuerit cum impeccabilitate ejus. Videtur enim Christus ligatus esse præcepto divino positivo mortem subeundi juxta Jo. 10. 17, 18, « Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam... potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc *mandatum* accepi a Patre meo ». Difficultatem sic proponit Hurter, n. 564 : « Christus in obeunda morte vel fuit liber vel non fuit liber. Si non fuit liber, mors ejus non fuit meritoria et ita corruunt præcipua theoremata de redemptione per Christum ; si vero fuit liber, potuisset ergo etiam non mori, consequenter transgredi præceptum paternum, quo mors erat ei præcepta, ideoque peccare, quod pugnat cum ejus impeccabilitate. Ergo vel neganda est Christi libertas vel impeccabilitas. » Ad solvendam hanc difficultatem (« quæ merito reputatur una ex gravissimis Theologiæ », ut ait Lugo, d. 26, n. 71), viginti fere modi a Theologis, excogitati sunt, quorum duo tantum, qui prius exponendi sunt, videntur Franzelin probabiles ; licet pluribus aliis theologis probabilior et planior videtur tertius modus quem præcipue defendit Suarez.

II. In **primo modo**, Patris mandatum antecedenter ad liberam Christi electionem non fuit strictum præceptum sed tantum Patris beneplacitum, ita ut Patri alter quoque redemptionis modus fuisset gratus, si Christus illum elegisset ; consequenter vero ad liberam Christi electionem voluntas Patris conditionata transiit in absolutam, ratum habendo modum a Christo *libere* electum. Hanc explicationem sequuntur Salmeron, Petavius, Viva, Holzclau, et plures recentiores. Rationes : 1. Quia in hypothesi contraria præcepti rigorosi voluntas Christi necessario determinata esset ad servandum illud tanquam nexum necessario cum amore Dei, et ita (quod paradoxicum est) nec verum præceptum esset, cum præceptum sit norma *liberæ* voluntatis. — 2. Quia multi Patres, cum objicerent Ariani, Christum eo ipso quod præceptum et mandatum accepisset, Patri æqualem

non esse, respondebant, « mandata hæc esse consilia æterna, quæ Pater communicat Filio non præcipiendo sed generando ». (verba S. Jo. Chrys., Theophylact., S. Cyrill., S. Basil., ac præsertim S. Anselmi citat Franzelin, l. c., pp. 442, sqq.). — 3. Quia in ipsis Scripturis vox « mandatum » non semper præceptum strictum significat. Hæc inter alia exempla tradit Franzelin : *a*) Apud Matthæum (19. 7, 8) Judæi dicunt, « Moyses *mandavit* scribere libellum repudii » ; Christus vero ait, « Moyses *permisit* vobis ». Ordine inverso apud Marcum (10. 3, 5) Judæi dicunt, « Moyses *permisit* libellum repudii scribere » ; Christus vero appellat præceptum : « Quid vobis *præcepit* Moyses?.... Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis *præceptum* istud ». — *b*) Nominatim « ipsum mandatum » quod Christus a Patre accepit (Jo. 10. 17, 18) refertur ad duo, « ponendi animam » et « iterum sumendi eam » ; resumit autem Christus animam potentia et functionibus divinæ suæ naturæ, adeoque mandatum quoad hoc non stricte sensu intelligitur; ergo mandatum ponendi animam merito explicari potest de beneplacito Patris.

III. In **altero conciliationis modo**, mors pro salute hominum Christo præcepta fuit absolute et antecedenter, sed tantum quoad rationem *genericam*. Præceptum videlicet non determinavit actus in specie (seu secundum omnia motiva ex quibus elicienda essent, et secundum omnes gradus intensionis), multo minus in individuo (seu secundum omnia adjuncta tum interna tum externa loci, temporis, etc.). Sic in hac hypothesi in Christi arbitrio fuisset, mortem subire hoc vel illo supplicii genere, in ætate tenera vel provecta, cum majori minorive affectuum intensione. Hæc, quam Suarez (d. 37, s. 3, n. 9) non improbabilem censet, est solutio Vasquez, Valentiæ, Lessii, Ysamberti et aliorum. — Neque valide objici potest, libertatem hac altera explicatione assertam versari tantum circa adjuncta, non circa substantiam actus. Omnis enim actus qui elicitur quique in concreto existit et ponitur, existit tantum per determinationem in individuo, nec potest fieri actus in genere. Qui ergo liber est circa hanc determinationem in individuo, liber est circa ipsum actum in sua substantia, ita ut per ipsum mereri possit, etiamsi actus generice spectatus non sit in ejus potestate. Imo etiamsi ipse actus, materialiter spectatus et quoad externa adjuncta, in individuo determinatus sit nec amplius vitari possit, tamen, quoad actus moralitatem, determinatio in ultima specie

adhuc pendet ex actu interno ; et ex libera voluntatis acceptatione totum opus liberum et meritorium effici potest. Sic, quamvis mors indeterminate ac in genere non sit in libera potestate hominis, martyres tamen etiam cum tormenta et mortem materialiter spectata vitare non potuissent, libere eligerunt non solum mortis adjuncta sed ipsam mortem in testimonium fidei : id quod videri quoque potest in piis hominibus qui dolores et mortem inevitabiles tolerant et acceptant cum magno merito. At Christus præterea in singulis adjunctis in quibus passionem et mortem admisit, eas admisit libere, cum vitare potuisset absque violatione mandati, quippe quod in hac altera sententia supponitur generale, non autem in individuo obligans ad mortem in his determinatis adjunctis subeundam.

IV. Priorem explicationem dicit Franzelin « probabilissimam » esse, et, saltem quoad præcepta divina positiva, lucidiorem et simpliciorem. Explicatione vero altera censet melius declarari posse Christi libertatem in iis actibus positivis quibus legis naturalis affirmantis præcepta implevit : objectum enim illius legis (puta præceptum diligendi hîc et nunc fratrem, pauperem hunc sublevandi) solet esse magis in specie et non solum generice determinatum. Attamen judicio Franzelin hæc posterior explicatio, etiam quoad Christi libertatem in morte obeunda, a priori non admodum differt. In utravis enim explicatione opus expiatorium et proinde objectum mandati paterni non fuit voluntate Patris antecedenti et absoluta determinatum *ultimo*, sed electioni relictum voluntatis liberæ Christi : in priori scilicet explicatione quoad ipsum *modum* redemptionis, in altera vero quoad *ipsos actus* in specie et in individuo *determinandos*.

V. **Tertia demum sententia**, quam late defendit Suarez (d. 37, s. 3, nn. 11, sqq.) cum Molina (in 1, qu. 14 : disp. 53, edit. Paris., p. 378) Bellarm. (de justific., l. 5, c. 11, « Tertia object. ») et quibusdam aliis, admittit Christum juxta Scripturæ sensum magis obvium, verum habuisse moriendi præceptum antecedens et ita absolute strictum, ut non potuerit (quod volebat Lugo, d. 26, n. 102) ab ipso dispensationem obtinere, aut citra peccatum omittere : sed docet simul hæc sententia, Christum liberum fuisse non tantum circa mortis inevitabilis internas dispositiones et adjuncta extrinseca, sed etiam circa ipsam mortem simpliciter obeundam ; et ad hæc concilianda

recurrunt auctores illi ad doctrinam S. Thomæ (3, qu. 47, a. 3, ad 3), ex quo Christus « in quantum homo, tradidit se ipsum voluntate a Patre *inspirata* » : aliis verbis, recurrunt ad gratiæ divinæ infallibilem efficaciam (explicatam tamen sensu Moliniano, non Bañesiano). — Advertunt videlicet, humanitatem Christi, utpote creaturam defectibilem et nullatenus (saltem directe) per unionem hypostaticam physice mutatam, per se habuisse potentiam peccandi, ac impeccabilem non fuisse nisi ex morali necessitate et in sensu composito unionis hypostaticæ, quatenus nempe fuit humanitas personæ divinæ, quæ absolute propter essentialem suam sanctitatem debebat ei providentiam et regimen ita speciale, ut in officio contineretur et nunquam ad peccatum aliquod deflectere permitteretur. Id vero totum in hac sententia præstitit Deus respectu humanitatis Christi, non aliter quam respectu aliorum hominum quos infallibiliter et efficaciter movet ad ponenda libere et meritorie opera bona determinata, et ad mala omittenda : decernendo videlicet (ut explicatur in tract. de Deo Uno, n. 61 ; de Gratia, n. 49) occasiones et auxilia illa, quæ ope scientiæ mediæ certissime sciuntur obtentura infallibiliter voluntatis liberum consensum. — Hæc explicatio, admissis principiis Molinianis, videtur commendari facilitate sua præ aliis, non tantum quoad mortem in cruce, sed quoad reliquas Christi actiones liberas universim. — Vid. Pesch, nn. 317, sqq.

CAPUT TERTIUM

De affectionibus Corporis Christi

94. **Prænotanda.** — I. Jam vidimus (n. 8), corpus humanum verum et solidum a Verbo assumptum fuisse. Vera autem potuit esse caro Christi quin humanis infirmitatibus, dolori, morti, etc. subjecta esset : imo, cum istæ infirmitates in præsenti statu pœnæ peccati sint, eas a Christo, utpote peccati cujusvis immuni, abesse debere, congruum videri posset.

II. De his defectibus in Christi corpore erraverunt errore extreme opposito Corrupticolæ et Incorrupticolæ, ex secta eutychiana Acephalorum. — Tradebant scilicet Corrupticolæ, Christum non secus ac alios homines ex necessitate naturæ habere

corpus passibile; dum Incorrupticolæ e contra duce Juliano Halicarnasseo docebant (conformius, ut videtur cum doctrina eutychiana de absorptione humanæ naturæ a divina), Christi corpus impassibile fuisse, et taliter dispositum, ut etiam ab igne ipsi applicato non necessario calefieret, etiam secluso miraculo: S. Hilarium Pictaviensem his hæreticis consensisse, falso asseruerunt aliqui. Cf. Franzelin, thes. 42, schol. 1.

III. In catholica doctrina, 1. si spectetur *jus*, debita quidem et connaturalis erat Christo, tum propter dignitatem personæ tum propter visionem beatificam, talis naturæ perfectio quæ omnem defectum impediret. Si vero 2. inquiratur de modo quo incarnatio *revera* facta sit, respondendum est distinguendo inter defectus. Alii enim sunt universales seu cuilibet naturæ humanæ *communes*, qui (ut dicit Hurter, n. 512) naturam humanam rubiginis instar consequuntur, uti mortalitas, passibilitas, etc.; alii *particulares*, qui oriuntur ex aliqua causa speciali, vel physica vel morali, cujusmodi sunt plures morbi et infirmitates. Docet porro catholica sententia, Christi humanitatem immunem fuisse a defectibus particularibus et qui aliquam indecentiam importarent, uti est corruptio: defectibus vero communibus et qui nullam importarent indecentiam et proinde post S. Jo. Damasc. (l. 3, c. 20) « passiones irreprehensibiles » (τα ἀδιαβλητα παθη, και φυσικα) dicuntur, subjectum fuisse.

IV. Utrum et quo sensu defectus hi communes Christo *naturales* fuerint, disputabant monachi aliqui tempore S. Bernardi (cf. Petav., l. 10, c. 4). Vera autem sententia affirmat hos defectus Christo naturales fuisse eo sensu, quod sponte sequebantur ex conditione naturæ et ex statu viatoris, quem voluntarie assumpsit Verbum in ordine ad hominis redemptionem. — Hæc tradit Suarez, d. 32, s. 3, nn. 3, 4: « Dico ergo *primo*: supposita dispositione naturali, in qua corpus Christi passibile formatum est, et positis etiam aliis naturalibus causis, necessitate quadam naturali patiebatur Christus hos defectus, ut famem, sitim, etc., nec poterat eos per vires naturales humanæ voluntatis impedire; et hoc modo dicitur Christus assumpsisse necessitatem subjaciendi his defectibus, et eodem sensu dicuntur necessarii. Hic est sensus S. Thomæ... in quo consentiunt Theologi... » — « Dico *secundo*: nihilominus hi defectus fuerunt Christo homini voluntarii: 1. per modum objecti voluntarie acceptati et amati, vel in ipsam et assumptione corporis passibilis, juxta illud, « Corpus

autem aptasti mihi, tunc dixi : Ecce venio » ; vel in singulis occasionibus, cum se offerebat opportunitas vel necessitas sustinendi hujusmodi defectus ; 2. per modum effectus aliquo modo procedentis ab ipsamet voluntate Christi, vel quia occasiones, et causas hujusmodi defectuum voluntarie assumebat, ut cum jejunabat, et usque ad defatigationem ambulabat ; vel quia saltem ut instrumentum Verbi poterat has passiones impedire, et nolebat. »

95. **Propositio I**. Caro Christi defectibus communibus subjecta fuit. — De fide, v. g. ex Conc. Ephes. can. 12, « Si quis non confitetur, Dei Verbum passum carne, et crucifixum carne, et mortem carne gustasse... a. s. » (Denzinger, n. 84) ; et in Conc. Chalced. docente Christum « per omnia nobis similem absque peccato » (Denzinger, n. 134).

Prob. I. Ille habet corpus communibus defectibus obnoxium, qui passus est famem, sitim, fatigationem, etc. ; atqui Scriptura docet, Christum passum esse famem (Matth. 4. 2), sitim (Jo. 19. 28), corporis defatigationem (Jo. 4. 6) : hæcque vere passus est, non specie tantum, quod esset contra fidem Scripturarum et contra veritatem redemptionis : si enim Christus non habuit corpus vere passibile, non mortuus est nec proinde resurrexit vere (1 Cor. 15. 14) ; ergo.

II. Ex Patribus græcis dicit S. Athanas. (orat. de Incarn. Verbi) de Christi corpore, « Communem cum omnibus naturam habebat ; nam humanum corpus erat ; tametsi novo miraculo ex sola Virgine procreatum est, tamen, quia mortale erat, uti alia corpora mortuum est » ; ac S. Jo. Damasc. (de fide orthod. l. 3, c. 28), « Si incorruptibile erat, non certe ejusdem nobiscum substantiæ fuit ; quin et hominum tantum opinione, ac non vere ea contigerunt, quæ contigisse Evangelistæ referunt, fames, sitis, clavi, lateris vulnus, mors ». Ex Latinis vero Tertull. (de carne Christi, c. 5), « Quid dimidias mendacio Christum ? Totus veritas fuit. Maluit, crede, nasci, quam ex aliqua parte mentiri et quidem in semetipsum ; ut carnem gestaret sine ossibus duram, sine musculis solidam, sine sanguine cruentam, sine tunica vestitam, sine fame esurientem. » Ita et S. Leo M. (serm. 22), « Impassibilis Deus non dedignatus est esse homo passibilis, et immortalis mortis legibus subjacere ». Ac S. Fulgentius (epist. 18 ad Reginum comitem), « Quocirca apparet, Christum ante passionem, imo usque ad passionem et mortem, mortale atque animale

corpus habuisse ; et pro nobis in eodem corpore veram famem, veram sitim fatigationemque sensisse ». Nec aliter S. Hilarius (de Trin., l. 3), « Natus ex Virgine, a cunis et infantia usque ad consummatum virum venerat ; per somnum, famem, sitim, lassitudinem, lacrimas hominem egerat, etiam nunc conspuendus, flagellandus, crucifigendus ».

III. Rationes congruentiæ tradit S. Thomas (3, qu. 14, a. 1) : 1. Congruum erat, ut is qui Deo pro Adæ peccato satisfacturus erat, in se reciperet istius peccati pœnas ; atqui defectus communes corporales, mors, fames, sitis, etc. erant illius peccati pœnæ. — 2. Nisi Christus carnem passibilem habuisset, humanitas ejus apparens et phantastica tantum facile crederetur. — 3. Christus non potuisset nobis patientiæ exemplum dare nisi in corpore passibili.

Dices. Ex S. Hilario (de Trin., l. 10), vulnera et ictus non magis dolorem inferebant Christo, quam bacillus aut telum aëra verberans (« Et Virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desævientis excepit ») ; atqui dolor est unus ex defectibus communibus ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Ex S. Hilario, Christus ut Deus (« Virtus ») non sensit dolorem, *conc.;* idque opere citato contra Arianos distincte urgebat ; non sensit Christus dolorem ut homo, *subd.:* non sicut nos, idest non ex necessitate aliqua aut cum perturbatione mentis, *trans.* (sic enim exponuntur aliqua S. Doctoris loca) ; non sensit vere, *nego:* contrarium enim persæpe docet S. Hilarius (vid. Sardagna, n. 129), neque erroris hac in re accusatus est a scriptoribus coævis, ut notat Franzelin, thes. 42, schol. 1 (p. 430).

96. **Propositio II**. Christi humanitas defectibus particularibus, nominatim morbis subjecta non fuit. — Contraria sententia, quæ diceret fuisse in Christo morbum aliquem, ut febrim aut morbum caducum, vocatur a Suarez (d. 32, s. 2, n. 7) « sententia temeraria, et piarum aurium offensiva ».

Prob. I. Tribuenda est Christo ea perfectio quæ in ejus humanitate inesse potuit, et cujus privatio fini, ad quem venerat, non fuisset necessaria ; atqui manifestum est, defectus ejusmodi speciales fini ad quem Christus venerat non fuisse necessarias, nec minus constat perfectionem oppositam in humanitate Christi inesse potuisse ; ergo.

II. Ex Patribus dicit S. Athanas. (orat. de Incarn. Verbi),

« Morbum morti præire indecorum erat, ne istud illius, qui in corpore erat, infirmitati adscriberetur. At non ergo esurivit? Ita sane; pro corporis proprietate esurivit; at illud propter Dominum, ad quem pertinebat, fame non interiit. » Ac postea, « Tametsi mortuus est, ut pretium pro omnibus solveret, tamen corruptionem non vidit, sed integer resurrexit, quia non alius cujusquam, sed ipsius Vitæ corpus erat ». Et S. Fulgentius (epist. 18 ad Regin. com., c. 4), « Fuit quippe in corruptione mortis, sed non in corruptione putredinis : quando caro Christi sic est mortua, ut nulla fuisset membrorum putredo... Christus ergo non vidit corruptionem,quia nullam sensit caro ejus putredinem. Hoc autem non ejusdem carnis incorruptibilitas, sed resurrectionis celeritas fecit. » Docet item S. Joann. Damasc. (de fide orth., l. 3, c. 20), « Christum omnes naturales et minime reprehensibiles passiones hominis assumpsisse.... quæ omnibus hominibus natura conveniant ».

III. Christus uti Redemptor generis humani congrue habere debuit illos tantum defectus, qui totam naturam in præsenti conditione consequuntur; atqui defectus particulares non immediate consequuntur totam naturam, sed in aliquibus hominibus oriuntur, propter causas speciales et personales, quæ in Christo non erant : scilicet vel propter intemperantiam et inordinationem moralem, vel propter defectum virtutis formativæ; ergo. Billuart, d. 14, a. 2, post S. Thom., 3, qu. 14, a. 4, corp. — Proinde non ex morbo aliquo, sed violenta morte mortuus est Christus. Quid vero futurum fuisset in alia hypothesi Christi senescentis, disputat Suarez (d. 32, s. 2, n. 8), putatque mortem senis provenientem tantum ex naturali virium defectione, non recte tribui *morbo*.

Obs. Corpus Christi habuisse *pulchritudinem* naturalem et virilem, dicitur a Suarez (l. c., n. 3) « communis sententia sanctorum », quam Medina « temere negare ausus est ». — Hæc ratio traditur ab eodem (ib., n. 4) post S. Thomam : Pulchritudo ex tribus consurgit, scilicet ex omnium membrorum integritate, ex eorundem debita proportione, ex conveniente colore nativo; atqui in Christi corpore, quod operatione divina immediate formatum est, hæc tria fuisse, omnino fatendum est; ergo.

CAPUT QUARTUM

De affectionibus Animæ et Corpori Christi communibus

97. Sub hoc titulo comprehendunt auctores fomitem peccati et passiones, utpote quæ a corporali appetitu eliciantur, et ab anima secundum vim sentiendi producantur, de quibus quæritur, utrum fuerint in Christo.

Art. 1. — AN FUERIT IN CHRISTO FOMES PECCATI

98. **Prænotandum**. — Putavit Durandus fomitem peccati esse appetitus sensitivi substantiam seu entitatem : unde dicebat eum esse in Christo et futurum esse in corporibus gloriosis (cf. Suarez, d. 34, s. 2, n. 1 ; Lugo, d. 20, n. 45). — Est autem fomes peccati appetitus ipse sensitivus *vulneratus*, seu quatenus est in homine lapso, idest sine subjectione ad rationem : unde definitur, « inclinatio appetitus sensitivi in id quod est contra rectam rationem ». In actu primo est ipse appetitus prout *proxime dispositus* ad motus inordinatos adversantes rationi, quibus videlicet illam prævenit, illi resistit, atque ad objecta illicita inclinat. In actu secundo sunt *actuales motus* appetitus sensitivi ad bona illicita, rationem antevertentes vel prævenientes. — Dicitur fomes ille peccati *ligari* quando, ipso in actu primo manente, removentur tamen speciali providentia divina occasiones objectaque omnia, ex quibus secus ad actum secundum deduceretur. *Exstingui* dicitur quando nec in ipso actu primo remanet, ita ut, præsentibus etiam objectis, rationis imperio perfecte subjiciatur appetitus sensitivus. — Cf. Holzclau, n. 402.

99. **Propositio**. Non fuit in Christo fomes peccati, neque in actu primo neque in actu secundo. — Communis et certa.

Prob. I. Illi tantum defectus Christo adscribendi sunt qui in ipso locum naturalem habent quique incarnationis fini inserviunt ; atqui 1. fomes peccati importat defectum, scilicet, appetitum inferiorem moveri contra vel præter rationis dictamen, 2. in Christo locum naturalem non habuit, est enim effectus peccati originalis, 3. nulli fini utili inserviret ; ergo.

II. Hunc defectum a Christo abesse ita docet S. Athanas. (de Incarn. adv. Apollinar.), « In natura nostra adhuc ex invento

diaboli exorta pugna perseverat... At Verbi incarnatio secundum naturam Dei facta, neutiquam capax fuit illarum rerum, quæ etiamnum hærent ex vetustate nobis inolita. » Ac S. Cyrill. Alex. (l. de recta fide ad Theodos.) dicit animam Christi, eo « quod anima esset illius, qui peccare nescit, idcirco firmum, et stabilem habere in bonis omnibus, atque immobilem statum, et peccato, quod olim exercebat in nos tyrranidem, sine comparatione validiorem ». Item ex S. Hilario (de Trin., l. 10), Christus « habet et nativitatem hominis, quia homo est ; nec est in vitiosa hominis infirmitate, quia Christus est ». Similiter S. Epiph. (in Ancor.). « Ecquis vero dicere audebit, pro eo quod carnem Salvator assumpsit, illecebra carnis abductum. Etenim Deus Verbum e cœlo a Patre progressus cum in carne degere suapte voluntate constituisset, corpus suum velut fræno quodam moderabatur, et pro voluntate sua continere ipsum ab omni carnis ordinatione poterat : atque ubi libitum erat, libere ferri permittebat ad corporeas duntaxat ejusmodi necessitates, quæ conformes essent rectæ rationi, et ipsius divinitati congruerent. » Demum dicit S. Leo M. (epist. 11), « Nihil enim carnis suæ habebat adversum, nec discordia desideriorum gignebat compugnantiam voluntatum. Sensus corporei vigebant sine lege peccati, et veritas affectionum sub moderamine deitatis, et mentis, nec tentabatur illecebris, nec cedebat injuriis. » — Concilium quoque Constantinop. II, can. 12, damnavit eos qui cum Theodoro Mopsuesteno dicerent Christum « passionibus animæ et concupiscentiis carnis molestatum » (Denzinger, n. 183).

III. Christus omnium suarum potentiarum perfectum dominium habuit, et semper fuit in actuali usu rationis ; atqui in Christo ita constituto fomes peccati repugnaret : nihil enim aliud esset quam Christum permittere potentias suas sensitivas inclinari seu proxime disponi ad prava et illicita ; ergo in Christo fomes peccati prorsus exstinctus est.

Coroll. — Hinc Christus (ut notat Franzelin, thes. 42, schol., annot.) non ab intrinseco, sed solum suggestione extrinseca tentari potuit : et quamvis diabolus (Matth. 4) non posset proponere objectum illicitum, quin in Christi anima aliqua ejus esset cogitatio seu apprehensio, hæc tamen apprehensio non inclinabat seu alliciebat ad peccatum, sed illector erat solus diabolus. « Tentari ergo per suggestionem potuit [Christus] ; sed ejus mentem peccati delectatio non momordit. Atque ideo omnis

diabolica illa tentatio foris non intus fuit. » S. Greg. M. (Hom. 16 in Evang.). Ita et S. Jo. Damasc. (l. 3, c. 20), « Malus dæmon extrinsecus ingruebat, non per cogitationes... Dominus autem incursionem istam repulit, ac fumi instar dissolvit. »

Art. 2. — An fuerint in Christo passiones

100. **Prænotanda.** — Passio est motus appetitus sensitivi ex apprehensione boni vel mali cum aliqua mutatione non naturali seu abnormi corporis, cujusmodi est v. g. pallor vel tremor quem quis ex timore experitur (vid. S. Thom., 1. 2, qu. 22, a. 3, corp.). Passiones enim dicuntur (ut notat Lugo, d. 22, n. 1), « quia causant commotionem vel passionem in corpore, ut iracundia, timor, etc. ». — Undecim sunt passiones, quarum sex ad appetitum concupiscibilem pertinent, nempe, amor et odium, desiderium et fuga, gaudium et tristitia; quinque vero ad appetitum irascibilem, nimirum, spes, desperatio, audacia, timor et ira. Cf. S. Thom., l. c., qu. 23, præsertim a. 4.

101. **Propositio.** Revera fuerunt in Christo passiones, nostris quidem quoad substantiam similes, dissimiles vero quoad modum.

Prob. prima pars (« fidei dogma est »: Lugo, l. c., n. 2). — **I.** Scriptura tribuit Christo tristitiam (Matth. 26. 37), iram (Marc. 3. 5), timorem (Marc. 14. 33), dolorem (Is. 53. 4); atqui tristitia, ira, timor, dolor, sunt passiones; ergo.

II. Hanc veritatem declarant Patres, v. g. S. Jo. Chrys. (hom. 67 in Jo.), ex quo Christi oratio (Jo. 12. 27), « Pater salvifica me ex hac hora », « multum humanæ affectionis indicat, et naturam mori detrectantem, ac præsentis vitæ retinentem. Quare ostendebat, non se ab humanis esse affectionibus immunem. » Ac S. Cyrill. Alex. (lib. 24 Thesaur.), « Quia mortale et corruptibile corpus accepit et talibus affectionibus [tristitiæ, timoris, mœroris] obnoxium, necessario una cum carne carnis ipsius affectiones proprias reputat; et cum hæc illa sustinet, sustinere et ipse dicitur ». Item S. Fulgentius (ad Trasimund., l. 3, c. 16), « Igitur quia totum hominem Deus ille suscepit, ideo totius hominis in se passiones in veritate monstravit : et animam quidem rationalem habens, quidquid fuit infirmitatis animæ, sine peccato suscepit, et pertulit ; ut dum humanæ animæ passiones in anima quam accepit, vinceret, nostras quoque animas ab infirmitatibus liberaret ».

III. Omnes naturæ humanæ affectiones communes tribuendæ sunt Christo, iis tantum exceptis quæ vel unioni hypostaticæ vel incarnationis fini repugnent; atqui passiones sunt hominibus in quocumque statu naturales, sunt (saltem plures) irreprehensibiles, ac demum officio Redemptoris optime inserviunt (cf. Hebr. 2. 10, 17, 18, « Decebat enim... auctorem salutis eorum per passionem consummare... Unde debuit per omnia fratribus similari... »); ergo. — Negat Le Grand, d. 9, a. 4, fuisse in Christo desperationem, utpote semper deordinatam.

Secunda pars sequitur ex veritate humanæ naturæ a Verbo assumptæ.

Prob. tertia pars (« Communis sententia non solum theologorum sed etiam sanctorum Patrum » : Suarez, d. 34, s. 1, n. 3). — **I**. Ita docet Joannes IV Rom. Pontif. (in defensione Honorii), « In dispensatione sanctæ carnis suæ duas nunquam habuit contrarias voluntates; nec repugnavit voluntati mentis ejus voluntas carnis ipsius ». Et S. Aug. (de civ. Dei, l. 14, c. 9), « Neque enim in quo verum erat hominis corpus, et verus hominis animus, falsus erat humanus affectus... Verum ille hos motus, certe dispensationis gratia, ita cum voluit, suscepit animo humano, ut cum voluit factus est homo. » Item S. Jo. Damasc. (l. 3, c. 20), « Naturales affectiones nostræ secundum naturam, et supra naturam erant in Christo. Quippe secundum naturam in ipso movebantur, quando carni permittebat quæ ejus sunt propria perpeti. Supra naturam autem, quoniam quæ naturalia sunt, voluntatem minime præveniebant in Christo Domino, Nihil enim in eo expressum necessitate cernitur; sed omnia spontanea. »

II. Si passiones in Christo non essent nostris quoad modum dissimiles, appetitus inferiores in ipso moverent contravel præter intellectus et voluntatis consensum; atqui hunc defectum, 1. non oportuit ex aliqua necessitate in Christo esse (quippe qui ex peccato originali oritur), nec 2. decuit voluntarie assumi (cum nec ad fidem incarnationis nec ad nostram utilitatem conduceret); ergo. — Notat vero S. Thomas (3, qu. 15, a. 4), passiones Christi fuisse nostris dissimiles, 1. quantum ad objectum, quum in illicita nunquam tenderent; 2. quantum ad principium, quum judicium rationis nunquam prævenirent; 3. quantum ad effectum, quum judicium rationis nunquam perturbarent.

Obs. (ex Lugo, l. c., n. 14). — « Dubitari solet, an *dicendæ*

sint simpliciter in Christo fuisse *passiones*. Nam Hieronymus... appellat illas *propassiones;* quem loquendi modum sequitur S. Thomas... Alii tamen Patres simpliciter eas dicunt passiones...; quare eam appellationem simpliciter amplectitur Vasquez cum aliis... Et quidem in Latino et proprio sermone non videtur esse periculum. In vulgari tamen non uterer illo loquendi modo, maxime apud plebem, apud quam passiones appellari solent affectus immortificati et immoderati, sicut e contra homines spirituales dici solent esse absque passionibus, eo quod habeant illas mortificatas, et temperatas. » — Cf. Franzelin, thes. 42, schol. 1, annot.

PARS ALTERA

DE REDEMPTIONIS OPERE

102. Redemptio est servi restitutio in pristinam libertatem per pretii solutionem. Cum vero lapsi generis humani servitus subjectio fuerit sub *peccato* ejusque pœna multiplici ac sub diabolo vindictæ divinæ exsecutore: pretium quod ad hominis redemptionem Deo solvendum erat fuit utique *satisfactionis* exhibitio. Præmissa ergo explicatione aliqua satisfactionis, inquirendum est, 1. utrum et quatenus redemptio hominis fuerit finis incarnationis; 2. utrum ad hanc redemptionem necessaria fuerit incarnatio; 3. utrum Christus Verbum incarnatum vere satisfecerit hominemque redemerit; 4. utrum hoc præstiterit perfecte et plene; deinde 5. agendum est de medio seu munere quo Christus satisfecit, idest de sacerdotio et sacrificio ejus; ac demum 6. declaranda sunt munera et nomina alia titulo Redemptoris et Sacerdotis annexa.

PRÆNOTIONES

103. I. Distinguitur satisfactio late et stricte dicta. Prior est damni aut injuriæ cujuslibet reparatio, seu solutio cujusvis debiti (pecuniæ, famæ, honoris, etc.). Satisfactio autem proprie dicta est reparatio injuriæ, seu redditio honoris ablati. — Jam plane liquet, Deo, quippe qui essentialiter et infinite perfectus est gaudetque bono, gloria et beatitudine intrinsecis quæ nec augeri nec minui possint, nullum *damnum* fieri posse : est enim damnum privatio boni debiti, quod illius cujus est bonum melius esse constituit. Attamen per peccatum vere fit Deo offensa et *injuria*, læsio nempe juris illius stricti quod velut principium

et finis omnium habet Deus, ut quælibet rationalis creatura reddat ipsi honorem et gloriam extrinsecam, excellentiam ipsius supremam tum theoretice tum practice agnoscendo. Satisfactio ergo in præsenti materia non pro damni sed *pro injuriæ reparatione* stricte sumitur.

II. Satisfactio porro proprie dicta est vel *congrua*, cujus scilicet valor non adæquat gravitatem offensæ; vel *condigna*, cujus valor gravitatem offensæ perfecte adæquat. — 1. *Valor* nempe est dignitas moralis ac proportio operis et obsequii cum injuria illata; et derivatur *a*) formaliter ex dignitate personæ satisfacientis, *b*) etiam ex opere et re ipsa quæ ad satisfactionem offertur. — 2. *Gravitas* autem offensæ *a*) formalis desumitur ex dignitate personæ læsæ, vel ex distantia inter lædentem et læsum; *b*) gravitas quasi materialis pendet ex atrocitate facti, quo injuria infertur. Ex priori ratione peccatum quodvis mortale est in ordine supremo injuriæ, ultra quem alius nullus esse potest, et ad quem nullus alius ordo injuriarum potest habere proportionem aliquam; unde, ut ait S. Thom.(3, qu. 1, a. 2, ad 2), « peccatum habet quamdam *infinitatem* », non quidem ratione entis, sed in genere morum. Ex altera ratione sunt diversi gradus peccatorum.

III. Adhuc distinguitur satisfactio condigna in *condignam simpliciter* et *rigorosam*. — 1. Satisfactio condigna simpliciter ea est in cujus acceptatione liberalitas aliqua intercedit. Ita v. g. in justorum operibus satisfactoriis : quamvis in operibus insit dignitas et valor ut pœna remittatur; tamen, quia justi a Deo habent tum ut per gratiam habitualem sint grati et habiles ad satisfaciendum, tum ut per gratiam actualem opus bonum incipiant et perficiant, hinc satisfactio eorum est secundum justitiam simpliciter condignam. — 2. In satisfactione autem ex rigore justitiæ nulla intercedit liberalitas. Cf. Franzelin, thes. 47, n. II.

IV. Conditiones ad condignitatem perfectam requisitæ exprimuntur in solita satisfactionis condignæ definitione, « Redditio voluntaria honoris æquivalentis, ex propriis et alias indebitis, ad compensandam injuriam alteri illatam ». De quibusdam aliis conditionibus, v. g. utrum satisfactio fieri debeat ab ipso debitore personaliter, disputatur.

Dicitur 1. « Redditio » : in quo convenit satisfactio cum aliis justitiæ actibus, et distinguitur a mera donatione gratuita. —

2. « Voluntaria » : est enim *a*) (generali ratione) actus virtutis, qui liber esse debet ; *b*) (speciali ratione) est redditio honoris, quæ requirit submissionem voluntariam : hac particula distinguitur satisfactio a satispassione. — 3. « Honoris æquivalentis » : est enim satisfactio actus justitiæ commutativæ, quæ exigit non meram æqualitatem geometricam (seu ad debitoris facultatem proportionatam : cujusmodi esset satisfactio congrua), sed arithmeticam,qua tantum honoris redditur, quantum fuit ablatum. — 4. « Ex propriis » : reddere enim alteri quis potest id tantum, cujus ipse dominium habet : alioquin haberetur vel nova injustitia (si scilicet res sit tertiæ personæ), vel mera condonatio (si scilicet sit ipsius creditoris). — Cum hic consideretur tantum reparatio honoris, hæc conditio in præsenti significat, actum satisfactorium debere esse sub libero satisfacientis dominio, seu esse liberum et voluntarium.— 5. « Ex aliis indebitis » : significatio hujus conditionis, quam de cetero aliqui rejiciunt, per se patet. — 6. « Ad compensandam injuriam » : hac particula distinguitur satisfactio tum a restitutione, quæ damni reparationem spectat : tum a merito, quo alteri quidem honor redditur, non autem præcise ad debitum vel offensam reparandam, sed ad præmium consequendum. — Vid. Franzelin, sect. 4, prænotiones (pp. 474, sqq.).

QUÆSTIO PRIMA

UTRUM REDEMPTIO HOMINIS FINIS FUERIT INCARNATIONIS

104. Licet Deus propria sua bonitate et ob suam gloriam moveatur ad se communicandum creaturis, tamen inter objecta creata quædam ordinat ad alia tanquam ad finem proximum. Illud autem ad quod Deus aliud ordinat ut ad finem proximum, dicitur motivum. Quare hîc quæritur quodnam sit illud bonum, ad quod Deus in sua intentione ordinavit incarnationem tanquam ad finem proximum, ita ut Deus incarnationem proxime propter illud voluerit. — De hac re duplex præcipue est disputatio : 1. utrum redemptio hominis fuerit finis, saltem partialis, incarnationis, 2. utrum fuerit finis ejus totalis et adæquatus. Hinc duplex caput.

CAPUT PRIMUM

Utrum Redemptio fuerit Finis saltem Partialis Incarnationis

105. **Prænotandum.** — De hac re erraverunt præcipue Pelagiani, Abælardus et Sociniani. — 1. Pelagiani, negantes peccatum originale et necessitatem gratiæ Christi ad salutem consequendam, docuerunt Christum datum esse hominibus duntaxat in exemplum, doctorem et legislatorem, non ut Redemptorem proprie dictum. — 2. Abælardus quoque, teste S. Bernardo, quamvis agnosceret peccatum originale, negavit tamen incarnatum esse Verbum ad homines a peccato liberandos. — 3. Ita et Socinus, cum pluribus recentioribus, juxta quos, « constituit Deus Jesum, filium Mariæ et merum hominem, suum legatum ac nuntium, per quem veritatem doceret homines». Cf. Franzelin, thes. 51.

106. **Propositio.** Incarnatio facta est ad liberandum hominem a peccato. — De fide ex Conc. Nic. I, « Qui propter nos

homines et propter nostram salutem descendit de cœlis, et incarnatus ».

Prob. Quod Scriptura passim simpliciter et sine addito affirmat, ab omnibus admittendum est ; atqui Scriptura de fine et motivo incarnationis loquens, simpliciter et sine addito affirmat, Christum venisse ad peccatum delendum ; ergo.

Prob. Min. ex diversis locis v. g. 1 Tim. 1. 15, « Fidelis sermo et omni acceptione dignus : quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere » ; Rom. 3. 25, « Quem proposuit Deus propitiationem per fidem... propter remissionem præcedentium delictorum » ; 1 Jo. 3. 5, « Scitis quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret ».

Scholion : Ad quæ peccata delenda venerit Christus. — I. Christum venisse propter peccatum tum originale tum actuale, constat 1. ex Scriptura, quæ omnino generaliter loquitur, v. g. Tit. 2. 14, « Dedit semetipsum pro nobis ut nos redimeret ab omni iniquitate » ; 1 Jo. 1. 7, « Sanguis Jesu Christi emundat nos ab omni peccato » ; Ib. 3. 8, « In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli ». — 2. Ostenditur ratione theologica : Christus venit ad tollenda omnia impedimenta vitæ æternæ : nam venit ut perfectus redemptor et salvator, qui nos ad vitam æternam perduceret, ut ipse testatur Jo. 10. 10, « Veni ut vitam habeant et abundantius habeant » ; atqui peccatum originale et peccata actualia seu personalia sunt impedimenta vitæ æternæ ; ergo.

II. Christum tamen venisse principaliter propter peccatum originale, his rationibus suadet Holzclau, n. 358 : 1. Principaliter incarnatum est Verbum, ne totum periret genus humanum ; sed posito solo peccato originali, adhuc periret genus humanum. — 2. Apostolus (1 Cor. 11. 23, et alibi) Christum ut Redemptorem totius naturæ humanæ opponit Adamo, ut totius naturæ corruptori ; atqui Adam totam naturam corrupit per peccatum originale ; ergo Christus Redemptor præcipue fuit per ejusdem peccati deletionem. — Utrum incarnatio facta fuisset, si, Adamo non peccante peccassent ejus posteri, omnino incertum est.

CAPUT SECUNDUM

Utrum Redemptio fuerit Finis Totalis Incarnationis

107. **Prænotanda**. — I. Non quæritur hic, quodnam motivum Deus habere potuerit decernendi incarnationem, nec quodnam habuisset, si præsens non haberet : nam cum nihil sit de ea re revelatum, disputatio esset satis inutilis. Sed quæritur quodnam decretum et motivum Deus reipsa habuerit circa incarnationem, quantum cognosci potest ex revelatione certa, vel saltem probabiliori : seu, ut loquitur Holzclau, n. 359, quæritur, an remedium peccati fuerit incarnandi Verbi motivum adæquatum et unicum, sive *sine quo non*, ita ut Christus in præsenti ordine non venisset, si homo non peccasset.

II. Triplicem sententiam distinguunt aliqui (v. g. Antoine, Billuart, Billot). — 1. Prima est Scoti asserentis motivum decernendi incarnationem quoad substantiam fuisse ipsius incarnationis excellentiam independenter a peccato; redemptionem vero a peccato fuisse rationem decernendi aliquas incarnationis circumstantias, nempe ut Verbum assumeret carnem passibilem et mortalem : ita ut Verbum vi præsentis decreti assumpsisset humanitatem, non tamen passibilem, si homo non peccasset. — 2. Secunda eaque longe communior est sententia S. Thomæ dicentis redemptionem hominum fuisse motivum decernendi incarnationem etiam quoad substantiam, ita ut Verbum vi præsentis decreti incarnatum non fuisset, si homo non peccasset. — 3. Tertia, quæ est Suarezii (d. 5, s. 4, n. 4), docet duplex fuisse motivum totale decernendi incarnationem, nempe, et propriam illius excellentiam abstrahendo a carne passibili vel impassibili, et redemptionem a peccato : ita ut incarnatio volita sit prius sui gratia et ante prævisionem peccati, abstrahendo a circumstantiis; deinde iterum post prævisionem peccati et ex affectu redimendi homines, determinando carnem passibilem. — Pro sententia Scoti, ad quam constat sententiam Suarez approximare, citantur Alexander Halensis, B. Albertus M., Catharinus, S. Franciscus Salesius : pro sententia vero S. Thomæ, S. Bonaventura, Dionysius Carthusianus, Cajetanus, Valen-

tia, Petavius, Lessius, Molina, Antoine, Billuart, Le Grand, Holzclau, etc. — Franzelin breviter tantum quæstionis meminit, thes. 41, fin.

108. **Propositio**. Verbum divinum vi præsentis decreti, non fuisset incarnatum, si homo non peccasset.

Prob. I. Argumento S. Thomæ (3, qu. 1, a. 3), Petavii (l. 2, c. 17, n. 7), etc. — De iis quæ pendent unice ex libero Dei arbitrio, nihil est asserendum, nisi quod Deus revelavit; atqui tale quid est incarnatio, et præter redemptionem hominis, nullibi revelatum est motivum aliud, propter quod Deus decreverit simpliciter et quoad substantiam incarnationem; ergo.

Minor constat ex Scriptura, quæ 1. Solius hujus motivi mentionem facit, uti in locis jam (cap. præc.) citatis; et 2. alibi videtur omnem aliam Christi adventus causam excludere : ita Jo. 3. 17, « Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum »; item Matth. 9. 13, « Non enim veni vocare justos, sed peccatores »; et 1 Jo. 3. 8, « *In hoc* apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli » : si *in hoc* apparuit, ergo hoc fine sublato, non apparuisset.

II. Ex Patribus dicit S. Irenæus (l. 5, c. 14), « Si non haberet caro salvari nequaquam Verbum caro factum esset »; ac S. Jo. Chrys. (hom. 5 in epist. ad Hebr.), « Non... est alia dispensationis [incarnationis] causa, quam hæc sola [scilicet clementia] ». Similiter S. Cyrill. Alex., ad quem provocant adversarii, dicit (dialog. 5 de Trin.) de Filio Dei, « Si non peccassemus, neque factus esset nobis similis »; et iterum (in Jo., l. 2, c. 3), « Quoniam primus Adam libertate sua non bonum ut debuit, sed malum ut diximus, elegit... de cœlo nobis secundum Adam misericordia misit »; ac (thesaur., l. 5, c. 8), « Sciebat enim mortales nos futuros propter peccatum, ac ideo ex misericordia sua ante sæcula constituit, ut Verbum suum homo et initium viarum et fundamentum fieret, renovaretque hominem in se ipso ». Ita et S. Aug. (serm. 8 de Verbis Apost.), « Si homo non periisset, Filius hominis non venisset ». Alia loca exhibet Petav., l. c., nn. 8, sqq.

Dices 1. Vocatur Christus in Scriptura *a*) caput non tantum hominum sed et angelorum (Coloss. 2. 10), *b*) « primogenitus omnis creaturæ » (Ib. 1. 15), *c*) finis « propter quem omnia » (Hebr. 2. 10), ac de ipso quoque *d*) intelligitur illud Prov. 8.

22, « Dominus possedit me in initio viarum suarum »; atqui hæc omnia ostendunt ipsum non quidem actu exstitisse, sed prædestinatum fuisse, ante omnes alias creaturas; ergo incarnatio decreta fuit independenter a lapsu hominis.

Resp. *Dist. Maj.* Hæc dicta sunt de Christo materialiter spectato, idest de Verbo divino secundum divinam naturam, *conc.;* de Christo formaliter spectato, seu de Verbo qua incarnato, *nego*, juxta plurium interpretationem. Sed hoc omisso,

Dist. Min. per singula. — Ad *a*) Supposito decreto unionis hypostaticæ, Christus caput est non tantum hominum lapsorum quibus universam gratiam meretur, sed et angelorum, tum ratione dignitatis personæ tum ratione gratiarum accidentalium quas ipsis influit, *conc.;* antecedenter ad lapsum hominis, incarnatio decreta fuit ut causa meritoria justificationis angelorum, *nego.* — Ad *b*) Dicitur Christus primogenitus ratione excellentiæ et dignitatis, qua ratione idem nomen adhibetur de Israel (Exod. 4. 22), de David (Ps. 88. 28), de Ephraim (Jerem. 31. 9), *conc.;* ratione vel temporis vel prædestinationis, *nego.* — Ad *c*) Christus est finis propter quem omnia, supposito præsenti ordine, *transeat* (juxta dicta); haud supposito hominis lapsu, *nego.* — Ad *d*) Supposita incarnatione, Christus est initium in ordine dignitatis et excellentiæ, *transeat* (sicut propter destinationem supernaturalem Christiani dicuntur Jac. 1. 18, « initium creaturæ Dei », imo et Behemoth Job. 40. 14, propter magnitudinem corporalem, « principium viarum Dei »); est prædestinatus ante prævisum peccatum hominis, *nego.*

Dices 2. Si nonnisi propter hominem Deus decrevit incarnationem, *a*) ordinasset perfectius ad minus perfectum (« Si propter nos Filius factus est, primi nos erimus apud Deum », ait S. Cyrill. Alex. Thes., l. 15, c. 3), *b*) incarnatio esset bonum per peccatum occasionatum, et ideo *c*) humanitas Christi gaudere potuisset de peccato Adæ; atqui hæc repugnant dignitati tum Verbi incarnati tum ipsius Dei, qui « universa propter semetipsum operatus est » (Prov. 16. 4); ergo decreta est incarnatio independenter a peccato hominis.

Resp. *Dist. Maj. per singula.* — Ad *a*) Perfectius, quod dilectum est quoque propter excellentiam propriam intrinsecam, ordinasset Deus propter motivum ultimum gloriæ divinæ, ad finem intermedium redemptionis humanæ, *conc.;* ordinasset Christum ut instrumentum inanimatum, aut ut merum medium,

ad hominis redemptionem tanquam ad finem ultimum (id quod rejiciebat S. Cyrill. in Arianis), *nego.* — Ab *b*) Incarnatio de facto non est *volita* nisi occasione peccati, *conc.*; non fuit *volibilis* nisi occasione peccati, sicut v. g. virtus pœnitentiæ, *nego.* — Ad *c*) Humanitas Christi gaudere potuit de bonis quæ occasione peccati operata est misericordia divina, quo sensu canit Ecclesia (in benedict. cerei pasch.), « O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem », *conc.*; gaudere potuit de ipso peccato, *nego.*

Nego proinde Min. Finis enim ultimus redemptionis humanæ est gloria Dei; neque magis repugnat Deum incarnationem in qua decernenda prorsus liber fuit, ad gloriam suam in humana redemptione promovendam primario ordinare, quam repugnat ipsum propter eandem gloriam, jam existentes angelos, licet natura superiores, ad hominum custodiam deputare; neque ideo Christus infra nos deprimitur, sed e contra : « omnia enim vestra sunt : vos autem Christi : Christus autem Dei » (1 Cor. 3. 22, 23).

Obs. Loca quædam obscuriora S. Cyrilli Alex. (v. g. Thesaur., l. 5, c. 8, « Præfundatur igitur ante nos Christus », « ordine divino benedictio maledictionem antecessit », « ut si prævaricatione caderemus, in ipso rursus renovaremus ») in contextu important tantum, incarnationem in providentia divina et cum *certa* futuri lapsus cognitione præparatam fuisse, et quidem instar *remedii*, antequam peccatum actu commissum fuisset. Vid. Petav., l. 2, c. 17, n. 10; Stentrup, Soteriol., thes. 2, pp. 18, sqq. (1).

(1) De hac controversia Faber (« The Blessed Sacrament », pp. 429, sqq. : ubi sententiæ Scoti favet), perpensis utriusque partis argumentis, ait, « But in truth the range of our vision in such matters is very limited, and reasons are often so evenly balanced, that not unfrequently a peculiar devotional bent is left to decide a question on which the understanding alone would be undecided... »

QUÆSTIO SECUNDA

UTRUM NECESSARIA FUERIT INCARNATIO

109. **Prænotanda.** — I. Necessarium potest aliquid esse vel absolute et antecedenter, vel hypothetice. — 1. Necessarium absolute et antecedenter, est illud quod ante omnem hypothesim et in quacumque hypothesi aliter se habere nequit. — 2. Necessarium hypothetice illud est quod facta aliqua hypothesi aliter se habere nequit.

II. Jam inquirendum est, utrum incarnatio dicenda sit necessaria vel antecedenter et absolute vel hypothetice : notandum autem est, nomen *incarnationis* in hac quæstione sumi ab auctoribus latiori sensu, nempe pro assumptione naturæ intellectivæ creatæ, sive humanæ sive angelicæ, facta a quacumque persona divina, non autem stricte pro unione Verbi cum natura humana, qualis reipsa facta est.

III. Quædam videntur certa. — 1. Incarnatio non fuit absolute et antecedenter necessaria. — Ratio : Deus in operibus ad extra liber est ; atqui incarnatio est opus ad extra ; ergo. — Wickleffus, cui aliquatenus consentiunt Leibnitzius, Wolf, Clark, contrarium docuit, asserens Deum non magis potuisse abstinere ab incarnatione quam a generatione Verbi.

2. Incarnationem non fuisse necessariam in hypothesi creationis mundi, certum est contra Raymundum Lullum, quem recentius secutus est Malebranchius, dicens Deum fuisse liberum mundum creare vel non, sed ex hypothesi quod creet, debuisse creare mundum perfectissimum, qui incarnationem includeret. — Rationes contra Malebranchii sententiam : *a*) Exhibetur incarnatio in Scriptura et a Patribus ut opus eximium amoris et misericordiæ erga homines ; atqui tale non esset, si necessario includeretur in creatione. — *b*) Opus supernaturale, non habet necessariam connexionem cum rerum naturalium universitate ; atqui incarnatio omnibus fatentibus est opus supernaturale. —

c) Sententia Malebranchii nititur fundamento falso, scilicet Optimismo.

3. Incarnatio non fuit necessaria in hypothesi peccati hominis. — Rationes : a) Reparatio hominis tribuitur a Scriptura et Patribus bonitati et misericordiæ divinæ; atqui nulla esset ratio misericordiæ et bonitatis si ista reparatio esset simpliciter necessaria. — b) Non magis debuit Deus reparare hominem lapsum quam Angelos peccantes; atqui Angelos non reparavit.

4. Incarnationem non fuisse necessariam in hypothesi reparationis generis humani, dicitur a Greg. de Valentia certissima et communissima omnium theologorum post S. Thomam : imo adeo certa theologis videtur, ut juxta Suarez « negari non possit sine temeritate et incommodo fidei », et juxta Lugo contraria sententia (quæ tamen tribuitur S. Athanasio, S. Anselmo, et Richardo Victorino) ad errorem accedat, « nec desunt, (ait Le Grand, d. 5, c. 4), qui adhuc gravioribus censuris hîc utantur ». — Ratio desumitur ex omnipotentia divina : Nihil enim divinæ potentiæ negandum est quod manifestam repugnantiam non involvat; atqui nullomodo repugnare videtur, ut Deus vel gratis peccatum hominis condonet, vel satisfactionem qualemcumque accipiat. Cf. S. Thom., 3, qu. 1, a. 2 ; qu. 46, a. 2. — Patres (v. g. SS. Athanas., Aug., Greg. Naz., Cyrill. Alex., etc.) citat Petav., l. 2, c. 13, nn. 6, sqq.

IV. Proinde quæstio est, utrum in hypothesi, quod Deus voluerit hominem reparare per satisfactionem adæquatam, seu veram redemptionem, necessaria fuerit incarnatio; et hæc quæstio ad alteram iterum se resolvit : « an ulla creatura pura (quæ scilicet non sit Deo hypostatice unita) possit pro peccato satisfacere ». — Creaturam nullam posse sine auxilio gratiæ veri nominis satisfactionem exhibere : posse vero auxilio gratiæ saltem *congrue* satisfacere, fatentur omnes Catholici ; utrum autem *condigne* possit, disputatur. — 1. Scotistæ dicunt omnem quamcumque satisfactionem quæ fieri possit, æqualem et sufficientem esse tantum ab extrinseco et ex Dei acceptatione, non autem ex proprio ipsius valore intrinseco, idque tenent, ut postea videbitur, etiam de vera Christi satisfactione : in hac ergo Scotistarum sententia incarnatio necessaria non fuit ad hominis redemptionem aut ad veram peccati satisfactionem, cum Deus æque acceptare potuisset puræ creaturæ satisfactionem, etsi convenientior fuerit satisfactio per personam divinam. —

2. Alii theologi communiter cum S. Thoma docent (quod postea ostendetur), satisfactionem Christi fuisse in actu primo, independenter a divina acceptatione, valoris infiniti ab intrinseco, adeoque fuisse non tantum condignam, sed ex justitia, imo ut communius tenetur, ex rigore seu perfectione justitiæ; et hi theologi affirmant, ad perfectam satisfactionem et redemptionem necessariam fuisse incarnationem : aliis verbis, nullam creaturam puram potuisse condigne satisfacere ad normam perfectæ justitiæ pro peccato mortali proprio aut alieno. Hinc,

110. **Propositio.** Nulla pura creatura potest pro suo vel alieno peccato mortali condigne et perfecte satisfacere (1).

Prob. I. Patres doctrinam hanc sæpius declarant ex verbis Ps. 48. 8, « Frater non redimit, redimet homo ». Ita S. Basilius, « Ne igitur fratrem quæras, qui redimat, sed eum qui naturam suam superat ; neque merum hominem, sed hominem Deum Jesum Christum, qui et solus potest dare propitiationem Deo pro omnibus nobis ». Sic et S. Ambrosius, « Solus redemptor eligitur, qui peccato veteri obnoxius esse non possit ». Ita etiam S. Rufinus (epist. 4 ad Severum), « Quos frater non redemerat, hoc est propheta, seu legislator, qui homo tantum erat, hos homo redimit, qui et Deus erat... Hujus enim modi homo solus prævalere potuit adversus sententiam mortis. » — Dicit S. Athanas. (lib. de Incarn. Verbi), « Cum Verbum sit Patris, et supra omnes, ex consequenti solus instaurare poterat universa, et pro omnibus pati : atque idoneus erat, qui pro omnibus apud Patrem intercederet ». Ac S. Dorotheus (in Doctrina prima), « Desperata salute generis humani, bonum ac benignum Deum unigenitum suum misisse filium. Quippe solius erat Dei mederi, ac malum illud vincere. » Huc quoque spectant loca supra citata (n. 16, IV) S. Hilarii (in Matth. 16), et S. Augustini (serm. 176 de Temp.).

II. Satisfactio pro peccato mortali ut sit condigna, debet esse infiniti valoris, quæ scilicet infinitam offensæ gravitatem per-

(1) Pro peccato proprio *veniali* posse absolute loquendo merum hominem justum condigne satisfacere, docet sententia quam Lugo (d. 5, n. 128) communem censet. Etenim 1. peccatum illud (cum non sit negatio aut contemptus Dei ut finis ultimi, et præcipue ex infirmitate oriatur) nullam malitiæ infinitatem habet : ac deinde 2. si pro tali peccato homo justus non posset de condigno satisfacere, posset Deus *citra injustitiam* negare ipsi gloriam cœlestem, et sic inutilis evaderet potestas, quam certe habet justus vere merendi beatitudinem.

fecte adæquet ; atqui ipso nomine nulla creatura pura satisfactionis hujusmodi capax est ; ergo nulla creatura pura condignam satisfactionem pro peccato mortali Deo exhibere potest.

III. Satisfactio et injuriæ illatæ compensatio perfecta non est, quæ fundatur in favore et liberalitate personæ læsæ ; atqui satisfactio pro peccato a creatura ulla, etiam ab angelo, facta, fundatur in favore et liberalitate divina ; ergo nulla creatura pura potest condigne pro peccato mortali satisfacere.

Prob. Min. Ad perfectam satisfactionem conditio necessaria est, ut mediator sit gratus personæ offensæ ; atqui creatura pura quævis, propter essentialem suam defectibilitatem, a sola liberalitate et gratia divina habet, ut a peccato immunis et Deo grata sit et servetur ; ergo satisfactio ejus in favore Dei fundatur. — Dicit Petavius, l. 2, c. 14, hanc fuisse « vulgatam Patrum rationem » : cf. ib., c. 12, nn. 6, sqq. : Stentrup, thes. 6. Utrumque argumentum attingit S. Thomas, 3, qu. 1, a. 2, ad 2.

Dices. Qui Deo potest totum reddere quod per peccatum abstulit potest condigne satisfacere ; atqui homo purus per perfectæ contritionis seu caritatis actum reddit Deo totum quod ipsi abstulit, nempe rationem finis ultimi ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Qui Deo potest reddere totum quod per peccatum abstulit potest condigne satisfacere, si totum hoc reddat per actum adæquantem gravitatem injuriæ, idque ex propriis et indebitis, *conc.*; aliter, *nego.*

Contradist. Min. Homo purus perfecta caritate aut contritione reddit Deo rationem finis ultimi, per actum qui non adæquat gravitatem injuriæ nec est ex propriis et indebitis, *conc.*; per actum adæquatum, et ex propriis et indebitis, *nego.* — Videlicet 1. homo perfecta caritate aut contritione reddit Deo id tantum quod jam pluribus titulis ipsi debitum est ; et in præsenti ordine nonnisi virtute meritorum et gratiæ Christi. Sed præterea 2. in nullo quocumque ordine ad condigne pro peccato mortali satisfaciendum æquivalens esset actus cujusvis creaturæ puræ, Deum ut finem ultimum agnoscentis : talis enim actus non præstaret Deo tantum honoris quantum per peccatum ipsi ablatum est. Etenim dum ex una parte gravitas offensæ, quæ ex distantia inter Deum et creaturam desumitur, est infinita ; ex altera parte valor satisfactionis, qui dijudicatur ex dignitate personæ satisfacientis, semper quantumvis augeatur, manet finitus. Idque illustrari solet humano exemplo ex crimine læsæ

majestatis : ad hanc enim offensam reparandam minime sufficit, ut vilis homo coronam quam regi per contemptum eripuerat, ipsi redderet, neque ut subditi loco statuæ principis quam seditiose destruxerant, aliam erigerent. Cf. Billuart, d. 3, a. 2, § 2 (pp. 395, 396).

QUÆSTIO TERTIA

UTRUM CHRISTUS REVERA PRO PECCATIS SATISFECERIT

111. Prænotanda. — I. Christum pro nobis satisfecisse, negarunt 1. Pelagiani, in quorum systemate, cum nullum admissum fuerit peccatum originale, nulla fuit redemptionis necessitas, sed quivis homo propriis viribus naturalibus potest ad beatitudinem pervenire (cf. de Deo Creatore, n. 51 ; de Gratia, n. 6). — 2. Idem quoad rem docent Sociniani, qui tamen non recusant vocare Christum *a*) Salvatorem et Redemptorem, propter doctrinam ipsius excellentem et salutarem, *b*) Mediatorem, eo quod Dei nuntius fuit ad homines, ac vicissim precibus suis effecit ut Deus gratis nobis dimitteret peccata, imo *c*) fatentur ipsum pro nobis mortuum esse, non quidem tanquam victimam expiationis vicariam loco nostrî substitutam, sed quia in morte subeunda reliquit nobis exemplum utilissimum patientiæ, abnegationis et constantiæ. Cum Socinianis sentiunt plures ex sectis « dissidentibus », ac Protestantes « liberaliores ». — 3. Georgius Hermes (presbyter germanicus : m. 1831) Christi mortem fuisse quidem vere sufficientem ad homines redimendos admittebat ; cum vero ex ejus sententia Deus ob peccatum minime iratus fuerit, sequebatur, Christum *de facto* non esse mortuum ad homines redimendos, sed tantum ad patefaciendum quam enorme sit peccatum, quidque Deus ab hominibus juste exigere potuisset in hypothesi (non reali) quod voluerit satisfactionem condignam. Cf. Perrone, nn. 603, 604.

II. Contra hos omnes errores fides Catholica, in omnibus fidei symbolis tradita, et totius Christianæ spei firmamentum (ut ait Perrone, n. 612), docet Christum vere et proprie pro nobis Deo satisfecisse. Ita expresse Conc. Trid., ex quo sess. 6, c. 7, Christus « sua sanctissima passione in ligno crucis nobis justificationem meruit, et *pro nobis Deo Patri satisfecit* ». In Schemate quoque Conc. Vaticani paratus erat hic canon, « Si

quis non confiteatur, ipsum Deum Verbum in assumpta carne patiendo et moriendo pro peccatis nostris Deo potuisse satisfacere, vere et proprie satisfecisse, nobisque gratiam et gloriam meruisse, anathema sit ».

112. **Propositio**. Christus vere et proprie pro nobis vicarie satisfecit.

Prob. I. Ex Is. 52. 13-15; 53. 1-12. « Ecce intelliget servus meus... Vulneratus est propter iniquitates nostras... Oblatus est quia ipse voluit... Justificabit ipse justus servus meus multos, et iniquitates eorum ipse portabit.. » (1). — Si Christus pœnas peccato debitas vice hominum voluntarie exsolvit, sique Deus propterea peccata remisit, Christus vere et proprie pro nobis satisfecit; atqui hæc omnia ex loco citato constant; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Hic agitur de Christo. — *Rationes extrinsecæ : a*) Explicatio hujus prophetiæ sæpius in novo Testamento de Christo : ita 1 Petr. 2. 22, sqq., « Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus... qui peccata nostra ipse pertulit... cujus livore sanati estis... » (cf. Matth. 8. 17; Marc. 15. 28; Luc. 22. 37 ; Jo. 1. 29 ; 12. 37 ; præsertim vero Act. 8. 28-35, ubi S. Philippus eunucho reginæ Ethiopiæ totum locum de Christo exponit) ; *b*) interpretatio Patrum, v. g. Iren., Justin., Clem. Alex., Cypr., Origen., Theodoret., Hieron. (cit. apud Corluy, « Spicileg. », t. 2, p. 86) ; *c*) sensus antiquæ Synagogæ, et omnium interpretum modernorum, etiam acatho-

(1) Insignis hujus loci analysim seu paraphrasim tradit Knabenbauer in loc. (pp. 285-286) : Servus Domini aget sapienter et exaltabitur ;uti populus, ita ipse quidem erit per aliquod tempus despectus, at gentes expiabit et ubique cum admiratione cognoscetur (52.13,15). Res annuntiatur creditu difficilis, in qua tamen potentia Dei revelatur: servus enim Domini apparet despectus, contemptus, doloribus oneratus ad omnium abominationem (53. 1-3). Nostras enim pœnas in se suscepit : propter nostras iniquitates afflictus est ; nostræ salutis causa vulneratus est, nostram tulit impietatem (53 4-6). Summa patientia hæc in se suscepit ; injusto judicio æquales ejus eum condemnaverunt ; apud impios [latrones : vel milites custodes] ei sepulchrum constituerunt ; at post mortem, divitis [Josephi ab Arimathæa] nactus est sepulchrum, ut jam inde ejus innotescat innocentia (53.7-9). Ex Domini consilio factum est ut affligeretur ; sed quia vitam suam posuit sacrificium pro peccato, habebit posteritatem perennem et opus Domini gloriose perficiet, ipse beatus erit multosque vera donabit justitia. Quia cum sceleratis reputatus est et in mortem ad alios expiandos traditus pro transgressoribus rogavit, prædam aget plurimam et insignem (53. 10-12).

licorum, exceptis rationalistis. — *Rationes intrinsecæ :* Omnes notæ hujus prophetiæ *a*) Christo manifeste conveniunt (1); neque *b*) de ullo alio singulari homine, v. g. Davide, Moyse, vel de ulla collectione hominum, v. g. de populo judaico, apte explicari possunt.

2. Solvit pœnas peccato debitas. — Nam « vulneratus est propter iniquitates » (52. 5), « posuit in eo [Deus] iniquitatem » (6), « propter scelus percussi eum » (8), etc.

3. Solvit pœnas vice hominum. — Etenim *a*) Nullum proprium peccatum habuit : « eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus », « justificabit ipse justus servus meus » (9. 11) ; *b*) declaratur explicite, « vulneratus [hebr., « confossus »] est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra ; disciplina pacis nostræ [i. e. castigatio quæ nobis pacem cum Deo afferet] super eum et livore ejus sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus... et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum » (5, 6).

4. Voluntarie exsolvit. — *a*) Nullum proprium peccatum habuit. — *b*) Merces describitur (« videbit semen longævum... pro eo quod laboraverit anima ejus videbit et saturabitur » : vv. 10, 11) ; at ubi merces ibi est libertas et voluntas. — *c*) Explicite declaratur, « Oblatus est quia ipse voluit » (v. 7).

5. Deus propterea dimisit peccata hominum. — *a*) Acceptatione antecedente in ipsa Christi missione et incarnatione (« Posuit in eo iniquitatem omnium nostrum » : v. 6). — *b*) « Disciplina pacis nostræ super eum et livore ejus sanati sumus » (v. 5) ; « In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, et iniquitates eorum ipse portabit » (v. 11).

II. Ille vere ac proprie pro nobis satisfecit, qui pretio sanguinis sui nos redemit a peccatis nostris, sicut auro et argento emuntur res temporales et venales ; atqui ita docent Scripturæ

(1) « Sicut sureulus e terra arida succrevit [Dei servus], humili scilicet loco ortus, mirum in modum afflictus et opprobriis affectus est atque iniquo judicio oppressus e vivis sublatus est. A Deo percussus non ob propria peccata sed ob peccata aliorum, ut per mortem suam peccatoribus, id est, nobis omnibus justitiam et pacem cum Deo procuraret. Quæ opprobria, plagas et mortem pro nobis subiit sponte. Cum sceleratis morte affectus divitum sepultura donatus est. Post mortem demum longævus effectus florentissima posteritate fruitur et potentes humili obsequio sibi subjectos habet. Quæ omnia in Jesu Nazareno fuisse impleta ex ejus historia patet. » Corluy, l. c. Cf. Knabenbauer, pp. 326. 327.

de Christo : v. g. Matth. 20. 28 « Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis (λυτρον ἀντι πολλων) » ; 1 Cor. 6. 20, « Empti enim estis pretio magno » ; Ephes. 1. 7, « In quo [Filio Dei] habemus redemptionem (ἀπολυτρωσιν) per sanguinem ejus, remissionem peccatorum » ; 1 Tim. 2. 6, « Qui dedit redemptionem (ἀντιλυτρον) semetipsum pro omnibus » ; Tit. 2 14, « Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret (λυτρωσηται) ab omni iniquitate » ; 1 Petr. 1. 18, 19, « Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis... sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi » ; ergo.

III. Qui obtulit Deo sacrificium quo peccata nostra deleta sunt, vere pro nobis satisfecit satisfactione vicaria : hæc enim substitutionis notio in omnibus habetur sacrificiis (vid. de SS. Euch., n. 117) ; atqui Christus novæ Legis sacerdos obtulit Deo sacrificium quo peccata hominum deleta sunt ; ergo.

Prob. Min. — 1. Christum obtulisse sacrificium, constat (ut postea n. 126, dicetur) præcipue ex epistola ad Hebræos, ubi per plura declaratur excellentia sacerdotii Christi super sacerdotium et sacrificium aaronica ; hæc autem sacrificia vera erant ; ergo et sacrificium Christi.

2. Hoc sacrificio Christi peccata nostra vere deleta esse, sequitur ex virtute et efficacia ipsius præ sacrificiis veteribus, quam declarat S. Paulus præcipue in epist. ad Hebræos : ita v. g. (10. 11-14), « Et omnis quidem sacerdos [V. T.] præsto est quotidie ministrans et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata ; hic autem, unam pro peccatis offerens hostiam... una enim oblatione consummavit in æternum sanctificatos ».

IV. Dicitur Christus in Scriptura sanguinem fudisse, aut mortuus esse pro multis (Matth. 20. 28 ; 26. 28), pro omnibus (2 Cor. 5. 14, sqq. ; 1 Tim. 2. 6), pro impiis (Rom. 5. 6), pro nobis (1 Thess. 5. 10) : item factum esse peccatum (2 Cor. 5. 2) et maledictum (Gal. 3. 13) pro nobis ; atque his locutionibus (utrum in græco habeatur particula ὑπερ, vel ἀντι) vicariam Christi satisfactionem significari, constat ex iis locis (vid. arg. II), ubi idem ipse sanguis dicitur pretium aut redemptio nostra (Ephes. 1. 7 ; Coloss. 1. 14 ; 1 Petr. 1. 19; Apoc. 5. 9), aut reconciliatio et pacificatio cum Deo (Coloss. 1. 20; Eph. 2. 13, sqq.), justificatio (Rom. 5. 9), peccatorum remissio (Matth. 20. 28),

emundatio (1 Jo. 1. 7), lotio (Apoc. 1. 5), etc. ; ergo Christus vere pro peccatis nostris satisfecit. — Alia Scripturæ argumenta exhibet Le Grand, diss. 8, c. 2.

V. Patres omnes hanc passim declarant aut supponunt doctrinam. Ita S. Greg. Naz. (orat. 42), « Nullum tamen miraculum cum salutis meæ miraculo comparandum est, paucæ sanguinis guttæ totum mundum reformantes ». Ita et S. Basilius (hom. in Ps. 48), « Inventum est unum, par omnibus simul liberandis hominibus, quod in redemptionis animarum nostrarum pretium est impensum, sanctus videlicet ac pretiosus sanguis Domini nostri Jesu Christi, quem pro nobis effudit ». Ac S. Aug. (serm. 122 de Temp.), « Fudisti pro me pretium redemptionis ». Qui etiam dicit (serm. 41), « Dominus noster in statera crucis pretium nostræ salutis appendit, et una morte universum mundum, sicut omnium Conditor, ita omnium Reparator absolvit. Indubitanter enim credamus quod totum mundum redemit, qui plus dedit quam totus mundus valeret. » Quædam alia testimonia citantur infra (n. 114, II ; n. 126, II).

Solvuntur Objectiones

113. Obj. 1. Deus juxta Scripturam (Rom. 3. 24, « Justificati gratis » ; cf. Matth. 18. 27 ; Ephes. 2. 1, sqq. ; Coloss. 2. 13). gratis nobis peccata remittit : atqui gratuitæ remissioni prorsus opponitur satisfactio ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Deus gratis remittit respectu hominis, *conc.;* respectu Christi, *nego.*

Contradist. Min. Gratuitæ remissioni opponitur satisfactio, si eadem sit persona quæ satisfacit et cui gratuita condonatio fit, *conc.;* si diversæ sint personæ, *nego.*

Inst. 1. Non habetur gratuita remissio, si totum debitum solvitur, etiam a persona distincta ab ea cui fit remissio ; atqui in nostra doctrina Christus propter infinita ejus merita totum debitum solvit ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* In debitis realibus, *conc.* (in his enim, facta a quocumque restitutione rerum in pristinum statum, cessat injustitia et fit reparatio plena) ; in debitis personalibus, *subd. :* non est gratuita remissio respectu intrinseci valoris ipsius operis satisfactorii, *conc. ;* respectu acceptationis istius operis ex spon-

sore, *nego* : exigi enim potuisset ab ipso debitore personaliter. Cf. Lugo, d. 4, n. 18.

Inst. 2. Ut debitum etiam personale dicatur gratis remitti, requiritur ut creditor nihil exigat ; atqui Deus totum debitum exegit ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Requiritur, ut nihil exigat a sponsore, *nego* ; ab ipso creditore, *subd.* : nihil quod sit satisfactio vel solutio proprie dicta, *conc.* ; quod sit conditio ad sponsoris satisfactionem acceptandam, aut debitori applicandam, *nego*.

Obj. 2. Ut diceretur Christus pro peccatis hominum satisfecisse debuisset tot mortes obire quot homines sunt, omnesque pœnas temporales et æternas luere ; atqui hoc non præstitit Christus ; ergo nec vere satisfecit.

Resp. *Dist. Maj.* Ita dicendum, si Christi mors omnibus pœnis peccato debitis æquivalens non esset, *conc.*; si, ut res se habuit, una illa mors ob infinitam Redemptoris dignitatem, pœnis omnibus non tantum æquivalens fuit, sed longe eas supergressa est, *nego*.

Inst. 1. Si Christus vere et proprie pro nobis satisfecit, nulla superest satisfactio a nobis ipsis præstanda ; atqui hoc falsum ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Nulla facienda superest satisfactio proprie dicta (quæ scilicet offensam perfecte adæquet et eam de facto reparet), *conc.* ; improprie dicta (quæ scilicet sit conditio ut satisfactio universalis et infinita nobis in particulari applicetur), *nego*. — Ad exstinguendum videlicet debitum personale et injuriam reparandam, non sufficit ut fideijussor seu sponsor pretium aut satisfactionem omnino et perfecte æquivalentem exhibeat : ex rigore enim justitiæ adhuc exigere potest creditor ipsius lædentis aut satisfactionem æquivalentem aut pœnam ; vel etiam vicariam sponsoris satisfactionem accipere potest nonnisi sub conditione, ut ad reconciliationem ipse debitor quædam ponat opera, non quidem ut in se sufficientia ad injuriæ reparationem, sed ut indicia bonæ voluntatis.

Inst. 2. Si Christus vere pro nobis satisfecit, omnes certo salvi fient et nihil curandum est de propria salute ; atqui hoc falsum ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Si Christus satisfecit pro nobis absolute et quoad efficaciam in actu secundo, nihil curandum est de salute, *conc.*; si satisfecit quoad sufficientiam et conditionate, depen-

denter scilicet a nostra cooperatione, *nego*. Cf. Franzelin, Prænot. VII et VIII (pp. 486, sqq.).

Obj. 3. Contra æquitatem est, *a*) ut innocens pro reo puniatur, idque *b*) prohibitum est omnium gentium legibus (v. g. Atheniensium, et Romanorum), imo et ipsa lege divina (Deut. 24. 16); atqui hoc a Deo factum est in nostra doctrina ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* — Ad *a*) Si innocens non fuerit sponsor pro reo, *conc.;* si libenter sponsoris vices assumpsit, *nego*. — Ad *b*) Vetant leges, hanc substitutionem fieri humana auctoritate, *transeat;* divina auctoritate, *nego :* sic enim ob peccatum Cham punitus est Chanaan (Gen. 9. 25), et ob peccatum Davidis septuaginta millia virorum mortui sunt (2 Reg. 24. 15). Cf. Perrone, nn. 636, sqq.

QUÆSTIO QUARTA

UTRUM CHRISTUS PERFECTE PRO PECCATIS SATISFECERIT

114. **Status quæstionis.** — I. Jam vidimus, juxta fidem catholicam, Christum pro peccatis hominum vere satisfecisse et pretium obtulisse offensæ illatæ æquivalens, quod scilicet perfecte adæquet debitum. — Præterea tenent theologi communiter, Christi satisfactionem non tantum perfecte condignam, sed et *superabundantem* fuisse, non quidem in sensu Novatorum dicentium satisfactionem Christi excludere omnem hominum satisfactionem et bona opera universim, sed eo sensu quod sufficiens fuit ad expiationem « non tantum omnium peccatorum hominum quæ commissa fuerunt, vel de facto committentur, sed etiam pro remittendis illis omnibus quæ possent committi » (Ysambert, d. 5, a. 6) : imo in sententia plurium, satisfactio Christi fuit vere et simpliciter infinita non sane physice sed moraliter (cf. Franzelin, Prænot. IV, p. 480; Stentrup, thes. 10). Hoc tamen negant Scotistæ, quia, inquiunt, omnia peccata hominum etiam futura sunt finita, et Deus non acceptavit merita Christi nisi pro iis, quæ futura erant.

II. Superabundantiam satisfactionis Christi, quam plures auctores (v. g. Holzclau, n. 468; Coninck, disp. 3, dub. 7, n. 143) notant de fide tenendam esse, declarant 1. Scripturæ, Rom. 5. 15, sqq., « Non sicut delictum, ita et donum; si enim unius delicto multi mortui sunt, *multo magis* gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit... Ubi autem abundavit delictum, *superabundavit* gratia » ; Jo. 10. 10, « Ego veni ut vitam habeant, et *abundantius* habeant ». — Ita 2. et Patres, v. g. S. Jo. Chrys. (in epist. ad Rom.), « Multo plura quam debebamus, persolvit Christus, ac tanto plura, quanto stillam exiguam immensum pelagus excedit ». Sic S. Aug. (serm. 114 de Temp.), « Plus dedit quam totus mundus valeret. Meritum enim redemptæ mercedis dignitas insignis

pretii supergressa est. Inter redemptum et Redimentem dispensatio fuit, compensatio non fuit... et quia debitum solus [Christus] non habuit, recte fœnus misericordiæ pro debitoribus erogavit. » — 3. Idem colligitur ex Clemente VI (extrav. comm., l. 5, t. 9, c. 2), « In ara crucis innocens immolatus non guttam sanguinis modicam, quæ tamen propter unionem ad Verbum pro redemptione totius humani generis suffecisset, sed copiose velut quoddam profluvium noscitur effudisse ». — Dicit Lessius (« de Summo Bono », l. 4, c. 3), « meritum Christi esse infinities majus quam sit gravitas peccatorum totius mundi; omniaque omnium hominum peccata ad misericordiam Dei et meritum Christi, esse instar guttæ aquæ ad immensum ignem».

III. Admissa tamen hac condignitate et superabundantia satisfactionis Christi, duplex adhuc viget disputatio inter Catholicos: 1. utrum valorem hunc qualemcumque habuerit satisfactio Christi tantum ab extrinseco, idest ex Dei acceptatione (quod docent Scotistæ), an vero ab intrinseco (quod tenent reliqui theologi); 2. utrum hæc Christi satisfactio (quæ, ut dicit Lugo, d. 3, n. 141, « si quantitatem et valorem respicias non solum condignum pretium est sed excedens, et superabundans; et ex hoc capite fuit juxta imo et supra rigorem justitiæ punitivæ ») ejusmodi sit, ut *dici* possit satisfactio ex perfecta et *stricta* justitia. Hinc duplex caput.

CAPUT PRIMUM

De Satisfactionis Christi Valore Intrinseco

115. **Prænotanda.** — I. Valor satisfactorius, seu dignitas moralis ac proportio operis et obsequii cum injuria illata, spectari potest in actu vel primo vel secundo. Valor in actu primo nondum est formaliter satisfactio, sed est aptitudo ad satisfaciendum, quæ non oritur nec augetur in acceptatione, sed acceptationi supponitur. Satisfactoria autem in actu secundo est actio non tantum ex dignitate et aptitudine sua, sed quatenus ad satisfaciendum ordinatur et actu acceptatur. — Hic agendum est de valore satisfactorio operum Christi in actu primo; seu quæritur, utrum [ista opera in se, præscindendo ab eorum oblatione et ordinatione ad satisfactionem ex parte Chri-

sti et acceptatione ex parte Patris, habuerint valorem infinitum intrinsecum.

II. Sed adhuc in opere satisfactorio Christi (v. g. in oblatione suiipsius in cruce) considerari potest : 1. valor *essentialis* seu objectivus, qui desumitur ex ipsius operis materia et ex fine ejus intrinseco ad quem ex sua natura tendit (sicut eleemosyna tendit ad sublevationem pauperis), et hic dicitur valor essentialis, quia in actione humana etiam pure naturali invenitur ; 2. valor *accidentalis*, qui oritur ex statu gratiæ sanctificantis : et dicitur accidentalis quia sine ipso haberi potest actio humana ; 3. valor *substantialis* seu personalis, qui ex dignitate personæ satisfacientis petitur : et hic est iterum duplex, *a*) *radicalis* seu fundamentalis, qui oritur ab ipsa Christi persona quatenus est pretium et victima ab ipso oblata, *b*) *derivatus*, qui oritur ab ipsa personalitate Christi quatenus est circumstantia quæ dignitatem actioni confert.

III. Ad condignitatem et superabundantiam satisfactionis Christi in actu primo explicandam nedum valor essentialis aut accidentalis (quippe qui in opere puræ creaturæ inveniri potest), sed nec valor radicalis sufficit : nam, ut notat Lugo (d. 6, n. 2) cum Suarez (d. 4, s. 4, n. 29), oblatio qua B. Virgo obtulit Filium suum æterno Patri non habebat valorem sufficientem ad salutem nostram. Quæstio ergo tantum est, utrum condignus et superabundans fuerit in actu primo valor derivatus operum Christi. His operibus non inesse ab intrinseco et ratione suppositi divini valorem æquivalentem, sed tantum ab extrinseca acceptatione Dei, docent Scotistæ, qui consequenter inferunt, quod attinet justitiæ æqualitatem, tantum potuisse esse in operibus puri hominis ad satisfaciendum pro peccatis humani generis, quantum fuit in operibus Christi, cum potuerit Deus illa opera ad eundem effectum ordinare et acceptare. Attamen fatentur Scotistæ aliqui (v. g. Mastrius) opera Christi ratione suppositi divini maximum habere valorem inadæquabilem a merito puræ creaturæ, ratione cujus *congruum* erat, ut a Deo acceptarentur ad satisfaciendum. — Communis autem theologorum sententia docet, Christi satisfactionem non ex divina acceptatione, sed ex proprio valore æqualem et superabundantem fuisse ; et contraria sententia juxta Suarez (d. 4, s. 3, n. 11), nec probabilis nec pia, nec fidei satis consentanea videtur.

116. **Propositio**. Christi satisfactio ex proprio intrinseco valore æquivalens et superabundans fuit.

Prob. I. S. Paulus, ut ostendat necessitatem satisfactionis Christi, dicit Hebr. 10. 4, « Impossibile est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata » ; atqui hæc argumentatio falsa esset, si satisfactio Christi non foret æquivalens in actu primo, sed tantum dependenter a liberali acceptatione Dei : acceptatio enim illa supplere potuisset etiam indignitatem sacrificiorum Legis veteris ; ergo Christi satisfactio erat æquivalens in actu primo independenter a divina acceptatione.

II. Ex communi theologorum sententia, post plures Patres, necessaria erat incarnatio in aliqua reparationis hypothesi (scilicet, ut dictum est supra, n. 110, in hypothesi reparationis hominum per condignæ satisfactionis exhibitionem) ; atqui si merita puræ creaturæ per Dei ordinationem et acceptationem æquarent valorem satisfactorium operum Christi, ut volunt Scotistæ, incarnatio in nulla omnino hypothesi necessaria esset; ergo.

III. Satisfactionis valor et dignitas secundum communem hominum æstimationem maxime sumitur ex dignitate personæ satisfacientis ; atqui Christus, qui satisfecit Deo pro peccatis hominum, erat persona infinitæ dignitatis ; ergo.

Dices. Christus satisfecit per actiones humanas ; atqui actiones humanæ sunt finitæ ; ergo Christi satisfactio non fuit æquivalens.

Resp. *Dist. Maj.* Satisfecit Christus per actiones, quæ elicitæ fuerunt viribus humanæ naturæ ut principii *quo*, *conc.;* quæ fuerunt actiones meri hominis ut principii *quod*, *nego*.

Dist. Min. Actiones humanæ Christi sunt finitæ entitative, *conc.;* moraliter, spectata dignitate personæ operantis, *nego*.

Inst. Si ex dignitate personæ Christi actiones ejus habeant valorem infinitum, *a*) unaquæque earum omnes adæquat, et *b*) superflua fuit totius sanguinis effusio in passione et morte ; atqui hæc repugnant ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* — Ad *a*) Unaquæque adæquat omnes valore derivato in actu primo et quoad aptitudinem intrinsecam ad satisfaciendum, *conc.;* in actu secundo, aut quoad bonitatem et valorem essentialem, *nego*. — Ad *b*) Superflua fuit totius sanguinis effusio relate ad vim satisfactoriam, quam fatemur superabundantem, *conc.;* relate ad alios fines, *nego*. Inservit

enim mors ista crudelissima 1. ad ostendendam supremam Christi caritatem (cf. Jo. 15. 13) et 2. peccati gravitatem; deinde 3. ad magis commendandam misericordem peccati remissionem; ac demum 4. ad mortificationis, patientiæ, etc., exemplum proponendum. Cf. Suarez, l. c., n. 44.

Obs. de satisfactione Christi in sola morte consummata. — Opera Christi quamvis in actu primo et in se sint singula valoris infiniti et proinde potuissent singula esse pretium adæquatum redemptionis, tamen in actu secundo non sunt satisfactoria nisi ex Christi directione ad satisfactionem et ex Dei acceptatione in eundem finem. Ex Scripturæ autem doctrina, Christus obtulit seipsum ita, ut satisfactio et meritum et redemptio non quibusvis operibus sed per mortem tandem in cruce consummaretur; hancque oblationem Deus ratum habuit et acceptavit. « Ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium », Hebr. 2. 14; Venit Filius hominis, « dare animam suam redemptionem (λυτρον) pro multis », Matth. 20.28. — Cf. Franzelin, Prænot. VI.

CAPUT SECUNDUM

De Satisfactione Christi ex Perfecta Justitia

117. **Prænotanda.** — I. Ex dictis, satisfactio Christi fuit ab intrinseco æquivalens ac superabundans, et eatenus dici potest *ex rigore juris* seu *ex justitia* latius dicta (ut fatetur Vasquez, d. 7, c. 5, nn. 36, sqq.; d. 8, c. 3, nn. 32, sqq.): sed quæstio est, utrum fuerit ex *perfecta* aut *stricta justitia proprie dicta*, ita ut (saltem supposita Dei promissione sub conditione operis a Christo præstiti: ut censet Stentrup, thes. 11, post Suarez et alios) Deus ob eam satisfactionem peccata hominum non ex mera liberalitate respectu Christi, sed ex obligatione justitiæ remiserit. Hoc postremum negant aliqui theologi, vel 1. quia putant universim, rigorosam aut perfectam justitiam non posse habere locum in satisfactione coram Deo, vel 2. quia censent in satisfactione Christi nominatim deesse aliquas conditiones, quæ ad satisfactionem ex stricta justitia proprie dicta requirantur.

II. Universim cadere posse obligationem justitiæ proprie di-

ctæ in Deum, ideo negant aliqui auctores, 1. quia ex ipsorum sententia dedecet Deum obligari erga alium, 2. quia homines, sicut et reliquæ creaturæ, in omnibus tam intime a Deo pendere videntur, ut non magis possint habere jura respectu Dei quam filius familias posset esse proprietarius respectu patris vel servus respectu heri. — Sed breviter responderi potest (ex Franzelin, thes 47, n. II, pp. 502, sqq.) : 1. Deus promissum præmium debet quidem rependere creaturæ quæ conditiones impositas impleverit : hoc autem debet Deus *sibi*, seu divinæ suæ fidelitati, quemadmodum cum decreverit mysteria homini revelare, debet sibi, idest suæ divinæ veracitati, ut non revelet nisi vera. Proinde in hypothesi revelationis, creatura habet jus ut vera revelentur : jus enim est id, cujus negatio esset nefas. Si autem creatura hujusmodi jus habere potest, intercedit justitia eam inter et Deum, cum justitia sit virtus inclinans voluntatem ad uniuscujusque jus illæsum servandum. — 2. Ad alterum argumentum, negandum est assumptum, nempe filios et servos non habere jura ; ad jura enim, si non circa bona externa, saltem quoad propriorum actuum dominium, sufficit distinctio personarum. Ac creaturæ sane malis actibus justam merentur pœnam : proinde bonis pariter actibus justam mereri possunt mercedem apud Deum. — Ergo universim non repugnat, Deum inter et hominem justitiam intercedere.

III. Christum ipsum nominatim ex vera justitia satisfecisse, « magis consentaneum est modo loquendi Scripturæ et Patrum », ait Suarez, d. 4, s. 6, n. 3. — 1. In Scriptura hoc suadetur Rom. 3. 25, « Quem proposuit Deus propitiationem.. ad ostensionem justitiæ suæ » ; ac Ibid. 5. 18, « Sicut per unius delictum... sic et per unius justitiam ». Idipsum (ait Ysambert, d. 6, a. 12) ostenditur, « ex aliis Scripturæ locis quibus *sanguis Christi* pro nobis effusus vocatur *pretium*, et ipsa ejus satisfactio vocatur emptio, et his similibus nominibus : nam actus veræ et strictæ justitiæ exprimitur istis terminis : 1 Cor. 6. 20, « Empti estis pretio magno », quod et quantum sit S. Petrus explicat (1 Epist. 1. 18, 19), « non corruptibilibus auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi. » Unde occasione satisfactionis Christi dicimur *servi* ejus *emptitii*, et nos non esse juris nostri, sed Christi Domini (1 Cor. 6, 19).. ; item ex eo quod Christus Dominus (Coloss. 2. 14) dicitur *delevisse chirographum quod erat adversus nos, et illud cruci af-*

fixisse. » — 2. Ex Patribus, dicit S. Proclus (hom. de Christi nativ.), « Necessarium erat, ut ejusmodi pretium penderetur, quod exactum debitum ad amussim justitiæ exæquaret ». Ita et S. Cyrill. (epist. 50 ad Valer.), « Unius mortem secundum carnem justum pro omnium hominum vita pretium fuisse rectissime asserimus ».— 3. Hanc quoque doctrinam tenent plures theologi, v. g. Suarez, Vega, Valentia, Stentrup, et Thomistæ communiter, negantibus aliis, ut Vasquez, Lessio, Molina, Lugo, Billot.

IV. Cum res, seu potius modus loquendi, ex inspectione conditionum quæ ad perfectam justitiam requiruntur, maxime dijudicetur, distincte videndum est, utrum singulæ istæ in satisfactione Christi adfuerint. Satis constat, neque hîc in dubium vocatur, Christi satisfactionem fuisse voluntariam, æquivalentem, et ad compensandam injuriam per peccatum illatam. Præcipue inquiritur, utrum fuerit 1. ex propriis, 2. ex alias indebitis, 3. ad alterum. — Non censentur communiter necessariæ quædam aliæ conditiones quas aliqui requirunt; sed in præsenti negligi possunt, v. g. ut satisfactio sit ab eadem persona quæ offendit, ut talis sit quæ creditorem ad illam acceptandam obliget. Cf. Suarez, l. c., n. 1.

Art. 1. — AN SATISFACTIO CHRISTI FUERIT EX PROPRIIS

118. **Prænotandum**. — Conditio « ex propriis » quæ ad satisfactionem etiam simpliciter condignam requiritur, significat, opus, quo fit satisfactio, esse sub libero satisfacientis dominio : et insuper, si agatur de satisfactione rigorosa, actionem satisfactoriam nullatenus fundari in gratia vel favore personæ læsæ.

119. **Propositio**. Christus satisfecit ex propriis.

Prob. Ratio negandi Christi satisfactionem esse ex propriis, foret vel quia actio satisfactoria non esset sub dominio proprio solius Christi, vel quia ipsius satisfactio, sicut omnis nostra, fundata esset in aliqua gratia aut favore ; atqui neutrum dici potest ; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Actio satisfactoria Christi dominio proprio ipsius subest. Actio Christi quatenus est satisfactoria procedit ab ipsa persona Verbi ut terminante humanitatem, inde enim dignitatem infinitam habet; atqui actio quæ procedit

a Verbo etiam ut subsistente in humanitate, alterius dominio non subest ; ergo.

2. Christi satisfactio non fundatur in aliqua gratia. Is qui satisfacit (principium *quod*) et ex cujus personalitate valor infinitus satisfactionis derivatur, non est ipsa natura humana, sed est ipsum Verbum, humanitas vero (cujus functionibus Verbum satisfacit) est tantum principium *quo ;* atqui Verbo divino nulla gratia fieri potest; ergo. — Cf. Franzelin, thes. 47, n. II (pp. 508, 509).

Dices. Satisfactio non est ex propriis, quæ fit ex gratia ; atqui satisfactio Christi fundata est in gratia unionis ; ergo.

Resp. *Dist. Min.* Et hæc est gratia naturæ humanæ, *conc. ;* personæ satisfacienti, *nego.*

Art. 2. — AN SATISFACTIO CHRISTI FUERIT EX ALIAS INDEBITIS

120. **Prænotandum**. — Ratio dubitandi de conditione « ex alias indebitis », est quia omnia opera Christi hominis jam Deo aliis titulis, v. g. gratitudinis, obedientiæ, debita viderentur. Negant vero plures auctores universim, hanc conditionem requiri, cum quis possit unico actu pluribus titulis (v. g. uno jejunio voto jejunandi et legi ecclesiasticæ concurrenti) simul satisfacere. — Sed, quidquid sit de operibus finiti valoris, de Christi satisfactione statuenda est.

121. **Propositio**. Satisfactio Christi fuit ex alias indebitis.

Prob. Ad rigorem justitiæ sufficit, quod bona non sint debita ex illa parte ex qua sumitur valor satisfactorius ; atqui valor satisfactorius satisfactionis Christi derivatur ex ipso supposito divino, quod nullum debitum contrahere potest ; ergo. — Adde, valorem operum Christi, propter dignitatem personæ operantis esse infinitam, ac proinde titulis quibuscumque æquivalere. Cf. Franzelin, l. c., p. 509.

Dices. Quidquid creatum est debetur Deo pluribus titulis (gratitudinis, religionis, etc.) ; atqui actiones satisfactoriæ Christi creatæ erant ; ergo non erant ex alias indebitis.

Resp. *Dist. Min.* Actiones istæ quoad entitatem physicam, creatæ erant, *conc.;* quoad valorem satisfactorium, *subd. :* valor earum essentialis et accidentalis erant res creatæ *conc.;* valor earum derivatus, seu dignitas suppositi agentis, erat res creata, *nego.*

Inst. Valor satisfactorius operum Christi pendet ex unione hypostatica ; atqui unio ista a Deo effecta est ; ergo valor operum Christi jam debitus erat Deo.

Resp. *Dist. Maj.* Valor satisfactorius operum Christi pendet ex unione hypostatica ut conditione prærequisita, *conc.;* ut ex principio dignante opera Christi, *nego;* istud enim principium est personalitas Verbi.

Art. 3. — AN SATISFACTIO CHRISTI FUERIT AD ALTERUM

122. **Prænotandum.** — Cum Christus sit Deus et Deo satisfaciat, videretur ejus satisfactio non esse « ad alterum ». — Nec sufficit (ut notat Franzelin, p. 507), respondere cum aliquibus, Christum satisfecisse *Patri* æterno, a quo distinguitur in persona : quamvis enim per appropriationem Deo Patri dicatur satisfactio fieri, revera facta est toti Trinitati et proinde ipsi Filio. Attamen dicenda est Christi satisfactio, in quantum ad satisfactionem requiritur, « ad alterum » fuisse.

123. **Propositio.** Satisfactio Christi fuit ad alterum.

Prob. Ut satisfactio sit ad alterum, sufficit distinctio virtualis personæ fundata in diversitate naturæ, voluntatis et operationis; atqui in Christo est ista distinctio virtualis personæ, etsi non sit distinctio personæ physicæ ; ergo.

Prob. Maj. Idem est fundamentum satisfactionis ac jurium ; atqui fundamentum jurium est distinctio voluntatum et libertatum ; ergo ad satisfactionem sufficit distinctio virtualis personæ. — Et revera, ad actus obedientiæ, religionis, obsecrationis, etc., qui non minus ad alterum sunt quam satisfactio, sufficiebat distinctio rationalis naturæ in qua Christus ut homo sibi ut Deo actus obedientiæ, religionis, etc., exhibebat.

Minor, quoad rem, est ipsa doctrina Catholica contra Monothelitas, et quoad modum loquendi, ipsi Patres quandoque distinguunt in uno Christo duplicem personam moralem. Ita v. g. S. Ambrosius (de Fide, l. 2, c. 4), « In persona hominis Patrem dixit majorem ». Et Facundus (l. 11) dicit, « In Christo alteram Dei, alteram hominis intelligi personam ».

Hanc propositionem (ut notat Hurter, n. 698) theologi illustrare solent exemplo illius, qui simul est et creditor et tutor pupilli. Hic enim potest tanquam creditor a pupillo exigere solutionem et tanquam tutor, pupilli nomine, solutionem sibi ipsi

præstare. Jamvero humanum genus erat hic pupillus, qui satisfacere nequibat; quocirca datus est ei tutor et advocatus Christus, qui ex bonis humanæ naturæ satisfecit Patri, sibi et Spiritui sancto.

QUÆSTIO QUINTA

DE MEDIO QUO CHRISTUS SATISFECIT

124. Ex dictis quævis Christi actio, propter dignitatem personæ operantis, ad omnia totius mundi peccata remittenda superabundanter suffecisset. Catholica vero doctrina, ut sæpius indicatum est, docet Christi merita consummata fuisse in morte ejus in cruce, et hanc mortem non tantum satisfactoriam fuisse, sicut quævis alia actio ejus (v. g. oratio in horto) fuisset, sed verum etiam sacrificium propitiatorium. Sociniani proinde, cohærenter cum ipsorum de Redemptione commentis, negant Christum fuisse sacerdotem in terris aut verum obtulisse sacrificium in cruce, et admittunt tantum sacerdotium quoddam metaphoricum et improprium in cœlis, ubi Christus interpellat pro nobis. — Agendum ergo est 1. de Christi sacerdotio et sacrificio, 2. de ejus intercessione et oratione.

CAPUT PRIMUM

De Christi Sacerdotio et Sacrificio

125. **Prænotandum.** — Ex Apostolo (Hebr. 5. 1), omnis sacerdos ex hominibus assumitur et pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum : seu est *medius* aut *mediator*, inter Deum et hominem, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis. Hinc, supposita ex tractatu de SS. Eucharistia (n. 117) explicatione et definitione sacerdotii et sacrificii, ad rem præsentem sufficiet hanc propositionem statuisse :

126. **Propositio.** Christus (1) naturalis mediator fuit inter Deum et hominem, verusque (2) sacerdos divinitus constitutus, ac (3) verum sacrificium expiatorium in cruce obtulit.

Prob. prima pars. — Ille est verus naturalis mediator qui conjungitur cum Deo et cum homine, et tamen ab utroque distinguitur : distincti enim termini sunt Deus offensus,mediator

reconcilians, homo reconciliandus; atqui Christus, divina hæc persona quatenus formaliter est homo, 1. *conjungitur* cum Deo et homine, non quidem *a*) per mediam naturam, ut somniabant Gnostici et Ariani, nec *b*) tantum per gratiam et misericordiam, sicut sancti conjunguntur cum Deo et hominibus, nec *c*) per potentiam ordinis et officium, ut alii sacerdotes, sed *d*) per duplicem naturam suam, qua simul est verus homo, unus ex filiis Adam, et simul est verus Deus. — 2. *Distinguitur* autem *a*) a Patre et Spiritu sancto realiter in persona, et in natura sua humana; *b*) a semetipso, secundum naturam suam divinam spectato, virtualiter propter diversitatem naturæ et operationis; *c*) a reliquis hominibus realiter, tum in persona et natura divina, tum in humanitate numerice diversa; ergo, ut ait Apostolus (1 Tim. 2. 5), mediator Dei et hominum est homo Christus Jesus. — Ad hæc verba Apostoli dicit S. Aug. (serm. 47, c. 12), « Mediator Dei et hominum, quia Deus cum Patre, quia homo cum hominibus. Non mediator homo præter deitatem, non mediator Deus præter humanitatem. » Vid. Franzelin, thes. 46, n. I.

Prob. secunda pars. — Christus constitutus est a Patre sacerdos secundum ordinem Melchisedech his verbis, « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech » (Ps. 109. 4; Hebr. 5. 6); atqui sacerdotium Melchisedech verum fuit sacerdotium, ut patet vel ex ipso nomine, ac præcipue ex excellentia hujus sacerdotii præ sacerdotio Aaronico, sicut exponit fusius S. Paulus (Hebr. 7); ergo Christus verus constitutus est sacerdos.

Prob. tertia pars. — **I.** Si sacrificia veteris Legis erant typi et figuræ mortis Christi, et si mors Christi describitur in Scripturis iis locutionibus quæ nonnisi veris sacrificiis conveniant, oblatum fuit in cruce verum sacrificium; atqui res ita se habet; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Vetera sacrificia fuisse typos mortis Christi, patet ex loco sæpius citato (epistolæ ad Hebræos 10. 4, sqq.), «... Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi... » — Item ex cap. 9 ejusdem epistolæ, ubi hæc advertit Apostolus : *a*) Morte cruenta victimarum antiquæ Legis collata fuit justitia legalis, morte autem cruenta Christi data est interna et theologica sanctificatio (Hebr. 9. 13, 14) : *b*) morte cruenta victimarum confirmatum est vetus Testamentum

hæreditatis temporalis, morte autem cruenta Christi sancitum est novum Testamentum hæreditatis æternæ (Ib. 13. 20) : c) comparatur (vv. 11, 12) ingressus Christi novi Testamenti Pontificis in cœlum cum ingressu summi pontificis aaronici secum portantis sanguinem sacrificii in sancta sanctorum; atqui hæ comparationes supponunt vetera sacrificia fuisse typica mortis Christi in cruce; ergo.

2. Mors Christi describitur verbis sacrificalibus. — Ita Is. 53. 7, 10, « Sicut ovis ad occisionem ducetur... si posuerit pro peccato [hebr., « sacrificium pro delictis »] animam suam, videbit semen longævum » : Eph. 5. 2; « Christus dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam [προσφοραν και θυσιαν : prius nomen sacrificii genericum est, posterius sacrificii cruenti] Deo in odorem suavitatis », quæ est frequens commendatio sacrificiorum : 1 Cor. 5. 7, « Pascha nostrum immolatus est [ετυθη : cruento sacrificio] Christus », 1 Jo. 2. 2, « Est Christus propitiatio [ιλασμος : sacrificium expiationis] pro peccatis nostris » : eodem sensu dicitur Christus Rom. 3. 25, ιλαστηριον, 2 Cor. 5. 21, « peccatum » seu victima pro peccato : vid. etiam Matth. 20. 28, 1 Tim. 2. 5. 6. — Cf. Franzelin, thes. 48.

II. Ex Patribus antiquioribus dicit S. Ignatius M. (epist. 1. ad Ephes.), « Ut discipulus efficiar ejus, qui se ipsum obtulit Deo oblationem et hostiam ». Ita et Tertull. (contra Jud.), «Christum oportebat pro omnibus gentibus fieri sacrificium, qui tanquam ovis ad victimam ductus est ». Ac S. Greg. Nyss. (orat. 1 in Christi resurr.), « Seipsum pro nobis hostiam (προσφοραν και θυσιαν) offert, et victimam immolat, sacerdos simul existens, et agnus Dei, ille, qui mundi peccatum tollit ». Item S. Epiph. (hæres. 69), « In suo corpore Patri semetipsum [obtulit], idem et sacerdos simul et victima, pro omni creatura pontificatus fungens officio ». Et S. Aug. (de civ. Dei, l. 10, c. 20), « Verus ille mediator, in quantum formam servi accipiens mediator effectus est Dei et hominum homo Christus Jesus, quum in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cum quo et unus Deus est, tamen in forma servi sacrificium maluit esse, quam sumere, ne vel hac occasione quisquam existimaret, cuilibet sacrificandum esse creaturæ. Per hoc et sacerdos est, ipse offerens, ipse et oblatio. » Ac alibi (in Ps. 132), « Quis est sacerdos, nisi qui fuit et victima et Sacerdos ? nisi ille, qui quum in mundo non inveniret mundum, quod offerret, se ipsum obtulit ? »

III. Sacrificium est oblatio externa rei sensibilis legitime instituta, soli Deo a legitimo ministro facta per hostiæ destructionem aliquam, ad testandum Dei supremum dominium in omnes creaturas, simulque pro statu lapso ad profitendam, per substitutionem vicariam, divinam justitiam hominisque reatum expiandum ; atqui hæc omnia in morte Christi cernuntur; ergo ista mors verum fuit sacrificium. — Cf. Hurter, n. 686.

127. **Scholia de Christi sacerdotio et sacrificio.** — I. Secundum divinam suam naturam Christus nec sacerdos est, nec sacrificium offert, sed cum Patre et Spiritu sancto ut unus Deus accipit (vid. Franzelin, thes. 50, n. III). Secundum humanitatem autem factus est sacerdos non aliqua alia consecratione, sed eo solum quod in ipsa incarnatione (juxta verba Ps. 39. 7 ; Hebr. 10. 5-10, « Ingrediens mundum dicit : Hostiam et oblationem noluisti... ») munus suscepit, et divina voluntate destinatus fuit ad seipsum in ara crucis offerendum. — Cf. Franzelin, thes. 40, n. III.

II. Christum esse *sacerdotem secundum ordinem Melchisedech*, aperte declarat S. Paulus, Hebr. 5. 5, 6, citatis. — Ita vero dictus est, 1. ratione externi ritus sacrificandi sub speciebus panis et vini ; 2. ratione nominis : nomen enim Melchisedech significat « rex justitiæ et pacis », qui est Christus ; 3. ratione singularitatis : Christus enim secundum humanam naturam est « sine patre », secundum divinam « sine matre, sine genealogia, neque initium dierum neque finem vitæ habens » : nullumque successorem in sacerdotio habet ; 4. rationede mum præstantiæ : Christus enim præcellit sacerdotes Aaronicos, sicut et Melchisedech superior ipsis apparuit benedicendo Abrahæ patri eorum et decimas ab eo accipiendo.

III. Dicitur Christus *sacerdos in æternum* : 1. quoad se, quia *a*) nullum habet successorem, *b*) sacrificium incruentum jugiter offert usque ad finem mundi, *c*) unctionem, scilicet unionem hypostaticam, qua sacerdos factus est, nunquam amittet ; 2. quoad effectum : *a*) semper enim interpellat pro nobis, *b*) sanctorum merita consummata in ipso fundantur. Cf. Stentrup, c. 1. sect. 9.

IV. Generatim loquendo *actio sacrifica* sacerdotis, qua victima offertur, quæque ad victimam se habet ut forma ad materiam, non est posita in ipsa materiali destructione et occisione ; sed hæc mactatio est potius dispositio proxima et præparatio

victimæ, ut pontificis interna oblatione sacrificali et externa quadam significatione Deo offeratur. Sic in sacrificiis veteris Testamenti (cf. Levit. 1. 1-5; 17. 1-6) occisio materialis victimæ sæpe non a sacerdotibus fiebat sed a privatis hominibus. Quare corruit illorum objectio, qui putant, propterea mortem in cruce non esse sacrificium, quod tunc milites Christum crucifigentes dicendi essent sacerdotes. Actio ergo sacerdotalis in sacrificio crucis erat ipsa Christi sacerdotis oblatio suiipsius, non solum intentione interna et invisibili, sed tali, quæ prodiret in actum externum et se manifestaret tum in ipsa cruciatuum et mortis voluntaria admissione ac directione ad se ipsum Patri offerendum, tum in voluntaria spiritus emissione (Luc. 23. 46), « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum », quæ licet naturaliter consequeretur cruciatus illatos, erat tamen in potestate Christi sacerdotis se offerentis, secundum illa Jo. 10. 18, « Nemo tollit eam [animam] a me, sed ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam ». — Cf. Franzelin, thes. cit., n. II.

CAPUT SECUNDUM

De Christi Interpellatione

128. I. De Christi oratione in vita ejus mortali hæc statuunt theologi. — 1. Potuit Christus orare : Oratio enim ex S. Thoma (3, qu. 21, a. 1) est « quædam explicatio propriæ voluntatis apud Deum, ut eam impleat », et ad eam proinde sufficit distinctio voluntatum et subordinatio unius ad alteram ; humana autem Christi voluntas distincta fuit a divina et subordinata ad eam quoad plurima (cf. Billuart, d. 20, a. 2). — 2. Decebat Christum orare : *a*) ut Patri cultum decentissimum orationis exhiberet ; *b*) ut omnibus modis, non solum merendo et satisfaciendo, sed etiam orando nostram salutem operaretur ; *c*) ut nobis daret exemplum (Suarez, d. 45, s. 1, n. 1). — 3. Christus de facto oravit: *a*) gratias agendo (Luc. 22. 19 ; Jo. 11. 4. ; Matth. 11. 25) ; *b*) petendo sibi gloriam corporis et exaltationem nominis, nobis autem plurima bona (Jo. 12. 27, 28 ; 17 ; Luc. 22. 32, 41, sqq. ; Hebr. 5. 7). — 4. Christo non fuit oratio absolute et simpliciter necessaria sicut nobis : « quia propter dignitatem personæ potuisset quidquid vellet, sine oratione perficere,

et de facto habuit etiam in humanitate sua potestatem faciendi miracula, imperando et volendo sine necessitate orationis » (Suarez, l. c., n. 3). — 5. « Nihilominus tamen in sensu composito, id est, supposita divina ordinatione, multa non potuit in quantum homo sine oratione perficere, ut D. Thom. docuit »; « sicut enim non redemisset homines, nisi pro illis pateretur, quia ita fuerat a Deo præscriptum et præordinatum, ita neque sine oratione obtinuisset quæ non nisi per orationem obtinenda erant, juxta divinam præordinationem » (Id., ibid.).

II. Utrum Christus adhuc in cœlis oret : Certum est 1. ipsum aliquo sensu, saltem improprie et interpretative orare, exhibendo scilicet sua objectiva merita et vulnera (Jo. 14. 16; Rom. 8. 34; Hebr. 7. 25; 9. 24; 1 Jo. 2. 1), et hanc orationem omnes Catholici fatentur esse sacerdotalem. Etenim (ut ait Franzelin, thes. 51, n. II, p. 540), « Interpellatio qua offerens sacrificium intercedit vi ipsius sacrificii et ipsum suum sacrificium ejusque satisfactoriam et meritoriam virtutem coram Deo exhibendo, sine dubio sacerdotalis est et quædam ipsius oblati sacrificii continuatio. Jam vero Christum in cœlis perpetuo et interpellare pro nobis et interpellationem ejus esse sui sacrificii semel oblati repræsentationem coram Deo, Scripturæ nos docent. » Cf. Hebr. 9. 11, sqq.; 1 Jo. 2. 12; Apoc. 5. 6. — Christum vero 2. simpliciter orare in cœlis, minus proprie dicitur secundum Franzelin (thes. cit., n. III, post Lugo). Docet vero Suarez (l. c., s. 2, nn. 4, 5), Scripturis et pietati magis consentaneum esse, sentire Christum, non solum tacite seu interpretativa insinuatione, sed aperta et expressa voluntatis suæ repræsentatione ac manifestatione pro nobis in cœlo orare (exclusis tamen imperfectionibus quæ vel divinitati vel beatitudini Christi repugnarent) : et hanc sententiam, quam tenent Petavius et recentiores, tribuit Suarez S. Thomæ, S. Bonaventuræ, Abulensi, Toleto. Ratio illius est : Loca Scripturæ citata, et Patrum (SS. Aug., Cyprian., Ambros., Bernard., apud Suarez), quibus Christus simpliciter dicitur orare pro nobis in cœlis, proprio sensu intelligenda sunt, si nulla sit repugnantia ; atqui nulla est repugnantia, nam ex definitione S. Thomæ jam tradita (« explicatio propriæ voluntatis apud Deum, ut eam impleat »), ut Christus orare possit, sufficit distinctio voluntatis ejus humanæ a voluntate divina et subordinatio ejus ad eam ; ergo vere et proprie nunc orat.

QUÆSTIO SEXTA

DE CHRISTI REDEMPTORIS TITULIS PRÆCIPUIS

129. Præter titulos Mediatoris, Sacerdotis, Redemptoris hactenus expositos, recensentur tituli Capitis, Regis, Prophetæ, Magistri, Legislatoris, Judicis : cum autem de quatuor posterioribus alibi agatur, in præsenti dicendum est tantum de titulis Capitis et Regis.

CAPUT PRIMUM

De dignitate Capitis

130. **Prænotandum.** — Hæc dignitas seu titulus fundatur in analogia quam habent relationes Christi erga creaturas intellectuales cum relationibus capitis humani erga reliqua corporis membra : cumque caput et membra ejusdem sint ordinis, hæc quæstio est de Christo secundum naturam assumptam. Propter diversas relationes Christi, erga homines fideles, erga infideles, et erga Angelos, triplex statui potest propositio. Cf. S. Thom., 3, qu. 8.

131. **Propositio I.** Christus ut homo est caput Ecclesiæ.

Prob. I. Ex Ephes. 1. 20-23, « Suscitans illum a mortuis... ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius », et Coloss. 1. 18, « Et ipse est caput corporis Ecclesiæ ». — Apostolus his locis docet explicite, Christum caput esse Ecclesiæ, et quidem secundum illam naturam in qua suscitatus est a mortuis ; atqui in natura assumpta surrexit a mortuis ; ergo Christus ut homo est caput Ecclesiæ.

II. Ille est caput Ecclesiæ, qui præstat erga fideles, seu membra Ecclesiæ, ea omnia quæ ratione ordinis seu dignitatis, per-

fectionis, et virtutis, caput naturale censetur obire in corpore physico; atqui hæc præstat Christus 1. ratione *ordinis:* sicut enim caput est principalis pars hominis, ita Christus Ecclesiæ ob summam propinquitatem ad Deum; 2. ratione *perfectionis:* sicut enim in capite vigent omnes sensus, cum in reliquis membris solus vigeat tactus, ita in Christo plenitudo est omnium gratiarum: 3. ratione *virtutis:* sicut enim omnia membra a capite hauriunt vim et motum, sic omnia membra mystica Ecclesiæ motum gratiæ a Christo, qua se moveant ad opera vitæ æternæ; ergo. — Holzclau, n. 441; cf. Franzelin, thes. 41, n. IV (pp. 410, sqq.).

132. **Propositio II.** Christus est caput infidelium (1) non quidem actu, sed (2) potentia; nulla vero ratione (3) est caput damnatorum.

Prob. prima pars. — Illi non sunt actu membra Christi, quibus nullam vitam supernaturalem communicat, neque perfectam per caritatem, neque imperfectam per fidem; atqui tales sunt infideles; ergo.

Prob. secunda pars. — Christus caput est potentiâ illorum omnium, in quos influere potest vitam supernaturalem; atqui infideles omnes dum hic vivunt, possunt salvari et Christi influxum suscipere; ergo.

Prob. tertia pars. — Qui sunt a Christo in æternum separati, nec jam ullum ab eo accipiunt influxum gratiæ, non sunt membra Christi; atqui ejusmodi sunt damnati; ergo.

133. **Propositio III.** Christus ut homo est caput bonorum Angelorum.

Prob. I. Ex Ephes. 1. 20, 21, « Suscitans illum a mortuis et constituens ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum et virtutem et dominationem.. »; Coloss. 2. 10, « Qui est caput omnis principatus et potestatis ». — His locis docet Apostolus Christum esse caput Angelorum secundum illam naturam in qua surrexit a mortuis; atqui surrexit secundum naturam humanam; ergo.

II. Jure dicitur Christus caput Angelorum, si præcellat eis ordine, perfectione et virtute influendi; atqui Christus, ut ait S. Thomas (3, qu. 8, a. 4), « propinquius se habet ad Deum et perfectius participat dona ipsius, non solum quam homines, sed etiam quam angeli; et de ejus influentia non solum homines recipiunt, sed etiam angeli », nempe (ut jam dictum est ex Card.

de Lugo, supra, n. 90), « aliquas illustrationes, et alia dona accidentalia » ; ergo.

Obs. de gratia Capitis. Non est hæc alia (ait Franzelin, thes. 41, n. IV, p. 410), quam ipsa *gratia unionis hypostaticæ*, et *plenitudo gratiæ creatæ* in relatione ad creaturas, præsertim rationales. — Videlicet 1. in unione hypostatica fundatur : *a*) præeminentia Christi super omnes creaturas etiam super ipsos angelos, quibus entitative spectata humanitas Christi inferior est ; *b*) valor infinitus meritorum et satisfactionis Christi. — 2. Plenitudo vero gratiæ creatæ Christi est *a*) exemplar nostræ sanctificationis ; *b*) principium *quo* partiale meritorum ipsius, utpote informans facultates humanas, quibus Verbum divinum omnes gratias hominibus meruit.

CAPUT SECUNDUM

De Regno Christi

134. I. Christum hominem fuisse regem vero aliquo sensu, constat ex pluribus Scripturæ locis (v. g. Luc. 1. 32, « Regnabit in domo Jacob in æternum » ; Matth. 2. 2, « Ubi est, qui natus est rex Judæorum » ; Apoc. 1. 5, « Princeps regum terræ »), et Patrum (v. g. S. Aug., in Ps. 147, « Unctus est Rex et Sacerdos » : cf. Stentrup, thes. 137 ; Petav., lib. 12, c. 15, n. 1) : quæ loca intelligenda sunt de regno saltem *spirituali*. Regia hac potestate spirituali Christus instituit sacramenta, leges tulit, gubernatores et rectores in Ecclesia constituit, etc.

II. Christum jus humanum et hereditarium habuisse ad regnum *temporale* Judæorum, negat communis et certa sententia : etenim 1. ostendi nequit, regnum istud temporale pertinuisse ad B. Virginem vel ad S. Josephum ; 2. regnum adscriptum Messiæ a Prophetis universale est, non locale.

III. *Universale dominium* temporale, seu potestatem in res omnes temporales et personas, quod attinet : 1. Indirectum dominium hujusmodi in actu secundo concedunt fere omnes (negante v. g. Collet) : alioquin enim manca et imperfecta esset spiritualis potestas Christi. — 2. Directum dominium in actu primo, seu radicale, agnoscit communis sententia contra Bellarminum ; hoc enim ad minus videntur suadere plura Scripturæ loca (v. g.

Apoc. 19. 16, « Rex regum et Dominus dominantium » ; Matth. 28. 18, « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra »). — 3. In actu vero secundo non habuit Christus dominium hujusmodi, ut constat ex Jo. 18. 35, « Regnum meum non est de hoc mundo ». — Dicendus est ergo Christus, qua homo, vel exsecutionem regiæ potestatis temporalis seu politicæ nunquam accepisse, vel ei renuntiasse usque ad mortem. — De hac quæstione fusius agit Stentrup, « Soteriol. », thesib. 137 sqq.

DE DEO CONSUMMATORE

1. Deus unus et trinus, sicut est Creator, Reparator, et Sanctificator, ipse quoque est omnium Consummator, « α et ω, primus et novissimus, principium et finis » (Apoc. 22. 13), « quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia » (Rom. 11. 36). Hinc monet Ecclesiastes (cap. 11), « Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam... revertatur pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum ». — In hac ergo finali theologiæ parte, quæ speculatur « novissima » (Eccli. 7. 40 : græce, τα ἐσχατα : unde nomen « eschatologia »), inquirendum est **1.** de singulorum hominum consummatione, deinde 2. de communione cum vivis illorum quorum animæ jam « in manu Dei sunt » (Sap. 3. 1), ac demum 3. de mundi novissimis, ac præcipue de mortuorum resurrectione ac judicio universali.

PARS PRIMA

DE SINGULORUM HOMINUM NOVISSIMIS

2. Agendum est distincte de singulorum transitu ex hac vita, seu de morte ac judicio particulari ; deinde de diversa defunctorum sorte in futura vita, seu de beatitudine cœlesti, de purgatorio, de inferno : unde quatuor quæstiones.

QUÆSTIO PRIMA

DE MORTE AC JUDICIO PARTICULARI

3. **Prænotanda.** — I. In statu innocentiæ homines, saltem justi, immortales fuissent, non quidem naturali conditione, sed ex beneficio Conditoris et dono præternaturali (cf. de Deo Creatore, n. 44) ; nunc vero, dono hoc ob Adæ peccatum amisso, homines sunt mortales, ut sæpius declarant Scripturæ. Ita Gen. 3. 19, « Pulvis es, et in pulverem reverteris » ; Ps. 88. 49, « Quis est homo, qui vivet, et non videbit mortem ? » ; Rom. 5. 12, « In omnes homines mors pertransiit »; Hebr. 9. 27, « Statutum est hominibus semel mori ». — Utrum vero ab hac generali lege nonnulli excipiendi sint, dubium reddunt loca quædam S. Pauli : nempe 1 Cor. 15. 51 (juxta græc.), « *Omnes quidem non dormiemus*, omnes autem immutabimur » (παντες μεν οὐ κοιμηθησομεθα, παντες δε ἀλλαγησομεθα ; in Vulgata, « Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur ») ; 1 Thess. 4. 14, sqq., « Nos qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini, non præveniemus eos qui dormierunt... mortui qui in Christo sunt resurgent primi : deinde nos qui *vivimus*, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra » ; 2 Tim. 4. 1, « Judicaturus est [Christus] *vivos* et mortuos ». Ex quibus locis plures Patres, præsertim græci, et ex latinis SS. Hieron. et Aug. docent homines saltem justos, qui in secundo Christi adventu viventes erunt, citra animæ et corporis separationem gloria et immortalitate donandos esse. Sententia vero in Ecclesia latina longe communior, sed nullatenus obligatoria, tenet omnes omnino homines morituros, eos vero qui in Christi adventu superstites fuerint, nonnisi ad momentum, dum v. g. per aëra rapientur. — Henoch quidem et Elias creduntur translati vivi e terris (Gen. 5. 24 : Eccli. 44. 16 : Hebr. 11. 5 ; 4 Reg. 2. 11 : Eccli. 48. 9, sqq.) : sed ex communi sententia redituri sunt in fine mundi Jerosolymis occidendi (vid. Apoc. 11. 3, sqq.). — Cf. Collet, « de Actibus Hum. », t. 2, pp. 633, sqq.

II. His ergo de morte præjactis, et supposita animæ inmortalitate (juxta definitionem Conc. Later. V : Denzinger, n. 621) : agendum est de judicio particulari, de quo erraverunt plures tum antiqui tum recentiores, putantes unicum fore judicium, idque universale in fine mundi. — De conditione autem animarum separatarum a tempore mortis usque ad judicium illud universale, diversimode sentiunt isti auctores, dicentes animas vel 1. mori una cum corporibus et cum ipsis surrecturas esse : ita Tatianus et Arabes aliqui; vel 2. in quodam torpore manere : ita Copti et Nestoriani; vel 3. in incertitudine de sua sorte relinqui, aut etiam novam probationem subire : ita ex veteribus, Chiliastæ seu Millenarii nonnulli, et ex recentioribus plerique Anglicani (uti Doctores Farrar et Plumptre, cit. apud Oxenham, « Eschatology », p. 46). Has sententias propter privatum eorum errorem de Millenio spirituali videntur participasse Patres aliqui, v.g. SS. Irenæus et Justin. M. ac Tertullianus. Ita nominatim Lactantius (Inst., l. 7, c. 21), « Nec tamen quisque putet, animas post mortem protinus judicari. Nam omnes in una communique custodia detinentur, donec tempus adveniat quo maximus judex meritorum faciat examen. Tum quorum probata fuerit justitia, ii præmium immortalitatis accipient; quorum autem peccata et scelera detecta fuerint, non resurgent, sed cum impiis in easdem tenebras recondentur ad certa supplicia destinati ». Cf. Perrone, de Deo Creat., n. 634.

III. Veritas autem catholica, ut ait Suarez (de Myster. Vitæ Christi, d. 52, s. 2, n. 6) docet « singulos homines judicari statim in morte sua », ac proinde animas separatas nequaquam in statu quodam torporis vel incertitudinis usque ad finem mundi relinqui. — Cum veritate ista intime nexa est hæc alia : Animas statim post mortem recipere præmium aut pœnam pro meritis. Quam doctrinam rejecerunt tum ii qui negant judicium particulare, tum alii qui cum Vigilantio et forsan Calvino, putaverunt animas separatas, saltem justorum, de sua sorte certos quidem esse, sed præmium ante judicium extremum non recipere. — Hinc duplex propositio.

4. **Propositio I.** Anima statim post mortem judicium particulare subit.

Prob. I. Ex Eccli. 11. 28, « Facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas.... In fine hominis denudatio operum illius ». — Illud est judicium particu-

lare, in quo Deus retribuit unicuique secundum opera illius; atqui fit judicium hujusmodi statim post mortem; ergo in cujusque hominis morte exercetur judicium particulare.

Ad Min. Deum non solum posse, sed *revera* retribuere unicuique secundum opera in die obitus, patet ex scopo Scriptoris sacri, qui fuit incitare homines ad bona opera; atqui ut notat Vasquez (in Primam Secundæ: d. 19, c. 2), « ex possibilitate præmii debile sane sumeretur incentivum laboris ». Hoc quoque confirmant verba, « In fine hominis denudatio operum illius ».

II. Ex Patribus, dicit S. Jo. Chrys. (hom. 37 in Matth. 11), « Præsens hæc vita recte vivendi occasionem et opportunitatem habet. Postquam vero diem tuum obieris, judicium et pœna consequitur. » Et (hom. 14 in Matth. 14), « Sicut illi, qui e carceribus educuntur, una cum ipsis catenis ad judicium pertrahuntur, sic omnes animæ, quum hinc emigraverint, variis peccatorum catenis implicitæ ad terribile illud ducentur tribunal ». Ita quoque S. Hieron. (in cap. 2 Joëlis), « Diem autem Domini, diem intellige judicii, sive diem exitus uniuscujusque de corpore. Quod enim in die judicii futurum est omnibus, hoc in singulis die mortis impletur. » Nec aliter S. Aug. (de anima, l. 2, c. 4), « Nam illud quod rectissime et valde salubriter Vincentius Victor credit, judicari animas, quum de corporibus exierint, antequam veniant ad illud judicium, quo eas oportet jam redditis corporibus judicari, atque in ipsa, in qua hic vixerunt, carne torqueri sive gloriari, hoc itane tandem ipse nesciebas? Quis adversus Evangelium tanta obstinatione mentis obsurduit, ut in illo paupere, qui post mortem ablatus est in sinum Abrahæ, et in illo divite, cujus in inferno cruciatus exponitur, ista non audiat, vel audita non credat? » Vid. Stentrup, « Soteriol. », t. 2, thes. 145.

III. Ratione theologica. — 1. Certum et de fide est, statim post mortem justos qui nihil purgandum habent, vitam æternam, impios vero mortem æternam recipere (ut prop. seq. ostendetur); atqui hæc assignatio præmii aut pœnæ supponit judicium de animabus singulis factum; ergo. — 2. Ex Scripturæ doctrina, morte concluditur tempus merendi (ita v. g. Eccles. 9. 10, « Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas »; ac Jo. 9. 4, « Venit nox, quando nemo potest operari »; cf. Eccli. 4. 33; 18. 22);

atqui sapientiæ et justitiæ divinæ repugnare videretur si, tempore merendi elapso, animæ justæ dubio et incertitudine affligerentur ; ergo.

IV. Provocant demum theologi aliqui cum Suarez, ad facta, scilicet ad visiones et revelationes particulares ab auctoribus gravibus (v. g. a S. Greg. M., « Dialog. », l. 4, cc. 36, 38) narratas, quæ testantur judicii particularis exercitium.

Scholia de judicii particularis adjunctis. — Hæc breviter notanda :

1. De judicii indole. — Cum judicium particulare fiat a Judice omniscio, non est judicium *discussionis* in quo citantur et interrogantur testes etc., sed *retributionis*. Proinde in unico instanti clare et complete cognoscit anima statum suum, aut 1. naturaliter, ob liberationem a corporis impedimentis, aut 2. per specialem illuminationem et vim divinam, qua cognoscit quoque simul sententiam de se latam.

2. De tempore judicii. — Communis sententia est, judicium hoc immediate post mortem, idest nulla interposita mora, institui. Quod attinet proinde historias aliquas quæ describunt judicium factum vel brevi ante mortem ut narrant v. g. S. Jo. Climacus et S. Beda, vel aliquandiu post mortem ut narratur de doctore quodam parisiensi in vita S. Brunonis : dicendum est cum Bellarmino (de Purgatorio, l. 2, c. 4), vel 1. ista facta, supposita eorum veritate historica, ad particularem providentiam pertinere, ut v. g. infligatur vivis terror salutaris ; vel 2. ea fuisse tantum manifestationes judicii mox faciendi aut jam facti respective.

3. De ipso Judice. — Probabilior et magis pia sententia est, ait Suarez (de Mysteriis, d. 52, s. 2, n. 13), etsi non sit expresse et indubie tradita in Scripturis, hoc judicium particulare, post incarnationem factam, ad potestatem judiciariam Christi pertinere et per humanitatem exerceri. De hac postestate judiciaria Christi latius agit Stentrup, « Soteriol. », t. 2, pp. 848, sqq.

4. De judicii loco. — Triplex potest esse hypothesis. 1. Quod animæ separatæ deferantur in conspectum Christi in cœlo : censet autem Suarez incredibile esse, animas peccato inquinatas introduci in cœlum, mox deinde ejiciendas. — 2. Contra hypothesim quod Christus descendat reali descensu ad singulas animas judicandas, dicendum est, *a*) Christum raro aut nunquam

deserere cœlum, ubi sedet ad dexteram Patris; *b*) hanc hypothesim importare sine fundamento motum continuum, vel etiam multilocationem Christi, cum plures homines eodem tempore per orbem moriantur. — 3. Tertia demum hypothesis longe probabilior, quam proponunt Suarez (n. 15) et alii, docet animas in instanti mortis absque mutatione locali intellectualiter elevari ad tribunal Judicis, ita ut unaquæque cognoscat se a Christo judicari.

5. **Propositio II.** Animæ separatæ tum impiorum tum justorum statim post mortem pœnam aut præmium pro meritis sortiuntur. — De fide est ex Const. Benedicti XII, « Benedictus Deus », « Auctoritate Apostolica diffinimus, quod secundum communem Dei ordinationem animæ Sanctorum omnium.... in quibus nihil purgabile... mox post mortem suam... etiam ante resumptionem suorum corporum et judicium generale post Ascensionem Salvatoris nostri J. C. in cœlum, fuerunt, sunt et erunt in cœlo, cœlorum regno et paradiso cœlesti cum Christo, sanctorum angelorum consortio aggregatæ... — Diffinimus insuper, quod secundum Dei ordinationem communem animæ decedentium in actuali peccato mortali mox post mortem suam ad inferna descendunt... » (Denzinger, n. 456.) Contra Græcos aliquos schismaticos idem iterum definitum est in Conc. Florentino (Denzinger, n. 588 : cf. « Tablet », 31 Dec. 1892, p. 1060).

Prob. prima pars (de impiorum animabus). — **I**. Ex Luc. 16. 22, sqq., « Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno. Elevans autem oculos suos, quum esset in tormentis... Mitte Lazarum... quia crucior in hac flamma... Dixit illi Abraham.., hic [Lazarus] consolatur, tu vero cruciaris. Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est... Et ait... habeo enim quinque fratres.... » — Qui sepultus est in inferno, ibique cruciatur in tormentis et flammis, et inter quem et justos defunctos magnum chaos firmatum est, jam pœnis inferni addictus est; atqui ex parabola ista (seu, ut multi putant, historia), ita Diviti factum est, idque brevi post mortem, et certe ante judicium extremum quod volunt adversarii : fratres enim ipsius aduc superstites erant; ergo.

II. Ex Patribus, dicit S. Cyprianus (lib. de mortal.), « Ad refrigerium justi vocantur, ad supplicium rapiuntur injusti ». Item S. Hilarius (in Ps. 2), « Excipit impios statim ultor infernus ». Similiter S. Aug. (de civ. Dei, l. 13, c. 8), « In requie

sunt animæ piorum a corpore separatæ, impiorum autem pœnas luunt ». Et S. Greg. M. ait (Dialog., l. 4, c. 28), « Sicut electos beatitudo beatificat, ita credi necesse est, quod a die exitus sui ignis reprobos exurat ».

III. Ratione congrua. — Transacto probationis tempore non est, cur amplius punitio differatur : imo, ut ait S. Thomas (contra gent., l. 4, c. 91), magis conveniens videtur, ut animæ prius, ante corporum resumptionem, puniantur, cum in ipsis prius fuerit culpa.

Prob. secunda pars (de animabus plene purgatis). (1) — **I**. Ex 2 Cor. 5. 1, sqq., « Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cœlo est, superindui cupientes.... Audentes igitur semper, scientes quoniam, dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, et non per speciem): audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentes esse ad Dominum. » Et ex Philipp. 1. 21, 23, « Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum.... Coarctor autem e duobus : desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius. » — His locis S. Paulus domus suæ terrestris dissolutionem optavit, desideravitque vehementer (« coarctor ») peregrinari a corpore et dissolvi, mortem quoque reputavit lucrum : et hæc omnia, eo fine ut domum æternam in cœlo reciperet, ut præsens esset per speciem ad Dominum, ut cum Christo esset in gloria cœlesti (cf. 1 Thess. 4. 16) ; atqui hæc desideria inania essent, nisi credidisset Apostolus, perfecte justos statim beatitudine post mortem perfrui ; ergo.

II. Traditionis testimonium exhibent Bellarminus, de Sanct. Beat., l. 1, cc. 4, 5 ; Stentrup, thes. 145 (pp. 864 sqq.). — Dicit v. g. S. Ignat. M. (epist. ad Rom.) de suo martyrio futuro, « Sinite me ferarum escam fieri per quas liceat Deum adipisci » (cf. lectiones brev., 1 Feb., ex S. Hieron.). In aliorum martyrum actibus (v. g. SS. Polycarpi et Symphorosæ) similia mortis de-

(1) Quoad animas purgandas, patet propositio ex practica fide Ecclesiæ, quæ pro defunctorum requie et refrigerio, statim a morte preces et Missas offerre incipit.

sideria leguntur. Ex scriptoribus antiquioribus, S. Dionysius Alex. (cit. apud Euseb., histor. eccl.) dicit de martyribus, « Nunc assessores sunt Christi, et regni illius consortes, ut judicis participes, una cum ipso judicaturi ». Ita sæpius et S. Cyprianus (v. g. lib. de exhort. mart.), « Quis ergo non omnibus viribus elaboret ad tantam claritatem pervenire, ut amicus Dei fiat, ut cum Christo statim gaudeat ?... Quanta est dignitas et quanta securitas exire hinc lætum, claudere in momento oculos, quibus homines videbantur et mundus, et aperire eosdem statim, ut Deus videatur et Christus ? » Plures quoque Patres disserentes de Christi descensu ad inferos, discrimen advertunt inter justos defunctos novæ et veteris Legis. Ita S. Jo. Chrys. (hom. de SS. Berenic. et Socc.), « Antea mors ad inferos deducebat, nunc autem ad Christum perducit ». Similiter S. Greg. M. (hom. in Evang. 19), « Post Mediatoris adventum in hoc mundo venientes, ad regnum ducimur mox ut de corpore eximus, et illud sine mora percipimus, quod antiqui patres cum magna percipere dilatione meruerunt ». Dicit S. Hieron. (adv. Vigilant.), « In Apostolis vincula injicies, et usque ad diem justitiæ teneantur custodia, nec sint cum Domino suo, de quibus scriptum est : Sequuntur Agnum, quocumque vadit (Apoc. 14. 4) ?... Et cum diabolus et dæmones toto vagentur in orbe et celeritate nimia ubique præsentes sint, martyres post effusionem sanguinis sui arca operientur inclusi et inde exire non poterunt ? » — Ipse S. Bernardus, quem aliqui putant a communi doctrina dissentire, dicit (serm. 2 in transitu S. Malachiæ), « Hodie Malachias in consortium angelorum recipitur... pari cum angelis gloria et felicitate lætatur... Exsultet in Domino spiritus Malachiæ, quod levatus pondere corporeæ molis, nulla jam fæculenta vel terrena materia prægravatur, quominus tota alacritate ac vivacitate corpoream omnem et incorpoream transiens creaturam, pergat totus in Deum, et adhærens illi, unus sit cum eo spiritus in æternum. » Et (in epist. ad fratres in Hibernia) ejusdem Malachiæ animam alloquens ait, « Nec jam in fide ambulas, sed in specie regnas... ad fontem ipsum caritatis æternæ procumbis, pleno hauriens ore, cujus et ipse prius stillicidia sitiebas ».

III. Ratio denique theologica desumitur ex praxi invocandi Sanctos : persuasio enim de hujus praxis efficacia et utilitate inde oritur, quod fideles credant Sanctos jam ante thronum Dei versari. — Hinc dicit S. Greg. Naz. (orat. 18) de defuncto patre

suo, « Nec dubito, quin hoc nunc quoque tanto magis deprecatione sua quam prius doctrina præstet, quanto nunc magis Deo appropinquat ». Similiter S. Bernardus (serm. cit.), « Lætemur, quod angelus noster ascendit ad cives suos, pro filiis captivitatis legatione fungens, corda nobis concilians beatorum, vota illis intimans miserorum. Lætemur, inquam, et exsultemus, quia cœlestis illa curia ex nobis habet, cui sit cura nostri, qui suis nos protegat meritis, quos informavit exemplis, miraculis confirmavit. »

Dices 1. Justis dicetur in supremo judicio, « Venite benedicti Patris mei : possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi » (Matth. 25. 34), iniquis vero, « Discedite a me maledicti in ignem æternum » (Ib. v. 41); atqui tum duplex hæc sententia tum modus quo describitur exsecutio ejus (« Ibunt hi in supplicium æternum : justi autem in vitam æternam » : v. 46) manifeste supponunt retributionem tum pœnæ tum præmii nonnisi in judicio finali fieri ; ergo animæ separatæ non statim post mortem præmium aut pœnam sortiuntur. — Hocque confirmatur ex Apoc. 6. 9, sqq., « Vidi sub altare animas interfectorum propter Verbum Dei... et clamabant voce magna, dicentes : Usquequo, Domine (sanctus et verus), non judicas, et non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra ? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ : et dictum est illis ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conservi eorum, et fratres eorum qui interficiendi sunt sicut et illi » : quæ verba significant animas justorum non adepturas beatitudinem donec electorum numerus compleatur in fine mundi.

Resp. *Dist. Min.* Verba S. Matthæi cap. 25 significant adæquatam et completam retributionem non esse faciendam *toti homini*, idest quoad animam et corpus, ante diem generalis judicii, *conc.;* negant *animabus* separatis, sive justorum sive impiorum, retributionem inadæquatam statim post mortem fieri, *nego.* Videlicet, ut dicit S. Aug. (tr. 4. in Jo.), « Habent omnes animæ, quum de sæculo exierint, diversas receptiones suas. Habent gaudium bonæ, malæ tormenta... Sed quum facta fuerit resurrectio, et bonorum gaudium amplius erit, et malorum tormenta graviora, quando cum corpore torquebuntur. » — Ad *confirmationem :* Quomodocumque intelligatur altare illud (sive de Christi humanitate, sive de aliquo alio : vid. Bellarm. de

Sanct. Beat., l. 1, c. 3, fin.) : certe non est extra templum seu cœlum sed inibi, ac de animabus hujusmodi dicitur cap. seq. (7. 15) quod « sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus ». Non exspectant ergo sanctorum animæ finem mundi, ut beatitudinem adipiscant : sed vel ut illa per corporis glorificationem compleatur; vel ut publice coram omnibus Dei justitia, eorumque de persecutoribus triumphus manifestetur.

Dices 2. Doctrinæ nostræ contradicere Traditionem. Etenim *a*) de animabus justorum separatis Patres vel dicunt cum S. Jo. Chrys. (hom. 39 in 1 Cor.), eas usque ad resurrectionem « absque carne non accipere bona illa ineffabilia [beatitudinis], sicut neque puniri » : vel cum S. Augustino (Retract., l. 1, c. 14) aut dubitant utrum cum angelis sint in cœlis, docentve, eas recondi in quibusdam receptaculis (Enchirid., c. 109); vel cum S. Ambrosio (de Bono mortis c. 11) dicunt eas « in habitaculis suis cum magna tranquilitate requiescere », expectantes « futuram suam gloriam » ; vel cum S. Bernardo (serm. 2 de sanctis) aut asserunt eas esse in atriis, non in ipsa Dei domo, aut sub altari quiescentes nondum frui essentiæ divinæ visione (serm. 4). Vid. Stentrup, pp. 870, sqq. — His quoque consonant *b*) liturgiæ, præsertim antiquiores (v. g. syriaca, ethiopica), quæ cum sacrificia et petitiones pro defunctis omnibus, vel pro ipsis B. Virgine et Apostolis, indiscriminatim offerant, sententiam retributionis nondum in ipsos latam esse supponunt. — Tandem *c*) ipse supremus Pontifex Joannes XXII (1316-1334) doctrinam nostram publice in dubium revocavit : eamque defendentem Dominicanum quemdam in carcerem conjecit : imo contrariam per Franciscanos in universitate Parisiensi propagare conatus est. Ergo.

Resp. — Ad *a*) *Dist.* Patres illi negant vel in dubium revocant, ante diem judicii justos defunctos habere beatitudinem perfectam et completam, ratione loci aut gradus, et quoad integrum hominem seu ratione tum corporis tum animæ, *conc.*; negant eas habere beatitudinem quoad animam, *nego* : ut liquet ex locis in probatione citatis. Utrum vero, aut quatenus, per corporis resurrectionem beatorum gloria augeatur, infra (n. 18) commodius inquiretur. — Ad *b*) Cum animabus omnibus, exceptis profecto damnatis, prodesse possit Missæ sacrificium saltem ad gloriam accidentalem (cf. de Euch., n. 151), Ecclesia a precibus liturgicis nullos fideles defunctos excludit : non ideo

tamen harum omnium animarum æqualem esse asserit conditionem. Ad rem dicit S. Augustinis (Enchirid., c. 110), « Cum sacrificia sive altaris sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis, etsi nulla sint adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt ». — Ad *c*) De controversia ista (cui occasionem forsan dederunt sermones citati S. Bernardi de Sanctis), hæc summatim dicenda (vid. Hefele, « Concil. » : vers. gallic., t. 9, pp. 494, sqq.) : α) Non fuit agitata quæstio, utrum justorum animæ ante diem judicii habeant simpliciter beatitudinem aliquam, sed ad summum, utrum gaudeant visione Dei *intuitiva :* imo de hac postrema, quam certe ante exortam controversiam (an. 1331) in Bullis canonizationis Sanctorum Ludovici Tolosati, Thomæ Herfordiensis, Thomæ Aquinatis affirmaverat Joannes, collegit tantum utriusque partis argumenta. β) Nihil de quæstione unquam definivit Joannes : et istius Dominicani (qui adversariis maledictionem imprecatus erat) incarcerationem quod attinet, « irreverentia prædicatoris (ait Wadding, « Annal. Min. », cit. apud Hurter, n. 784, not.), non veritatis prædicatio in causa fuit, ut carceri manciparetur ». γ) Etiamsi aliquando contrariam sententiam per Minoritas propagasset Joannes (quod negat Wadding, l. c.), communem tandem doctrinam quam successor ejus immediatus Benedictus XII definivit, ipse publice professus est in declaratione solemniter ante mortem edita, in qua ait, « Fatemur et credimus, quod animæ purgatæ, separatæ a corporibus, sunt in cœlo... et vident Deum ac divinam essentiam facie ad faciem clare, in quantum status et conditio compatitur animæ separatæ. Si vero alia vel aliter circa materiam hujusmodi per nos dicta, prædicata, seu scripta fuerunt... ea, in quantum sunt consona fidei catholicæ, determinationi Ecclesiæ, S. Scripturæ ac bonis moribus approbamus ; aliter autem illa habemus et haberi volumus pro non dictis, prædicatis et scriptis, et ea revocamus expresse. » Cf. Jungmann, n. 172 ; Knoll, t. 6, pp. 166, sqq ; Perrone, nn. 675, sqq.

Scholion de animabus justis veteris Testamenti. — Has animas post earum perfectam a peccatis purgationem usque ad Christi mortem detentas fuisse citra dolorem ullum et citra visionem beatificam in « sinu Abrahæ » (Luc. 16. 23) seu « limbo Patrum », qui creditur fuisse in inferioribus terræ

partibus, docet communis Patrum sententia. Ita v. g. S. Hieron. (epist. 22 ad Paulam), « Necdum paradisi januam Christus effregerat... unde et Abraham, licet in loco refrigerii, tamen apud inferos cum Lazaro fuisse scribitur... in Jesu vero, id est, in Evangelio, per quem Paradisus est apertus, mortem gaudia prosequuntur. » Ita et S. Bernardus (epist. 98) docet Machabæos defunctos « pro tempore non ad cœli mox gaudia, sed ad inferni tenebras descendisse : ne tunc quidem apparente primogenito ex mortuis qui aperiret credentibus regna cœlorum...cum ante illam salutiferam passionem non festiva gaudia, sed claustra tenebrosa quosque morientes exciperent... Nostri autem Martyres cupiunt dissolvi et esse cum Christo. » Id quoque infertur ex 1 Petr. 3. 18, sqq., ubi docet Apostolus, Christum in spiritu, idest secundum animam (et quidem statim in ipso mortis momento, juxta communem sententiam : cf. S. Thom., 3, qu. 52, a. 5) visitasse spiritus seu animas separatas quæ « in carcere erant », ut bonum nuntium redemptionis in cruce effectæ prædicaret ipsis. Qua occasione creduntur isti veteris Testamenti Patres visione beatifica dotati esse, non tamen e loco isto ante Christi resurrectionem educti (S. Thom., l. c. ad 3), neque in cœlum empyreum ante ipsius ascensionem admissi (qu. 57, a. 6, corp.). — De hac quæstione fusius tractat Suarez « de Mysteriis », dispp. 42, 43.

QUÆSTIO SECUNDA

DE BEATITUDINE CŒLESTI

6. **Prænotiones.** — I. Præmium quod particulari Dei judicio justo cuique post mortem obvenit et in quod post purgationem completam si quæ facienda est, justus statim ingreditur, diversis nominibus cœlum, regnum Dei, gloria, beatitudo, vocatur. Cœlum autem considerari potest tum ut locus (1) tum ut status, et in hoc posteriori sensu vocari solet beatitudo, beatitudo cœlestis. Est autem beatitudo in genere (juxta Boëthium, de consol. phil., l. 3, pros. 2) « Status omnium bonorum congregatione perfectus », et a S. Augustino (enar. in Ps. 2) definitur, « Bonorum omnium summa et cumulus », et æquivalenter a theologis, « Summum bonum appetitus rationalis adæquate satiativum » (cf. S. Thom., 1. 2, qu. 2, a. 8).

II. Dividitur beatitudo præcipue, 1. In beatitudinem *objectivam*, quæ est ipsum objectum seu res, cujus possessione reddimur beati : et in subjectivam seu *formalem*, quæ est ipsa consecutio, possessio et fruitio objecti, quo beamur : et hæc consistit in actibus quibus illud possidemus eoque fruimur. — 2. In *essentialem*, quæ secluso quovis alio facit simpliciter beatum : et *accidentalem*, quæ est beatitudinis complementum. — 3. In *naturalem*, quæ naturæ rationali secundum se consideratæ convenit, quamque solis naturæ viribus ac naturali Dei auxilio creatura rationalis assequi posset ; et *supernaturalem*, quæ naturæ vires et exigentias plane excedit, et nonnisi gratiæ auxilio comparari potest (cf. de Deo Creat., n. 30). — Inquirendum est tri-

(1) Cœlum esse locum specialem definitum, dubitandum non est, cum illuc Christi Domini, B. Virginis, et (juxta Gerson et Suarez cum SS. Bernardino Senensi, Francisco Sales.) S. Josephi corpora jam assumpta sunt, quo etiam omnium justorum corpora post extremum judicium recipientur et semper cum Domino erunt (cf. Act. 1. 9, sqq. : 1 Thess 4. 16). Ubinam vero situm sit cœlum, revelatio non docet. Cf. Petav., « de Opif. sex dier. », l. 1, c. 2.

plici capite de beatitudine essentiali, tum *objectiva* (quodnam nempe sit ejus objectum, seu quid sit summum bonum nostrum), tum *subjectiva* (quomodo scilicet istud objectum attingendum sit : summum enim bonum, ut notat Lessius, « de Summo Bono », l. 1, c. 1 : l. 2, c. 1, nequit nos beatos reddere, nisi nobis conjungatur), demum de beatitudine *accidentali*.

CAPUT PRIMUM

De Beatitudine essentiali Objectiva

7. **Prænotandum.** — De beatitudine objectiva hominis varie erraverunt antiqui philosophi : alii v. g. uti Epicurei (quos secuti sunt Mahumetani) eam constituentes in sensuum voluptatibus, alii, ut Stoici in virtutibus naturalibus. Docet vero revelatio divina, solum Deum in quacumque dispensatione esse creaturæ rationalis beatitudinem objectivam essentialem, seu summum bonum, quod secluso etiam quovis alio bono creaturam illam simpliciter beatam faciat. Hinc :

8. **Propositio.** Beatitudo objectiva hominis est solus Deus.

Prob. I. Hæc doctrina sæpius declaratur in Scriptura. Ita ipse Deus ad Abraham Gen. 15. 1, « Ego merces tua magna nimis ». Sic sæpissime Psalmista, v. g. 5. 15, « Dominus pars hæreditatis meæ » ; 16. 15, « Satiabor cum apparuerit gloria tua » ; 72.25, 26, « Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram ? Pars mea Deus in æternum. » Et in novo Testamento dicit Christus Jo. 17. 3, « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te, solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum ».

II. Ex Patribus citasse sufficiet S. Augustinum. Ita (de morib. Eccl., c. 8), « Bonorum summa Deus nobis est. Deus est nobis summum bonum. Neque infra remanendum nobis est, neque ultra quærendum. » Similiter (Confess., l. 1, c. 1), « Fecisti nos ad te, Domine, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te ».

III. Ratione. — Beatitudo ex definitione est bonum perfectum quod totaliter quietat appetitum; atqui solus Deus potest totaliter quietare appetitum hominis, seu voluntatem; ergo solus Deus est beatitudo objectiva hominis.

Prob. Min. 1. Objectum appetitus hominis seu voluntatis est

bonum universale, sicut objectum intellectus est verum universale; atqui in solo Deo invenitur bonum universale; ergo. — Ita ex S. Thoma (1. 2, qu. 2, a. 8), quem sic explicat Billuart (de Beat., a. 1) : « Sensus est ergo quod sicut objectum adæquatum intellectus non est hoc vel illud verum, sed omne omnino verum, ita objectum adæquatum voluntatis, non est hoc vel illud bonum, sed omne omnino bonum, continens omnes bonitates creatas ut participationes sui ».

2. Constat quoque ex consideratione singulorum bonorum creatorum (fortunæ, corporis et animæ), beatitudinem hominis in illis non consistere : non scilicet in divitiis, honore, fama, dominatione, voluptate, scientia, etc. : hæc enim omnia *a*) facile amittuntur, *b*) dum habentur non plene satiant animam, ac demum *c*) varia mala secum trahunt. Cf. S. Thom., l. c., art. 1-7; Lessius, op. cit., l. 1, cc. 4, sqq.

CAPUT SECUNDUM

De Beatitudine essentiali Formali seu Subjectiva

9. **Prænotanda**. — I. Beatitudo formalis seu consecutio et fruitio Summi Boni distingui potest ex dictis in naturalem et supernaturalem. — 1. Beatitudo formalis naturalis, quam in œconomia pure naturali homo post vitam innocenter transactam, tempore a Deo constituto consecutus fuisset, nihil aliud foret (ait Sardagna, t. 4, n. 478) quam cognitio Dei abstractiva seu ex creaturis derivata, in suo genere clara, perfecta, nunquam interitura : ex qua consurgeret amor Dei naturalis pariter in suo genere perfectus, cum immunitate a peccatis, ab omni dolore et tristitia, ac cum plena certitudine felicitatis hujus nunquam turbandæ. — 2. In præsenti vero ordine unica beatitudo est supernaturalis illa, quæ habetur saltem partialiter ex intuitiva Dei visione juxta Constitutionem citatam Bened. XII definientis quod beati « vident divinam essentiam visione intuitiva et etiam faciali nulla mediante creatura in ratione objecti visi se habente, sed divina essentia immediate se nude, clare et aperte eis ostendente, quodque sic videntes eadem divina essentia perfruuntur, necnon quod *ex tali visione et fruitione eorum animæ* qui jam decesserunt, *sunt vere beatæ* et habent vitam et requiem æternam » (Denzinger, n. 456).

II. Priusquam de hac visione beatifica distinctius dicatur, commemorasse juvabit duas sententias antiquiores et huic decreto minus conformes, quarum altera Hugoni Victorino, altera Henrico Gandavensi tribuitur. — 1. Docuit videlicet Victorinus hominem conjungi cum Deo Summo bono per ipsam visionem Dei increatam qua seipsum Deus videt, seu beatitudinem subjectivam consistere in visione Dei increata homini communicata. Hæc tamen sententia (quam renovavit Thomassinus: vid. Franzelin, de Deo Uno, thes. 16, p. 204), est erronea et rejicienda; etenim ut ait Lessius (op. cit., l. 2, c. 2, n. 11), « si visio increata qua Deus seipsum comprehendit, et infinita in se videt, communicatur animæ, ipsa Deum comprehendit, et omnia videt quæ ipse Deus, imo ipsi Deo sapientiâ est par et æqualis »; præterea *b)* ex hac sententia, nulla esset inter beatos inæqualitas (vid. infra, n. 17); demum *c*) beatitudo est operatio vitalis beatorum (*vita* æterna » : Matth. 25. 46; Jo. 3. 15; 17. 3; Rom. 6. 22; cf. Matth. 7. 14; 18. 8): nequeunt autem beati vivere visione Dei increata, utpote ipsis extrinseca. — 2. Docuisse fertur Henricus Gandavensis, beatitudinem formalem consistere primario in quodam illapsu essentiæ divinæ in animam, quo anima transformatur in Deum, et sit quid unum cum ipso; sicut ferrum transformatur totum in ignem. Sed hæc quoque sententia rejicienda est: cum in illapsu isto qui ab extrinseco esset, vita consistere non posset. Cf. Lessius, l. c., c. 3, n. 19. — His ergo sententiis obsoletis rejectis, jam de visione Dei intuitiva (quod nomen explicatum est in tract. de Deo Uno, n. 10) inquirendum est 1. an detur, saltem supernaturaliter et in futura vita visio hujusmodi; 2. an in ipsa consistat beatitudo cœlestis et quatenus; 3. quænam sint beatitudinis hujus qualitates.

ART. 1. — UTRUM SIT VISIO INTUITIVA DEI IN CŒLIS

10. **Prænotanda.** — Hanc visionem negaverunt sæc. XIV græci aliqui schismatici (Palamitæ: ex Gregorio Palama, episcopo Thessalonicensi), asserentes beatos « non visuros esse Dei essentiam, quia nulla creatura eam videre potest, sed visuros esse claritatem Dei, quæ ab ejus essentia manat, sicut lux solis manat a sole et tamen non est sol ». Recentiores Armeni schismatici, teste Rudolpho archiepiscopo Armacano (« de quæstionib. armen. », l. 14, c. 1) eundem errorem amplexi sunt. Simi-

liter, justorum animas non visuras esse Dei essentiam ante corporis resurrectionem, sæc. XIV, juxta aliquos docuerunt Franciscani (supra, n. 5, Dices 2). Vid. Perrone, nn. 587, 638. — Ex definitione vero citata Bened. XII omnino tenendum est, quod sanctorum animæ perfecte purgatæ « etiam ante resumptionem suorum corporum et judicium generale... post D.N.J.C. passionem et mortem viderunt et vident divinam essentiam visione intuitiva et etiam faciali, nulla mediante.. necnon quod ex tali visione et fruitione eorum animæ qui jam decesserunt, sunt vere beatæ et habent vitam et requiem æternam, et etiam illorum, qui postea decedent, cum eamdem divinam videbunt essentiam, ipsaque perfruentur ante judicium generale ». Definivit quoque Conc. Florent. (in decreto unionis), animas perfecte purgatas « in cœlum mox recipi et intueri clare ipsum Deum trinum et unum, sicuti est, pro meritorum tamen diversitate alium alio perfectius » (Denzinger, n. 588). Hinc

11. **Propositio**. Beati in patria Dei essentiam intuitive vident.

Prob. I. Ex 1 Cor. 13. 8-12, « Caritas nunquam excidit: sive prophetiæ [sunt] evacuabuntur; sive linguæ [sunt] cessabunt; sive scientia [est] destruetur. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. Quum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Quum essem parvulus loquebar ut parvulus... Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. » — His verbis declarat Apostolus, hujus vitæ scientiæ omni, vel perfectissimæ et per dona supernaturalia acquisitæ, successuram esse in patria cognitionem Dei plane diversam, quæ careat præsentis temporis imperfectionibus; atqui talis cognitio est intuitiva; ergo in patria habetur cognitio seu visio Dei intuitiva.

Prob. Min. — 1. Ex Apostolo, scientia præsentis temporis, quæ destruetur, est *a*) per speculum, idest tantum mediata et per alia, *b*) in ænigmate, seu obscura, *c*) ex parte tantum, seu imperfecta; atqui cognitio quæ huic opponitur, immediata, clara et perfecta sit oportet; ergo. — 2. Diserte docet Apostolus cognitionem patriæ futuram esse « facie ad faciem »; atqui hæc locutio in contextu significat non tantum immediatam præsentiam (quam semper significat), sed etiam propter verba subsequentia, « cognoscam sicut cognitus sum », cognitionem in suo

genere perfectam et immediatam. — Neque 3. omittendum est quod ex textu græco notat Cornely (in loc.), scilicet Apostolum in hoc ultimo membro (« cognoscam sicut cognitus sum ») non verbum simplex (γιγνωσκειν), quo antea usus erat, sed verbum compositum (ἐπιγινωσκειν, accurate et plene cognoscere) adhibere : hocque non in modo activo (quo labor significaretur) sed in medio (ἐπιγινωσκομαι), quo cognitio, quæ plene possidetur, innuitur.

Obs. Contra vim probativam hujus loci merito urgeri nequit illud Exod. 33. 11, ubi de Moyse dicitur, « Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem » : non enim ibi dicitur Moyses *vidisse* Deum facie ad faciem : imo Deus rogatus a Moyse, « ostende mihi faciem tuam » (v. 13), « ostende mihi gloriam tuam » (v. 18), respondit, « Non poteris videre faciem meam; non enim videbit me homo et vivet ». Et juxta hæc intelligenda quoque sunt quæ dixit Deus de Moyse Num. 12. 8, « Ore enim ad os loquor ei : et palam, et non per ænigmata et figuras Dominum videt » (1). — Neque aliquid objicere licet ex Gen. 32. 20, narrante Jacob loco ubi cum angelo in visibili forma luctatus erat, nomen imposuisse, « Vidi Deum facie ad faciem » : non enim viderat Jacob essentiam Dei sed formam sensibilem hominis, sub qua, sicut et in aliis veteris Testamenti theophaniis juxta plures, non ipse Deus immediate, sed angelus nomine et persona Dei loquebatur.

II. Ex 1 Jo. 3. 2, « Carissimi, nunc filii Dei sumus ; et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus : quoniam videbimus eum sicuti est. » — « Videre Deum » significat proprio sensu visionem ipsius essentiæ divinæ :

(1) Putant tamen aliqui cum S. Thoma (2. 2, qu. 175, a. 3), ipsum Moysen et S. Paulum habuisse aliquando sed *transeunter* visionem Dei intuitivam in hac vita : quod et de B. Virgine majore probabilitate affirmat Suarez (de Myster., d. 19, s. 4, n. 4). Solus autem Christus, juxta omnes, gaudebat *permanenter* visione beatifica in hac vita et sic viator simul et comprehensor fuit (vid. de Incarn., nn. 68, 69). — Huc spectant propositiones quædam Beguardorum et Beguinarum damnatæ a Clemente V in Conc. Viennensi : « 4. Quod homo potest ita finalem beatitudinem secundum omnem gradum perfectionis in præsenti assequi, sicut eam in vita obtinebit beata. — 5. Quod quælibet intellectualis natura in se ipsa naturaliter est beata, quodque anima non indiget lumine gloriæ, ipsam elevante, ad Deum videndum et eo beate fruendum. » (Denzinger, nn. 402, 403.) Vid. S. Thom., 1. 2, qu. 5, a. 3.

ea enim dicimur proprius videre, quæ immediate et clare in se ipsis perspicimus; atqui Apostoli verba de futuræ vitæ scientia, « videbimus eum » proprio et naturali sensu accipienda sunt; ergo in patria habetur visio Dei intuitiva.

Prob. Min. ex ipso contextu. — Etenim 1. non dicit simpliciter Apostolus « videbimus eum », sed « videbimus eum sicuti est »; atqui hæc verba intelligi nequeunt de visione in aliis rebus. — 2. Visio Dei in patria diversa omnino est ab ea quam in hac vita habent etiam filii Dei adoptivi (« Nunc filii Dei sumus : et nondum apparuit quid... »); atqui visio Dei tum naturalis per creaturas, tum supernaturalis sed obscura per fidem, competit filiis Dei adoptivis in terris; ergo in patria habetur cognitio seu visio Dei clara et immediata.

III. Ex 2 Cor. 5. 6-8, « Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, et non per speciem) : audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentes esse ad Dominum ». — Hoc loco « peregrinari a Domino », et « ambulare per fidem » in vita præsenti, opponitur ei quod in vita futura erit perpetua « præsentia ad Dominum » et « status visionis »; atqui hæc comparatio et oppositio facta de iis qui fidem habent et de ipso Apostolo, qui raptus fuerat ad tertium cœlum et audierat arcana verba (cap. 12. 2, 4), omnino ostendunt scientiam Dei claram et intuitivam futuram esse in patria; ergo. Cf. S. Thom., 1. 2, qu. 4, a. 5, corp.

IV. Patres non tantum dum loca citata S. Pauli et S. Joannis exponunt, sed et alibi doctrinam nostram abunde declarant. Antiquissimum est testimonium S. Irenæi (l. 4, c. 20), « Videbitur autem [Deus] et in regno cœlorum paternaliter : Spiritu quidem [per visionem prophetarum] præparante hominem in Filium Dei, Filio autem [per apparitionem in carne] adducente ad Patrem, Patre autem incorruptelam donante in æternam vitam, quæ unicuique evenit ex eo quod videat Deum. Quemadmodum enim videntes lumen intra lumen sunt et claritatem ejus percipiunt; sic et qui vident Deum, intra Deum sunt percipientes ejus claritatem. Vivificat autem eos claritas; percipiunt ergo vitam, qui vident Deum. Et propter hoc incapabilis et invisibilis visibilem se et comprehensibilem et capacem hominibus præstat, ut vivificet percipientes et videntes. » Dicit quoque Clem. Alex. (strom. 5), « Perspicuum est enim, nullum unquam

vitæ suæ tempore posse Deum perspicue comprehendere. Qui autem sunt mundi corde Deum videbunt, postquam extremam perfectionem attigerint. » Ita et S. Greg. Naz. (orat. 34), « Deus, cujusmodi natura et substantia sit, nullus unquam invenit hominum, neque porro reperiet. An vero aliquando sit reperturus, quæret hoc qui volet... Atque illud mihi esse videtur,.. nos aliquando tantum cognituros, quantum cogniti sumus. » Neque aliter S. Jo. Chrys. quem aliqui cum Vasquez (in Primam Partem : d. 37, cc. 2-4) nobis opponunt : ait enim (ad Theod. laps.), « Si Petrus [in transfiguratione] obscuram quandam videns imaginem futurorum, omnia statim rejecit ab animo ob inditam tali visioni voluptatem : quid dicetur, quando ipsa rerum veritas aderit, quando apertis ædibus regiis intueri licebit regem ipsum, non amplius in ænigmate neque per speculum, sed facie ad faciem, non amplius per fidem, sed per speciem ». Et sæpissime ex Latinis S. Augustinus, ut epist. 112 (« de videndo Deo », c. 8), « Desiderium autem veraciter piorum, quo videre Deum cupiunt, et inhianter ardescunt, non opinor in eam speciem contuendam flagrat, qua, ut vult, apparet [in theophaniis] quod ipse non est, sed in eam substantiam, qua ipse est quod est... Non autem ipse apparebat [Exod. 33] in natura propria, quam Moyses videre cupiebat. Ea quippe promittitur sanctis in alia vita. Unde quod responsum est Moysi, verum est, quia nemo potest faciem Dei videre, et vivere; id est, nemo potest eum in hac vita videre vivens, sicuti est. » Demum S. Bernardus (serm. 4 de Sanctis), « Tripliciter in æterna illa, et perfecta beatitudine fruemur Deo, videntes eum in omnibus creaturis, habentes eum in nobis ipsis : et quod his omnibus ineffabiliter jucundius sit, atque beatius, ipsam quoque cognoscentes in semetipsa Trinitatem, et gloriam illam sine ullo ænigmate, mundo cordis oculo contemplantes. In hoc enim erit vita æterna, et perfecta, ut cognoscamus Patrem, et Filium, cum sancto Spiritu, et videamus Deum, sicuti est, id est, non modo sicut inest, nobis videlicet aut ceteris creaturis, sed sicut est in semetipso. » — Vid. Petav., de Deo, l. 7, c. 7 ; Franzelin, de Deo Uno, thes. 15, n. II (pp. 188, sqq.).

Dices. In Scriptura Deus dicitur plane invisibilis (sic. Jo. 1. 18, « Deum nemo videt unquam » : 1 Tim. 1. 17, « Regi autem sæculorum, immortali, invisibili » : Ib. 6. 16, « Qui.,. lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec

videre potest »); atqui huic invisibilitati contradicit propositio nostra; ergo. — *Confirmatur* ex Patribus, qui sæpe negant Deum ab ulla creatura, vel ab angelis, videri posse : ita præsertim S. Jo. Chrys., v. g. (hom. 15 in Jo.), « id quod est Deus, non modo prophetæ, sed nec angeli nec archangeli vident... creata quippe natura quomodo increatum videre possit ? »

Resp. *Dist. Maj.* In Scriptura dicitur essentia divina non tantum invisibilis *oculis corporeis* sed et *intellectibus* creatis *naturaliter*, necnon omnibus creaturis plane *incomprehensibilis*, *conc.* (vid. de Deo Uno, nn. 10, sqq.); negat Scriptura Deum posse *intuitive* videri *supernaturaliter* in futura vita, *nego*, ut ex argumentis traditis constat. Dicit S. Ambros. (expos. in Luc., l. 1, n. 25), « Ideo Deum nemo vidit unquam quia eam, quæ in Deo habitat, plenitudinem divinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit ».

Ad *confirmationem*. Contra doctrinæ alicujus veritatem non prævalet semper auctoritas unius vel paucorum Patrum : fieri enim potest ut re non satis discussa et eliquata, de doctrina etiam revelata erronee vel minus accurate loquantur, idque in præsenti quæstione plures auctores tenent v. g. de Theodoreto. — De S. Jo. Chrys. autem et de quibusdam aliis(v. g. S. Greg. Naz.) quos putavit Vasquez negasse beatis visionem Dei intuitivam, liquet ex locis in probatione citatis, difficultatem esse tantum hermeneuticam. Dicendi sunt proinde hi Patres, sicut et Scriptura, rejecisse solummodo visionem Dei aut sensilem, aut intuitivam naturalem, aut præcipue in disputationibus adversus Eunomianos, visionem Dei *comprehensivam*, quam hæretici illi sibi arrogabant. Et sic S. Joannes Chrysost. in contextu objecto post verba citata statim subjungit, se intelligere Dei visionems eu cognitionem « talem qualem Pater habet de Filio ».

Scholion de lumine gloriæ. — I. Cum visio intuitiva Dei nulli intellectui creato naturalis sit (vid. de Deo Uno, nn. 11, 12), sequitur, juxta definitionem Conc. Viennensis contra Beguardos et Beguinas (supra, p.279, not.), animam indigere lumine gloriæ ipsam elevante ad Deum videndum et eo beate fruendum : et describitur hoc lumen gloriæ a Mazzella (n. 852, post Suarez, de Deo, l. 2, c. 14, n. 2), « Virtus quædam creata, supernaturalis, a Deo infusa, per modum habitus, intellectum elevans, eumque reddens proxime potentem et habilem ad

videndum Deum intuitive ». Cf. Franzelin, thes. 16, fin. (p. 205) ; Pesch, t. 2, nn. 76, sqq.

II. « Lumen istud (ait Lessius, l. 2, c. 8, n. 44) est suprema quædam irradiatio, et participatio lucis illius, qua Deus seipsum videt ; per quam intellectus ad statum divinum elevatur et fit deiformis. » — *Munera* ejus exponit, n. 52 : « 1. Elevat mentem ad statum divinum, eamque efficit deiformem (ut S. Dionysius loquitur) et similem Patri. — 2. Expandit mentis capacitatem in immensum... Sicut enim lumen istud corporale facit ut oculus corporis se extendat ad hujus mundi vastitatem, eamque intra se miro modo complectatur : ita lumen illud spiritale et divinum facit, ut mens cui insederit se possit extendere, et intra se quodammodo complecti totam Dei immensitatem. — 3. Mentem sic elevatam et expansam determinat et rapit in visionem, eam eminenti modo juvando, et simul concurrendo ad illius visionis productionem : et simul essentia divina intime præsens intellectui, concurrit instar sigilli ad eam visionem formandam et sibi assimilandam. » — Deinde, n. 53, concludit, *tria principia* ad visionem Dei eliciendam concurrere : nimirum intellectum, ex quo visio est actus vitalis ; lumen gloriæ ex quo est supernaturalis et clara visio ; et essentiam divinam, quæ efficit ut sit visio Dei potius, quam alterius rei. Cf. S. Thom. contra gent., l. 3, c. 53.

Art. 2. — UTRUM, AUT QUATENUS, IN VISIONE DEI INTUITIVA CONSISTAT BEATITUDO

12. I. Probato facto visionis Dei intuitivæ in patria, jam visionem hanc esse, ut dicitur, *beatificam* seu in ipsa juxta definitionem Bened. XII consistere saltem partialiter beatitudinem formalem, eo ipso constat, quod 1. ut ait Lessius (op. cit., l. 2, c. 4, n. 23), « beatitudo nihil sit aliud quam summi boni apprehensio et possessio. Nam visione veluti manûs complexu apprehendimus, firmiter tenemus et possidemus ipsum Deum tanquam bonum nostrum nobis ad fruendum datum » : quemadmodum (ut ait alio loco, c. 6, n. 32) « auditus symphoniæ est possessio symphoniæ : quia ita per auditum tenetur, ut omnem oblectationem et omne commodum ejus percipere queas ». — 2. Hoc ipsum probant loca Scripturæ jam citata (1 Cor. 13. 12 ; 1 Jo. 3. 2), necnon Matth. 3. 8, « *Beati* mundo

corde, *quoniam* ipsi Deum videbunt », cum plurimis Psalmorum locis, v. g. 16. 15, « Satiabor cum apparuerit gloria tua ». Cf. Lessius, l. c. — 3. Nec aliud docent Patres. Sic in loco jam citato dicit S. Irenæus, æternam vitam unicuique evenire ex eo quod videat Deum. S. Greg. Naz. (orat. 20) S. Basilium defunctum sic invocat, « Tu vero e cœlo, quæso, nos aspice... nosque, posteaquam ex hac vita migraverimus, illic quoque tabernaculis tuis excipe, ut simul viventes, et sanctam ac beatam Trinitatem... purius, pleniusque cernentes, desideriis nostris finem ponamus, ac bellorum eorum, quæ intulimus, vel pertulimus, hoc præmium referamus ». Dicit quoque S. Aug. (de Trin., l. 1, c. 9), « In visione merces tota promittitur delectationis et desiderii nostri » ; et postea (c. 13), « Visio quæ est facie ad faciem summum præmium promittitur justis ». Fusius (de civ. Dei, l. 22, c. 29), « Sic [facie ad faciem] jam vident sancti angeli... cum quibus nobis erit sancta atque dulcissima, de qua jam tot libros scripsimus, Dei civitas ipsa communis... Sicut ergo illi vident [Matth. 18. 10], ita et nos visuri sumus, sed nondum ita videmus. Propter quod ait Apostolus, quod paulo ante dixi : Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Præmium itaque fidei nobis visio ista servatur. » Similiter S. Greg. M. (hom. 14 in Evang.), « Pascua namque electorum sunt, vultus præsens Dei : qui dum sine defectu conspicitur, sine fine mens vitæ cibo satiatur. In istis pascuis de æternitatis satietate lætati sunt, qui jam laqueos voluptuosæ temporalitatis evaserunt. »

II. Constat proinde, beatitudinem consistere saltem partialiter in visione Dei intuitiva : si autem quæritur, an beatitudo consistat essentialiter in visione ista an in alia beatorum operatione, v. g. in amore aut gaudio, non convenit inter theologos, sed quæstio videtur potius esse de modo loquendi. — 1. Aliqui affirmant beatitudinis essentiam (intelligunt *metaphysicam*, qua res in sua specie constituitur, et ex qua aliæ perfectiones emanare concipiuntur) in sola visione consistere, et reliquos actus (amorem et gaudium), qui a visione inseparabiliter oriuntur, pertinere ad beatitudinis perfectionem aut integritatem tantum : ita v. g. Bellarm., Billuart, Becanus, Mazzella, Pesch, qui hanc sententiam tribuunt S. Thomæ (1. 2, qu. 3, a. 4), eamque Medina (ad loc. cit. S. Thom. : opinio 4) sic exprimit, « Vita beata non est amare quod habes, sed habere quod amas » :

Lessius vero (de Summo Bono, l. 2, c. 5, n. 24, edit. Paris., p. 54) dicit S. Doctorem satis varie et obscure de hac re locutum esse ; 2. Scotistæ dicunt beatitudinem consistere essentialiter in solo actu *amoris*, quo diligitur Deus propter se, dicuntque visionem intuitivam esse tantum conditionem sine qua non ; 3. alii cum Charmes (p. 457) ponunt essentiam beatitudinis in *gaudio* de Deo viso et amato.

III. De hac vero questione, quam Neubauer (Wirceb., n. 5) censet plus habere speculationis quam utilitatis, videtur præferenda sententia quam Lessius (loc. cit.) proponit et tribuit S. Bonav., Dionys. Carthus., Molina, Greg. de Valentia, aliis, quamque ex recentioribus sequuntur Hurter et Jungmann ; quæ sententia duo statuit: 1. beatitudinis essentiam (saltem physicam) non consistere in sola visione, sed etiam in amore et gaudio ; 2. unumquemque horum actuum, pro diverso respectu, tenere primas in beatitudine.

1. Beatitudinem consistere *etiam* in amore et gaudio, ostendit Lessius *a*) ex definitione Bened. XII (« quod tali visione *et fruitione* [beatorum animæ] sunt vere beatæ et habent vitam æternam et requiem » : docet enim Pontifex beatitudinem consistere in visione et fruitione: fruitio autem complectitur amorem et delectationem seu gaudium : quia frui est ex re amata et præsenti fructum seu oblectationem capere (1). — *b*) Beatitudo desideria omnia rationabilia plene satiat : visio vero sine fruitione non plene satiat. — *c*) Beatitudo utpote summa creaturæ intellectualis perfectio includit maximam assimilationem cum Deo : tum quia omnis perfectio creata est assimilatio quædam cum divina perfectione, tum ex natura speciali perfectionis cœlestis, juxta verba (1 Jo. 3. 2), « Cum apparuerit, similes ei erimus » ; atqui sola nuda aridaque visio non facit animam perfecte similem Deo, sed solum ex parte quasi dimidia, nempe secundum intellectum, non secundum affectum.

2. Ad horum vero actuum relativam præstantiam quod attinet : *a*) In perfectione physica potior est visio, ex qua pendent amor et gaudium, sicut arbor ex radice, vita animalis ex corde,

(1) Hinc S. Aug. (de civ. Dei, l. 8, c. 8), « Nemo beatus est, qui eo quod amat, non fruitur ; nam et hi, qui res non amandas amant, non se beatos amando putant, sed fruendo. Quisquis ergo fruitur eo, quod amat verumque et summum bonum amat, quis eum beatum nisi miserrimus negat ? »

flumen ex fonte ; *b*) relate ad divinum honorem potior est amor, quo beati omne bonum Deo cupiunt ; *c*) relate ad creaturæ ipsius bonum, potius est gaudium, ut patet. Cf. Lessius, l. c., c. 6.

CAPUT SECUNDUM

De Beatitudinis essentialis Qualitatibus

13. Agendum est duplici articulo, de beatitudinis perpetuitate in se, et inæqualitate in diversis Beatis.

Art. 1. — DE BEATITUDINIS INAMISSIBILITATE

14. **Prænotandum.** — Origenes teste S. Augustino (de hæres., c. 43) beatitudinis inamissibilitatem negavit docendo continuum animarum transitum per perpetuum quemdam circulum a beatitudine ad miseriam et vicissim : alii tamen Origenem excusant (vid. Lessius, de Summo Bono, l. 3, c. 9, n. 105). Fidem vero catholicam, quæ profitetur in Symbolo « vitam æternam », solemniter declaravit Bened. XII (const. « Benedictus Deus ») definiendo quod « postquam inchoata fuerit vel erit talis intuitiva ac facialis visio et fruitio in eisdem animabus, eadem visio et fruitio sine aliqua intercisione seu evacuatione prædictæ visionis et fruitionis continuata exstitit et continuabitur usque ad finale judicium et ex tunc usque in sempiternum ».

15. **Propositio**. Beatitudo est æterna.

Prob. I. In Scriptura dicitur Sap. 5. 16, « Justi autem in perpetuum vivent » : Matth. 6. 20, « Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur » : Jo. 16. 22, « Gaudium vestrum nemo tollet a vobis » : 1 Thess. 4. 16, « Et sic semper cum Domino erimus » : item sæpissime beatitudo dicitur « vita æterna » (v. g. Matth. 25, 46 ; 1 Jo. 3. 15 ; Rom. 6. 22), necnon a S. Petro (1 Epist. 1. 4 : cf. 5. 4), « hæreditas incorruptibilis, et incontaminata, et immarcescibilis », a S. Paulo (1 Cor. 9, 25) « corona incorrupta », et ab Isaia (35. 10 : 51. 11) « lætitia sempiterna super capita » sanctorum ; atqui hæc omnia naturali et obvio sensu docent beatitudinem esse æternam ; ergo.

II. Idem docent Patres. Ita S. Greg. Nyss. (orat. 1 de pauper. amand.), « At qualem studii, laborisque finem consequentur [misericordiæ opera] ? Nunc quidem præclaram spem, et lætitiæ plenam exspectationem, postea autem, quando istius assidue fluentis carnis spoliis exuti immortalitatem induerimus, vitam beatam, nullum finem habituram, nullis malis obnoxiam, in summis et admirandis, quæque hic a nobis cognitione comprehendi non possunt, versantem gaudiis et voluptatibus ». Et S. Ephraëm (de compunct., c. 8), « Plorate, fratres, in conspectu Domini, ut gaudere nos faciat in regno suo, in vita illa immortali, ubi fugatur dolor, tristitia, et gemitus ; ubi nec lacrymis aliquis, nec pœnitentia indiget ; ubi non est mors et corruptio ; ubi non est adversarius, et impugnator ». — Ex Latinis vero sæpius S. August. : ita (enar. 2 in Ps. 26), « Qualis erit contemplatio incommutabilis boni æterni, semper eodem modo manentis? » ; ac postea, « O bona Domini! dulcia, immortalia, incomparabilia, sempiterna, immutabilia ! et quando vos videbo, bona Domini ? » Similiter (enar. in. Ps. 49), « Omnia ibi summa sunt, vera sunt, sancta sunt, æterna sunt. Panis noster ibi justitia est ; potus noster ibi sapientia est ; vestis nostra ibi immortalitas est ; domus nostra æterna in cœlis, firmitas nostra immortalitas. Numquid ægritudo subrepit ? numquid lassitudo ad somnum trahit ? nulla mors, nulla lis : ibi pax, quies, gaudium, justitia : nullus intrat inimicus, nullus labitur amicus. » Familiaria sunt verba S. Greg. M. (hom. 37 in Evang.), « Quæ autem lingua dicere, vel quis intellectus capere sufficit, illa supernæ civitatis quanta sint gaudia... præsentem Dei vultum cernere... nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuæ munere lætari ».

III. Beatitudo ut vere nomen mereatur, talis esse debet, ut sit sufficiens ad satiandum appetitum hominis, et ad excludendam anxietatem omnem et timorem, quæ mala certe sunt et tristitiam ingerunt ; atqui hoc non præstaret ipsa visio intuitiva et fruitio Dei, si perpetua non esset : eo enim ipso quod Deus clare videretur ut summum bonum jam possessum, eo magis ad animæ quietem et tranquillitatem necessaria esset plena, bene fundata et certa securitas de ipso non amittendo ; ergo. Cf. Lessius, l. 3, c. 9, n. 108 : post S. Thom., 1. 2, qu. 5, a. 4. — Hanc rationem jam tradiderat S. Aug. (de Trin., l. 13, c. 8), « Nec nisi viventes beati esse possunt ; nolunt igitur perire, quod vivunt. Immortales ergo esse volunt, quicumque vere beati

sunt vel esse cupiunt. Non autem vivit beate, cui non adest, quod vult ; nullo modo igitur esse poterit vita veraciter beata, nisi fuerit sempiterna. »

Obs. de modo hujus perpetuitatis. — Propositio intelligenda est tantum de iis beatorum actibus in quibus consistit *essentialis* beatitudo, vel cum illis habent intrinsecam connexionem ; et in his, ut ait Suarez (de fine hom., d. 14, s. 1, n. 4: edit. Vivès, t. 4, p. 139), « erit perpetuitas et incommutabilitas in ipsismet actibus, etiam individuo semper manentibus, absque ulla mutatione, quæ in illis fiat : et hoc modo intelligenda est proprie æternitas illius vitæ, et sic dicuntur angeli semper videre faciem Patris, et de illo gaudio dicitur : Gaudium vestrum nemo tollet a vobis: et supra... ostendi hos actus esse necessarios : ergo iidem numero semper perseverant, nec possunt augeri, vel diminui ». Quam doctrinam exprimit Pesch (t. 3, n. 485) dicendo beatitudinem per quamdam æternitatis participationem ita haberi simul, « ut nulla in ea sit successio realitatum et nihil sit futurum, quod non actu adsit ». — Ulterius quæri solet, utrum ex natura rei an ex sola Dei voluntate hæc ita sint. Breviter dicendum, quod ex *potentia Dei absoluta* lumen gloriæ et visio beatifica subtrahi possent, « sicut posset etiam Deus (ut ait Suarez, l. c., s. 2, n. 7) corrumpere cœlum, seu annihilare angelum » : posita autem (utique ex beneficio Creatoris) beatitudine vera, debet Deus suæ sapientiæ ut eam conservet, ac proinde beatitudo, cum nullum habeat intrinsecum corruptionis elementum, dici potest ex natura sua perpetua, neque ex *potentia Dei ordinata* magis corrumpi aut destrui potest, quam angelus.

Corollarium de beatorum impeccabilitate. — De hac quoque refertur Origenes (quod et aliqui negant) errasse dicendo angelos peccare posse per negligentiam in officio suo et ministerio (cf. Lessius, l. 2, c. 22, n. 170). Omnino autem asserenda est beatorum impeccantia : neque enim aliter esset beatitudo, juxta Apostoli verba (1 Petr. 1. 4), « hæreditas incorruptibilis, et incontaminata et immarcescibilis ». Unde S. Aug. (de civ. Dei, l. 22, c. 30), « Erit inamissibilis voluntas pietatis et æquitatis, quomodo est felicitatis ». Hæc quoque impeccabilitas juxta communem loquendi modum post S. Thomam (1. 2, qu. 4, a. 4) contra Scotistas, dicenda est *intrinseca* : et ratio est, quia cum *a*) beata anima lumine gloriæ

suffusa nequeat non videre clare Deum, quemadmodum nequit oculus apertus rem illuminatam non percipere : et cum *b*) Deus *clare* visus necessario cognoscitur ut bonum supremum et infinitum, in quo perfectiori modo quam in seipsis quævis bona *particularia* et tota boni plenitudo continentur, consequenter *c*) voluntas sic ad Dei amorem determinatur, ut ab ipso diligendo cessare nequeat vel aliud bonum ipsi præferre. Cf. S. Thom., 1, qu. 62, a. 8 ; contra gent., l. 4, c. 92 ; Lessius, l. 2, c. 22, n. 174.

ART. 2. — DE BEATITUDINIS INÆQUALITATE

16. **Prænotanda.** — I. Jovinianus (sæc. IV) ac postea Lutherus, ex diversis tamen principiis, docuerunt beatitudinem cœlestem in omnibus beatis esse æqualem. Jovinianus scilicet censebat virtutes omnes esse æquales, ac iis proinde æqualia retribuenda esse præmia. Lutherus quidem non negabat cum Joviniano, virtutes, v. g. fidem et caritatem, majores esse in uno homine quam in alio, sed noluit homines propter hujusmodi virtutum incrementum, esse alium alio justiores, cum ex ipsius placitis unica esset in hominibus justitia, nempe Christi imputata, in omnibus proinde æqualis (cf. de Gratia, n. 76).

II. Beatos vero « pro meritorum diversitate, alium alio perfectius » intueri Deum, et proinde inæquali frui beatitudine, docuit Conc. Florent. (decret. unionis : Denzinger, n. 588), quod etiam colligitur ex Conc. Trident. definiente (sess. 6, can. 32), justos per bona opera mereri *gloriæ augmentum*. — Non significat catholica hæc doctrina, beatitudinem ex parte *objecti principalis* esse in beatis inæqualem : cum istud objectum sit semper unum et idem, nempe ipse Deus, ut dictum est ; sed tantum ex parte *subjecti* et ratione modi et gradus, eo scilicet quod (juxta verba citata Conc. Flor.) alii ex beatis perfectius quam alii Deum, beatitudinis objectum, videant.

17. **Propositio**. Beati fruuntur beatitudine inæquali pro meritorum diversitate.

Prob. I. Scriptura docet Deum redditurum esse unicuique secundum opera ipsius et laborem (Matth. 16. 27, « Reddet unicuique secundum opera ejus » ; Rom. 2. 6, « Reddet unicuique secundum opera ejus »; 1 Cor. 3. 8, « Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem » ; Apoc. 22. 12, « Reddere unicuique secundum opera sua » : vid. quo-

que parabola decem servorum, Luc. 19.16, sqq.) ; atqui opera justorum sunt inæqualia; ergo et retributio.

II. Gloria æterna exhibetur in Scriptura ut corona, bravium, merces. quæ tribuenda sunt a judice et quidem justo (Matt. 5. 12, « Merces vestra copiosa est in cœlis »; Philipp. 13. 14, « Ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu »; 2 Tim. 4. 8, « Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex ») ; atqui de ratione mercedis est, ut proportione respondeat meritis; ergo.

III. Verba S. Pauli 1 Cor. 15. 41,42, « Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum : stella enim a stella differt in claritate : sic et resurrectio mortuorum », significant inæqualem futuram esse corporum gloriam ; atqui ex communi sensu, gloriæ corporis respondebit gloria animæ ; ergo.

IV. Hortatur nos Scriptura ad perfectionem semper sectandam (Matth. 5. 48, « Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est » ; Coloss. 4.12, «Ut stetis perfecti, et pleni in omni voluntate Dei »; Apoc. 22. 11, « Qui justus est justificetur adhuc : et sanctus, sanctificetur adhuc »), ad ardua et magna suscipienda (Matth. 16. 24, «Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me » : 19. 21, « Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes... et veni sequere me »; Luc. 14. 26, sqq., «Si quis venit ad me, et non odit patrem suum... adhuc et animam suam, non potest esse meus discipulus... »), ad adversa quæque sustinenda (Matth. 10. 22, « Eritis odio omnibus propter nomen meum : qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit » ; Rom. 8. 35, sqq., « Quis ergo nos separabit a caritate Christi ? tribulatio? an angustia ? an fames ?.... »), laudatque eos qui talia sustinuerint (Hebr. 11. 36, sqq., « Ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres : lapidati sunt, secti sunt... ») ; atqui si æqualis esset omnium justorum retributio, hæc omnia frustra, imo et injuste, dicta fuissent ; ergo.

V. Patres hoc idem argumentum proponunt. Ita S. Hieron. (l. 2 contra Jovin.), « Si nulla sit meritorum diversitas, si nihil distet inter virgines et mulieres conjugatas, si æqualis meriti sint leviora virtutum opera et martyrum constantia, vanum erit perfectionis studium. tædiosus omnino erit virtutum labor, omnes a perfectione retrahentur. Quid perseverant virgines?

quid laborant viduæ ? cur maritatæ se continent ? Peccemus omnes et post pœnitentiam idem erimus quod Apostoli sunt. » Nec aliter antiquiores. Sic S. Polycarpus (epist. eccl. Smyrnens. de martyrio), «Merita mea doloris æstimatione pensabo. Quanto graviora pertulero, tanto præmia majora percipiam. » Et S. Irenæus (l. 4, c. 13), « Plus Deum diligamus. Quanto autem plus Deum dilexerimus, hoc majorem ab eo gloriam accipiemus.» — Sæpius de hac beatitudinis inæqualitate intelligunt Patres Christi verba (Jo. 14. 2), « In domo Patris mei mansiones multæ sunt ». Scribit v. g. S. Augustinus (tract. 97 in Jo.), « Et si alius est alio fortior, alius alio sapientior, alius alio justior, alius alio sanctior, « in domo Patris mansiones multæ sunt » ; nullus eorum alienabitur ab illa domo, ubi mansionem pro suo quisque accepturus est merito... Tanquam stellæ (quæ in claritate differunt), sancti diversas mansiones diversæ claritatis, tanquam in cœlo, sortiuntur in regno. »

Dices. Repugnat doctrina nostra *a*) parabolæ operariorum, quorum singuli denarium unum receperunt (Matth. 2), necnon *b*) ipsi beatitudinis notioni utpote importans invidiam in iis qui minora præmia acciperent ; ergo rejicienda est.

Resp. *Nego Anteced.* — Etenim *a*) Scopus parabolæ est ut ostendat, nulli homini vere se convertenti unquam occludi in præsenti vita viam ad salutem et beatitudinem supernaturalem : sed hanc, quæ essentialiter consistit in ejusdem divinæ essentiæ visione et fruitione et exhibetur sub unius denarii figura, omnibus tum Judæis tum Gentilibus offerri. — Ad *b*) *Nego*. Nam α) Ex perfecta beatorum caritate tum erga Deum tum erga socios, divinæ voluntatis dispositioni libenter se subjiciunt, gaudentque de aliorum bono ; ac β) unusquisque eorum eo fruitur beatitudinis gradu, qui plene capacitati illius respondet, ita ut nihil omnino illi desit. Remque explicant auctores exemplo magni alicujus prandii, in quo nemo, dum ipse satur est, alteri convivæ plus cibi vel potus sumenti invidet : et similiter, homo staturæ parvæ qui bene et apte vestitus est, grandioris vestes non desiderat. — Sed ut res amplius declaretur, sit

Scholion de inæqualis beatitudinis causa. — Causam moralem hujus inæqualitatis esse justorum merita diversa, ex dictis patet. Causa vero physica est participatio major vel minor luminis gloriæ, pro caritate intensiori vel remissiori : ita communius theologi post S. Thom. (1, qu. 12,

a. 6), contra Scotistas, inæqualitatem istam saltem partialiter a minori vel majori perspicacitate naturali intellectûs repetentes. Omnes videlicet beati, juxta definitionem Conc. Florentini « clare ipsum Deum trinum et unum » intuentur (1), ita ut nihil ejus sit quod non videatur, idque postulat summa ipsius simplicitas. Ut dicit S. Prosper (de vita contempl., c. 4), « Quod hic crediderant, ibi videbunt, sui Creatoris substantiam mundis cordibus contemplantibus » ; et (c. 13), « Tam rerum omnium notitia, quam ipsa Dei substantia plene et perfecte videbitur ». Quamvis autem omnes beati ita vident Deum *totum*, nempe divina attributa et tres Personas, nullus ex iis videt eum *totaliter* seu ea visionis perfectione qua cognoscibilis est, sed modo tantum finito, alii aliis perfectius. Hanc beatorum inæqualitatem quoad perfectionem *intensivam* visionis Dei multimode illustrant theologi. Possunt v. g. discipuli propositionis alicujus, nunc primo in schola traditæ, subjectum, prædicatum et copulam cognoscere, et ita propositionem totam intelligere : ejus autem veritatem et ad alias propositiones relationes non tam clare percipiunt quam ipse magister. Iterum, si « plures eandem depictam tabulam intuentur, omnes eandem vident et totam contemplantur ; at, qui melius pingendi artem callent, multo plura vident seu considerant quam alii minus periti, ex. gr., æquissimam omnium partium proportionem, umbras apte luminibus intermixtas, colorum dispositionem et harmoniam, defectus, si qui sunt, aliaque ejusmodi, quæ ceteros fugiunt, aut nonnisi imperfecte ab iis discernuntur » (Perrone, n. 629). Cf. S. Aug. (serm. 44 de verbis Domini : brev., 4 Maii. lect. 9) (2).

(1) Hinc dicit Catech. Rom. (p. 1, c. 2), beatos in æterna tabernacula receptos videre, « quæ tanta sit Dei Patris fecunditas, ut se ipsum intuens atque intelligens, parem et æqualem sibi Filium gignat, quove modo duorum idem plane et par caritatis amor, qui Spiritus sanctus est, a Patre et Filio procedens, genitorem et genitum æterno atque indissolubili vinculo inter se connectat ; atque ita divinæ Trinitatis una sit essentia et trium personarum perfecta distinctio ».

(2) Hoc exemplum tradit Boudreau S. J. (« The Happiness of Heaven », c. 15, pp. 140, 141), « Let us endeavour to understand this, by supposing a grand concert given in a church... Here you have the same object of pleasure for all. Every one present hears the whole concert as if he were there alone ; and yet, what a difference in the pleasure enjoyed by each one !.... So it is in heaven. »

CAPUT TERTIUM

De Beatitudine Accidentali

18. I. Ex S. Thoma (1, qu. 95, a. 4, corp.), præmium beatorum accidentale est « gaudium de bono creato » : et ad illud referri solet omnis beatorum actus, sive intellectûs sive voluntatis, qui extra objectum beatificum essentiale (nempe Deum ut clare et intuitive visum) versatur: cujusmodi sunt v. g. actus de rebus ipsis divinis scientiâ infusâ aut acquisitâ cognitis. — Dari, etiam naturaliter, præter beatitudinem essentialem, multiplicem aliam perfectionem in beatis, docet ipsa ratio: idque de ordine supernaturali ut certum tradunt omnes theologi (cf. Suarez, de fine hom., d. 11, s. 2, n. 2), nec obscure indicat Scriptura ubi dicit v. g. (Luc. 15. 10), « Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente », ac (Rom. 2. 10), quasi distinguendo, « Gloria, et honor, et pax omni operanti bonum ». Cf. Catech. rom., p. 1, c. 13, n. 11.

II. De accidentalium horum bonorum amplitudine, pauca distincte traduntur in revelatione. « Sed tamen (ait Catech. rom., l. c., n. 12) hoc fidelibus persuasum esse debet, quæcumque nobis jucunda in hac vita contingere vel etiam optari queant, sive ea ad *mentis* cognitionem sive ad *corporis* perfectum habitum pertineant, earum rerum omnium copiis beatam cœlestium vitam circumfluere ; quamvis hoc *altiore quodam modo*, « quam oculus vidit, aut auris audivit, aut in cor hominis ascendit » fieri Apostolus (1 Cor. 2. 9) affirmat. »

1. *Intellectum* imprimis quod spectat: *a*) Universim statuit S. Thomas (3, qu. 10, a. 2), « nulli intellectui beato deest, quin cognoscat in Verbo omnia quæ ad ipsum spectant ». Proinde licet in beatorum intellectu sit ignorantia negativa (neque enim omnia sciunt beati), non est tamen ignorantia privativa (seu defectus scientiæ debitæ et convenientis), aut error. — *b*) Nominatim de scientiæ beatificæ objecto secundario et accidentali, hæc probabilius affirmantur : α) Vident beati sine velamine omnia mysteria quæ fide crediderunt in via, v. g. incarnationem Verbi, generis humani redemptionem, sacramentorum virtutem,

etc. (1). β) Vident totius universi magnitudinem, ordinem, pulchritudinem, modo generaliori quantum opus est ad gloriam Dei in attributis ejus (sapientia, etc.) manifestandam. γ) Exactissime cognoscunt (ut loquitur Lessius) concives omnes cœlestis Jerusalem, tum angelos tum homines. δ) Sciunt preces et petitiones ad eos a viatoribus directas ; necnon, sed sine inordinatione, ea, etiam futura, quæ ad eorum familiam, patriam, amicos, etc. pertinent. Et in horum omnium visione potest pro singulorum capacitate esse inæqualitas tum quoad extensionem tum quoad intensionem. Cf. Lessius, l. 2, c. 9 ; Franzelin, de Deo, thes. 17, n. II (pp. 212, sqq.). — *c*) Hæc omnia cognosci in Verbo, seu in essentia divina, docet communis sententia cum S. Thoma : ac scientur saltem scientia infusa, aut per se quoad supernaturalia, aut per accidens quoad naturalia. — *d*) Censentur permansuri supernaturales omnes habitus intellectuales, iis exceptis qui obscuritatem importent, et sic juxta doctrinam S. Pauli (1 Cor. 13) et definitionem Bened. XII (const. cit. : Denzinger, n. 456), cessabit fides, ac consequenter scientia theologica, quatenus fidei principiis innititur.

2. In beatorum *voluntate*, *a*) permanebunt habitus virtutum infusarum, iis exceptis quæ imperfectionem important : cumque possideant beati inamissibiliter quidquid optare possunt, excluditur spes (juxta Const. cit.). — *b*) « Caritas nunquam excidit » (1. Cor. 13. 8) : et cum ipsa probabiliter remanent non tantum dona plurima Spiritus sancti, sed et *habitus* virtutum moralium, et ad has referri posset gaudium quod habet beatus de actibus v. g. fortitudinis aut pœnitentiæ in via positis. — *c*) Non tantum de propriis, sed et de aliorum sanctorum bonis, et de illorum societate gaudebunt beati (cf. Lessius, l. 2, c. 15, nn. 132-134) : quod gaudium nullâ tristitiâ, vel de amicorum aut consanguineorum damnatione, turbabitur (cf. Id., ibid. , c. 18).

3. Ex *corpore glorificato*, quippe quod nihil conferre potest ad visionem intuitivam Dei, *a*) non augebitur animæ beatitudo intensive : bene vero extensive, eo quod anima ad conjunctionem cum corpore naturaliter ordinatur, ejusque gloriæ et operationum fiet particeps. — *b*) Ipsum vero corpus debitam membrorum perfectionem et integritatem (de quibus Catech.

(1) Ita S. Aug. (de civ. Dei, l. 20, c. 21), « Ibi videbimus, et gaudebit cor nostrum. Nec expressit, quid videbimus. Sed quid nisi Deum... et omnia illa, quæ nunc non videmus, credentes autem cogitamus ? »

rom., l. c, nn. 9, sqq.), functionesque non quidem vegetativas, sed (citra mutationem ullam aut corruptionem in corporis materia) sensitivas habebit, ac præsertim sensationes visûs et auditûs, quibus de universi visibilis pulchritudine et de musicæ cœlestis dulcedine gaudebunt beati (juxta verba Ps. 149. 6, « Exaltationes Dei in *gutture* eorum »). Cf. Lessius, l. 3, c. 8, nn. 96, 99, 100.

III. Præter gaudia hæc communia, aliquibus beatorum quædam excellentiora tribuuntur, quæ ut a *corona aurea* beatitudinis essentialis distincta, vocantur *aureolæ* (cf. Exod. 25. 25). Aureola autem ex S. Thoma (suppl., qu.96, a. 2, ad 3) est « præmium de operibus perfectionis, quibus homo maxime Christo conformatur secundum perfectam victoriam » ; ac datur præmium hujusmodi triplex pro triplici virginum, martyrum, et doctorum victoria. — Etenim 1. obtinet quis *specialem victoriam* *a*) de concupiscentiis interioribus, per virginitatem; *b*) contra passiones et pugnas exterius illatas, per martyrium ; *c*) contra diabolum, eum non solum a se sed etiam ab aliis expellendo, per prædicationem et doctrinam : et sic quoque 2. redditur quis *maxime conformis Christo*, qui « verissime virgo, martyr, et doctor » fuit (S. Thom., l. c., a. 8, ad 2), ac carnis, mundi et diaboli victor. — Cum hanc aureolam jam ante corporis resurrectionem possideant in cœlo virgines, martyres, et doctores, non est, ut quidam voluerunt, aliquid in corpore (v. g. cicatrices splendentes) sed, ut dicit S. Thomas (l. c., a. 10, corp.), « proprie est in mente », nempe juxta ipsum S. Doctorem, « gaudium de operibus illis, quibus aureola debetur » : hujus tamen aureolæ decor post resurrectionem probabilius in corpus redundabit.

QUÆSTIO TERTIA

DE PURGATORIO

19. **Prænotanda.** — I. Purgatorium definiri potest, « Status vel locus in quo animæ justorum purgantur a culpis levioribus, solvuntque pœnas temporales pro peccatis jam quoad culpam remissis debitas ». — De purgatorio duo unanimiter tradunt Conc. Florent. (1), Conc. Trid. (2), professio fidei Pii IV (3), nempe : 1. existere purgatorium, 2. animas ibi detentas fidelium suffragiis adjuvari. Reliqua (de loco, duratione, pœnarum qualitate, etc.) non sunt definita : de iis tamen quædam adeo communiter tenunt theologi et fideles, ut sine temeritate negari nequeant.

II. Præter Aërium, qui saltem utilitatem suffragiorum pro defunctis impugnavit, existentiam purgatorii negaverunt medio ævo Petrobusiani, Waldenses, Albigenses, Hussitæ, ac postea præcipue Novatores. Lutherus enim, cum primum doctrinam de purgatorio liberam esse dixisset, postea eam rejicere coactus est propter necessitatem principii ejus fundamentalis de corruptione essentiali hominis lapsi et de justificatione tantum

(1) Decret. unionis (Denzinger, n. 588), « Item, si vere pœnitentes in Dei caritate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas pœnis purgatoriis post mortem purgari : et ut a pœnis hujusmodi releventur, prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes, et eleemosynas, et alia pietatis officia, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiæ instituta. »

(2) Sess. 6, can. 30, « Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori pœnitenti ita culpam remitti, et reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exsolvendæ vel in hoc sæculo, vel in futuro in purgatorio, antequam ad regna cœlorum aditus patere possit, a. s. » ; ac sess. 25 (decret. de purgatorio), « Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari ».

(3) « Constanter teneo, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari » (Denzinger, n. 866).

imputativa per fidem : ex hoc enim systemate (cf. de Gratia, n. 73), qui in fide fiduciali moriuntur, justi sunt (imputative et denominative) cœlumque statim ingrediuntur, qui vero fide illa carent, statim damnantur ; Calvinus item dixit purgatorium esse « Satanæ commentum ». Plures vero Protestantes hodierni in Anglia et in Germania quoad rem existentiam purgatorii credunt, etsi nomen persæpe rejiciant (cf. Oxenham, « Eschatology », p. 50); admittunt etiam preces saltem privatas pro defunctis. Imo aliqui ad aliud extremum progredientes, dicunt purgari et deleri in futura vita non tantum peccata venialia et pœnas temporales, sed et peccata mortalia (cf. n. 27).

Obs. Ecclesiæ anglicanæ art. 22 sic se habet, « The Romish doctrine concerning Purgatory.... is a fond thing vainly invented, and grounded upon no warranty of Scripture, but rather repugnant to the Word of God ». Item in Homilia de Oratione, doctrina purgatorii distincte rejicitur : « Neither let us dream any more that the souls of the dead are anything at all holpen by our prayers, but, as the Scripture teacheth that the soul of man passing out of the body goeth straight either to heaven or else to hell, whereof the one needeth no prayer and the other is without redemption ». Superius autem tribunale ecclesiasticum Angliæ (« Court of Arches ») adjudicavit præside Sir Herbert Jenner (in causa celebri « Breaks versus Woolfrey », 26 Jun. 1838 : cf. « Tablet », 28 Oct. 1893), orationes pro defunctis quamvis non expresse vi articuli 22 prohibitas non tamen expedire, et cum doctrina et traditione Ecclesiæ anglicanæ minime concordare. Anglicani tamen « ecclesiæ excelsioris » statum intermedium purificationis post mortem confitentur, precesque pro defunctis frequentant (vid. « Tablet », 30 Jan. 1892, pp. 183, 184). Ac recentius in allocutione (seu « Charge » : cit. apud « Tablet », 15 Oct. 1898, p. 621) dixit archiep. anglicanus Cantuariensis (Dr. Temple) : « To pray for the dead is not forbidden by the New Testament, it is not forbidden by the Church of England, and our ecclesiastical Courts have so decided. But, while the Church of England nowhere forbids prayers for the departed, it nevertheless does not authorize the introduction of such prayers into public worship, except in the most cautious and guarded manner. »

20. **Propositio.** Existit Purgatorium.

Prob. I. Ex 2 Machab. 12. 45, 46, « Consideravit [Judas]

quod hi qui cum pietate dormitionem acceperunt, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo et salubris est cogitatio, pro defunctis exorare. ut a peccatis solvantur. » Paulo aliter v. 46 legitur in textu græco, quem sic vertit Corluy (« Spicileg. », t. 1, p. 268), « Sancta et pia consideratio ! Quare pro defunctis propitiationem fecit [Judas], ut a peccato solverentur. » — Repugnat, Scripturam divinitus inspiratam laudare praxim, quæ sit falsi dogmatis professio et declaratio manifesta ; atqui si non existit purgatorium, id fecisset Scriptura textu citato ; ergo existit purgatorium.

Prob. Min. Judas Machabæus curando suffragia pro defunctis sociis offerenda, pro certo habebat eos posse post mortem a peccatis liberari seu purgari : non quidem in inferno ex quo nulla est redemptio, neque in cœlo quod nihil inquinatum ingreditur : proinde in aliquo statu intermedio ; atqui hanc Judæ actionem laudat Scriptor sacer, dicendo eam sanctam, salubrem et piam : ergo.

Obs. Cum libros Machabæorum inter apocrypha rejiceret Lutherus, hoc argumentum respiciendo dixit (prop. 37 a Leone X damnata), « Purgatorium non potest probari ex sacra Scriptura, quæ sit in canone ». — Sed locus citatus testatur saltem fidem traditionalem Judæorum, quæ alioquin abunde liquet ex scriptis antiquis Rabbinorum et ex praxi hodierna Judæorum.

II. Ex 1 Cor. 3. 12, sqq., « Si quis autem superædificat super fundamentum hoc [Christum], aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit : dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur : et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit.... Si cujus opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. » — Hoc loco docet Apostolus, doctores illos quos in secundo adventu Christus inutilia docentes repererit, propter hæc peccata non quidem a salute absolute excludendos esse, sed tamen eam non adepturos esse, antequam pœnas pro peccatis istis luerint ; atqui hoc idem ex paritate rationis legitime inferendum est de quibuscumque hominibus, qui gratia quidem sanctificante ornati, sed levibus culpis infecti, ex hac vita etiam ante secundum Christi adventum migraverint ; ergo datur status intermedius in quo pœnæ temporales peccatorum solvuntur. Cf. Cornely, in loc. (p. 91).

III. Patres omnes ab ipsis Ecclesiæ exordiis doctrinam nostram tenuisse, fatetur cum pluribus aliis (v. g. ex anglicanis, Jer. Taylor, Forbes), ipse Calvinus (inst., l. 3, c. 5), sed censet Patres in hoc errasse nec imitandos esse : « Ante mille et tercentos annos usu receptum fuit, ut precationes fierent pro defunctis... Sed omnes, fateor, in errorem abrepti fuerunt. » — Ex antiquioribus dicit Tertull. (de monog., c. 10) de vidua, « Pro anima ejus [conjugis defuncti] oret, et refrigerium interim adpostulet ei, et in prima resurrectione consortium, et offerat annuis diebus dormitionis ejus ». S. Cyprianus quoque (epist. 9, al. 55), « Episcopi antecessores nostri censuerant, ne quis frater excedens ad tutelam vel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur ». Similiter S. Basilius (in cap. 9 Is.), « Si igitur per confessionem detexerimus peccatum, jam succrescens gramen arefecimus, dignum plane quod depascatur ac devoret purgatorius ignis..... Non omnimodam internecionem et exterminium comminatur, sed innuit expurgationem, juxta Apostoli sententiam : Ipse autem salvus erit quasi per ignem. » Ac S. Greg. Nyss. (orat. pro mortuis), « Vel in præsenti vita precibus sapientiæque studio purgatus, vel post obitum per expurgantis ignis fornacem expiatus, ad pristinam vellet redire felicitatem » ; et postea, « Non poterit a corpore egressus divinitatis particeps fieri, nisi maculas animo immixtas purgatorius ignis abstulerit ». Idem tradit S. Cyrill. Hieros. (catech. mystag. 5), « Denique pro omnibus oramus, qui inter nos vita functi sunt, maximum credentes esse animarum juvamen, pro quibus offertur obsecratio sancti illius, et tremendi sacrificii ». De Faustini sorore defunctâ scribit S. Ambros. (epist 8), « Itaque non tam deplorandam, quam prosequendam orationibus reor, nec mœstificandam lacrymis tuis, sed magis oblationibus animam ejus Deo commendandam ». Ita et S. Jo. Chrys. (hom. 41, in 1 Cor.), « Juvetur mortuus non lacrymis sed precibus, supplicationibus, eleemosynis... Ne fatigemur mortuis auxilium ferre, preces pro illis offerentes. » De hoc demum argumento, ut recentiores omittantur, S. Augustinus sæpius agit, ac integrum scripsit libellum (« de cura pro mortuis »), ubi inter alia dicit (c. 2), « In Machabæorum libro legimus oblatum pro mortuis sacrificium, sed etsi nusquam in Scripturis veteribus legeretur, non parva est universæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret

auctoritas, ubi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad ejus altare funduntur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum ». Vid. Bellarm., de Purgatorio, l. 1, c. 10.

IV. Rem confirmant alia traditionis monumenta. — Ita 1. *Concilia*, v. g. (præter Concilia generalia Lateranense, Florentinum, Tridentinum), in ecclesia africana Concilia Carthag. III et IV (ann. 397, 398); in ecclesia gallica Concilia Aurelianense II (an. 533) et Cabilonense (an. 813); in ecclesia germanica Conc. Wormatiense (an. 868), in ecclesia hispanica Conc. Bracarense I (an. 561). Cf. Bellarm., l. c., c. 9. — Imo Græci schismatici in synodo quadam Constantinopolitana (an. 1642) ac postea (an. 1672) in Hierosolymitana eandem fidem testati sunt contra Protestantes: sed de horum schismaticorum sententia vid. Jungmann, n. 121. — 2. In *liturgiis* hierosolymitana, romana, alexandrina, ethiopica, mediolanensi (quæ respective tribuuntur SS. Jacobo, Petro, Marco, Matthæo, Barnabæ: ac certe sunt antiquissimæ) habentur preces pro defunctis; et Grotius (animadv. in animadv. Riveti) testatur, nullas esse liturgias antiquas quæ preces pro defunctis non contineant. Ita v. g. in liturgia S. Jacobi, « Memento etiam, Domine, sacerdotum orthodoxorum, pridem defunctorum, diaconorum et subdiaconorum... Da animabus, corporibus et spiritibus illorum requiem, etc. » (1). — Hoc testantur 3. *epitaphia* antiquissima, quorum formulæ consuetæ hæ sunt: « Deus refrigeret spiritum tuum; accepta sis in Christo; æterna tibi lux in Christo », etc. Cf. Perrone, n. 693, et annot. — Imo vel ipsi anglicani Barrow et Thorndike, cum pluribus aliis, epitaphia propria reliquerunt, in quibus implorant amicorum et superstitum preces. Cf. Oxenham, p. 35.

V. Ratione. — 1. Si non admittitur purgatorium, dicendum est necessario, omnes homines qui cum peccatis venialibus decedunt, vel *a*) in æternum perire, vel *b*) in ipso mortis momento plene absolvi et purgari, vel *c*) in cœlum statim post mortem admitti sine purgatione; atqui *a*) dici nequit, homines solo peccato veniali (v. g. impatientiæ aut verbi otiosi) decedentes pœnis æternis addici: hoc enim vetat misericordia et clementia divina, neque enim lex civilis humana omnem culpam pœna capitali

(1) Ita nostro sæculo episcopus anglicanus Forbes, « It is a fact which cannot be gainsaid, that in every one of them [ancient liturgies] without exception there is a commemoration of the faithful departed ».

plectat ; *b*) homines autem in ipso mortis instanti ab omni reatu culpæ et pœnæ purgari, gratis asseritur, et aliquando impossibile videtur, uti v. g. quando quis subito sensibus privatur, aut dormiens moritur ; neque admitti potest *c*) homines peccato etiam veniali infectos cœlum ingredi : etenim α) ex Apoc. 21. 27, « Non intrabit in eam [civitatem] aliquid coinquinatum », et β) ex 1 Jo. 3. 2, beati omnes conformes erunt et similes Deo : unde et Christianos hortatur Apostolus v. 3, ut conentur, per perfectam sanctitatem sese ad hanc visionem præparare (« Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est : et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est »). — Valet præsertim hoc argumentum de iis, qui post vitam scelerosam in mortis hora Dei beneficio convertuntur : isti enim plane indigni sunt, qui statim coram Deo compareant ac si vitam innocentem duxissent ; proinde si nullus eis relictus esset in altera vita expiationis locus, spes salutis et reconciliationis videretur eis vana et temeraria. Cf. Perrone, n. 696, fin. ; Oxenham, pp. 44. 45. — 2. Omnis lex sanctionem suam habere debet, ne despiciatur ; atqui si non existat purgatorium, leges plurimæ divinæ sub veniali obligantes certam sanctionem nec in hac vita nec in futura haberent, et homines eas impune violare possent ; ergo (1).

21. Scholia de purgatorii adjunctis. — 1. De loco purgatorii. — S. Thomas (in append. ad Suppl. : qu. 1, a. 2 corp.) et theologi fere omnes docent animas « juxta legem com-

(1) Vim aliquorum argumentorum catholicorum quoad substantiam admittit ipse archiep. anglicanus Cantuar. in allocutione cit., ubi inter alia dicit : « We are told that there will be at the last day some whose work will be burned, but who nevertheless themselves shall be saved. And we see men die who seem to be forgiven, but nevertheless so full of imperfections that we can hardly believe them as yet fit for Heaven. They are not yet sanctified. They have not the holiness without which none shall see the Lord. We have no right to invent accounts of the way by which they will be purified. We know they will be changed when the Lord comes, but the nature, the manner, and the process of the change is not made known. » Apud Oxenham (p. 40, not.) citantur hæc Doctoris celebris Samuelis Johnson verba : « The generality of mankind are neither so obstinately wicked as to deserve everlasting punishment, nor so good as to merit being admitted into the society of the blessed spirits ; and God is, therefore, graciously pleased to allow a middle state, where they may be purified by a certain degree of suffering ».

munem » purgari in loco quodam determinato in terræ sinu et inferno damnatorum vicino ; « secundum dispensationem » vero, ut scilicet per pœnarum manifestationem vivi de peccati fœditate moneantur vel ad orandum pro defunctorum solatio adigantur, animæ aliis locis aliquando purgantur, v. g. in aëre, apud sepulcrum, prope altaria, in locis ubi peccata pro quibus puniuntur, commissa fuerint, etc. Cf. Bellarm., l. 2, a. 6.

2. **De pœnis purgatorii**. — 1. Pœna *damni* quæ consistit in privatione seu potius dilatione beatificæ visionis, gravissimam esse docent omnes. Dicit v. g. S. Catharina Genuensis (in opusculo de purgatorio, cit. apud Pesch, t. 9, p. 294), « Tantus est impetus ignis interni, quo desiderant [animæ] in Deum transmutari, ut hoc sit earum purgatorium... retardatio desiderii in iis inflammati constituit proprium earum purgatorium ». Gravissima scilicet est hæc pœna damni *a*) ratione amoris quo in Summum Bonum animæ jam feruntur ; *b*) ratione cognitionis, qua se hujus privationis causam ob nugas quasdam esse agnoscunt ; *c*) ratione ignorantiæ de hujus separationis duratione. Cf. Lessius, de Perf. div., l. 13, c. 17, n. 95. — Animæ tamen ex pœna impatientes aut desperantes non fiunt, sed (juxta S. Catharinam : Pesch, l. c. ; Jungmann, n. 103, not.) vellent adhuc severius pati, si ita citius Deo conjungerentur. Eas securas esse de sua salute, certum est ex damnatione contrarii erroris, primum in Luthero (prop. 38), deinde in Baio. Hinc etiam infertur (contra Lutherum, prop. 39), eas confirmatas esse in gratia. Cf. Bellarm., l. 2, c. 4. — 2. Esse in purgatorio pœnam *sensûs*, idest præter Summi Boni privationem, dolorem aliquem positivum contra voluntatis inclinationem ab agente externo inflictum, colligitur ex Conc. Florentino (decret. union.), quod docet « animas pœnis purgatoriis post mortem purgari » (Denzinger, n. 588). Ratio quoque id suadet : cum enim in peccato actuali inveniatur non tantum recessio aliqua a Summo Bono sed etiam conversio inordinata ad creaturam, æquum est ut anima puniatur non tantum per privationem Summi Boni seu pœnam damni, sed etiam per dolorem aliquem creatum seu pœnam sensus. — Hanc pœnam sensus esse *ignem*, docent Patres plures, et ecclesiæ latinæ theologi fere omnes : quæ proinde sententia est valde probabilis, imo juxta Suarez (de pœnit., d. 46, s. 2), « certa intra latitudinem opinionis theologicæ », minime vero de fide, cum ab ea defi-

nienda in Conc. Florentino consulto abstinuerit Eugenius IV ob Græcorum resistentiam. Imo, non est obligatio admittendi de *singulis* animabus pœnam sensus quamcumque; ac Bellarminus (l. 2, c. 7), propter visiones plurimas quas referunt v. g. S. Beda, Dionysius Carthusianus, Ludovicus Blosius (1) non improbabile censet, aliquas animas loco quodam amœnissimo degere, ubi pœnam tantum damni (ipsis sane acutissimam) patiantur. — 3. Ad *gravitatem* pœnarum purgatorii quod attinet, Patres constanter dicunt eas hujus vitæ pœnis longe atrociores esse. S. Thomas (loc. jam cit.) docet eundem esse ignem qui damnatos cruciat in inferno, et qui justos in purgatorio purgat; et alii affirmant purgatorium ab inferno, sola duratione differre : communiter tamen negatur cum Suarez (l. c., s. 3, n. 9) post S. Thom. (l. c., qu. 2, a. 3) dæmones animas sanctas affligere. — 4. De quæstione, utrum minima purgatorii pœna superet gravissimam hujus vitæ, dissentiunt theologi. *a*) S. Thomas (l. c., qu. 2, a. 1), quem sequitur Lessius (l. c.), affirmat, dicens tum pœnam damni, ob rationes jam traditas, tum etiam pœnam sensus, utpote in ipsa anima, quæ est maxime sensitiva, receptam, acerbiorem esse omni hujus vitæ dolore. — *b*) Negat S. Bonaventura, quem sequitur Bellarminus (l. 2 c. 14), saltem quoad pœnam damni, quia ista pœna semper mitigatur ex spe certissima Summi Boni acquirendi et ex gaudio inde orto et semper accrescente : imo, juxta Bellarm., probabilius est, pœnæ intensitatem gradatim minui, ita ut in fine amplius minui nequeat, id quod confirmat ex visionibus quas S. Malachias (apud S. Bernard.) de sororis suæ anima habuit.

3. De modo purgationis. — Cum ex peccato veniali oriantur reatus culpæ consistens in macula morali per conversionem aliqualem ad creaturam contracta, et reatus pœnæ, seu obligatio pœnas debitas solvendi : de utriusque remissione in purgatorio quærendum est. — 1. Pœnæ temporales doloribus purgatorii exsolvi, facile intelligitur : notandum autem est,

(1) Notat Bellarminus (l. 2, c. 8), *animarum* apparitiones omnes tanquam dæmonum illusiones ab hæreticis derideri. Ipseque ex verissima S. Augustini sententia, nimiæ impudentiæ dicit esse, negare animas interdum ad nos redire Deo jubente vel permittente; provocatque ad testimonia gravissimorum auctorum (SS. Aug., Sulpit., Paulin., Greg. M., Theodoret.) de regressu animarum ex omnibus receptaculis præterquam ex limbo puerorum. Cf. S. Thom., suppl., qu. 69, a. 3.

hanc solutionem, cum non fiat in via, rationem meriti vel etiam proprie satisfactionis non habere, sed communiter vocari a theologis *satispassionem* (cf. Suarez, l. c., d. 47, s. 2, n. 7). — 2. Culpæ venialis maculam, quæ ex communi theologorum sententia cum S. Thoma (l. c. contra Alex. Halens. et quosdam alios), remanere potest in justi anima post mortem (cf. Suarez, l. c., d. 11, s. 4, n. 6), non per materialem doloris perpessionem, sed sicut in hac vita per conversionem aliquam (actum amoris et doloris) ipsius animæ, remitti, docent theologi cum S. Thoma (de malo, qu. 8, a. 11, ad 9) contra Scotum. — Aliqui præsertim Scotistæ putant hanc remissionem fieri per successivos actus amoris, doloris et patientiæ ab anima in purgatorio elicitos. Alii vero cum Suarez (d. 11, s. 4, n. 10) censent animam statim ab egressu ex corpore illustrari tum de Dei bonitate et pulchritudine tum de culparum suarum fœditate, ac protinus unico ferventi et universali amoris et doloris actu eas omnes detestari et purgare ; et hæc remissio bene dici potest fieri « in purgatorio », seu in statu intermedio purgationis. Huic sententiæ favet S. Catharina Genuensis (vid. Pesch, p. 229 ; Faber, « All for Jesus », p. 367). — 3. Censet præterea Bellarminus (l. 2, c. 9), istum primum actum amoris et doloris adeo vehementem esse, ut destruat etiam pravas dispositiones et habitus malos acquisitos, idque eo facilius quod jam nulla sit appetitus sensitivi resistentia.

4. De suffragiis mortuorum. — 1. Animas in purgatorio detentas *juvari fidelium suffragiis* (seu operibus bonis quæ vivi offerunt Deo, ut ipsas a purgatorii pœnis liberet), de fide est ex Conciliis Flor. et Trid. jam citt. Idque ostendunt documenta in probatione allata, nempe textus 2 Machab. 12. 45, 46, præcipue vero Patrum dicta ac liturgiæ antiquæ, ut fatentur ipsi Protestantes. Vid. Bellarm., l. 2, c. 15. — Omissis quæstionibus de sacrificio Missæ et de indulgentiis, quæ defunctis prosunt *ex opere operato* stricte aut late dicto (ut alibi exponitur) : nunc de modo quo ipsorum fidelium opera bona (orationes, eleemosynæ, pœnitentiæ, etc.) defunctorum animas adjuvent, notandum est : *a*) disputari a theologis, utrum hæc opera *directe impetrent*, ut Deus merita Christi et Sanctorum animabus applicet (quod docent v. g. Bellarm., l. 2, c. 10 ; Lugo, de pœn., d. 24, n. 20) : an vero (ut vult Suarez, de pœnit., d. 40, s. 6, n. 4), indirecte tantum, obtinendo nempe, ut viventes impulsu gratiæ

excitentur ad satisfaciendum pro defunctis. Disputatur quoque *b*) utrum vim satisfactoriam (remittendi nempe directe aliquam pœnæ temporalis partem), habeant vivorum suffragia, supposità quidem divinà promissione, infallibiliter et ex justitia (id quod probabilius videtur spectata doctrina de sanctorum communione et communi caritatis vinculo, quod Ecclesiam patientem cum militante conjungit), an ex pura Dei misericordia et fallibiliter. Cf. Jungmann, n. 116, not. — 2. Ex Bellarmino (l. 2, c. 15), cui consonant plures alii theologi, « non videtur dubium, quin *pro seipsis orent* » animæ in purgatorio detentæ : notat autem idem (c. 3), ipsas ita orando « non mereri, sed solum impetrare ex meritis præteritis : quo modo nunc sancti orando pro nobis impetrent, licet non mereantur ». — 3. Disputatur, utrum animæ istæ *pro nobis orent*, aut utile sit ad ipsas recurrere : cum enim visione intuitiva Dei nondum gaudeant, non apparet quomodo petitiones nostræ ipsis innotescere possint ; ac præterea Ecclesia in liturgia ipsas nunquam invocat. Et quidem *a*) S. Thomas (2. 2, qu. 83, a. 11, ad 3 : cf. suppl., qu. 72, a. 1, ad 2) propter pœnas et dolores, negat eas pro nobis orare. *b*) Bellarminus vero (l. 2, c. 15) cum Suarez (de orat., l. 1, c. 11), dicit non esse « incredibile », imo potius propter earum animarum caritatem et amicitiam cum Deo, esse « probabile, eas pro nobis orare », sicut et viatores licet pœnis et doloribus obnoxii pro invicem orant : Bellarminus tamen putat animas, cum nesciant ordinarie quid in particulari nos agamus, orare tantum in genere pro nobis, unde ex ipso « superfluum videtur ab eis ordinarie petere, ut pro nobis orent ». Attamen *c*) communis fidelium opinio, « multorum experientia comprobata » (ut ait Lehmkuhl, t. 1, n. 345), docet sanctas animas adjuvare *præcipue* ac *particulariter* viatores illos, qui suffragia pro ipsis Deo offerunt, ac proinde, ut scribit Pesch (t. 4, n. 647), « devotio populi christiani hac in re non est inquietanda ».

5. **De duratione purgatorii.** — 1. Certum est contra Origenem purgatorium non esse duraturum post diem extremi judicii : in isto enim judicio duplex tantum sors finalis hominibus constituetur, beatitudinis scilicet et damnationis (Matth. 25). — 2. Ex altera parte, non est admittenda sententia Dominici Soto et Maldonati, quæ docet universim neminem in purgatorio ad decem annos manere : huic enim sententiæ repugnat Ecclesiæ praxis Missas per plura sæcula pro defunctis celebrandi ;

repugnant etiam plures visiones sanctorum. — 3. Ex revelationibus privatis (vid. Faber, op. cit., sect. 5, pp. 376, sqq.), animæ satis ordinarie et pro culpis venialibus etiam levioribus detinentur in purgatorio 40, 50 vel 60 annos. Cf. Bellarm., l. 2, c. 9.

Obs. De cetero notandum est, quod in decreto de hac re præcipit episcopis Conc. Trid., sess. 25, nempe, « ut sanam de purgatorio doctrinam a sanctis Patribus et sacris conciliis traditam a Christi fidelibus credi, teneri, doceri et ubique prædicari diligenter studeant. Apud rudem vero plebem difficiliores ac subtiliores quæstiones, quæque ad ædificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla sit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur. Incerta item vel quæ specie falsi laborant evulgari ac tractari non permittant. Ea vero, quæ ad curiositatem quandam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offendicula prohibeant. »

QUÆSTIO QUARTA

DE INFERNO

22. Sors impiorum in futura vita diversis nominibus vocatur *perditio*, *ignis æternus*, *gehenna*, *stagnum ignis*, etc. : præcipue vero dicitur *infernus*, qui definiri solet, « locus vel status in quo cum dæmonibus homines in peccato mortali mortui atrocibus suppliciis in æternum punientur ». — Infernum esse locum determinatum, situm probabilius in visceribus terræ, et non in concavo lunæ, aut in sidere Martis, aut in sole, ut putaverunt aliqui, docet post Patres et cum fundamento in Scriptura, communis Ecclesiæ doctrina. Cf. Lessius, de Perf. div., l. 13. n. 149; Jungmann, n. 36, annot. — Præcipue inquirendum est de *existentia* inferni, de *qualitate pœnarum* ejus earumque *duratione æterna* : ac demum dicendum est de *pœnis solius peccati originalis* in futura vita.

CAPUT PRIMUM

De Existentia Inferni

23. **Prænotandum**. — Pœnas manere impios in futura vita, seu existere infernum, quod negaverunt ex gentilibus Epicurei, ex Judæis Sadducæi, ex hæreticis antiquis Gnostici, ex recentioribus rationalistæ, Sociniani et Protestantes perplurimi, de fide est ex Const. Bened. XII (« Benedictus Deus »), et ex Conc. Florentino (decret. unionis), docentibus (ut supra, n. 5), animas decedentium in peccato mortali mox in infernum descendere, pœnis infernalibus cruciendas. Ita et Symb. Athanas., « Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam : qui vero mala, in ignem æternum ».

24. **Propositio**. Animæ decedentium in peccato mortali in inferno puniuntur.

Prob. I. Omissis veteris Testamenti locis, in novo multis modis asseritur inferni existentia. — Etenim 1. Christus illum diversis nominibus vocat, v. g. gehennam (Matth. 5. 29, et alibi), tenebras exteriores (Matth. 8. 12, et alibi), caminum ignis (Matth. 13. 42), locum tormentorum (Luc. 16. 28), carcerem (Matth. 5. 25), locum fletus et stridoris dentium (Matth. 8. 12, etc.). — 2. Docet infernum magis fugiendum esse quam malum quodcumque temporale, v. g. Marc. 9. 42, sqq., « Bonum est tibi debilem [claudum, luscum] introire in vitam, quam duas manus [duos pedes, duos oculos] habentem ire in gehennam, in ignem inexstinguibilem ». — 3. Docet impios post judicium universale in infernum mittendos esse : Matth. 25. 46, « Ibunt hi in supplicium æternum ». — 4. In parabola seu historia divitis epulonis (Luc. 16. 19) describit locum tormentorum. — Eandem doctrinam sæpe tradunt Apostoli, v. g. S. Paulus 2 Thess. 1. 8, sqq., « In flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio... qui pœnas dabunt in interitu æternas » ; S. Joannes Apoc. 21. 8, « Pars illorum erit in stagno ardente igne et sulphure ».

II. Traditionem christianam quod spectat : S. Martyres ex hac doctrina sese sæpe ad tormenta toleranda firmabant. Ita v. g. S. Polycarpus (in epist. eccles. smyrn. de ejus martyrio) narratur dixisse proconsuli, « Ignem minaris, qui ad horæ spatium ardet, ac paulo post exstinguitur. Ignoras enim illum futuri judicii et æternæ pœnæ ignem, qui impiis reservatur. » Patres quoque omnes persæpe de inferno loquuntur. Ita S. Ignat. (epist. ad Ephes.), « Inquinatus factus in ignem inexstinguibilem ibit ; similiter et qui audit ipsum ». Et S. Cyrill. Alex. (orat. de exitu animæ), « Linguæ non datur assequi cruciatus illic detentarum animarum. Ingemiscunt assidue, nec ullus miseretur ; clamant e profundis, at nemo flectitur ; lamentantur, et nullus eripit. » Similiter S. Aug. (de civ. Dei, l. 13, c. 8), « In requie sunt animæ piorum a corpore separatæ : impiorum autem pœnas luunt ».

III. Ex diversarum gentium monumentis colligitur consensus totius generis humani universalis et antiquissimus de existentia inferni alicujus (1) ; atqui consensus hujusmodi universalis et

(1) Huic testimonio nec ipsi incredulorum coryphæi prorsus contradicere potuerunt. Inter alia, hæc citat Dupont (« Les peines éternelles de l'enfer », p. 4) : « Etes-vous bien sûr qu'il n'y a pas un enfer? » Jean-

antiquissimus de re tanti momenti, et contra naturalem hominum propensionem non potest esse falsa : sed est vel vestigium aliquod primitivæ traditionis, vel ipsius rationis et conscientiæ dictamen ; ergo. — Cf. Perrone, n. 737.

IV. Deus est legislator sapiens, est justus, est sanctus ; atqui si nullam constituisset punitionem peccati gravis post mortem, 1. indifferens videretur de suæ legis observatione et impletione : 2. concederet eandem tandem sortem impiis, quam per honestam et laboriosam vitam justi bono libertatis usu acquirunt : 3. sineret demum vitia et peccata de virtute triumphare : nam impii persæpe magna prosperitate in hac vita fruuntur, justi autem affliguntur. — Hoc argumentum sæpe urgent Patres : ita v. g. S. Justin. M. (apol. 2) docet ex negatione inferni sequi, « vel Deum non esse, vel si sit, nullam hominum curam gerere, nec quidquam esse virtutem et vitium, et inique a legum latoribus puniri, qui præclara instituta transgrediuntur ». Et S. Jo. Chrys. (hom. 6 in epist. ad Philipp.), « Justus est Deus, omnes fatemur et Græci et Judæi, et hæretici et Christiani. At hinc multi, qui peccaverunt, abierunt impune : multi, qui cum virtute vixerant, tum demum abierunt, cum sexcentas subiissent calamitates. Ergo si justus Deus, ubinam his quidem præmia, illis vero supplicia tribuet, si non est gehenna, si non est resurrectio ? » (1)

Jacques Rousseau répondait à cette question : « Je n'en sais rien. » — Diderot mettant en dialogue le monologue de son âme disait : « Si vous abusez de la raison, vous serez non seulement malheureux dans cette vie, mais vous le serez encore après la mort, dans l'enfer. — Et qui vous a dit qu'il y a un enfer ? — Dans le doute seul, vous devez vous conduire comme s'il y en avait un. — Et si je suis sûr qu'il n'y en a pas ? — Je vous en défie ! » — Voltaire, répondant à un de ses correspondants qui lui écrivait : « Je crois enfin avoir trouvé la certitude de la non existence de l'enfer », disait : « Vous êtes bien heureux ! je suis loin de là ». Cf. Oxenham, pp. 86-90.

(1) Advertit ipse Jean-Jacque Rousseau (Emile, t. 3, p. 18), « Philosophe, tes lois morales sont fort belles, montre-m'en, de grâce, *la sanction !*.... Cessez de battre la campagne, et dites-nous nettement ce que vous mettez à la place du feu éternel. »

CAPUT SECUNDUM

De Qualitate Pœnarum Inferni

25. **Prænotanda.** — I. Duplex præcipue distinguitur pœna inferni sicut et purgatorii, pœna damni et pœna sensus. Pœna *damni* consistit in privatione Summi Boni ac beatitudinis, et est proinde inferni pœna essentialis, in cujus comparatione reliqua damnatorum mala sunt tantum accidentalia. Cf. Lessius, de Perf. div., l. 13, nn. 162, 203-205. — Pœna vero *sensus* sunt mala physica positiva præter amissionem Summi Boni ab extrinseco (a Deo, aut a creaturis) inflicta. Utramque pœnam commemorat sententia ista Supremi Judicis (Matth. 25. 41), « Discedite a me maledicti [en pœna damni] in ignem æternum [en pœna sensus] ». Ratio etiam utramque suadet : etenim 1. per peccatum mortale peccator voluntarie et complete recessit a Deo, nec ante mortem ad eum reversus est : æquum proinde omnino est, ut transacto probationis tempore, ab isto Bono separatus maneat ; 2. non tantum a Deo recessit peccator, sed ad bonum creatum se convertit : unde justum est ut a creatura per malum aliquod creatum torqueatur.

II. Inter pœnas sensus enumerant theologi ex Scriptura et Patribus tenebras et procellas, societatem reproborum, famem, sitim, fœtorem, « vermem » seu conscientiæ morsum (cf. Lessius, l. c., nn. 206, sqq.). Præcipue vero commemoratur *ignis*, de quo maxime controvertitur, an sit realis et materialis, an vero solum metaphoricus, seu animi dolor. Ignem metaphoricum asseruit antiquitus Origenes (Periarch., l. 2, c. 11), quem, ex parte saltem, secuti sunt nonnulli Patres, uti S. Ambros., Theophylact., S. Greg. Nyss. (cf. Petav., de Angelis, l. 3, c. 5) : ita etiam, post Calvinum et Beza, plures Protestantes ; ex Catholicis autem præcipue Catharinus (in speciali opusculo). — Ignem vero inferni *realem* et *materialem* esse, fere unanimiter docent Patres (loca aliqua mox tradentur), quin tamen contrariam sententiam hæreseos damnent. Ita quoque S. Thomas (qui, Suppl., qu. 97, a. 5, certius videtur loqui de igne quo post resurrectionem cruciabuntur damnatorum corpora, quam de eo qui nunc animas separatas torquet) : ita et reliqui Scholastici

usque ad Catharinum, ac deinde communiter theologi. Unde hæc doctrina, licet nullo Ecclesiæ decreto adhuc sancita (1), dicitur a Suarez (de angelis, l. 8, c. 12, n. 9) « certa et catholica sententia », « communis sensus Ecclesiæ et catholicorum », et ex Perrone (n. 730), « in dubium absque temeritate vocari » nequit, ejusque contrarium habetur a Toleto et Bañez (in 1, qu. 64) error aut errori proximum.

III. Sententia autem communis, ne perperam intelligatur, minime significat ignem gehennalem eundem omnino esse cum igne nostro terreno. Etenim 1. ab hoc multipliciter *differt* : scilicet *a*) non chimicis operationibus, sed flatu Dei ulciscentis accenditur et fovetur ; *b*) torquet animam non mediis corporibus sed immediate ; *c*) urit quin consumat ; *d*) tenebras parit non lucem ; *e*) nunquam exstingui potest. Item 2. dicitur *realis*, ut *a*) significetur non esse metaphoricus aut imaginarius, sed revera existens ; ac *b*) tanquam instrumentum divinæ justitiæ punitivæ veros et reales habens effectus in impios. Demum 3. vocatur *materialis* aut etiam corporeus, *a*) ut negetur esse mere spiritualis : non autem *b*) ut aliquid asseratur de statu ejus, utrum sit solidus aut fluidus pabulove materiali nutriendus, an vero materia aërea et subtilis : aut mera motio. Cf. Passaglia, « de igne inferno », nn. 21, 23, sqq. — In hoc ergo sensu latiori statuitur

26. **Propositio**. Est in inferno ignis verus, non metaphoricus.

Prob. I. Ex Matth. 25, 42, « Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus ». — Sententia hæc Supremi Judicis litterali sensu intellecta ostendit ignem inferni verum, non metaphoricum ; atqui tum contextus ipse tum loca parallela utriusque Testamenti litteralem sensum suadent, nec ulla est ratio firma eum deserendi ; ergo inferni ignis est verus, non metaphoricus.

(1) Folium quidem periodicum « Études religieuses », Juin, 1890, p. 310, exscripsit (ex ephemeride romana, « Il divino Salvatore ») sequens Sacræ Pœnitentiariæ responsum : « Sacra Pœnitentiaria ad præmissa [dubia nempe parochi mantuensis de pœnitentibus qui credunt ignem inferni non esse realem sed metaphoricum] respondit : hujusmodi pœnitentes diligenter instruendos esse ; et pertinaces non esse absolvendos. Datum Romæ in Sacra Pœnit. die 30 Aprilis 1890. » — Hæc autem decisio, si authentica, summâ quidem reverentiâ tractanda est : non autem habenda ut sententia doctrinalis definitiva.

Prob. Min. per partes. — 1. Contextus ipse exigit sensum litteralem : *a*) Loco citato Christus supremus Legislator prænuntiat sententiam, quam ipse in extremo judicio in reprobos laturus est ; atqui, licet actio judicialis per modum interrogationis et responsionis figurate describatur, Christi tamen scopus, discipulos nempe docendi, ejusque divina veracitas sensum planum et litteralem in sententia et retributione declarandis omnino postulant. — *b*) Hujus sententiæ exsecutio, seu discessio maledictorum in ignem æternum, describitur (v. 46), « Et ibunt hi in supplicium æternum » ; atqui nemo discedere dicitur in ignem metaphoricum : angores enim conscientiæ ubique animam torquent ; neque ignis hujusmodi metaphoricus speciale esset supplicium. — *c*) Iste ignis dicitur « paratus » diabolo et angelis ejus : sed quomodo ignis metaphoricus diceretur « paratus » ? — *d*) Pari modo intelligenda est sors impiorum et sors beatorum de qua agit ipse textus ; atqui sors beatorum (« regnum paratum a constitutione mundi » et « vita æterna »), est objective verum regnum et realis vita ; ergo sors impiorum est supplicium ignis realis et non tantum subjectivi.

2. Loca parallela utriusque Testamenti, in omni loquendi genere, poëtico, dogmatico, historico, judiciali, exigunt sensum litteralem. — *a*) Perplurima loca, citra sensûs metaphorici indicationem ullam, vel explicitam vel implicitam, loquuntur simpliciter de igne inferni : v. g. Ps. 139. 11, « Cadet super eos carbones, in ignem dejicies eos » ; Jerem. 15. 14, « Ignis incensus est in furore meo, super vos ardebit » ; Eccli. 7, 19, « Vindicta carnis impii, ignis et vermis » ; Ps. 20. 10, « Devorabit eos ignis » ; Marc. 9. 44, 46, « Ibunt in gehennam ignis » ; Apoc. 19. 10, « In stagnum ignis et sulphuris », etc. — *b*) Plurima loca huic igni ea attribuunt, quæ metaphorico igni non conveniant : legitur v. g. de camino ignis (Malach. 4. 1 ; Matth. 13. 42) ; de clibano ignis devorantis (Ps. 20. 10) ; de flamma ignis (Is. 66. 15 ; Luc. 16. 24 ; 2 Thess. 1. 8) ; de stagno ardente igni et sulphure (Apoc. 14. 11 ; 19. 20 ; 20. 9, etc.) ; demum significatur iste ignis corpora cruciare (Matth. 10. 28) ; atqui hæc omnia nonnisi de reali igne intelligi possunt. — *c*) Dominus noster sæpe indicat infernum nomine « Gehenna » (Matth. 5. 22, 29, 30 ; 10. 28 ; 18. 9 ; 23. 15, 33 ; Marc. 9. 42, 45, 47 ; Luc. 12. 5) ; atqui nomen istud non tantum cum addito « gehenna *ignis* », sed etiam seorsum, ex nativa sua significatione tormentum ignis

realis exprimit : nomen enim derivatum est a « Ge Hinnom », idest *Vallis Hinnom* quæ prope erat Jerusalem, et in qua olim Judæi idololatræ filios in honorem Moloch *concremabant:* postea vero, ad profanationem, facta est vallis ista receptaculum cadaverum et sordium quæ igne perpetuo ibi comburebantur.

3. Nulla est ratio litteralem sensum deserendi. — Interpretatio metaphorica quæ utique (præsertim cum agitur de re sæpius repetita) probari semper debet non præsumi, præferenda esset de igne inferni vel *a*) quia litteralis sensus aliis *claris* Scripturæ locis excluditur, vel *b*) quia ex ipsa natura rei intrinseca repugnet; atqui *a*) Scriptura, licet ignem inferni sui quidem generis esse significet, nullibi tamen docet illum esse mere metaphoricum ; et *b*) non satis nobis comperta est natura vel materiæ vel spiritus, ut evidenter demonstrare possimus ignem inferni intrinsecus repugnare. Cf. Passaglia, l. c. ; Lessius, de Perf. div., l. 13, nn. 153-158.

II. Ex Patrum testimoniis hoc *generale argumentum* confici potest cum Hurter (nn. 798, sqq.) : 1. Patres passim, modum loquendi Scripturæ secuti, pœnas inferni nomine ignis simpliciter designant : ita S. Polycarp. (jam. cit. n. 24). — 2. De hoc igne ea dicunt, quæ metaphorico non conveniunt : v. g. *a*) eum comparant cum igne quo consumptæ sunt Sodom et Gomorrha (ita S. Jo. Chrys.), vel cum igne montium ignivomorum (Tertull., Pacianus) ; *b*) dicunt eum urere, sed nec lucere (S. Basil.), nec consumere (Minucius Felix, Lactantius). — 3. Doctrinam Origenis sæpe impugnant (S. Hieron., Orosius). — *Nominatim* dicit S. Justinus M. (Apol. 1), « Qui [dæmones] dignas pœnas et supplicia reportabunt, sempiternis inclusi ignibus. Nam, cum jam ab hominibus per nomen Jesu Christi superentur, documentum hoc est futurorum, qui tam ipsos quam eorum cultores manent, in æterno igne cruciatuum. Ita enim et prophetæ omnes fore prædixerunt, et Jesus præceptor noster docuit. » Et Lactant. (div. inst., l. 7, c. 21), « Ille divinus ignis per seipsum semper vivit, ac viget sine ullis alimentis ; nec admixtum habet fumum, sed est purus ac liquidus et in aquæ modum fluidus. Non enim vi aliqua sursum versus urgetur, sicut noster,quem labes terreni corporis, quo tenetur et fumus intermixtus exilire cogit, et ad cœlestem naturam cum trepidatione mobili subvolare. » Sic quoque S. Cyprianus (ad Demetrian., c. 24), « Cremabit addi-

ctos ardens semper gehenna et vivacibus flammis vorax pœna, nec erit, unde habere tormenta vel requiem possint aliquando vel finem ». Similiter S. Greg. Naz. (orat. 40), « Est alter ignis non purgans, sed scelerum vindex.... ille omnibus [aliis] formidabilior, qui cum insomni illo verme conjunctus est nec unquam exstinguitur, verum insceleratorum hominum pœnam perennis est et sempiternus ». Item S. Aug. (de civ. Dei, l. 21, c. 10), « Gehenna illa, quod etiam stagnum ignis et sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, et cruciabit corpora damnatorum ». Scribit S. Fulgentius (de fide ad Petrum, c. 43), « Incommutabili prolatâ sententiâ, iniqui omnes ibunt in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam : iniqui semper arsuri cum diabolo, justi autem regnaturi sine fine cum Christo ». Et S. Greg. M. (dialog., l. 4, c. 29), « Certe reprobis Veritas in fine dictura est : Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. Si igitur diabolus ejusque angeli, cum sint incorporei corporeo sunt igne cruciandi, quid mirum, si animæ, et antequam recipiant corpora, possint corporea sentire tormenta ? »

Dices. Pœna impiorum, seu « ignis » gehennalis *a*) in sententia Supremi Judicis opponitur gaudio et felicitati beatorum (Matth. 25. 34, 41, « Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi... Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus ») : *b*) enumeratur in iisdem contextibus cum *verme* (Marc. 9. 43, « Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur ») et cum *siti* (Luc. 16. 24, « Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma ») : *c*) infligitur non solum hominibus sed et angelis, qui utpote puri spiritus pati nequeunt ab igne, imo nec in « abysso » nunc inclusi sunt omnes sed in aëre versantur plurimi ; atqui hæc omnia ex parallelismo aut ex natura rei excludunt ignem realem et materialem ; ergo juxta frequentem Scripturæ usum (1) vox « ignis » in locis citatis adhibetur tantum metaphorice ad significandam summam

(1) Cf. Ps. 16. 3, « Probasti cor meum... igne me examinasti » ; 65. 10, 12, « Probasti nos Deus : igne nos examinasti... transivimus per ignem et aquam » ; Sap. 3. 5, 6, « Deus tentavit eos... tanquam aurum in fornace probavit illos ».

impiorum miseriam, ac præcipue conscientiæ angorem et Summi Boni amissionem.

Resp. 1. generatim. — *Dist. Min.* Si de igne gehennali in his solis locis ageretur, ignis realis excluderetur, *transeat;* si hunc ignem commemorant plura alia loca, in quibus nec contextus nec communis Patrum interpretatio (vid. probat) significationem metaphoricam admittunt, *nego;* vel *subd.:* excluditur ignis ejusdem generis cum nostro terreno, *conc.;* excluditur omnis verus ignis, ut significetur tantum imaginarius aut metaphoricus, *nego.*

Resp. 2. specialius. — *a*) Exprimunt verba « discedite a me » pœnam essentialem, nempe pœnam *damni*, et opponuntur invitationi, « Venite benedicti Patris mei » : verba vero, « in ignem æternum », quæ opponuntur illis aliis, « possidete regnum », accidentalem exprimunt *sensûs* pœnam, ignem nempe realem, quippe qui dicitur paratus diabolo et angelis ejus, et exhibetur ut terminus, ad quem discessuri sunt reprobi. — Ad *b*) Cum *vermis* et *sitis* nonnisi in paucis locis cum igne connumerentur, facilius in ipsis admittitur metaphora quam in nomine *ignis*, qui pluries recurrit. Præterea Dominus noster parabolam zizaniorum agri (Matth. 14. 24-30 : 37-13) explicando, dum varia nomina (ager, triticum, zizania, inimicus, messores, etc.) diversimode exponit, nomen tamen ignis simpliciter repetit (v. 42, « Mittent eos [qui faciunt iniquitatem] in caminum ignis »). — Ad *c*) Jam dictum est, ignem inferni multiplici capite a terreno differre ; sed quo res amplius declaretur, sit

Scholion de modo quo ignis gehennalis spiritus damnatos cruciat. — Hoc unum certum est, non repugnare per se spirituali naturæ ut igne aliquo modo torqueatur : anima enim in corpore inclusa ita torquetur. Quo autem præcise modo ignis infernus animas separatas et dæmones afficiat, obscurum est, et inter theologos disputatum. — 1. Sententia S. Thomæ (suppl., qu. 70, a. 3, « Respondeo » ; contra gent., l. 4, c. 90) valde communis et antiqua docet ignem torquere *per alligationem*, eo scilicet quod detineat spiritum velut in carcere : dolor enim oritur ex apprehensione rei nocivæ et inconvenientis ; alligatio autem ad ignem spiritui disconveniens est, *a*) quia eum a cœlo detinet, *b*) quia in loco vilissimo retinet ; *c*) quia spiritus propter peccatum detinetur, et hoc *d*) a vili creatura. — 2. Alii, admissa hac alligatione ad ignem, negant tristitiam inde ortam esse

peculiarem ignis dolorem, cum disconvenientia ista (quam Toletus, in 1, qu. 64, a. 3, « secunda conclusio », negat esse dolorem : neque enim est interna) oriri possit ex aliis rebus, v. g. « a circumstante terra, et subterraneis specubus », etc., ut ait Petavius (de angelis, l. 3, c. 5). Suarez proinde (de angelis, l. 8, c. 14, nn. 41, 47) addit ignem infernum torquere spiritus producendo in eis qualitatem quamdam spiritualem doloriferam, quæ *fœdat et deformat* animam. — 3. Alii autem asserunt ignem illum per elevationem præternaturalem spiritus damnatos « miris sed veris modis » (ut loquitur S. Aug., de civ. Dei, l. 21, c. 10) *urere*, seu inducere verissimum illum dolorem, qui induceretur si corpora haberent vel corpora essent. Ita post S. Augustinum, S. Gregorium M., Durandum, Gulielmum Parisiensem aliosque plures Scholasticos quos citant, Petavius et Toletus (locis citatis), Lessius (de Perf. div., l. 13, c. 30, nn. 217, sqq.), Passaglia (nn. 22, 23). Cf. Palmieri, de Deo Creat., thes. 18, pp. 158-160.

Obs. Sapienter monet Tanquerey (de Deo Remuneratore, n. 30) : « In praxi, caute omnino de igne inferni loquendum est, et sedulo vitandæ sunt horribiles illæ descriptiones sæpe sæpius a prædicatoribus usurpatæ quæ, dum quosdum pios fideles terrent, causa sunt cur alii de inferni existentia dubitare incipiant, vel Deum ut crudelem tyrannum considerent. Ex altero autem capite imprudens et temerarium foret ex pulpito declarare nullum esse physicum ignem in inferno ; in mentibus enim multorum fidelium idea inferni tam intime connectitur cum *idea ignis*, ut negatio ignis physici ipsum infernum tollere videretur. In prædicando, melius est igitur adhibere ipsa Christi verba prout in Evangelio referuntur, sine ulla exaggeratione, quin expendatur *ex professo* utrum ignis sit realis vel non, vel quomodo reprobos cruciet. »

CAPUT TERTIUM

De Æternitate Pœnarum Inferni

27. **Prænotanda.** — I. De hac quæstione duplex distingui potest error generalis, nempe 1. *universalismus*, seu error eorum qui dicunt futurum esse tandem aliquando restitutionem impio-

rum omnium ad gratiam et gloriam : ita feruntur docuisse Origenes (1) et « Misericordes » (cf. de Deo Uno, n. 92, II) ; 2. *annihilationismus*, seu error eorum, præcipue Socinianorum, qui dicunt impios obstinatos prorsus demum destruendos esse. Utrumque errorem aliquatenus participarunt ex recentioribus non tantum rationalistæ (Bayle, Voltaire, Rousseau) et Unitarii, sed et Protestantes perplurimi (ex Anglicanis citantur v. g. Farrar, Plumptre, Sir J. Stephens), qui tamen in positivis declarationibus diverse et obscure loquuntur (cf. Oxenham, « Eschatology », pp. 171, sqq.). Cum autem errores de finali annihilatione (qui tribuitur episcopis Anglicanis Burnet et Whately inter alios), et de perpetuo transitu animarum, contra communem sensum gratis asserantur : magis receptus est apud Protestantes universalismus mitigatus (« doctrine of the Larger Hope ») qui excludit a salute nonnisi paucos aliquos impiorum (« The small and desperate minority »). Cf. cl. Dr. McDonald (« Irish Eccl. Record », 1885, 1886) ; P. Tournebize S. J. (« Etudes », 15 Mai 1894). Ex ipsis Catholicis, Mivart in scriptis, quæ damnavit S. Congr. Indicis (decreto 14 Julii 1893 : vid. « Acta S. Sedis », t. 26, pp. 60, 704), videtur admittere possibilitatem conversionis aliqualis damnatorum ad Deum, quæ cum æternitate pœnarum vix conciliari posset. Errorem Mivart impugnavit P. Brandi S. J. (cf. « Tablet », 24 June, 1893, p. 978).

II. Contra hos errores docet fides catholica, pœnas impiorum in inferno esse æternas : sic Symb. Athanas., « Qui bona egerunt ibunt in vitam æternam, qui vero mala in ignem æternum ». Ita quoque contra Origenem Conc. Constantinop. II, can. 1, « Si quis fabulosam animarum præexistentiam, et, quæ ex illa consequitur, monstruosam restitutionem asseruerit, a. s. » (Denzinger, n. 187 : cf. Oxenham, pp. 100, sqq.). Postea docuit Conc. Later. IV, reprobos recepturos « cum diabolo pœnam perpetuam », sicut et electos « cum Christo gloriam sempiternam » (Denzinger, n. 356) ; et Conc. Trid. (sess. 6, cap. 14, ac can. 25 ; sess. 14, can. 5) commemorat obiter « pœnas *æternas* », « damnationem *æternam* ». Demum in schemate Conc. Vat. paratum erat decretum hujusmodi, « Docemus et defini-

(1) Origenes vero ex S. Augustino (de hæres., n. 43) asseruit perpetuum futurum esse transitum et revolutionem creaturarum rationalium a bono ad malum, et vicissim.

mus post viam hujus vitæ, quando homines jam ad terminum retributionis pervenerunt, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum, pro nulla letali culpa relictum esse locum salutaris pœnitentiæ et expiationis, sed cuivis peccato mortali, quo maculata anima mox post obitum coram sancto et justo judicio Dei comparuerit, pœnam constitutam esse perpetuam ». — Ad hujus doctrinæ intelligentiam, notandum est, 1. pœnas dici æternas, non stricto sensu, quasi scilicet careant initio et successione, sed lato sensu, quod scilicet sunt indefiniti et sine fine; item 2. doctrinam ab Ecclesia definitam negare tantum finem pœnarum, non mitigationem aliquam.

28. **Propositio.** Pœnæ Inferni sunt æternæ.

Prob. I. Ex Scriptura. — Ipse Christus et utriusque Testamenti scriptores inspirati persæpe pœnas inferni diserte et expresse æternas dicunt, item negant implicite et explicite eas unquam finem habituras; atqui si pœnæ revera æternæ non essent, hæc ratio loquendi deceptio esset et Deo indigna; ergo.

Prob. Maj. per partes. — 1. Diserte dicitur infernus ignis æternus apud Isaiam (33. 14) et Matthæum (18. 8; 25. 41), vocatur apud Danielem (12. 2) ignominia æterna : a S. Paulo (2 Thess. 1. 9) æternus interitus, atque in epistolæ S. Judæ (vv. 6 et 11) caligo æterna et vincula æterna : ac in Apocalypso (14. 11; 20. 10; 19. 3) describitur æternitas pœnarum periphrasi illa emphatica, « in sæcula sæculorum », quæ in usu biblico semper exprimit durationem sine fine (1).

2. Negatur pœnarum finis. — *a*) Inexstinguibilis dicitur inferni ignis (ex Is. 66. 24) a S. Joanne Baptista (Matth. 3. 12; Luc. 3. 17), et cum repetitione emphatica ab ipso Christo (Marc. 9. 42, 43, « ire in gehennam, in ignem inexstinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur »). — *b*) Significatur esse post hanc vitam nullus pœnitentiæ et misericordiæ locus (Matth. 25. 11, 13, « clausa est janua... nescio vos »; Luc. 16. 26, « Inter nos et vos chaos magnum firmatum est » : cf. Eccles. 9. 10; 11. 3); erunt reprobi « vasa iræ et ignominiæ » (Rom. 9. 21, 22), « maledicti » (Matth. 25. 41), atque in morte

(1) Vocabulo *αἰώνιον* indicari in novo Testamento omne id quod est finis expers, ac (maxime post hujus vitæ mundique decursum) perpetuum et nunquam finiendum, docent Schleussner (Lexic. in N. T.) et Bretschneider (Lex. Man.).

secunda (Apoc. 2. 11; 20. 6; 21. 8), in tenebris exterioribus (Matth. 8. 12; 22. 13; 25. 30 : cf. Ps. 48. 20), in caligine tenebrarum (2 Petr. 2. 17; Jud. 13) obcæcati et obstinati. « Et factum est regnum ejus [bestiæ] tenebrosum, et commanducaverunt linguas suas præ dolore, et blasphemaverunt Deum cœli præ doloribus et vulneribus suis, et non egerunt pœnitentiam ex operibus suis » (Apoc. 16. 10, 11). — *b*) Tamdiu pœnæ reproborum duraturæ sunt quamdiu gaudia beatorum (Matth. 25. 46, « Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam » : cf. Dan. 12. 2); atqui gaudia beatorum finem nunquam habebunt; ergo nec pœnæ reproborum.

Minor principalis constat. Si enim locutionibus prædictis, quarum limitatio in universa Scriptura nec declaratur nec innuitur, duratio sine fine non exprimitur, nullis locutionibus exprimi potest (1).

II. Traditionis argumentum quod attinet, Patres disertis verbis docent pœnas inferni finem nunquam habituras. Ita ex antiquioribus S. Iren. (l. 4, c. 47), « Quibuscumque dixerit Dominus, Discedite a me maledicti in ignem æternum, isti erunt semper damnati ». Sic quoque Tertullianus (de testim. animæ, c. 4) dicit animam « pro meritis aut cruciatui destinari, aut refrigerio, utroque sempiterno ». Et S. Cyprianus (ad Demetrian., c. 25), « Quando istinc excessum fuerit, nullus jam pœnitentiæ locus est, nullus satisfactionis effectus; hoc vita aut amittitur, aut tenetur ». Notissimus est S. Augustini locus (de civ. Dei, l. 21, c. 23), « Christus in uno eodemque loco in una eademque sententia dicit : Ibunt isti in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam (Matth. 25. 46) : si utrumque æternum, profecto aut utrumque cum fine diuturnum aut utrumque sine fine perpetuum debet intelligi, par pari enim relata sunt. Hinc supplicium æternum, inde vita æterna. Dicere autem, in hoc uno eodemque sensu vita æterna sine fine erit, supplicium æternum finem habebit, multum absurdum est. »

(1) Scribit Oxenham (p. 124), « If Christ *had* intended to teach the doctrine of eternal punishment, could He possibly have taught it in plainer or more direct terms? If He did *not* intend to teach it, could He possibly have chosen language more certain *a priori* to mislead, as the unbroken experience of eighteen centuries proves *a posteriori* that it always has misled, the immense multitude of his disciples? » Vid. quæ citat (p. 121, not.) ex Reuss, et (p. 161) ex Sir J. Stephens. Cf. pp. 123-128; 149, sqq.

Ex reliquis Patribus citasse juvabit nonnullos ad quos provocant adversarii. Distincte ergo dicit S. Greg. Naz. (orat. 15), « In illis suppliciis pœnæ tempus esse, non purgationis. Quemadmodum enim qui Deo memor hic est, morte superior est, idque a Davide optime dictum est ; ita iis, qui e vita excesserint, non est in inferno confessio, nec morum correctio. Hic enim Deus vitam, et actionem, illic rerum gestarum censuram conclusit. » Nec aliter S. Ambrosius (de fide, l. 2, c. 4), « Tu te a diabolo creatum, Manichæe, arbitraris. Ad illius ergo festina sedem, ubi ignis et sulphur, ubi non restinguitur ejus incendium, nec unquam pœna moritur. » Demum S. Hieron. (epist. 152), « Oportet enim, corruptibile istud induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem, ut possit in utramque partem, vel in pœnis, vel in cœlorum regno manere perpetuo ». Imo vel ipse S. Greg. Nyss., qui præcipue objicitur, dicit (orat. contra eos qui ægre ferunt reprehens.), « Misera autem tunc anima sæpe conquerens de suo malo consilio, flensque, lugens et ejulans, perpetuo erit in tetro aliquo et mœsto loco objecta, tanquam in angulo, qui nunquam desinet, et nullam admittet consolationem, luctum extendens in æternum. » Similiter (orat. 5 de Beatudinib., sub fin.), « Fugisti misericordiam, fugit te misericordia... Quis illuminabit tenebras ? Quis exstinguet flammam ? Quis avertet vermem nunquam morientem ? » — Loca difficiliora in hujus Patris operibus exstantia putant aliqui (auctoritate Photii et Nicephori) corruptiones Origenistarum : sed, licet authentica, nihil facerent contra reliquorum Patrum auctoritatem.

III. Doctrinam nostram confirmant quoque Acta Martyrum, qui sæpe profitentur se persecutorum tormenta tolerare, « ne incurrerent pœnam perpetuam, ut legitur in actis S. Julii, vel ne irent in æternum interitum, vel ne incurrerent æternum supplicium, vel ne mitterentur in ignem æternum, ut habetur in actis S. Felicitatis ejusque filiorum », etc. Perrone, n. 736. — Hoc argumentum bene evolvit Oxenham, pp. 94-99.

IV. Ratione, præsertim contra Universalistas protestantes. — Universalistæ, negata pœnarum æternitate, dicere debent, impios tandem aliquando gratiam et favorem divinum adepturos esse ; atqui hoc admitti nequit, utpote 1. a priori improbabiliter assertum, 2. ducens practice in morum detrimentum, 3. repugnans Scripturæ testimonio ; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Ad reconciliationem cum Deo requireretur ipsorum impiorum voluntaria cooperatio per amorem et dolorem : Universalistæ enim non asserunt gratiam necessitantem, cujus de cetero nullum exstat indicium ; atqui a priori improbabile est, propter habitus acquisitos, quod homines qui plena deliberatione et propria culpa in aversione voluntaria a Deo ad mortem usque perseveraverint, inciperent, si locus pœnitentiæ daretur, diligere Deum in futuro sæculo (1) : neque dolor per se mutat pravum animi affectum, imo persæpe obfirmare videtur. Cf. Apoc 16. 9, 10, 11 (jam cit.) ; 2 Machab. 9. 13, 18.

2. Scriptura et Patres exhibent timorem retributionis divinæ ut motivum efficacissimum peccati vitandi et pœnitentiæ agendæ, id quod experientia confirmat ; atqui si relinqueretur spes adhuc in futuro sæculo curandæ vel recuperandæ salutis, licet quis improvisa morte in peccatis abriperetur, dubium non est, spectata humana fragilitate, quin homines ut plurimum præsenti cupiditatum sollicitationi facilius cederent. — Cf. Oxenham, pp. 77-83.

3. Scriptura significat nullum esse post mortem pœnitentiæ locum : ita Eccles. 9. 10, « Quodcumque facere potest manus tua, instanter operari : quia nec opus, nec ratio, nec sapientia nec scientia erunt apud inferos » ; cf. Matth. 25. 11 ; Luc. 16. 26 (jam. cit.). — Nominatim de Juda Iscariote dicit Dominus (Matth. 26. 24), « Væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur : bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille » : quibus gemina sunt, quæ dicuntur (Matth. 18, 6) de iis per quos scandalum venerit ; atqui (ut ait Passaglia, n. 300), si quis post innumera sæculorum millia inter cruciatus atrocissimos exacta, ad eam dignitatem (justificationis et gloriæ) esset transferendus, bonum omnino fuisset, talem hominem nasci. — Cf. Oxenham, pp. 147-149.

Obs. de pœnarum inferni inæqualitate. — Pœnæ damnatorum, licet, ex dictis, ratione durationis æquales, valde

(1) Dicit ipse Farrar (« Eternal Hope », p. 152), « Do not think that repentance is an easy thing : and be quite sure of this, that the longer it is delayed the less easy does it become, and the more terrible are the consequences — both here and hereafter — which the delay involves. » Vid. Oxenham, pp. 58-62.

differunt ratione intensitatis : idque definivit Conc. Flor. docendo (in decreto unionis), « illorum animas, qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas » (Denzinger, n. 588). Hæc doctrina, quæ probatur, sicut inæqualitas beatitudinis (n. 17), ex Scriptura (1), ex Patribus (2), et ex ratione theologica, maximi est momenti. Etenim (ut ait Hurter, n. 803, not.), « Ne quis putet leve admodum atque vix consideratione dignum esse discrimen inter varias damnatorum conditiones, inter conditionem infelicis juvenis in infidelitate nati, qui passionis æstu abreptus semel fragilitate humana in letale incidit peccatum, et hæresiarcham, tyrannum crudelem, juventutis seductorem, qui non solum deliberate, de industria deditâque operâ millena commisit crimina, sed diabolicâ malitiâ innumeros induxit ad peccandum atque in æternam conjecit damnationem. Ingens erit inter utriusque conditionem discrimen, imo infinitum propemodum, milliesque et ultra minor erit illius juvenis miseria et pœna præ alterius damnatione. »

Dices 1. Omnium creaturarum rationalium restitutionem finalem ad salutem, non obscure significat Scriptura, v. g. *a*) Is. 24. 22, « Et congregabuntur [reges iniqui] in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere : et post multos dies visitabuntur » : item *b*) Act. 3. 20, 21, « Ut cum venerint tempora refrigerii a conspectu Domini, et miserit eum qui prædicatus est vobis, Jesum Christum, quem oportet quidem cœlum suscipere usque in tempora restitutionis omnium » : necnon *c*) Ephes. 1. 10, « In dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et quæ in terra sunt in ipso » : idque *c*) omnino postulat Dei misericordia, in Scriptura adeo celebrata, uti Ps. 102. 9, « Non in perpetuum irascetur : neque in æternum comminabitur » ; ergo neganda est æternitas pœnarum inferni.

(1) Cf. Sap. 6. 6-10, « Judicium durissimum his, qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia : potentes autem potenter tormenta patientur... Fortioribus autem fortior instat cruciatio ».

(2) Ita v. g. S. Greg. M. (dialog., l. 4, c. 3), « Sicut in hoc mundo sub uno sole multi existunt, nec tamen ejusdem solis ardorem æqualiter sentiunt, quia alius plus æstuat atque alius minus : ita illic in uno igne non unus est modus incendii ; quia quod hic diversitas corporum, hoc illic agit diversitas meritorum ».

Resp. *Nego Antecedens.* — Ad *a*) Visitatio illa est eadem de qua v. 21, nempe (juxta consuetum Scripturæ usum : cf. Num. 16. 29 ; Prov. 19.23 ; Is. 29. 6) ad pœnam infligendam : fietque « post multos dies », idest diu post ipsius prophetæ prædictionem (ut suadeatur scilicet Dei longanimitas), non autem post inclusionem impiorum in carcere. Vid. Knabenbauer, in loc., pp. 461, 462. — Ad *b*) Locutio « usque in tempora restitutionis omnium », nihil aliud hoc loco sonat quam, « usque ad consummationem omnium », idest, « usque ad finem mundi ». Vid. Ernestius et Kuinoel apud Perrone, n. 756, not. De cetero in ipso contextu (v. 19) S. Petrus hortatur Judæos : « Pœnitemini igitur et convertimini, ut deleantur peccata vestra », utique in hac vita. — Ad *e*) Textu græco non tam restauratio significatur, quam « recapitulatio », idest conjunctio eaque præsens, non mere futura, hominum cum angelis in uno mystico corpore, familia, et regno sub Christo Verbo incarnato ut capite : vid. « Triplex » in loc. — Ad *d*) Celebratur in Scriptura misericordia Dei in hac vita, et quidem erga timentes eum, ut liquet ex contextu ipsius Psalmi citati.

Dices 2. Pœna quælibet *a*) eo modo et gradu infligi debet, qui culpæ respondeat, idque *b*) ad obtinendam impii correctionem ; atqui in nostra doctrina, *a*) ob peccatum unius momenti pœna infligitur atrocissima et perpetuo duratura, ejusque *b*) remissionem nunquam obtinere poterit damnatus ; ergo repugnat nostra doctrina justitiæ et misericordiæ Dei.

Resp. *Dist. Maj.* — Ad *a*) Infligi debet pœna eo modo et gradu qui respondeat culpæ juxta moralem æstimationem spectatæ, *conc. ;* spectatæ physice aut quoad temporis durationem, *nego ;* ex ipsa enim lege civili propter crimina (v. g. furti, homicidii) quæ in momento perpetrantur, juste infliguntur pœnæ diuturnæ. Cf. S. Thom., suppl., qu. 99, a. 1. — Ad *b*) Infligi debet pœna ad corrigendum *quoque* reum, si forsan capax sit emendationis, *conc.; unice* ad ejus correctionem, *nego :* legislator enim ex amore boni ordinis ad legem sanciendam et ad malefactores deterrendos, jus et officium habet vel perditissimos puniendi, quorum emendationis nulla spes habetur.

Pariter ad Min. — *a*) Cum peccatum omne mortale infinitatem quandam habet malitiæ pro qua condigne satisfacere nequit pura aliqua creatura (cf. de Verbo Inc., n. 110), huic peccato debetur juste pœna quæ saltem extensive sit indefinita et duratio-

nis limitibus careat : et in hac doctrina quantumvis difficili, sicut et in omni alia quam de se revelavit Deus incomprehensibilis, divino eloquio credat fidenter Christianus, et juxta consilium S. Anselmi (de fide Trin., c. 7), « Sustineat paulisper, aliquid quod ejus intellectus penetrare non possit, in Deo esse, nec comparet naturam quæ super omnia est libera ab omni lege et loci et temporis compositionis, rebus aliis, et credat, aliquid in ea esse, quod in aliis esse nequeat » (1). — *b*) Cum his cohæret, quod etiamsi damnati se converterent ad Deum, ipse minime teneretur eorum pœnitentiam accipere. At revera, sicut usque ad finem vitæ gratiæ restiterant (2) sic secundum sententiam, quæ ex Suarez (de Angelis, l. 8, c. 8), « communis est theologorum et vera », sunt *obstinati in malo*, non ita quidem ut perpetuo peccent actualiter et mereantur in dies novas semper pœnas, sed eo quod ex defectu gratiæ, juste eis denegatæ jam elapso probationis tempore, amplius mutare non possunt voluntatem illam perversam qua, Deo despecto, creaturæ plena deliberatione adhæserunt : et sic aversi manent totaliter a Summo Bono, nec quidquam operari possunt, quod ad finem ultimum referibile sit, aliis verbis quod moraliter bonum sit. Dicit S. Thomas (suppl., qu. 98, a. 1. corp.), « Voluntas [deliberativa] est in eis so-

(1) Ad rem dicit Card. Newman, « Grammar of Assent » (p. 415), « We cannot determine the character of particular actions, till we have the whole case before us out of which they arise ; unless, indeed, they are in themselves distinctively vicious. We all feel the force of the maxim, « Audi alteram partem ». It is difficult to trace the part and to determine the scope of Divine Providence. We read of a day when the Almighty will condescend to place His actions in their completeness before His creatures, and « Will overcome when He is judged ». If, till then, we feel it to be a duty to suspend our judgment concerning certain of His actions or precepts, we do no more than what we do every day in the case of an earthly friend or enemy, whose conduct in some point requires explanation. It surely is not too much to expect of us that we should act with parallel caution, and be « memores conditionis nostræ » as regards the acts of our Creator.... It may turn out in the day of account, that unforgiven souls, while charging His laws with injustice in the case of others, may be unable to find fault with His dealings severally towards themselves. »

(2) Dicit Faber (« Creator and Creature », p. 368), « As to those who may be lost, I confidently believe that our Heavenly Father threw His arms around each created spirit, and looked it full in the face with bright eyes of love in the darkness of its mortal life, and that of its own deliberate wil it would not have Him ».

lum mala, et hoc ideo, quia sunt perfecte aversi a fine ultimo rectæ voluntatis, nec aliqua voluntas potest esse bona, nisi per ordinem ad finem prædictum : unde etiam etsi aliquod bonum velint, non tamen bene volunt illud, ut ex hoc voluntas eorum bona dici possit ».

Scholion de pœnarum interni mitigatione. — De hac re nihil ab Ecclesia definitum est : theologi autem facta distinctione inter pœnam essentialem, quæ pro peccatis lethalibus non remissis, et accidentalem quæ pro peccatis aut venialibus aut quoad culpam remissis infligitur : 1. docent communiter, nullam esse intermissionem aut minutionem pœnæ essentialis, eo quod culpa nunquam minuitur. — 2. Diminutionem pœnæ pro peccatis venialibus nondum quoad culpam remissis negat ex eadem ratione S. Thomas (de malo, d. 7, a. 10) contra Scotum. — 3. Diminutionem pœnæ pro peccatis jam remissis concederet S. Thomas saltem usque ad diem judicii. — Doctrinæ communi visi sunt contradicere aliqui Patres (S. Aug., S. Jo. Chrys., S. Jo. Damasc., ac Prudentius : apud Petavium, de Angelis, l. 3, c. 8, nn. 16, sqq.), dicentes damnatos, saltem fideles, posse per sacrificia altaris, eleemosynas, preces, etc., nonnihil sublevari. Sed forsan intelligi possunt de pœnæ accidentalis diminutione, vel de pœnæ essentialis non intermissione sed tantum commutatione aliqua (1). — Censet Card. Newman (« Grammar of Assent », p. 422, et p. 501, « Note III »), fieri posse, ut habeant damnati refrigerium, non quidem per pœnæ cessationem stricte dictam, sed eo quod amittant ad tempus sensum durationis et successionis actualis pœnarum. — Majorem adhuc mitigationem, seu potius cessationem, admitteret sententia commemorata Mivart.

(1) Pariter explicari possent loca illa Actorum S. Brendani (« Vitæ », cap. 25 ; « Navigationis », cap. 12), ubi narratur sanctus iste vidisse Judam Iscariotem supra petram asperam in medio mari. « Unus fluctus igneus ab oriente et alius glaciali frigore ab occidente supra petram veniebant et intingebant terribiliter Judam et hæc pœna maxima sibi requies videbatur. In dominicis enim diebus pro requie sibi clementia Dei talis locus datur. »

CAPUT QUARTUM

De Pœnis solius Peccati Originalis in futura vita

29. I. De statu in futuro sæculo parvulorum (aut perpetuo amentium) sine baptismo decedentium, utrum scilicet ob peccatum illud puniantur omnino, et qua pœna, sententiæ plurimæ afferuntur, quarum aliæ hæreticæ aut erroneæ, aliæ libere inter Catholicos disputatæ. — Imprimis Pelagiani et Sociniani elevationem hominis ad supernaturalem statum, et peccati originalis transmissionem negantes, dicunt parvulos illos omnes salutem et vitam æternam assequi; asseruntque Calvinistæ, saltem fidelium filios citra baptismum salvari. At Pelagianorum doctrinam damnarunt Concilia Carthag. et Milevitan. (an. 416), quorum decreta confirmavit S. Innoc. I. Item Concilia Lugdun. et Florent. docuerunt, omnes cum gravi peccato etiam solo originali decedentes mox in infernum descendere pœnis aliquibus puniendos; ac demum statuit Conc. Trid. (sess. 5, can. 4), parvulos habere peccatum quod baptismi lavacro expiandum est, antequam æternam vitam consequantur; quam quoque fidem testatur Symbolum. « Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum ». Ac probatur 1. Ex Jo. 3. 5, «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei » : quibus verbis eâdem absolutâ ratione dicitur spiritualis baptismatis regeneratio ad æternam vitam necessaria, qua carnalis generatio et parturitio est necessaria ut quis in hanc naturalem vitam nascatur; 2. item ex universali fidelium sollicitudine ne infantes sine baptismo moriantur; præterea 3. ut quis regnet cum Christo, membrum Christi sit oportet : baptismo autem membra Christi efficimur.

II. Præter Pelagianorum et Calvinistarum sententiam hæreticam, commemorandæ sunt sententiæ quædam erroneæ. — 1. Cajetanus videlicet docuit fidelium parvulos non tantum ex privilegio Dei singulari, sed ex lege Dei communi et ordinaria salvari *posse* votis et precibus parentum : quæ doctrina vocatur ab Hurter (n. 814) non « tuta», ac parum abfuit quin a Concilio Tridentino damnaretur. — 2. Klee et alii quidam putarunt omnibus infantibus concedi in mortis momento usum rationis ut in hoc lucido intervallo desiderium baptismi concipiant et

sic salventur : sed hæc sententia videtur improbabilis et minus conformis Conciliis Florentino et Lugdunensi, quæ manifeste supponunt aliquos ex hac vita cum solo peccato originali decedere. — His proinde et quibusdam aliis singularibus sententiis rejectis, simpliciter dicendum est : Parvulos, extra casum martyrii, sine baptismo decedentes manere in morte ; finem ultimum et beatitudinem non assequi, et in statu damnationis versari.

III. Ulterius disputant theologi de triplici præcipue quæstione : 1. an isti parvuli præter beatificæ visionis damnum, pœnam aliquam sensûs subeant ; 2. an tristitiam de damno habeant ; 3. an beatitudine naturali fruantur.

1. Parvulos istos aliquam pœnam sensus pati, docuerunt cum S. Augustino (serm. 294 de verbis Apost., c. 3) plures Patres latini (SS. Hieron., Fulgent., Greg. M., Anselm.). Contraria tamen sententia communis fuit Patrum græcorum, et, si aliquos excipias (v. g. ex veteribus Greg. Arim., ex recentioribus Norisium et Petavium) theologorum latinorum : habetur nunc (v. g. ab Hurter, n. 816) « communis imo communissima » : ac propositio 26 Synodi Pistoriensis, quæ eam veluti pelagianam rejecit, damnata est a Pio VI ut « falsa, temeraria, in scholas catholicas injuriosa ». — Ex S. Thoma (qu. 5 de malo, a. 2) suadetur hæc sententia : Proportio debita in peccati punitione exigit ut aversioni a Deo respondeat pœna damni, conversioni autem ad creaturam pœna sensus ; atqui in peccato originali habetur tantum aversio a Deo, non vero conversio ad creaturam ; ergo peccato originali rependi debet pœna tantum damni, non pœna sensus.

2. Communior sententia cum Suarez (de pecc. et vitiis, d. 9, s. 6), post S. Thomam et S. Bonaventuram, docet parvulos istos nihil de beatitudinis supernaturalis existentia cognoscere, nec proinde de ejus privatione tristari : nam solâ supernaturali fidei scientiâ cognoscitur beatitudo cœlestis (juxta 1 Cor. 2. 9, « Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum ») : scientia autem ista carent parvuli, cum actûs fidei nunquam capaces essent, nec habitum ejus in baptismo acceperint ; neque ex generali judicio (cui cum ceteris omnibus probabilius assistent : cf. S. Thom., suppl., qu. 89, a. 5, ad 3) censentur aliquid de præmiorum aut suppliciorum æternorum qualitate particulari

intellecturi. Præterea, vel theologi illi qui cum Bellarmino affirmant parvulos de damno tristari, docent tristitiam esse levissimam, quia *a*) non ex propria eorum culpa damnantur; *b*) nullum gaudium vel terrenum vel cœleste unquam gustarunt; *c*) longe minora patiuntur quam adulti damnati.

3. Parvulos istos habere eamdem beatitudinem materialiter spectatam quam justi assecuti fuissent in statu naturæ puræ, complectentem scilicet cognitionem et amorem Dei naturalem in suo genere perfectum, cum aliis virtutibus naturalibus et immunitate a morbis, fame, siti, et aliis miseriis, *a*) affirmant post S. Thomam, Catharinus, Molina, Suarez, Perrone, Lessius, Mazzella : et ratio est, quia per peccatum originale amissa sunt tantum bona indebita : beatitudo autem naturalis est bonum debitum, ac proinde qui moriuntur in peccato tantum originali, habent beatitudinem naturalem, materialiter spectatam. — *b*) Alii vero auctores putant hanc sententiam nimis liberalem, utpote *α*) assertam sine fundamento in Traditione, imo *β*) contra communem fidelium sensum, qui docet homines peccato originali ligatos, esse sub diaboli potestate, ac *γ*) contra doctrinam Scripturæ et Conciliorum commemorantium post extremum judicium duos tantum finales status. Imo Bellarminus ulterius progressus, sententiam mitiorem non tantum falsam, sed hæreticam esse dicit: at immerito, cum nulla sit Ecclesiæ damnatio aut definitio. Cf. Perrone, n. 817 et not. : ac Palmieri, de Deo Creat., thes. 18, qui (pp. 653, sqq.) rationes sententiæ rigidioris divellit. — *c*) Hurter demum (n. 818) videtur in eam inclinare sententiam, « quæ hinc quidem infantes non ab omni malo eximit, ita tamen ut melius illis sit esse quam non esse ; inde vero illis concedit aliquam Dei cognitionem, amorem et gaudium », videlicet propter ipsorum conservationem a peccatis personalibus, et a pœnis atrocioribus quæ ideo retribuendæ essent, etc. — Notandum demum est cum Bellarmino (de amiss. grat., l. 6, c. 2), misericordiam vel severitatem theoreticam sententiæ nostræ de horum parvulorum statu nihil eis prodesse vel obesse. Potest tamen forsitan mitior sententia aliquando usui esse viventibus, ut videlicet parentibus orbatis consolatio aliqua afferatur.

PARS SECUNDA

DE NEXU MORTUORUM CUM VIVIS, SEU DE CŒLESTIBUS PATRONIS

30. **Prænotanda.** — I. Non inquiritur hic de extraordinaria aliqua vivorum communicatione (per apparitiones, necromantiam, oracula, responsa spiritualistica, etc.) cum hominibus defunctis vel cum spiritibus puris : sed de ordinaria et stabili illo commercio, quod in dogmate de Communione Sanctorum includitur, quo nempe cum viatoribus nectuntur justorum hominum animæ necnon boni angeli in uno corpore mystico, et in una Ecclesia quæ in terris est militans, in purgatorio est patiens, in cœlis triumphans. De qua conjunctione agit Apostolus Ephes. 2. 19, « Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei » ; et iterum Hebr. 12. 22, sqq., « Accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum angelorum frequentiam, et ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, et judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum...» Eandem commemorant et Patres communionem. Ita ex S. Augustino (enchirid., c. 56), ecciesia triumphans « suæ parti peregrinanti opitulatur, quia utraque una erit consortio æternitatis, et nunc una est vinculo caritatis, quæ tota instituta est ad colendum Deum ». Et alibi (de civ. Dei, l. 20, c. 9), « Neque piorum animæ mortuorum separantur ab Ecclesia, quæ etiam nunc est regnum Christi. Alioquin nec ad altare Dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Christi. »

II. De nexu viatorum cum animabus in purgatorio existentibus docet Conc. Trid. (sess. 25, decret. de purg., et sess. 32, can. 3), animas illas fidelium orationibus, eleemosynis, aliisque piis operibus et suffragiis, præcipue vero sacrificio Missæ, juvari ; illasque vicissim pro vivis orare probabile videtur, ut jam dictum est

supra (n. 21). Quibus præsuppositis, agendum est 1. generatim de sanctorum invocatione eorumque intercessione pro nobis, ac de nostra ipsorum eorumque reliquiarum et imaginum veneratione ; ac deinde specialiter 2. de Beatæ Mariæ Genitricis Dei prærogativis, muniis et cultu.

QUÆSTIO PRIMA

DE SANCTIS UNIVERSIM

CAPUT PRIMUM

De Invocatione Sanctorum

31. **Prænotanda.** — I. Videtur primus Vigilantius, contra quem scripsit S. Hieronymus, dixisse inutilem esse sanctorum invocationem. Hujus invocationis liceitatem et utilitatem postea negarunt Waldenses, Wickleffitæ et Hussitæ. Ex Novatoribus, Lutherus primo sanctorum invocationem plane admisit, deinde sanctos pro Ecclesia universa non autem pro individuis orare, virtutumque eorum imitatione venerandos esse docuit, quod tamen utpote cum principio Novatorum fundamentali de sancitate imputativa parum cohærens, demum deseruit, permisitque sanctis cultum tantum civilem. Cf. Bellarm., de Eccl. trimph., l. 1, c. 15.

II. Ad hæreticorum argutias præcavendas, advertendum est : 1. Non inquiri, utrum liceat petere a sanctis, ut nobis concedant tanquam auctores dona et beneficia supernaturalia : hæc enim omnia descendunt a Patre luminum (Jac. 1. 17) ; sed utrum liceat petere ab eis ut, tanquam aulici et amici Dei, hæc nobis oratione sua ab ipso impetrent. Neque inquiritur 2. utrum sancti sint mediatores et intercessores apud Deum simpliciter et immediate : Christus enim solus est causa meritoria et principalis omnium bonorum supernaturalium ; sed tantum an sint mediatores mediati, nempe per Christum ipsiusque merita. Demum 3. non inquiritur, utrum ex præcepto stricto teneantur omnes fideles invocare Sanctos, sicut tenentur clerici et alii qui

ad horas canonicas obligantur; sed tantum utrum utile sit eos invocare. Cf. Bellarm., l. c., c. 17; Sardagna, t. 3, n. 720. — Attamen (subjungere licet ex Lehmkuhl, t. 1, n. 345), « Communis sententia est, eum a peccato excusari non posse, qui non interdum Sanctos, maxime B. M. V. implorat ».

III. Doctrinam catholicam tradit Concilium Tridentinum, sess. 25, ubi mandat episcopis ut fideles doceant: « Sanctos una cum Christo regnantes [1] orationes suas pro hominibus Deo offerre; [2] bonum atque utile esse, suppliciter eos invocare; et ob beneficia impetranda a Deo per Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere: illos vero, qui negant, Sanctos, æterna felicitate in cœlo fruentes, invocandos esse: aut qui asserunt, vel illos pro hominibus non orare; vel eorum, ut pro nobis, etiam singulis, orent, invocationem esse idololatriam; vel pugnare cum verbo Dei, adversarique honori unius mediatoris Dei et hominum Jesu Christi; vel stultum esse, in cœlo regnantibus voce vel mente supplicare, impie sentire ». — Hinc duplex propositio.

32. **Propositio I.** Sancti una cum Christo regnantes orant pro nobis.

Prob. I. Angeli, ex pluribus Scripturæ locis (Tob. 12. 12; Ps. 90. 11, 12; Dan. 10. 12, 20; Zach. 1. 12; Matth. 18. 10; Apoc. 8. 4) pro hominibus orant eorumque curam etiam in particulari agunt; atqui idem ex paritate rationis, imo potiori ratione, de hominibus beatis tenendum est; ergo sancti pro nobis orant.

Minor constat. Nam in primis, ut argumentatur Bellarminus (l. c., c. 18), nihil deest sanctis eorum, quæ angeli habent, quantum ad hoc munus, cum sint 1. præditi intelligentia et voluntate, 2. adsint semper Deo, 3. nos vehementer diligant, ac 4. sint æquales angelis (ut dicitur Luc. 20. 36); deinde 5. aliquid habent præ angelis, quod nempe sunt corporis Ecclesiæ membra nobis magis affinia, et quod experti sunt miserias et pericula nostra humana. — Loca quædam veteris Testamenti (Jerem., 14. 1; 2 Machab. 15. 4) ubi agitur de justorum defunctorum (Moysis, Samuelis, Oniæ) orationibus pro vivis, nihil probant de sanctis cum Christo regnantibus. Argumentum novi Testamenti ex S. Petro (2 Epist. 1. 15) censet Bellarm. probabile tantum non evidens.

II. Ex Patribus, S. Cyprianus (epist. 1) dicit, « Si quis hinc nostrum prior præcesserit, perseveret apud Deum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris, apud misericordiam Patris non cesset oratio ». Ac de ipso S. Cypriano, S. Aug. (de bapt. contra Donatistas, l. 7, c. 1), « Adjuvet nos Cyprianus orationibus... suis ut donante Domino, quantum possumus, bona ejus imitemur». Et S. Hieron. (epist. ad Paulam), « Pro te Dominum rogat [Blesilla defuncta], mihique veniam impetret peccatorum ». Nec aliter ex Græcis S. Greg. Naz. (orat. 15), de patre suo defuncto, « Nunc magis proficit nobis precibus, quam antea doctrina ». — His suffragantur acta antiquissima SS. Martyrum, Ignatii Antioch. (qui narratur apparuisse orans pro fidelibus), necnon Maximi, Theodoreti, etc. (apud Perrone, de cultu sanctorum, n. 56).

33. **Propositio II.** Pium est et utile sanctos invocare.

Prob. I. Ex Scripturæ testimoniis pium ac licitum est, angelos et justos viventes invocare ; atqui nulla est ratio cur pium et utile non sit etiam homines beatos invocare ; ergo.

Prob. Maj. — 1. Angelos invocasse leguntur Lot (Gen. 19. 19.), Jacob (Osee, 12. 4). — 2. Justos viventes quod attinet : *a*) invocarunt Israëlitæ Samuelem (1 Reg. 7. 8) ; *b*) Eliphaz admonitus est a Deo ut invocaret Job (42. 8) ; *c*) fidelium orationibus sæpe se commendavit S. Paulus (Rom. 15. 30 ; Ephes. 6. 8 ; 1 Thess. 5. 25 ; 2 Thess. 3. 1).

Prob. Min., scilicet, nulla est ratio, cur pium et utile non sit, etiam sanctos invocare. — Illa ratio esset vel 1. quia nolunt nos adjuvare, vel 2. quia non possunt, vel 3. quia non sciunt quid oremus, vel demum 4. quia fit injuria Deo aut Christo ; atqui 1. non eo quod nolunt nos adjuvare : caritas enim in beatis non excidit vel deficit, sed augetur et crescit, ut sæpius declarant Patres (1) ; nec 2. quia non possunt : juxta dicta enim de Christi oratione (de Incarn., n. 128), status comprehen-

(1) Ita v. g. S. Bernardus (serm. 2 de S. Victore, « Sedet veteranus miles, debita jam suavitate et securitate quietus : securus quidem sibi, sed nostri sollicitus. Non enim cum putredine carnis simul se exuit visceribus pietatis : nec sibi sic induit stolam gloriæ, ut nostræ pariter miseriæ suæque ipsius misericordiæ oblivionem indueret..... Numquid cœlestis habitatio animas quas admittit indurat, aut memoria privat aut spoliat pietate ? Fratres, latitudo cœli dilatat corda, non arctat, exhilarat mentes, non alienat ; affectiones non contrahit sed extendit. In lumine Dei discitur quod nescitur, non quod scitur, dediscitur. »

soris non excludit intercessionem, sicut excludit meritum; nec 3. quia nesciunt quid oremus : juxta sententiam enim S. Thomæ et recentiorum theologorum (cf. supra, n. 18) ad beatitudinis perfectionem pertinet, ut beati cognoscant in Deo quiquid eorum interest, et nominatim supplicationes ad eos a clientibus directas ; nec 4. demum quia eorum invocatio Deo aut Christo est injuriosa : finis enim hujus invocationis est, ut ipsi ob majorem conjunctionem cum Deo facilius nobis obtineat per Christi merita beneficia quæ nostra indignitas impediret, quemadmodum ob intercessionem Job (4. 28), Abrahæ (Gen. 20. 17), etc., Deus ipse bona promisit ; ergo. — Adde, per sanctorum invocationem innumera decursu sæculorum patrata esse miracula : imo ad sancti alicujus canonizationem nunc requiri, ut plura hujusmodi prodigia probentur per illius intercessionem effecta : quæ sane miracula non patraret Deus in favorem cultus impii et superstitiosi.

II. Fidem christianam antiquissimam de sanctorum invocatione testatur sæc. III Origenes (contra Cels., l. 8), ex quo beati, « Adjuvant eos, qui summum Deum colere volunt, illum eis conciliant, suas illorum precibus adjungunt preces, simul cum eis postulant ». Ita et eodem ævo S. Cyprianus jam cit. (n. 32, II). Postea S. Beda (l. 4 in cant.) dicit, « Sanctorum, vel angelorum vel hominum crebras pro nobis intercessiones quæramus : hæc sunt etenim firmissima ac tutissima sanctæ Ecclesiæ præsidia ».

III. Argumento præscriptionis. — In universa Ecclesia saltem a sæc. IV recepta fuit praxis invocandi sanctos ; atqui praxis hujusmodi ab ipsis Apostolis descendisse fatenda est ; ergo licita et utilis est invocatio sanctorum.

Ad Maj. Concedunt Novatores (v. g. Centuriatores Magdeburgenses) non tantum illius ævi Patres (SS. Athanas., Basil., Greg. Naz., Jo. Chrys., Ambros., Hieron., Aug.) (1), sed et antiquiores cum « papistis » in hac re sentire (cf. Perrone, n. 59, annot., et n. 61) : idque confirmant invocationes B. Virginis et aliorum sanctorum in diversis liturgiis tum Orientis tum Occidentis occurrentes : ita liturgiæ quæ nominibus S. Jacobi, SS. Petri et Marci, S. Jo. Chrys. circumferuntur, ita etiam Ordo

(1) Dicit v. g. S. Aug. (tract. 84 in Jo.), « Ad ipsam mensam Domini non sic Martyres commemoramus, quemadmodum et alios qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis ut ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis adhæreamus ».

Romanus, Sacramentarium S. Greg. M., ac Missalia Gothicum et Gallicanum, etc., necnon Catechesis Mystagogica S. Cyrilli Hierosol. (1): quibus addi debent invocationes innumeræ martyrum sepulcris inscriptæ (cf. Perrone, n. 60; Wiseman, « Lectures on the Cath. Church », lect. 13); atqui documenta hæc non privatam aliquorum persuasionem, sed fidem publicam et universalem Ecclesiæ exhibent; ergo.

Prob. Min. Si praxis ista universalis sanctos invocandi non dicatur apostolica, dicenda est innovatio, quæ vel 1. extemplo per totius christiani orbis conspirationem facta est, vel 2. sensim ac sine sensu; atqui 1. conspirationis ejusmodi nec motivum probabile assignari potest nec indicium ullum habetur: 2. successiva vero introductio praxeos hujusmodi, quæ cultum publicum respiciat et (ex adversariorum sententia) superstitionem et paganismum sapiat, fieri non potuisset sine reclamatione ex parte Patrum et fidelium istius ævi, a quibus tuto servata sunt alia dogmata christiana (Trinitatis, Incarnationis, etc.); sola autem reclamatio quæ facta est, directa fuit contra ipsos hujus invocationis impugnatores Faustinum et Vigilantium; ergo, juxta receptum axioma Tertulliani (præscript. 20), « quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum », apostolica dicenda est praxis invocandi sanctos. Cf. Sardagna, n. 738.

Obs. 1. Doctrinæ catholicæ nihil officit ignorantia nostra de modo quo sancti petitiones cognoscant. Etenim 1. similis difficultas (de *modo*) contra omnes fere fidei doctrinas urgeri potest; neque 2. rigorose requiritur ut sciat in particulari intercessor, quinam ejus auxilium implorent, aut pro quo determinato objecto: sufficeret enim ut oraret Deum universim pro intentionibus omnium qui eum invocant; attamen 3. probabilius, ut jam dictum est, sciunt beati homines, sicut et angeli, clientum orationes in particulari.

Obs. 2. Cum amplissimo Traditionis testimonio jam indicato et ab ipsis adversariis sincerioribus admisso, haud difficile conciliari possunt, imo et debent, locutiones aliquando objectæ Patrum. Cum videlicet 1. dicitur « solus supremus Deus oran-

(1) Ita. catech. 5, « Postea recordamur eorum, qui obdormierunt, sanctorum Patriarcharum..., ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat ».

dus » (ita v. g. Origenes, l. 8 contra Cels.), sermo est de cultu latriæ (cf. Perrone, nn. 67, 68); item 2. quando dicitur « nihil conferre sanctorum invocationem » (ita v. g. S. Jo. Chrys., hom. 44 in Genes.., et alibi), significatur, non sufficere istam invocationem solam, citra nostram cooperationem et industriam. Ita explicite S. Jo. Chrys. (hom. 44 in Gen.), « Quando quod ex nobis simul est afferimus, ipsa etiam sanctorum intercessio plurimum nobis confert. Quod si ipsi negligentes fuerimus et spem in illis solis nostræ salutis collocaverimus, nihil amplius nobis confert, non quod minus valeant justi, sed quia propter nostram desidiam nos ipsos prodimus. »

CAPUT SECUNDUM

De Veneratione et Cultu Sanctorum

34. **Prænotandum**. — Nomen « cultus » idem sonat quod adoratio (cujus notio et divisiones ex tractatu de Verbo Incarnato, n. 61, recolendæ sunt), et hic inquiritur tantum de cultu religioso, seu de illo qui ob excellentiam aliquam supernaturalem præstatur. Cultum hujusmodi sanctis cum Christo regnantibus exhibere, impium et superstitiosum dixerunt post Manichæos, Vigilantius, Eunomius et Constantinus Copronymus, ac recentius Novatores Lutherus et Calvinus. Contra quos, juxta decretum citatum (n. 31, III) Concilii Tridentini, sess. 25, statuenda est

35. **Propositio**. Utile et licitum est, sanctos in cœlo regnantes cultu religioso venerari.

Prob. Id quod universali hominum consuetudini consonat, quodque exemplo bonorum hominum in Scriptura et Traditione commendatur, quodque demum fructus virtutis producit, pium ac laudabile est; atqui talis est cultus religiosus absolutus sanctorum ; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Consonat universali hominum consuetudini. Apud omnes gentes cultus absolutus tribuitur hominibus qui dotibus vel dignitatibus eximiis conspicui sunt; atqui sancti conspicui sunt dotibus et dignitatibus supernaturalibus quibus Deus eos cumulavit (juxta Ps. 138. 17, « Nimis honorificati sunt amici tui, Deus ») ; ergo universali consuetudini

consonat ut cultu religioso colantur sancti. — Cf. verba Leibnitz apud Perrone, n. 21.

2. Commendatur exemplis bonorum in Scriptura. — Ille est honor seu cultus absolutus religiosus qui tribuitur propter dona supernaturalia ; atqui propter dona supernaturalia, *a*) Abdias in faciem procidit coram Elia (3 Reg. 18. 17) ; *b*) Eliseum, qui aquas Jordanis diviserat, incolæ Jericho proni in terram adoraverunt, dicentes (4 Reg. 2. 15), « Requievit spiritus Eliæ super Eliseum » ; *c*) mulier Sunamitis eumdem adoravit super terram propter suscitationem filii (4 Reg. 4. 37) ; *d*) veteres sanctos, propter supernaturales virtutes celebrant et laudant Ecclesiasticus per plura capita (44-50), et S. Paulus (Hebr. 11) ; *e*) angelos apparentes coluerunt Josue (5. 15), Tobias cum familia (12. 16), Daniel (10. 15), S. Joannes (Apoc. 19. 10 ; 22, 8), etc ; *f*) B. Virginem ob supernaturalem excellentiam venerata est S. Elisabeth, et ipsa B. Virgo eundem cultum sibi deinceps in omnibus gentibus obventurum esse prædixit (Luc. 1. 48, sqq., « Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. *Quia* fecit mihi magna qui potens est »).

3. Monumenta Traditionis sunt : *a*) Patrum dicta. Ita S. Cyprianus (epist. 34), « Sacrificia pro eis semper, ut meministis, offerimus, quoties Martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus ». Ac S. Epiph. (hæres. 78), « Quicumque Dominum honorat, honorat et sanctum ; qui ignominia sanctum afficit, eandem et Domino suo ignominiam imponit ». Doctrinam catholicam sæpius defendit S. Augustinus; sic (contra Faustum, l. 20, c. 21), « Populus autem christianus memorias martyrum religiosa solemnitate concelebrat et ad excitandam imitationem et ut meritis eorum consocietur atque orationibus adjuvetur, ita tamen ut nulli martyrum sed ipsi Deo martyrum, quamvis in memoriis martyrum, constituamus altaria.... Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis et societatis, quo et in hac vita coluntur sancti Dei homines, quorum cor ad talem pro evangelica veritate passionem paratum esse sentimus ; sed illos tanto devotius, quanto securius post certamina superata, quanto etiam fidentiore laude prædicamus jam in vita feliciore victores quam in ista adhuc usque pugnantes. » Alia plurima testimonia exhibet Sardagna, nn. 703, 704. *b*) Practice hoc demonstrant dies festi ab ipsis Ecclesiæ exordiis in honorem sanctorum instituti (ut constat ex actibus S. Ignat. M., ex epistola S. Polycarpi, ex

Constitutionibus Apostolicis, ex Conciliis); necnon ecclesiæ et oratoria (« confessiones », « martyria »); item liturgiæ hymni, et sermones de sanctis. Cf. Perrone, n. 19.

4. Cultum sanctorum virtutum fructus producere, per se liquet. Fideles enim sanctorum exemplis provocantur et intercessionibus adjuvantur ad temporalia deserenda, æterna vero per diversarum virtutum exercitium fortiter quærenda. Quod sæpius declarant Patres : uti S. Leo M. (serm. 85 de S. Laurentio), « Mirabilis [Deus] in sanctis suis, in quibus nobis et præsidium constituit et exemplum : atque ita per universum mundum clarificavit gloriam suam, ut a solis ortu usque ad occasum, leviticorum luminum coruscante fulgore quam clarificata est Jerosolyma Stephano, tam illustris fieret Roma Laurentio, cujus oratione et patrocinio adjuvari nos sine cessatione confidimus ».

Obs. Cultu absoluto duliæ colendi sunt sancti : quia eorum excellentia, nempe gratia sanctificans et gloria, licet Dei donum sit, ipsis tamen intrinsece inhæret. Ex communi autem sententia cum S. Thoma (3, qu. 23, a. 3, ad 5) contra paucos, ad periculum erroris et idololatriæ evitandum, non sunt colendi sancti, uti Dei imagines aut templa, *cultu latriæ relativo*.

Difficultates quod attinet, hæc breviter notasse sufficiet. — 1. Textus illi Scripturæ sacræ (Deut. 6. 13; Matth. 4. 10; 1. Tim. 1. 17; Is. 42. 8, etc.), qui docent Deo soli honorem, cultum et servitium tribuenda esse, de cultu tantum supremo latriæ, non de cultu aliquo inferiori agunt, ut ex probatis liquet. — 2. Similiter Patres (S. Hieron., epist. 109; S. Aug. de vera relig., c. 55), qui in scriptis polemicis dicunt sanctos honorari quidem et diligi a Christianis, non vero *coli*, *adorari*, vocabula intelligunt de unico illo cultu religioso ab ethnicis usitato, nempe de cultu latriæ. — 3. Cultum quidem aliqualem angelorum reprobabant, post S. Paulum (Coloss. 2. 18), Concilium Laodicenum (can. 35), Origen. (contra Cels., l. 5), Theodoretus (in epist. ad Coloss.), etc. : sed tantum propter modum ejus illicitum, eo videlicet quod aut idololatricus fuit aut quod angelos (seu æones) tanquam mediatores Dei et hominum, ad Christi exclusionem, veneraretur. — 4. Cultum religiosum a S. Joanne repetitis vicibus oblatum (Apoc. 19. 10; 22. 8, 9) haud recusavit angelus ut in se illicitum (nisi forsan, juxta paucorum sententiam, supponatur cultus latriæ ex errore S. Joannis, putantis angelum esse Christum), sed ut in casu isto particulari inconveniens propter

dignitatem apostolicam S. Joannis, qua conservus et æqualis saltem fuit ipsorum angelorum. Vid. Perrone, nn. 28, sqq.

CAPUT TERTIUM

De Reliquiis Sanctorum

36. **Prænotanda.** — Reliquiarum nomine hic intelliguntur non tantum sanctorum carnes, ossa, sanguis, cineres, etc., sed et cetera omnia quæ ex intima cum sanctis conjunctione piam eorum memoriam excitant, cujusmodi sunt vestes, libri, instrumenta supplicii, scriptura. His nullam tribuendam esse reverentiam aut honorem, post Vigilantium et quosdam alios antiquiores (ut supra, n. 31) asseruerunt Novatores. Reliquiarum vero hujusmodi cultum religiosum, non quidem absolutum, cum desit fundamentum excellentiæ supernaturalis inhærentis, sed relativum propter connexionem cum sanctis, semper approbavit Ecclesia catholica, et solemniter sancivit Conc. Trid., sess. 25, mandando episcopis aliisque pastoribus, ut doceant fideles, « Sanctorum quoque martyrum et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viva membra fuerunt Christi et templum Spiritus sancti, ab ipso ad æternam vitam suscitanda et glorificanda, a fidelibus veneranda esse, per quæ multa beneficia a Deo hominibus præstantur : ita ut affirmantes, Sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi ; vel eas aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari ; atque eorum opis impetrandæ causa sanctorum memorias frustra frequentari ; omnino damnandos esse, prout jampridem eos damnavit et nunc etiam damnat Ecclesia ».

37. **Propositio.** Pius et licitus est cultus sacrarum reliquiarum.

Prob. I. Nequit Deus commendare cultum qui non sit pius et licitus ; atqui Deus patratione miraculorum reliquias sanctorum honoravit, earumque venerationem commendavit ; ergo pia et licita est veneratio reliquiarum.

Prob. Min. 1. Ex pluribus Scripturæ testimoniis, v. g. *a*) ex Eccli. 49. 18, ubi de Josepho dicitur, « Ossa ipsius visitata sunt et prophetaverunt post mortem » ; *b*) ex 4 Reg. 2.8, ubi narrantur Jordani aquæ per pallium Eliæ divisæ ; *c*) et 4 Reg. 13. 21, ubi

ad contactum ossium Elisei dicitur mortuus suscitatus; *d*) ex Act. 19. 11, 12, ubi narrantur fideles sanati per contactum sudarii S. Pauli.

2. Historia item ecclesiastica exhibet plurima, eaque indubia miracula ad præsens usque tempus per sanctorum reliquias effecta : ita v. g. ex scriptoribus antiquis, S. Ambrosius (epist. 22) recenset per reliquias SS. Gervasii et Protasii dæmones expulsos, morbos sanatos, lumen cæco redditum (hocque confirmat S. Aug., Confess., l. 9, c. 7) : similia refert S. Paulinus Nolanus de reliquiis S. Felicis Martyris : ac narrat S. Augustinus (de civ. Dei, l. 22, c. 8), per reliquias S. Stephani protomartyris mulierem cæcam visum recepisse, sanctimonialem quandam e mortuis resuscitatam esse, etc. : prodigia porro omnino similia de reliquiis sanctorum recentiorum confirmant, imo et rigorose demonstrant, acta canonizationis eorum (cf. Perrone, de locis theologicis, n. 236 et not.) : neque omittenda est incorruptio et conservatio miraculosa corporum plurium sanctorum (quam v. g. de S. Catherina Bononiensi et de S. Clara de Monte Falcone ex proprio sensuum testimonio affirmat Bellarminus, l. 2, c. 3). Cf. Sardagna, nn. 757, sqq. : 767, sqq.

II. Ex Patribus, doctrinam nostram præcipue propugnavit S. Hieronymus integro libro contra Vigilantium et alibi, ut in epist. ad Riparium presb. (109), « Honoramus reliquias martyrum, ut eum, cujus sunt martyres, adoremus. Honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum, qui ait : Qui vos suscipit, me suscipit. » Ita et S. Hilarius, (l. contra Constant.), « Sanctus ubique beatorum martyrum sanguis exceptus est, et veneranda ossa quotidie testimonio sunt, dum in his dæmones mugiunt, dum ægritudines depelluntur, dum admirationum opera cernuntur ». Alia apud Bellarminum, l. c.

III. Argumento practico Traditionis hanc veritatem ostendunt : 1. sollicitudo fidelium in quærendis etiam cum vitæ discrimine sanctorum reliquiis : uti factum est in casu SS. Ignatii M. et S. Polycarpi, quorum reliquias, ut Acta narrant, discipuli collegerunt « sicut thesaurum inæstimabilem », et ut « aurum gemmasque pretiosas » ; 2. altaria et monumenta erecta super reliquias istas, ita ut dicere potuerit S. Jo. Chrys. (hom. 26 in 2 Cor.), « sepulcra eorum qui Crucifixo serviere, regias aulas splendore vincunt » ; 3. signa et indicia (v. g. corona aut palma, aut phiala sanguinis ipsorum plena), quibus sepulcra martyrum

et sanctorum reliquorum ab aliis discernebantur. Cf. Perrone, nn. 87, sqq. ; Wiseman, lect. cit.

IV. Pium et licitum est, templa, organa, et instrumenta Spiritus sancti venerari ; atqui corpora sanctorum fuerunt templa, vasa, organa, et instrumenta Spiritus sancti ; ergo pium et licitum est ea venerari. — Hanc rationem evolvit S. Maximus (serm. 88), « Honoro in carne martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices ; honoro pro confessione Domini sacratos cineres... Honoro itaque corpus, quod Christus honoravit in gladio, quod cum Christo regnabit in cœlo. » Et S. Augustinus (de civ. Dei, l. 1, c. 13), « Non contemnenda sunt et abjicienda sunt corpora defunctorum maximeque justorum atque fidelium, quibus tanquam organis et vasis ad omnia bona opera sanctus usus est Spiritus. Si enim paterna vestis et annulus ac si quid hujusmodi tanto carius est posteris, quanto erga parentes major affectus : nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique multo familiarius atque conjunctius, quam quælibet indumenta gestamus ».

V. Ipsa ratio præscribit et usu omnium gentium confirmatur, ut cultus relativus exhibeatur reliquiis eorum, quos propter excellentiam aliquam vel naturalem vel supernaturalem cultu absoluto veneramur ; atqui sanctos ipsos venerari debemus cultu religioso absoluto propter excellentiam eorum supernaturalem ; ergo et eorum reliquias cultu relativo religioso. — Argumentum hoc confirmari potest ex sollicitudine ipsorum Protestantium in reliquiis colligendis eorum hominum quos venerantur, v. g. Lutheri, Knox (1).

(1) In foliis periodicis exempla hujusmodi sæpius leguntur : « A tooth of Sir Isaac Newton was sold in 1815 for the sum of £730. It was purchased by a nobleman who had it set in a ring which he wore constantly on his finger. The hat worn by Napoleon Bonaparte at the battle of Eylau was sold in Paris in 1835 for a sum equal to £80. It was put up for sale at £20, and there were thirty-two bidders. The coat worn by Charles XII at the battle of Pultowa, and preserved by one of his officers and attendants, was sold in 1825 for the immense sum of £23,375. The two pens employed in signing the Treaty of Amiens were sold in 1825 for £500. A wig that had belonged to Sterne was sold at a public auction in London for 200 guineas. The prayer book used by Charles I when on the scaffold was sold in London in 1825 for 100 guineas. A waistcoat belonging to Rousseau was sold for £40, and his metal watch for £20 ». Iterum, alibi, « A few weeks ago a cabin candlestick, formerly the property

Objiciunt adversarii : 1. Corpus Moysis divinitus absconditum fuisse (Deut. 34.6), ne a Judæis coleretur : 2. ipsum Christum improbasse Pharisæos ob justorum prophetarumque sepulcra monumentave ædificata et ornata (Matth. 23. 29); 3. reliquias sanctorum omni carere excellentiâ, imo persæpe supposititias esse.

Resp. Ad 1. Ideo probabilius corpus Moysis divinitus absconditum fuit, ne Judæi, tunc temporis in idololatriam valde proclives ipsi cultum latriæ exhiberent. — Ad 2. Hunc cultum et ornatum sepulcrorum damnavit Christus in Pharisæis eâdem ratione qua eleemosynas, orationes, et jejunia ipsorum reprobavit, nempe, non ut in se malum et illictum, sed ut prorsus externum et hypocrisi infectum. — Ad 3. Fundamentum cultus reliquiarum non est ipsarum excellentia intrinseca, sed ad sanctos relatio, quæ habetur, etiamsi in casu aliquo particulari reliquiæ putativæ tantum sint, ut fatetur Leibnitz in suo Systemate Theologico (1). At revera perleve tantum est periculum deceptionis hujusmodi, cum ex decreto citato Conc. Trid., sess. 25, episcoporum sit reliquias sanctorum priusquam cultui publico exhibeantur recognoscere et approbare.

CAPUT QUARTUM

De Sacris Imaginibus

38. **Prænotanda.** — I. Imago universim est similitudo quæ exemplar seu prototypum, saltem quoad formam externam ita *imitatur* (unde nomen), ut aspicienti ipsum repræsentet et exprimat. Prætermissis iis quæ de ratione perfectæ et substantialis imaginis in tractatu de Trinitate disputantur, notant hic

of Oliver Cromwell, and used by Lord Nelson prior to and at the battle of Trafalgar, was sold for £76. An old English earthenware jug, in which Lord Nelson was served with his nightly grog, was bought by an admirer for £85 ; and a small, plain cream-jug, of which the foot had been broken off by Nelson stepping on the jug, and had been soldered on by his armourer, fetched £18. » Alia exempla exhibet Murray, « de Veneratione Sanctorum », pp. 48, 49, not.

(1) « Quoniam pii tantum affectus res est, nihil refert, etiam si forte contingeret reliquias, quæ pro veris habentur, supposititias esse. »

theologi post Bellarminum (l. 2, c. 5) ab imagine, usu saltem ecclesiastico, distingui idolum et simulacrum : *imago* enim est rei veræ similitudo, ut cum pingitur homo, equus, etc. ; *idolum* e contra est similitudo rei falsæ, quæ nempe repræsentat id quod vel simpliciter non est, vel saltem non est tale quale creditur et colitur, v. g. statua Jovis aut Mercurii : unde Apostolus (1 Cor. 8. 4), « nihil est idolum ». Cultum idolorum hujusmodi ut in se impium ac primo Decalogi præcepto damnatum rejiciunt omnes Christiani.

II. De cultu religioso imaginum quæ non sint idola, duplex præcipue est error. — 1. Omissis Phantasiastis, qui imagines ipsius Christi utpote, per ipsos, incorporei, rejecerunt ; usum omnem et existentiam ipsam sacrarum imaginum tanquam idololatriam furiose proscripserunt post Mahumetanos Iconoclastæ sæcc. VIII et IX faventibus imperatoribus byzantinis, præsertim Leone Isaurico et Constantino Copronymo. His consenserunt medio ævo plures fanaticorum sectæ (Petrobusiani, Waldenses, etc.), postea Calvinistæ rigidiores, ac recentius Puritani et Independentes in Anglia : imo et ecclesia ipsa Constituta anglicana in homilia « contra pericula idololatriæ » (1). — 2. Imaginum usum ad templorum ornatum, vel ad historiarum sacrarum repræsentationem, admiserunt Lutherani pluresque Novatores : ipsarum vero cultum religiosum rejecerunt, unde et Iconomachi dicti sunt. In hoc posteriore errore, qui pro ecclesia anglicana per sententiam judicis (Lord Penzance) solemniter affirmatus est, censent plures fuisse aliquando præsules nonnullos gallicos sæcc. VIII et IX.

III. Doctrinam catholicam contra iconoclastas asseruit an. 787 Conc. Nicænum II, definiendo, « Sicut figuram pretiosæ ac vivificæ Crucis, ita venerabiles ac sanctas imagines proponendas... in sanctis Dei ecclesiis... non tamen ad veram latriam, quæ secundum fidem est, quæque solum naturam divinam decet, impertiendam... Imaginis enim honor ad primitivum (το πρωτοτυπον) transit ; et qui adorat imaginem, adorat in ea depicti subsistentiam ». (Denzinger, nn. 243, 244.) Item Conc. Trid., sess.

(1) « Idolatry cannot possibly be separated from images set up in churches, and God's horrible wrath and our most dreadful danger cannot be avoided without the destruction and utter abolition of all such images and idols out of the Church and Temple of God. »

25, mandat episcopis, ut doceant fideles: « Imagines porro Christi, Deiparæ Virginis et aliorum Sanctorum, in templis præsertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam, non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ; vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant; sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant; ita ut per imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur. Id quod conciliorum, præsertim vero secundæ Nicænæ synodi decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum. » — Propositiones præterea (69-72) synodi Pistoriensis, quæ reprobant universim SS. Trinitatis imagines, rejiciuntque cultum specialem erga particulares aliquas imagines, etc., tanquam temerarias et perniciosas damnavit Pius VI Constitutione « Auctorem Fidei ».

39. **Propositio.** Cultus imaginum Christi et Sanctorum licitus et pius est.

Prob. I. Impium et absurdum est dicere Deum superstitionem aut idololatriam commendare; atqui Deus jubendo duos cherubim aureos (Exod. 25. 18,19) et serpentem æneum (Num. 21. 8) construi et honorari, venerationem sacrarum imaginum commendavit; ergo licita et pia est sacrarum imaginum veneratio.

II. Ex testimonio Patrum. Venerationem imaginum commendant vel testantur: Sæc. III Lactantius (in carm. de pass. Domini), « Flecte genu, lignumque crucis venerabile adora », eodemque ævo testatur Tertullianus (l. de pudicit., cc. 7, et 10), in sacris calicibus depictum fuisse Christum sub forma pastoris ovem errantem suis humeris reportantis ad ovile. Item sæc. IV S. Basilius (epist. ad Julian. Apostat.) dicit, « Figuras imaginum illorum [sanctorum] honoro, et palam adoro; hoc enim nobis traditum est a sanctis Apostolis, nec est prohibendum ». Similia habent uterque Gregorius Nazianzenus et Nyssenus, S. Ambrosius etc. (apud Bellarm., l. c., c. 9). Sæc. V. testatur S. Hieronymus (epist. 108), S. Paulam prostratam ante crucem quasi pendentem Dominum cerneret, adorare solitam esse; item commemorat S. Augustinus (serm. 94 de diversis) picturam aliquam S. Stephani, etc. Vid. Holzclau, n. 509.

III. Ex monumentis ecclesiasticis. — **1.** Usum christianum sacrarum imaginum ab Ecclesiæ exordiis testantur annuli, lapides, lucernæ, gemmæ, sarcophagi, calices, vitra, opera musiva, etc., in catacumbis præsertim, reperta, quæ testimonio peritorum, v. g. D'Agincourt et Flaxman, ad sæcc. I et II pertinent, quæque præter repræsentationes historiarum veteris Testamenti, exhibent etiam imagines Boni Pastoris, Columbæ, Piscis (1), B. Virginis, SS. Apostolorum et aliorum sanctorum. — 2. Has vero imagines veneratione religiosa cultas fuisse, patet *a*) indirecte ex veneratione ipsis prototypis harum imaginum (scilicet Domino nostro, B. Virgini et sanctis) exhibita; *b*) ex conviciis ipsorum ethnicorum (Cæcilii, Juliani, Celsi) in Christianos propter Crucifixi venerationem : quo forsan referri potest rudis quædam pictura seu delineatio parietalis (vulgo « graffito ») sæculi II vel III, quæ hoc sæculo Romæ in palatio Cæsarum reperta est exhibetque modo irrisorio Christianum quemdam (Alexamenum) Deum crucifixum colentem (cf. Ch. Rohault de Fleury, « Mémoire sur les instruments de la Passion », pp. 64, 65) (2); *c*) ex harum imaginum collocatione in locis sacris, nempe ecclesiis seu oratoriis; *d*) ex nimbis seu aureolis imaginibus B. Virginis in vitris jam a sæc. III appositis. Cf. Perrone, nn. 119, sqq. — Hanc veritatem practice etiam testati sunt suppliciis suis plures viri sancti, v. g. S. Germanus patriarcha Constantinop. a Leone Isaurico ob hujus doctrinæ professionem e sede pulsus et demum strangulatus, necnon S. Joannes Damascenus (vid. Brev. 27 Mart.), cui propter dogmatis hujus scriptas defensiones (orationes tres de Imaginibus) manus dextra amputata est et deinde B. Virginis ope mirabiliter restituta. — Notandum est, ipsos Græcos schismaticos in hac re contra Protestantes cum Catholicis sentire, ut liquet tum theoretice ex Responsione Jeremiæ Patriarchæ Constantinop. ad Lutheranos, et Actis Synodi Hierosolymitanæ adversus Cyrillum Lucar., tum practice ex eorum usu constanti pingendi in ecclesiarum parietibus et in « iconostasi » sacras Icones nimbis decoratas, coram

(1) Omnibus notum est, piscem antiquitus symbolum Christi fuisse, tum propter significationem mysticam aquarum baptismatis; tum quia in lingua græca vox ἰχθυς (« piscis ») litteras exhibet initiales verborum, Ιησος Χριστος Θεοῦ Υἱος Σωτηρ.

(2) Censent tamen plures periti cum Hefele, cruces cum imagine Christi Crucifixi nonnisi post sæc. IV fieri incepisse.

quibus lampades ardent. Cf. Palmer, « Visit to the Russian Church », pp. 432, 433, etc. ; 486, sqq.

IV. Ratione triplici. — 1. Quando res aliqua aliquo honore absoluto digna est, ipsius imago simili honore relativo digna est ; atqui Christus et sancti cultu religioso digni sunt ; ergo et eorum imagines. — 2. Utilitatem sacrarum imaginum extollit v. g. S. Greg. M. (l. 1, ep. 13), « Quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura credentibus, quia in ipsa etiam ignorantes vident, quid sequi debeant, in ipsa legunt qui litteras nesciunt ». Plenius Conc. Trid. (decret. cit.) declarando : « Per historias mysteriorum nostræ redemptionis, picturis vel aliis similitudinibus expressas, erudiri et confirmari populum in articulis fidei commemorandis et assidue recolendis : tum vero ex omnibus sacris imaginibus magnum fructum percipi ; non solum, quia admonetur populus beneficiorum et munerum quæ a Christo sibi collata sunt, sed etiam, quia Dei per Sanctos miracula et salutaria exempla oculis fidelium subjiciuntur : ut pro iis Deo gratias agant, ad Sanctorumque imitationem vitam moresque suos componant, excitenturque ad adorandum ac diligendum Deum, et ad pietatem colendam. Si quis autem his decretis contraria docuerit aut senserit, anathema sit. » — 3. Argumentum « ad hominem » urgent contra Novatores Sacramentarios Sardagna, n. 795, Holzclau, n. 510 : Cœna Domini, seu Eucharistia, religiosa aliqua veneratione tractanda est, saltem dum sumitur ; atqui ex Sacramentariis, Eucharistia est figura tantum seu repræsentatio corporis Christi ; ergo non est illicitum imaginem sacram cultu religioso venerari.

Dices 1. Doctrinæ nostræ contradicit Scriptura, quæ *a*) prohibet imaginum usum (Exod. 20. 4, « Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem... »), ac *b*) narrat (4 Reg. 18. 4) pium regem Ezechiam serpentem æneum confregisse, ne Judæi eum venerarentur.

Resp. Ad *a*) Prohibet Deus in decalogo usum imaginum idololatricum, *conc.* : id enim exigit contextus, ut interpretatur ipse Lutherus, necnon Rosenmüller, etc. (cf. Perrone, n. 112, et not.) ; usum quemcumque alium prohibet, *subd.* : lege positiva Judæos tunc temporis respiciente, *transeat* ; lege absoluta omnes omnino homines perpetuo obligante, *nego*. Imo lex hujusmodi absoluta contra ipsos Protestantes urgeret, quippe qui imagines saltem *faciunt*. — Ad *b*) Ita egit Ezechias, ne Judæi serpenti æneo

cultum latriæ offerrent : ut ex contextu liquet. Cf. Bellarm. c. 17.

Dices 2. Propositioni nostræ haud favet Traditio : etenim, *a*) primitiva Ecclesia imagines non habuit ; *b*) testatur S. Epiphanius (epist. ad Joann. Hieros.), se imaginem e quadam ecclesia ejecisse ; id quod *c*) præstitit et Serenus episcopus Massiliensis, unde et laudatus est a S. Greg. M. (l. 9, epist. 9) ; item *d*) reprobavit sæc. IV Conc. Illiberitanum, can. 36, usum picturarum in templis (« ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur ») ; demum *e*) doctrina Concilii Nicæni II de cultu imaginum explicite rejecta est in Occidente, ut constat ex « libris Carolinis », ex celebri Concilio Francofurdiensi (an. 794), et ex Conventu Parisiensi (an. 824).

Resp. *Generatim :* distinguendum est inter ipsum *dogma* et *dogmatis usum:* illud enim immutabile semperque verum est hic vero ad disciplinam pertinet, et ab Ecclesia mutari potest, sicut pro locorum et temporum adjunctis exigit populi securitas et ædificatio. — Hinc *nominatim*, ad *a*) Si in nascenti Ecclesia rarior fuisset imaginum usus, sufficiens certe illius facti explicatio fuissent persecutionum discrimina, necnon (ut advertunt theologi cum Petav., de Incarn. l. 15, c. 13) periculum scandali, ne scilicet occasione imaginum, vel ad indebitum cultum iterum allicerentur neophyti, vel, præsertim si Judæi essent, religionem christianam despicerent. Re tamen vera, ut dictum est in probatione, admodum frequens in primitiva Ecclesia erat imaginum usus. — Ad *b*) Locus objectus S. Epiphanii (si tamen genuinus est, quod negant Baronius et Bellarm., contra Petav. et alios), narrat tantum destructum fuisse velum quoddam « habens imaginem *quasi* Christi, vel sancti cujusdam (non enim memini, cujus imago fuerit) », haud ergo imaginem certo sacram : neque contra doctrinam catholicam hunc S. Epiphanii locum allegarunt Iconoclastæ, licet testimonia alia supposititia ipsi affixerint. — Ad *c*) Serenum eo ipso quod imagines propria auctoritate fregerit, reprehendit S. Gregorius, laudatque tantum motivum ejus bonum, quod fuit ne populus recenter conversus imagines cultu absoluto et excessivo adoraret. Ipse S. Doctor alibi (v. g. l. 9, epist. 52, ad Secundinum) cultum relativum imaginis Christi per prostrationem admittit omnino et approbat. — Ad *d*) Conc. Illiberitanum non absolute usum omnium imaginum in templis sed depictionem tantum earum in parie-

tibus, ubi humore etc., facile deformarentur, prohibuit, ut explicat Bellarm. : aut saltem, juxta alios, imagines, præsertim Dei, prohibuit ob temporis et loci adjuncta specialia, ne videlicet ab infidelibus persecutoribus male tractarentur (ita Hefele et De Rossi). — Ad e) *Dist.* Materialiter et apparenter, nempe propter doctrinam ipsi per errorem adscriptum, rejectum est Conc. Nicæn. II, *conc.;* rejecta est genuina ejus doctrina de sanctarum imaginum cultu, *nego.* Utrique synodo, Francofurdiensi et Parisiensi occasionem erroris præbuerunt juxta plures libri dicti « Carolini » (falso, ut videtur, Carolo Magno adscripti : vid. Bellarm., c. 15 ; Hefele, « Concil. », vers. gall., tom. 5, n. 399), ex quibus, Conc. Nicæn. II fuit tum illegitimum utpote Romani Pontificis auctoritate non recognitum, tum hæreticum utpote permittens imaginibus eam ipsam latriæ adorationem quæ SS. Trinitati debetur. Verba enim quibus Constantinus, Cypriorum metropolita, decretis Nicænis subscripsit (nempe, « Ego consentio [his decretis] suscipiens et amplectans sanctas et venerabiles imagines : atque adorationem quæ sit secundum latriam, soli supersubstantiali et vivificæ Trinitati impendo ») perperam versa tanquam doctrina ipsius Concilii ita sunt exhibita in libris Carolinis : « Suscipio et amplector honorabiliter sanctas et venerandas imagines, secundum servitium adorationis, quod consubstantiali et invivificatrici Trinitati emitto ». — Aliqui tamen cum Petavio, censent libros Carolinos et Conventum Parisiensem, dum admitterent imaginum usum ad templi ornatum, revera earum cultum, contra sanam Ecclesiæ doctrinam, reprobasse.

40. **Scholion 1. de duplici Pistoriensium errore.** — Contra propositiones 69, 70, Synodi Pistoriensis hæc tenenda : 1. Licitæ omnino sunt illæ imagines quæ divinitatem, vel distinctas Personas, repræsentant secundum formas quas suggerunt vel narratæ in sacris litteris apparitiones visibiles Dei, vel Scripturæ modus loquendi metaphoricus, aut receptus Ecclesiæ usus : sic v. g. licet repræsentare Patrem æternum sub figura senis venerabilis throno insedentis (cf. prop. 25 ab Alex. VIII damnata), Spiritum vero sanctum ut columbam aut linguam ignitam ; pingere in triangulo oculum Dei ad omniscientiam divinam significandam, etc. Novas vero et inusitatas Dei imagines excogitare, præsertim si quid monstrosi præ se ferant (« ut cum pingunt unum hominem cum tribus faciebus » ad repræsentandam SS. Trinitatem), bene notat Bellarminus (c. 8)

non esse tolerandum ; et circa licitas etiam imagines, ut monet Conc. Trid. (decreto sæpius citato), « Doceatur populus non divinitatem figurari quasi corporeis oculis conspici vel coloribus et figuris exprimi possit ». — 2. Consuetudo fidelium, ejusdem sancti (v. g. B. Mariæ Virginis) imaginem unam magis frequentandi et honorandi quam alias, per se omnino rationabilis et licita est, non sane quod in ligno, metallo, coloribus, etc. materialiter spectatis sit virtus aut excellentia aliqua supernaturalis, sed quia *a*) quædam imagines magis ad pietatem excitant quam aliæ ; et quia *b*) juxta sapientem suam providentiam, per unam imaginem et non per aliam, miracula aliave beneficia specialia operatur Deus : ipse enim ex dicto S. Augustini (epist. 78, cit. in Const. « Auctorem Fidei »), « nec in omnibus memoriis sanctorum ista [miracula] fieri voluit, qui dividit propria unicuique cui vult ». Cf. Bellarm., c. 18.

Scholion 2. de genere cultus imaginibus exhibendi. — Jam notatum est (de Verbo Incarn., n. 61), adorationem seu cultum quem exhibent homines, actum includere intellectûs, excellentiam seu præeminentiam aliquam in adorationis objecto agnoscentis, deinde actum voluntatis, huic excellentiæ se subjicientis, et demum actum externum subjectionis internæ protestativum. — I. Imaginibus sacris dandum esse saltem cultum *externum* et internæ subjectionis protestativum, puta per genuflectionem, capitis inclinationem, etc., cujusmodi non mero memoriali, v. g. sancti alicujus inscriptioni aut historiæ tribuitur, ex doctrina jam tradita omnino admittendum est : et liquet hunc cultum, quando humano modo fit, ex interna eum præstandi voluntate oriri. Nec religiosus hic cultus imagini *materialiter* spectatæ tribuitur, quatenus nempe est lignum, lapis, metallum, colores, etc., nec etiam quatenus est opus eximiæ artis : quia sic spectata nullam habet excellentiam supernaturalem ; sed tantum imagini *formaliter* spectatæ, quatenus nempe prototypi, in quo excellentia supernaturalis residet, est repræsentatio aut cum eo moralem aliquam conjunctionem habet. Dicit enim S. Thomas (3, qu. 25, a. 4), « honor seu reverentia non debetur nisi rationali naturæ : creaturæ autem insensibili non debetur honor, vel reverentia, nisi ratione rationalis naturæ ». Cultus proinde iste externus voluntarius est mere relativus, qui licet ad imagines terminetur immediate, dirigitur mediate ad exemplar seu prototypum : qui porro cultus pro diversitate exemplaris

dici potest, cum S. Thoma et scholasticis, respective latria, dulia, aut hyperdulia *relativa:* quem tamen loquendi modum ut Conciliis minus conformem rejiciunt alii.

II. Cultum *internum* quod attinet, si hoc nomine intelligitur *a*) agnitio intellectualis excellentiæ supernaturalis ipsi objecto cultûs immediato intrinsece inhærentis, et *b*) consequens subjectio et submissio voluntatis erga illud: videtur tunc omnino sequi, cultum internum soli prototypo impendi debere, nullatenus imagini, cum in exemplari solo non in imagine habeatur excellentia supernaturalis. — In hac ergo explicatione, quæ Conciliorum dictis (vid. supra, n. 38, III) conformior videtur, et qua plures præcluduntur disputationes difficiles et inutiles, « submissio *externa* (ut dicit Sardagna, n. 797) terminatur quidem immediate ad imaginem, et mediate ad exemplar ; affectus vero submissionis *internæ* ad solum exemplar terminatur ». Vid. Vasquez, d. 108, n. 86; Petav., l. 15, c. 17, n. 12, 13 ; Holzclau, n. 515.

Scholion 3. de Cruce. — I. De *veræ* crucis particulis valent a fortiori ea quæ de sanctorum reliquiis dicta sunt (n. 35): habet enim crux ista cum Domino nostro connexionem moralem uti gloriosi ipsius de inferno triumphi instrumentum, quod sanguine suo purpuravit ac postea plurimis miraculis glorificavit. Eam a S. Helena inventam summo statim honore venerata est Ecclesia, in ejus honorem festa instituendo templaque dedicando ; fideles quoque ipsius fragmenta magno pretio semper habuerunt, ut testatur v. g. S. Joannes Chrys. (hom., « quod Christus sit Deus »), « Particulam ejus multi sumentes auro inclusam tum viri tum mulieres a collo suspendunt ad ornatum ». — Pariter tenendum est de aliis Passionis dominicæ reliquiis, de spongia, corona spinea, clavis etc., quorum historiam speciali opere texit Ch. Rohault de Fleury (« Mémoire sur les instruments de la Passion »). Inter alia ostendit (vid. p. 59), particulas omnes veræ crucis, quæ per orbem dispersæ sunt, si simul sumerentur, nedum non sufficere, ut objiciunt Protestantes, ad plures conficiendas cruces, sed neque, juxta computationem liberaliorem, ad decimam totius crucis partem attingere.

II. *Repræsentationes crucis*, vel pictæ vel ex aliqua materia (ligno, metallo, etc.) confectæ, etiamsi secundum quatuor priorum sæculorum consuetudinem, nullam Christi morientis aut mortui effigiem ferant, cum nihilominus ipsum in memoriam revocent, illius vere sunt imagines ac ex principiis jam traditis

cultu religioso relativo omnino dignæ sunt : et hoc primus negavit sæc. IX Claudius episcopus Taurinensis, quem secuti sunt Wickleff et postea plures Novatores, unde dicta sunt « stauromachi ». Fidem antiquam testatur v. g. S. Jo. Chrys. (hom. cit.), « Quippe reges deposito diademate Crucem suscipiunt, mortis illius signum. In purpureis vestibus Crux inest : in diadematibus Crux : in orationibus Crux : in armis Crux : in sacra mensa Crux : et ubique terrarum Crux sole ipso clarius refulget ». Alia apud Petav., l. 15, c. 9. — Dicta de crucibus valent a pari de clavorum, aliorumque Passionis instrumentorum imaginibus quæ *ut tales* confectæ sunt.

III. *Crucem transeuntem*, seu manu formatam vel in aëre, vel in fronte, labiis et pectore, vel super quascumque res, ab ipsis Ecclesiæ exordiis apud Christianos in usu fuisse, omnino probat protritum illud Tertulliani testimonium (l. de corona militis, c. 3), ubi hanc consuetudinem inter traditiones non scriptas recenset. « Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum et calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia : quacumque nos conversatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus. Harum et aliarum ejusmodi disciplinarum, si legem expostules Scripturarum, nullam invenies : traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix. » Similiter S. Cyrillus Hieros. (catech. 4), « Hoc signum facito manducans et bibens, sedens, cubans, de lecto surgens, loquens, ambulans ; et ut uno verbo dicam, in omni re. » Et S. Hieron. (epist. ad Demetriad.), « Claudas cubiculum pectoris, et crebro signaculo Crucis munias frontem tuam, ne exterminator Ægypti in te locum reperiat ; sed primogenita, quæ apud Ægyptios pereunt, in tua mente salventur ». Item S. Ambrosius (serm. 33), « Debemus surgentes gratias Christo agere, et omne diei opus in signo facere Salvatoris ». Hoc signaculum, quod christianæ fidei brevem et apertam professionem continet, quodque S. Augustinus veteris Testamenti circumcisioni opponit, passim docent Patres multum contra dæmones valere, idque plurimis confirmant exemplis. Vid. Petav., l. c., c. 10. — Abs re non erit notasse, fideles signum crucis adhibentes dum dicunt, « In nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti, Amen », lucrari posse indulgentiam 50 dierum (ex decreto Pii IX, 20 Julii 1863), vel si hoc signum simul faciant aquâ benedictâ, 100 dierum (23 Mart. 1866). Vid. Beringer, t. 1, p. 118.

QUÆSTIO ALTERA

DE B. MARIÆ MATRIS DEI DOTIBUS, MUNERIBUS ET CULTU

PRÆNOTIONES DE B. MARIÆ EXCELLENTIA

41. I. B. Mariam vere et proprie Dei genitricem esse, probatum est in tract. de Incarnatione (n. 52), et ex hac prærogativa tanquam ex fonte et origine, ut notat Petavius (de Incarn., l. 14, c. 8, n. 2), « cuncta fluxerunt, quæ in ea mirifica et stupenda congessit divina largitas, quæ nusquam alias se copiosius, atque uberius effudit ». Idque jam significavit S. Anselmus (serm. de B. Virgine), « Quid amplius, quid ultra in Virgine requiris ? Sufficit tibi quod mater Dei est... In hoc clauditur quidquid dici de illa potest, si mille libri scriberentur ». Præcesserat S. Augustinus (lib. de nat. et grat., c. 37), « Inde novimus tantam gratiam illi esse collatam, quia Deum concipere meruit et parere ». Ac S. Thomas (1, qu. 25, a. 6, ad 4), « B. Virgo ex hoc, quod est mater Dei, habet quamdam dignitatem infinitam ex bono infinito quod est Deus ». Imo fassus est ipse Lutherus, tantum honoris ex divina maternitate B. Mariæ accedere, « ut in universo genere humano unica sit persona superior cunctis, cui nemo sit par, quod cum cœlesti Patre Filium tantum habeat communem » (apud Hurter, n. 613, not.). Propter hanc ipsam dignitatem aliaque ipsius munera Suarez (in opere de Mysteriis Vitæ Christi : edit. Vivès, t. 19) censet : 1. B. Mariæ communicatam esse generatim omnem perfectionem status justitiæ originalis, iis exceptis quæ corpori passibili et mortali repugnant (d. 19, s. 6, n. 4) ; item 2. ait (d. 3, s. 5, n. 30). « nullum gratiæ beneficium alicui puræ creaturæ collatum Virgini negatum esse » ; imo 3. tradit (d. 1, s. 2, n. 4) tanquam *omnium* Patrum doctrinam, « B. Virginem, non solum excellentem gratiam accepisse, sed etiam omnes gratias, et virtutes ; et omnia

dona et privilegia gratiæ, inter alios sanctos divisa ac distributa, in una Virgine fuisse simul congregata » (cf. d. 20, s. 1, n. 1, fin.). Ac tertia hæc regula, quam ex dictis Patrum (SS. Athanas., Cypriani, Ambros., Hieron., August., Jo. Damasc., Bernard., etc.) confirmat Suarez, nequit *merito* inter « frivola, nugatoria, captiosa et sophistica » illa argumenta recenseri (vid. Petav., l. c., nn. 9-11, post Gerson), quæ adhibent aliqui, « ut inusitatum beatæ Virgini quodlibet gratiæ genus affingat ». — Quæ vero ex istis principiis de B. Mariæ *sanctitate* et *scientia* latius disputat Suarez (op. cit.), compendiose hic in limine indicasse juvabit.

II. Deiparæ imprimis *sanctitatem* quod attinet : 1. In ipso conceptionis momento (ut probatur in tract. de Deo Creatore, n. 59) ab omni peccati labe immunis servata est, idque juxta Ecclesiæ orationem, ut dignum Filii Dei habitaculum efficeretur. — Propter Filii dignitatem, etiam collatum est illi 2. speciale illud privilegium quod post S. Augustinum (de nat. et grat., c. 36) et communem Patrum doctrinam de ipsa « tenet Ecclesia » (ut loquitur Conc. Trid., sess. 6, can. 23), nempe quod ita in justitia confirmata fuit, ut in tota vita sua peccata omnia etiam venialia vitaverit : quæ doctrina juxta aliquos definita fuit in Concilio Claramontano sub Urbano II (vid. Suarez, d. 4, s. 4, n. 2). — Similiter 3. creditur B. Maria caruisse fomite peccati, qui proinde in ipsa exstinctus est aut saltem ligatus ab initio (vid. de Deo Creat., n. 60). — Ad hæc 4. pie et verisimiliter creditur, gratiam B. Mariæ in prima sanctificatione, intensiorem fuisse quam supremam gratiam, in qua consummantur angeli et homines : unde ad eam applicantur verba Ps. 86.1, « Fundamenta ejus in montibus sanctis » (d. 4, s. 1. n. 4). — 5. Plures item theologi cum Suarez (d. 4, s. 7) post S. Bernardinum Senens., Cajetan. et alios, asserunt B. Mariam, quoad ea quæ ad Dei et Christi cognitionem pertinebant, a primo conceptionis instanti per scientiam infusam habuisse usum rationis, ita ut ab initio, non aliter quam angeli, exercere potuisset fidei, spei aliarumque virtutum actus, et gratiæ actuali per singula momenta cooperari : idque (non quidem ut certum, sed ut verisimile), extendit Suarez (d. 18, s. 2, n. 7) post S. Bernardinum Senens., ad ipsum dormitionis tempus (juxta verba Cant. 5. 2, « Ego dormio, et cor meum vigilat »), docetque (ib., n. 2) eam nullos habuisse actus indeliberatos. Hinc, præsertim si (quod et

tradit Suarez, d. 18, s. 4, n. 4) dicatur B. Virginis gratia per singulos fere actus duplo major quam ante effecta fuisse, in immensum auctus est meritorum ejus thesaurus; ac probabile videtur (ib., n. 8), eam, demum in fine vitæ « consecutam esse plures gradus gratiæ et caritatis, quam sint in omnibus sanctis hominibus et angelis etiam collective sumptis ». — 6. Augmentum gratiæ B. Mariæ ex opere operato, receptione nempe sacramentorum novæ Legis quod attinet (de qua quæstione agit Suarez, d. 18, s. 3) : Dubitari nequit de effectu sacramentorum quæ actu receperit, cum ex ipsius parte nullus certe fuerit obex. Quænam vero sacramenta revera receperit B. Virgo : *a)* Negandum est, eam recepisse ordinem sacrum propter sexum ; aut pœnitentiam, propter impeccantiam ; aut matrimonium, quippe quod nondum sacramentum fuit tempore conjunctionis ipsius cum S. Josepho. *b*) Affirmat traditio, eam accepisse baptismum quo constituta est Ecclesiæ membrum aliorumque sacramentorum capax ; item, juxta divinum præceptum praximque Ecclesiæ primitivæ, et ex ardenti caritate sua, sacram Eucharistiam ; necnon, die Pentecostes una cum Apostolis, confirmationis sacramentum quoad characterem ceterosque effectus, sine ritu tamen visibili. *c*) Disputatur, an receperit extremam unctionem : qui vero cum B. Alberto M. affirmant, supponunt primarium hujus sacramenti effectum non esse reliquiarum peccati abstersionem, sed confortationem agonizantis in ultima pugna contra diaboli insidias.

III. De B. Mariæ intellectus et *scientiæ perfectione* hæc tradit Suarez : 1. In ipsa, utpote creatura, admittenda est ignorantia negativa, nempe de iis quorum cognitio non erat ei congrua et necessaria : sic plurima naturalia ignorabat, multaque quæ fiebant in loco distanti, etc. (d. 19, s. 6, n. 6) ; ac etiam de iis quæ aliquando debuit scire, crescebat ejus scientia. Sic, ante annuntiationem angeli non sciebat se fore Messiæ matrem ; item, in Scripturæ et mysteriorum intellectione decursu temporis multo proficiebat (d. 19, s. 1, n. 4; s. 6, n. 6). — 2. Nullatenus, etiam in iis quæ ignorabat, fuit B. Virgo obnoxia *errori :* hic enim, utpote peccati pœna, fuisset indecentia magna et imperfectio spiritualis, quæ præterea argueret in ea defectum prudentiæ et perfecti dominii in suas potentias ; unde, juxta hanc doctrinam (quæ adeo certa est, ut contraria videatur Suarezio piarum aurium offensiva) B. Virgo de rebus incertis judicium suspendebat,

vel judicabat hoc vel illud esse tantum verisimile, probabile, apparens, etc. (d. 19, s. 6, n. 4). — 3. Ex B. Mariæ dignitate et excellentia et ex munere quod post Domini ascensionem habuit docendi undequaque confluentes fideles ipsosque Apostolos (d. 19, s. 1, n. 5 ; d. 20, s. 1, n. 3 : s. 2, n. 4) sequitur, nullam in ipsa fuisse ignorantiam privativam, nempe de iis rebus supernaturalibus aut naturalibus, quarum cognitio fuit ei debita aut conveniens vel ad doctrinæ divinæ intelligentiam et explicationem vel ad ipsius Virginis directionem aut prudentiam in agendis (d. 19, s, 5) : hinc rejicit Suarez ut « impiam et hæreticam » opinionem Erasmi dicentis B. Mariam non agnovisse Christum ut Deum in nativitate nec proinde adorasse : ac « sine ulla dubitatione » docet eam superasse in Dei cognitione Apostolos et theologos omnes qui in Ecclesia Dei fuerunt (d. 19, s. 1, n. 5). — Præter hæc, 4. adscribuntur ei gratiæ gratis datæ scientiæ et sermonis, quæ scilicet intelligentiam et explicationem rerum fidei respiciunt, non solum videlicet prophetiam, quam Patres communiter ei tribuunt (propter vaticinium illud Luc. 1. 48, « Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes »), sed et donum linguarum (d. 20, s. 2, n. 4). Dona quoque miraculorum et sanationum etiam adscribit Suarez (d. 20, s. 3, n. 5), contra doctrinam S. Thomæ (1, qu. 27, a. 5, ad 3). — 4. Modum autem hujus scientiæ quod spectat, eam habuit B. Virgo (*a*) naturaliter per propriam illationem ex principiis et factis (v. g. ex conceptione miraculosa, et ex adoratione Magorum deducendo, quam jam supernaturaliter cognoverat, Christi excellentiam : d. 19,s. 2, n. 5 ; s. 5, n. 3),item aliquando discere potuit ab aliis hominibus (de adjunctis v. g. mysteriorum : d. 19, s. 2, n. 3, fin.) ; *b*) supernaturaliter autem discebat multa tum ab angelis, præcipue a S. Gabriele, tum a Deo ipso per gratias gratis datas, per dona Spiritus sancti, per scientiam infusam (vid. d. 19, s. 3), et ex revelationibus (d. 19, s. 4, n. 6). B. Mariam interdum, v. g. in die nativitatis aut resurrectionis Christi vidisse transeunter divinam essentiam, « pie satis ac probabiliter creditur » (ib., n. 4). — His ergo de Deiparæ sanctitate et scientia breviter indicatis, distincte agendum est quatuor capitibus, 1. de B. Mariæ virginitate perpetua, 2. de illius morte et assumptione, 3. de mediatione et intercessione ipsius, 4. de illius cultu et veneratione.

CAPUT PRIMUM

De B. Mariæ Virginitate Perpetua

42. **Prænotanda.** — I. Præter 1. antiquos illos hæreticos (Ebionitas, Cerinthianos, etc.), qui dicendo cum Judæis et paganis, Christum merum hominem fuisse et modo communi conceptum, ideo negabant, sicut et recentius Sociniani et rationalistæ (Strauss, Renan, etc.), B. Mariæ virginitatem *ante partum ;* 2. sæc. IV Jovinianus, quem præcessisse videntur Origenes et Tertullianus (cf. Petav., de Incarn. l. 14, c. 5, n. 4), asseruit B. Mariam non fuisse virginem *in partu ;* præterea 3. eodem ævo Helvidius et Bonosus Sardicensis dixerunt eam *post Christi partum* alios liberos ex S. Josepho suscepisse : quibus assentiunt plures Protestantes hodierni (Farrar, v. g. et Alford).

II. Contra hos hæreticos, quos *antidicomarianitas* (idest inimicos honoris Mariæ) vocat S. Epiph. (hæres. 78), tenuit constanter Ecclesia B. Mariam, ut loquitur Paulus IV in Const. «Cum quorumdam », « perstitisse semper in virginitatis integritate, ante partum scilicet, in partu, et perpetuo post partum » (Denzinger, n. 880). Quam veritatem jam solemniter declaraverat Conc. Lateranense an. 649, sub Martino I, can. 3, « Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem Dei genitricem sanctam semperque Virginem immaculatam Mariam, utpote ipsum Deum Verbum specialiter et veraciter, qui a Deo Patre ante omnia sæcula natus est, in ultimis sæculorum absque semine concepisse ex Spiritu sancto, et incorruptibiliter eam genuisse, indissolubili permanente et post partum ejusdem virginitate, condemnatus sit » (Denzinger, n. 204).

43. **Propositio.** Maria Mater Christi semper fuit Virgo, ante partum, in partu, post partum.

Prob. prima pars (« ante partum »).— **I.** Scriptura docet Christum esse conceptum præter naturalem modum ex operatione Spiritus sancti (Luc. 1. 35, « Spiritus sanctus superveniet in te... » ; Matth. 1. 20, « Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est ») ; atqui ex ista supernaturali conceptione per operationem Spiritus sancti nedum inferri potest (uti patet), sed

et debet, Mariæ integritas virginalis, ne materialiter quidem læsa ; ergo.

Probatur Minor non tantum indirecte, ex repugnantia blasphema alterius hypothesis : sed et directe, ex duplici declaratione angeli citata. Angelus enim *a*) apud S. Lucam B. Mariæ hæsitanti ob propositum vel etiam secundum communem post plures Patres (SS. Greg. Nyss., Ambros., Aug.) theologorum sententiam (vid. Petav., l. 14, c, 4), *votum* virginitatis servandæ (« Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco »), respondet provocando ad conceptionem de Spiritu sancto ; similiter *b*) apud S. Matthæum eandem miraculosam conceptionem commemorat angelus, ad S. Josephi perturbationem sedandam ; atqui hæc manifeste significant conceptionem ex Spiritu sancto esse virginalem ; ergo. — Hæc pars negative quoque constat aliunde ex eo quod Scriptura, dum Messiæ nunquam patrem aliquem humanum sed solum cœlestem Jehova (cf. Ps. 2. 7 ; 109. 3 ; Hebr. 1. 6) commemorat, sæpius tamen agit de matre ipsius (v. g. Ps. 21. 10, 11 ; Jerem. 31. 22 ; Mich. 5. 3 ; ac præcipue Is. 7. 14, ut mox dicetur).

II. Rationes congruas tradit S. Thomas (3, qu. 28, a. 1) : 1. ex parte Paternitatis divinæ, quam alteri communicari non decet ; 2. ex proprietate ipsius Verbi : verbum enim mentale sine corruptione intellectus concipitur ; 3. ob humanitatis Christi sanctitatem omnis enim homo generatione carnali conceptus peccato originali obnoxius est ; 4. propter incarnationis finem, qui fuit ut homines non ex carne aut sanguine, sed ex Spiritu renascerentur.

Prob. secunda pars (« in partu » : nempe de virginitate non quidem morali, quæ sane in partu non amittitur, sed de ea corporis integritate quæ sine miraculo cum prolis editione consistere nequit) (1). — **I.** Ex Is. 7. 14, « Ecce virgo concipiet et

(1) Rem sic proponit Coleridge, « The Thirty Years » (p. 17), « The common belief is sufficiently expressed by saying that our Lord passed out of His mother's womb as He passed into the chamber in which the disciples were assembled after the Resurrection, or as He passed out of the Holy Sepulchre to rise from the dead, as a ray of light passes through the clear glass or crystal. » Patres videlicet, ut ait Franzelin, de Verbo Incarnato, thes. 15 (p. 119), « docent magno consensu modum conservationis fuisse perfectum ita, ut sine ulla virginei corporis læsione aut effractione divinus infans a matre beatissima in lucem sit editus ». Cf. S. Jo. Damasc. (l. 4, c. 15 : apud Petav., l. 14, c. 6, n. 5) ; Catechism. Rom, p. 1 c. 4, n. 8.

pariet filium [hebr., « Ecce virgo prægnans et pariens »], et vocabitur nomen ejus Emmanuel ». — Si 1. hic textus loquitur de Christo ejusque matre, si 2. vox « virgo », quæ in Vulgata habetur, est vera interpretatio hebraici vocabuli « almah », si 3. verba « Virgop ariet » sensu composito intelligenda sunt, Maria fuit virgo in partu ; atqui hæc tria constant ; ergo.

Prob. Min. per partes. — 1. Hic agi de Christo et proinde de ejus matre, patet *a*) testimonio extrinseco, scilicet angeli (vel ipsius evangelistæ) Matth. 1. 22, 23 (1), ubi verba Isaiæ uti manifeste messianica contra Judæos adducuntur (« Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum... *hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam* dicentem : Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium : et vocabunt nomen ejus Emmanuel... »); forsan etiam ex testimonio Michææ (5. 3) qui Isaiæ coævus fuit ; necnon ex consensu post Patres communi interpretum non tantum catholicorum sed et rationalistarum, v.g. Doederlein, Rosenmüller et Hengstenberg (« ita concorditer sentire recentissimos enarratores », fatetur v. g. Hengstenberg, cit. apud Patrizi, « de Evangeliis », p. 146, n. 31). — Constat *b*) ex collatione aliorum ejusdem prophetæ locorum, ubi sermo recurrit de Emmanuele puero, cujus sit terra Juda (8. 8), de Parvulo qui natus est nobis, qui est Admirabilis, Deus Fortis, etc., qui sedebit super solium David (9. 6, 7), de virga quæ egredietur de radice Jesse (11. 1, sqq.) ; quæ omnia loca evidenter agunt de Messia, et parallela sunt cum præsenti.

2. Hebraicam vocem « almah » bene reddi « virgo », constat *a*) ex interpretatione traditionali veterum Judæorum, uti colligitur non tantum ex hujus loci usu a S. Matthæo contra Judæos, sed etiam ex LXX, qui vocabulum « almah » ἡ παρθενος hic reddunt : et revera (quod jam notaverat S. Justinus M. in Dialog. cum Tryph.), nonnisi ortis controversiis contra Christianos, factum est ut interpretes judaizantes (Aquila, Symmachus, Theodotion)

(1) Sententia Isenbiehl, Catholici germanici, qui docuit verba Isaiæ sensu tantum *accommodato* de Christo a S. Matthæo adhiberi, damnata est a Pio VI (an. 1779) uti unanimi Patrum traditioni contraria, et ab auctore deserta est. Sententia Schegg, Bisping, Calmeti et Grotii, quæ docet locum Isaiæ sensu tantum *typico*, non litterali de Christo agere, æstimatur a Corluy (« Spicileg. », t. 1, p. 414, etc.) non quidem heterodoxa, sed improbabilis.

« almah » per vocem νεανις (« puella ») verterint, dicentes virginem in lingua hebraica significari solum per verba « naarah » et « bethulah »; catholicam quoque interpretationem vocis tradunt Munsterus, Hengstenberg, et multi alii acatholici (vid. Knabenbauer in Isaiam, p. 173). — Constat hoc *b*) ex etymologia et parallelismo verbali. Secundum Drach, Judæum conversum (« De l'harmonie entre l'Eglise et la Synagogue »), vox « almah » ex sua etymologia (t. 2, p. 132), et ex usu (p. 142) significat puellam absconditam, quæ scilicet secundum Orientalium consuetudinem, in domo parentali diligenter custodita est et ergo virgo præsumitur. Hanc etymologiam tradunt etiam Maldonatus, Estius, Buxtorf, Fillion, Pusey, Corluy et alii citati a Knabenbauer (in Is. p. 171), qui tamen eam interpretationem incertam putat, dum Hengstenberg eam rejicit (« Christology », t. 2, p. 44) ut certe falsam. — Ad parallelismum quod attinet, in sex locis præter præsentem in quibus vox invenitur in Scriptura (scil. Gen 24. 43; Exod. 2. 8; Ps. 68. 26; Cant. 1. 3; 6. 8; Prov. 30. 18, 19), « almah », ait Corluy (op. cit., p. 400), *potest* intelligi de puella innupta et integra; in quatuor ex eis *debet* intelligi de puella quæ sit virgo illibata vel pro tali habeatur. Textus Ps. 68 (« In medio juvencularum tympanistriarum ») neutram partem juvat, imo potius nostræ favet (p. 397). Locus Proverbiorum adeo est obscurus, ut ex eo solo argui nequeat, sed et ipse tanquam probabiliorem admittit sensum « virgo intacta ». Hinc parallelismus verbalis conducit ad statuendum sensum istum *virginis illibatæ*. — Sed *c*) « ne res gravissima ad tricas grammaticorum deducatur (ait Franzelin, p. 141), modus solemnis annuntiandi *prodigium singulare*, postulat necessario significationem *virginis*, ne oratio sit inepta »; conceptio enim, et editio prolis a muliere quæ non sit virgo, nullatenus esset prodigium.

3. Verba « virgo pariet » sensu composito intelligenda esse, constat *a*) ex constructione grammaticali: nam verbum « concipiet » intelligendum est de virgine in sensu composito, ut patet ex dictis in primæ partis probatione, et ex forma hebraica participiali, « ecce virgo concipiens » (quasi ipsa præsens cerneretur); sed verbum « pariens » est in eadem constructione. — *b*) Ex prophetæ scopo. Prodigium aliquod insigne a propheta prænuntiari, exigit solemne exordium (v. 14), « Propter hoc [quia tu, Achaz rex, petere recusas], dabit Dominus ipse vobis

[domui David] signum [sua sane omnipotentia et sapientia infinita dignum] » ; atqui verba « virgo concipiet et pariet » dicta sensu diviso rem communem, non signum prodigiosum declararent, ut argumentantur S. Jo. Chrys. (in loc.) et S. Justin. M. (cum Tryphone) ; ergo Maria mater Christi virgo erat in partu. Hujus vaticinii vestigium aliquod vident plures in fama illa per gentes, formis diversis diffusa, de Virgine Paritura. Cf. Perrone, n. 295, et annot. : Knoll, n. 804, 1.

II. Patres virgineum B. Mariæ partum contra hæreticos dato opere defundunt, eamque comparationibus illustrant ductis « ab oculo, in quem sine læsione incidit radius, ut nascatur imago ; a mente, quæ sine corruptione exprimit verbum ; a manna quod purissimum manens generat saporem suavissimum » ; præsertim vero hunc partum comparant Patres cum Christi egressu e sepulcro obsignato, et ingressu ad discipulos januis clausis. — Hæc loca citasse sufficiet. S. Ephraëm. (orat. de margarita pretiosa), « Quemadmodum solus ex virgine natus est Christus ; ita etiam Mariam in partu virginem permanere conveniebat, matremque absque dolore fieri ». Item S. Greg. Nyss. (orat. de natali Christi), « Puer pannis involutus, et in præsepi requiescens : et illa post partum virgo incorrupta mater fovet filium ». Ex Latinis, S. Ambros. (epist. 7 ad Siricium P.), « Hæc est Virgo, quæ in utero concepit, virgoque peperit filium ». Et S. Augustinus (serm. 17 de temp.), « Virgo concepit, virgo peperit, virgo post partum illibata permansit » : et alibi (epist. 3 ad Volus.), « Ipsa virtus per inviolatæ matris virginea viscera membra infans eduxit, quæ postea per clausa ostia membra juvenis introduxit». Item (sæc. V) scribit Sedulius hibernus (carm. pasch., l. 2, v. 44), « Tunc maximus infans — intemerata sui conservans viscera templi, — partus adest clausa ingrediens et clausa relinquens » ; ac mox (v. 63), « Salve sancta parens, enixa puerpera regem, — qui cœlum terramque tenet [al. regit] per sæcula... quæ ventre beato — gaudia matris habens cum virginitatis honore », etc. Demum S. Bernardus (hom. 2. super « Missus »), « Sicut sine sui corruptione sidus suum emittit radium, sic absque sui læsione Virgo parturivit Filium ».

III. Congruentias aliquas post Patres sumit S. Thomas (3, qu. 28, a. 2) : 1. ex ipsius Verbi proprietate : verbum enim mentale procedit ab intellectu citra ipsius corruptionem ; 2. ex fine incarnationis, qui fuit ut corruptionem tolleret ; 3. ex Filii

reverentia erga Matrem, cujus honorem quam maxime curare decebat.

Prob. tertia pars (« post partum »).— **I.** Ex Traditione. Etenim 1. generatim dicunt Patres (SS. Hieron., Ambros., Aug., Beda, Hilarius, etc.) contrariam sententiam sacrilegium, scelus, novitatem, temeritatem, insaniam, blasphemiam, hæresim, etc. (cf. Franzelin, thes. cit., n. III; Hurter, nn. 658, 659); et plures de B. Virgine interpretantur illud Ezech. 44. 2, « Porta hæc clausa erit.... Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa » : ita v. g. Amphiloch., S. Ambros., S. Hieron. (cf. Petav., l. 14, c. 6, nn. 2, 6, 7). — Item 2. in liturgiis, symbolis, et communi fidelium sermone Mater Christi dicitur simpliciter « Virgo », « Virgo virginum », « Semper Virgo ». — 3. Nominatim dicit S. Basilius (hom. 25), « Christum amantium aures non sustinent hoc audire, quod Dei genitrix aliquando virgo esse desierit ». Et S. Epiphanius (hæres. 78), « Quis enim unquam, aut in qua generatione ausus est pronuntiare nomen Mariæ, quin interrogatus continuo subjiceret appellationem virginis? » Argumentatur item S. Ambrosius (de inst. virg., c. 6), « Non deficit Maria ; non deficit virginitatis magistra ; nec fieri poterat, ut quæ Deum portaverat, portandum hominem arbitraretur. Nec Joseph vir justus in hanc proruisset amentiam, ut matri Domini corporeo concubitu misceretur ». Subjicere licet testimonium Brachiarii Maccei hiberni, S. Patricii discipuli (in apologia oblata S. Leoni P., circ. an. 460), « Filium credimus in novissimis diebus natum esse ; de Virgine et Spiritu sancto carnem naturæ humanæ et animam suscepisse.... Virginem quoque de qua natum scimus, et Virginem ante partum, et Virginem post partum, ne consortes Helvidiani erroris habeamur. » Vid. Card. Moran, « Early Irish Church », pp. 237, 239.

II. Argumento negativo ex Scriptura. — Christus dum moreretur matrem suam non « fratribus Domini » (qua appellatione abutuntur adversarii), sed S. Joanni Evangelistæ commendavit dicens (Jo. 19. 26), « Mulier, ecce filius tuus » (ἰδοὺ ὁ υἱός σου); atqui si isti homines (SS. Jacobus Minor, Joseph, Judas seu Thaddæus, et Simon) essent *filii Mariæ* (quod aliunde Scriptura numquam asserit), ipsis naturali jure obtigisset Mariæ cura ; ergo isti erant tantum Christi fratres latiori sensu, scilicet juxta notissimum Scripturæ usum, consanguinei, ut dicetur infra in objectionum solutione.

III. Rationes demum congruentiæ tradit S. Thomas (3, qu. 28, a. 3). — Contraria enim sententia importaret 1. imminutionem aliquam dignitatis Christi, 2. injuriam erga Spiritum sanctum, 3. ingratitudinem in Maria, 4. profanam præsumptionem in S. Josepho.

Solvuntur Objectiones

44. Obj. 1. (Contra argumentum ex vaticinio Isaiæ.) — Parvulus de quo agit Isaias eo tempore nasciturus erat, ut antequam rationis usum attingeret, Judæa liberanda esset, nempe per eversionem duorum regum Rasin et Phacee qui Achaz oppugnabant (v. 16, « Antequam sciat puer reprobare malum, et eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris a facie duorum regum suorum ») ; atqui post duos annos Teglathphalasar rex Assyriæ, cujus opem Achaz Deo diffidens prophetæque admonitionem spernens invocaverat, regna Syriæ et Israelis magna saltem ex parte vastavit (4 Reg. 16. 17) ; ergo parvulus cujus nativitas prædicitur non fuit Christus, sed vel filius regis Achaz, Ezechias (vel alius ignotus), vel ipsius Isaiæ filius Maher-Schalel (idest hebraice, « Accelera spolia detrahere »), quem ex virgine prophetissa genuit (8. 3), et qui nomine « Emmanuel » (« Deus nobiscum ») etiam designatur ad significandum auxilium divinum domui David adesse.

Resp. 1. *Dist. Maj.* Hic est sensus loci litteralis, *conc.*; excludit sensum typicum et messianicum, *nego.* In hac ergo explicatione, quæ tribui solet Calmeto (vid. tamen Knabenbauer, p. 183) et ultimo amplexus est Fillion (in S. Matth.), filius Isaiæ Maher-Schalal, seu Emmanuel, typus fuit Christi, prophetissa virgo typus B. Mariæ, ac liberatio Judææ typus liberationis mundi per Christum.

Resp. 2. *Nego Maj.* De duobus enim agitur puerulis, nempe *a*) versiculis 14, 15 (aut juxta alios, solo v. 14, quem citat S. Matthæus) de Christo filio Mariæ, et *b*) versiculis sequentibus de filio Isaiæ Jasub, qui datus est Isaiæ in signum (8. 18), quemque ex mandato Dei (v. 3) secum duxerat ad regem ; hunc enim puerum propheta digito regi demonstrando, prædicit fore ut antequam ad annos discretionis pervenerit, secundum ipsius nominis significationem (Schear Jaschub, « reliquiæ convertentur »), Judæa liberaretur per duorum regum hostilium eversionem. — Ita Maranus et Drach.

Resp. 3. *Dist. Maj.* Efficienda erat perfecta Judææ liberatio brevi post hujus pueri conceptionem et nativitatem, quam Isaias more prophetico tanquam præsentem speculatur, *conc.;* efficienda erat brevi post ipsum oraculum editum, *nego :* contradicit enim historia. Ita aliquando Knabenbauer (vid. p. 187), et forsan Hengstenberg (« Christology », vers. angl., p. 30).

Resp. 4. *Nego. Maj.*, nempe nativitatem pueri Emmanuel esse signum liberationis temporalis propinquæ : etenim locutione illa (v. 15), « ut sciat reprobare malum et eligere bonum », nequaquam significatur, ut assumitur in objectione, tempus quo puer ad annos discretionis pervenit, sed potius indicatur præclara virtus in conditione paupere et humili exercita. In hac ergo explicatione, quam ultimo proponit Knabenbauer (pp. 185, sqq.; cf. p. 165), et sequitur Pesch, n. 599, Isaias dum ex una parte fausta Judææ eo ipso auguratur quod prædicit Messiam adventurum, qui quidem juxta promissiones divinas de domo Davidis oriturus erat, simul tamen propter illius domûs incredulitatem aliaque crimina (ut olim comminatus est Nathan, 2 Reg. 7. 12, sqq.) pœnas ei denuntiat. Videlicet, ex versiculis 16, sqq., antequam Messias vitam sanctissimam agat (in paupertatis exercitio : « Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum », v. 15), tota terra non tantum Israelis sed et Judææ adeo propter bella et exilia desolata et inculta videbitur, ut non jam frumento, vino et oleo, sed paupere tantum et rudiori victu (melle sylvestri et lacte spisso) incolæ nutriantur. — Præter prædictas responsiones catholicas, quarum quamlibet amplecti *licet*, aliæ vaticinii explicationes apud Knabenbauer (pp. 181, sqq.), et Corluy (pp. 409, sqq.) recensentur. Soli autem Messiæ convenire ea quæ de Emmanuele dicuntur, ex jam dictis in probatione constat. Nominatim intelligi nequit Ezechias, Achaz filius, quippe qui (ut jam contra Judæos ostenderat S. Hieronymus) puer novem annorum erat in primo anno regni Achaz.

Inst. Vaticinium prædictum si de Messia exponitur nonnisi post septem sæcula impletum est ; atqui coævis Isaiæ eventus ejusmodi non potuit signo esse ; ergo de Messia non agit vaticinium, saltem directe. — Idque confirmatur ex loci obscuritate, quam demonstrant explicationes adeo diversæ eorum ipsorum qui sensum messianicum defendunt.

Resp. *Dist. Min.* Non potuit esse signo incredulis, *conc.;* cre-

dentibus, *nego*. Credentibus enim verbum illius qui pro vero propheta habetur, futuri eventus certitudinem parit. Vaticinium ergo Isaiæ fidelibus Judæis præsentis auxilii divini pignus et arrham, ac argumentum quoddam a fortiori præstabat : quasi diceret propheta, « Si Deus, uti ex prædictione mea creditis, aliquando missurus est de tribu Juda Messiam, qui contra leges naturæ ex Virgine nascetur, numquid dubitare licet de auxilio et protectione ejus in præsenti rerum discrimine? » — Notandum quoque est, a Scripturæ usu alienum non esse, ad divina promissa firmanda, eventus adhuc futuros tanquam signa præmonstrare : ita Exod. 3. 12, Moysi, populum ex Ægypto liberaturo, ut signum divinæ protectionis traditur sacrificium post populi eductionem offerendum; similiter 2 Reg. 10. 1, sqq., Sauli jam in regem uncto, tanquam pignus divinæ electionis predicit Samuel occursum gregis prophetarum et aliorum. Cf. Knabenbauer, p. 165; Perrone, nn. 303, 305. — Ad *confirmationem* responderi posset *a*) Isaiam regi Achaz et circumstantibus clarius viva voce vaticinii significationem patefecisse quam nunc nobis librum legentibus exhibetur; sed vel hoc omisso, et dato, *b*) quod utique prophetiis non est inusitatum, sensum messianicum fuisse audientibus aliquatenus obscurum, tamen ab ipso Isaia (ut liquet ex capp. 8, 9, 11) parvulus Emmanuel cum Messia brevi postea identificatur et cessat obscuritas de persona principali. Cf. Knapenbauer, p. 184.

Obj. 2. (Contra virginitatem in partu.) Ex Luc. 2. 22, 23, mater Christi legem purificationis implevit (« postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysis... sicut scriptum est in lege Domini : Quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur »); atqui ipsius legis verba « adaperiens vulvam » significant virginitatis amissionem ; ergo non fuit B. Maria virgo in partu.

Resp. *Dist. Maj.* B. Maria huic legi se subjecit ad præbendum humilitatis et obedientiæ exemplum, quemadmodum ipse Christus legi circumcisionis, *conc.*; ex necessitate aliqua aut obligatione, *nego*. Cf. S. Thom., 3, qu. 37, a. 4.

Dist. Min. Ista locutio significat primam prolis editionem, quam naturaliter et ordinarie præcedit amissio virginitatis in conceptione, *conc.*; significat virginitatem in ipso partu amitti, *nego*. Cf. Petav., l. 14, c. 5, n. 6., qui (n. 5) exhibet plures Patres (v. g. SS. Irenæum, Epiphanium, Basilium) hanc ipsam

locutionem usurpantes, licet B. Mariæ perpetuam virginitatem defendant.

Obj. 3. (Contra virginitatem post partum.) — De B. Maria et S. Josepho dicitur *a*) Matth. 1. 18, « Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto », ac iterum *b*) (v. 25), « et non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum »; atqui hæc loca significant B. Mariam non permansisse virginem post partum; ergo.

Resp. *Nego Min.* Nam *a*) licet in priori textu vox « convenire » (συνελθεῖν), contra sententiam plurium eruditorum et præcipue hic propter vv. 20, 24, dicatur in usu biblico maritalem congressum, et non tantum sponsalium celebrationem significare: attamen particula « antequam » mere negat congressum maritalem ante conceptum Jesum locum habuisse, quin aliquid de tempore subsequenti affirmet. Etenim, ut argumentatur S. Hieron., contra Helvidium, si quis dicat, « S. Paulus antequam in Hispaniam iret, Romæ in carcerem conjectus est », vel, « Helvidius antequam pœnitentiam ageret, morte abreptus est », minime significatur, S. Paulum postea in Hispaniam ivisse, aut Helvidium post mortem pœnitentiam egisse. Cf. Knabenbauer, in S. Matth., p. 49. — Similiter 2. in altero textu, particula « donec » indicat tantum terminum ante quem aliquid *non* est factum, quin necessario significet id postea factum esse. Sic, quando dicitur (Ps. 109. 1; 1 Cor. 15. 25) Christus sedere ad dexteram Patris, seu regnare, donec ponat inimicos sub pedibus ejus, non sequitur eum deinde a regno et sessione desiturum esse. Neque sequitur corvum ad arcam post diluvium regressum esse, eo quod de ipso dicitur Gen. 8. 7, « non revertebatur, donec siccarentur aquæ ».

Inst. Ex eodem loco (Matth. 1. 25), Maria « peperit filium suum primogenitum »; atqui vox « primogenitus » subindicat alios filios; ergo B. Maria non permansit virgo post partum.

Resp. *Ad Majorem*, notandum est, præstantiores S. Matthæi codices omittere vocabulum « primogenitum », quod tamen Luc. 2. 7, constanter legitur. Vid. Knabenb., p. 47, not. crit.

Nego Min. Significat quidem vox « primogenitus » nullum præcessisse filium: alios autem sequi, neque affirmat per se neque negat. Omisso enim quod Verbum divinum, Filius Dei unicus, dicitur « primogenitus » (Eccli. 24. 5; Hebr. 1. 6, etc.): lex ipsa Mosaica (quod et monet S. Hieron.) præscribendo ut

primogenita et hominum et animalium immundorum pretio redimerentur post mensem (Num. 18. 15, sqq.), quando nondum constare poterat, utrum alia proles procrearetur necne, eo ipso vocabulum « primogenitus » absolute, non relative usurpasse, manifeste probatur.

Obj. 4. Maria post partum non permansit virgo, si Christus fratres habuit ; atqui « fratres Domini » sæpius (saltem octies) in novo Testamento commemorantur ; ergo.

Resp. *Dist. Maj.* Si per « fratres » significantur eorumdem parentum filii, *conc.;* si significantur tantum consanguinei, *nego.*

Contradist. Min. Commemorantur fratres, qui consanguinei erant, *conc.;* qui Mariæ matris Jesu filii erant, *nego.* — « Fratres » dici in Scriptura, eos qui non sint ejusdem parentis filii, constat v. g. ex Gen. 13.8, ubi Abraham nepotem suum Lot appellat « fratrem », ex Gen. 29. 12, ubi Jacob dicit se « fratrem » avunculi sui Laban, ex Tob. 7. 2, ubi Raguel Tobiam seniorem nunc « consobrinum », nunc « fratrem » vocat. Imo ad designandos consanguineos universim tam generalis erat vox « frater » (vid. Gen. 31. 23), ut frater (vel soror) germanus aut uterinus per additionem determinaretur, « frater tuus, *filius patris tui*, aut *matris tuæ* » (cf. Deut. 13. 6). — *Fratres* vero *Domini* qui dicuntur (SS. Jacobus Minor, episcopus hieros. et auctor epistolæ catholicæ, Joseph seu Joses, Judas seu Thaddæus, et Simon) *a*) ex Patrum græcorum sententia communiori cum S. Ambrosio et S. Hilario ex Latinis, filii fuerunt S. Josephi ex præcedenti matrimonio. Hanc vero sententiam Latini post S. Hieron. communiter rejiciunt, dicuntque *b*) « fratres Domini » fuisse liberos Mariæ, sororis (vel consobrinæ) matris Christi, quæ uxor fuit Cleophæ (cf. Jo. 19. 25) seu, juxta aliam nominis formam (aramaice « Chalpai ») Alphæi (cf. Matth. 27. 56 ; 10. 3) qui et frater fuit S. Joseph juxta aliquos. Consobrini ergo Christi fuerunt « fratres Domini ». Vid. Cornely, « Introduct. », t. 3, pp. 95, sqq.

Scholion de B. Virginis matrimonio cum S. Josepho. — Hoc matrimonium, quod asserit Scriptura (v. g. Luc. 2. 4, 5, « Ascendit autem et Joseph.... cum Maria desponsata sibi uxore »), non fuit contrarium Mariæ proposito, seu probabilius voto, perpetuæ virginitatis servandæ : creditur enim Maria ex revelatione divina cognovisse sponsum suum in virginitatem perpetuam consensurum esse. Cf. Suarez, d. 7, s. 1, n. 9. —

Plures matrimonii illius congruentias recenset post Patres S. Thomas (3, qu. 29, a. 1), v. g. *a*) ut consuleretur Christi honori et famæ : ne putaretur videlicet ipse illegitimus, aut mater adultera; et *b*) ut eorum indigentiis et tutamini provideretur. Vid. S. Bernard. et S. Hieron. in lectionibus 6 et 7 fest. Desponsationis B. M. V. (suppl. brev. rom., 23 Jan.).

CAPUT SECUNDUM

De B. Virginis Mariæ Assumptione

45. **Prænotanda**. — I. Licet de B. Virginis decessu sileat Scriptura, unde et S. Epiphanius (hæres. 78) de ipso dubitavit : ipsam tamen etsi a peccato originali immunem, sorte tamen communi mortem obiisse, sicut et ipse Christus mortuus est, tenent omnes, et confirmat antiqua Ecclesiæ consuetudo illius *mortis*, *dormitionis*, seu *depositionis* festum celebrandi. — Causam et adjuncta quod attinet : Ex communi sententia B. Maria non ex martyrio (ut quidam inferebant ex Simeonis prophetia, Luc. 2. 35, « Tuam ipsius animam pertransibit gladius »), nec ex morbo aliquo, aut cum dolore mortua est ; sed probabiliter, corporis viribus paulatim per Dei contemplationem et amorem vehementem remissis, B. Virgo tandem ex « sola Dei voluntate et arbitrio » sicut olim Moyses (Deut. 32. 49; 34. 5) animam reddidit, idque versimilius anno ætatis suæ septuagesimo secundo. Ex vulgato Dionysio, Virgini morienti adstiterunt omnes Apostoli, excepto S. Thoma, necnon, ut infertur ex SS. Jo. Damasceno et Andrea Cretensi, ipse Christus angelorum choro stipatus. Locum dormitionis alii cum S. Joanne Damasceno assignant Hierosolymam, alii vero secundum litteras synodales Conc. Ephesini (quibus consonant revelationes Catharinæ Emmerich) urbem Ephesum. — Vid. Suarez, d. 21, s. 1; Bened. XIV, « de Festis Mariæ Virginis », nn. 98, sqq.

II. Post obitum non permansisse B. Virginis *animam* prope corpus usque ad illius exitum e sepulchro : neque, quod alii somniarunt, angelorum comitatu ad dæmones terrendos in inferos descendisse ; sed statim, nulla interjectâ morâ, non solum visione beatifica præditam sed ad cœlum empyreum sublatam esse, omnino tenendum est ex catholica fide, quæ juxta decre-

tum Bened. XII (« Benedictus Deus » : Denzinger, n. 456) docet animas nulla purgatione indigentes mox post mortem in cœlum recipi. B. Mariæ gloriam reliquorum sanctorum immense excedere, probabile est propter merita eximia (cf. supra, n. 40, II), unde dicitur ab Ecclesia super omnes Angelorum choros exaltata. Vid. Bened. XIV, nn. 109, sqq.

III. B. Virginis non solum animæ sed et *corporis* in cœlum exaltationem tenet catholica doctrina, et hæc exaltatio solet nunc vocari *assumptio*, quæ ita describitur a Bened. XIV (n. 110), « gloriosa quædam animæ et corporis translatio B. Virginis, quæ revixit » : qui etiam advertit, hanc assumptionem, ut ipsum nomen importat, ideo differre a Christi ascensione quod non fuerit simpliciter connaturalis nec per propriam virtutem, sed ex speciali privilegio. Monet autem Suarez (l. c., s. 2, n. 11), angelos in assumptionis repræsentationibus depictos non exhiberi ut Virginem in cœlum elevantes, sed tantum ut ipsam comitantes. — Si de gradu certitudinis hujus doctrinæ inquiritur : nulla hactenus habetur Ecclesiæ definitio, et quamvis Catharinus docuerit eam de fide esse, dixerintque aliqui cum Gotti, eum qui negaret, de hæresi vehementer suspectum fore, mitius tamen loquuntur alii theologi, ac propter defectum testimonii evidentis vel Scripturæ vel traditionis directe apostolicæ, negant doctrinam fidei articulum esse, eamque vocant « veritatem », « piam ac probabilem sententiam », etc. Adeo tamen constanter retenta est hæc doctrina in universa Ecclesia per plura sæcula, ut temerarium saltem nunc foret eam rejicere : ac suo ævo eam habuit Suarez (l. c., n. 9, fin.) eodem censu quo doctrinam de Immaculata Conceptione. Dici proinde potest definibilis, ejusque definitionem solemnem postularunt ducenti fere patres Concilii Vaticani.

46. **Propositio**. B. Virgo Maria post mortem resurrexit, et in cœlum corporaliter assumpta est.

Prob. I. Licet antiquiorum Patrum desint doctrinæ nostræ testimonia directa, et quædam quæ allegari solebant (apud B. Canisium v. g.) ex SS. Athanasio, Hieronymo et Augustino, ut spuria nunc recognita sint, abundantiora tamen habentur a sæc. VII deinceps. Ita sæc. VIII v. g. S. Andreas Cretensis (serm. 1. in dormit. S. Mariæ), «Ut enim minime corruptus est parientis uterus, ita nec interiit defunctæ caro. O miranda res! Partus omnino corruptionem effugit; nec sepulcrum illam a morte

extremam corruptionem admisit. » Similiter eodem ævo S. Jo. Damasc. (hom. 2 de dormit. B. M. V.), «Cui placuit, ex Maria Virgine in persona propria carnem sumere et hominem ex ea fieri et nasci, Deus Verbum et Dominus gloriæ, quique post partum incorruptam ejus servavit virginitatem, eidem placuit, et ipsius, postquam migravit, immaculatum corpus incorruptione et translatione ante communem et universalem resurrectionem honorare ». Alia tradit brev. rom. in festo Assumpt. et per octavam, ex eodem S. Doctore, qui etiam loco jam indicato, citat verba S. Juvenalis episcopi hierosolymitani (sæc. V) dicentis se doctrinam de Assumptione « ex antiqua et verissima traditione » didicisse. Ex Latinis, sæc. VI S. Greg. Turonensis (de gloria martyrum, c. 4), « Ecce iterum adstitit eis [Apostolis] Dominus, susceptumque corpus sanctum [B. Virginis] in nube deferri jussit in paradisum : ubi nunc resumpta anima cum electis ejus exsultans, æternitatis bonis, nullo occasuris fine, perfruitur ». Citantur a Bened. XIV (n. 112) S. Ildephons. Tolet., et S. Petr. Dam. Loca quædam S. Bernardini Senens. leguntur in breviario, diebus 19 et 22 Augusti.

II. Festum Assumptionis jam ante sæc. VI celebratum est, ut liquet v. g. 1. ex Sacramentario S. Gregorii, ubi dicitur, « S. Dei genitrix Maria mortem subiit temporalem, nec tamen nexibus mortis deprimi potuit », 2. ex Missali Gothico seu Gallico, in quo legitur, « Recte ab ipso suscepta es in Assumptione feliciter, quem pie suscepisti conceptura per fidem, ut, quæ terræ non eras conscia, non teneret rupes inclusam » ; atqui in hac celebratione agi de assumptione corporis, constat 1. ex verbis citatis, 2. ex lectionibus Breviarii, imo 3. vel ex ipso nomine latino « assumptionis », quod cum de sola Virgine adhibeatur, plus importat quam meram animæ in cœlum receptionem; ergo. Cf. Bened. XIV, n. 126. — Idque confirmatur (juxta argumentum S. Andr. Cret.) ex eo quod Ecclesia nunquam reliquias de ossibus B. Virginis fidelium venerationi proposuerit, licet solita semper esset reliquorum sanctorum corpora colere, revelatione supernaturali aliquando detegente ubi conderentur (ut in casu corporum S. Cæciliæ : suppl. brev. rom. 14 Maii ; S. Gervasii et Protasii : brev. rom. 19 Jun. lect. 9 ; S. Isidori Agric. : suppl. brev. 15 Maii, lect. 6). — Cui universali Catholicorum persuasioni non contradicunt schismatici Orientales, ut evincit declaratio Synodi Hierosolymitanæ contra Calvi-

nistas an. 1672, aliaque documenta (vid. Hurter, n. 665, et not).

III. Patres Vaticani in definitionis postulatione argumentum theologicum hujusmodi in Scriptura fundatum proposuerunt. — In perfecto Christi triumpho qui consistit in triplici ejus victoria de peccato ejusque fructibus, nempe de concupiscentia et morte (cf. Rom. 5. 8; 1 Cor. 15. 26, etc.; Hebr. 2. 14, 15) associata fuit B. Virgo, juxta interpretationem patristicam Gen. 3. 15 (« Inimicitias ponam inter te et mulierem... ipsa conteret caput tuum »); atqui de peccato et concupiscentia triumphavit B. Virgo per prærogativam Immaculatæ Conceptionis et perpetuæ Virginitatis; ergo dicenda est etiam triumphasse de morte per Assumptionem corporalem in cœlum.

IV. Rationes congruentiæ. — 1. Christus et B. Virgo dici possunt aliquo sensu « una caro »; atqui Christi corpus a corruptione servatum est; ergo B. Virgini idem privilegium congruebat. — 2. Christus ad sui et Matris honorem, corporis illius virginalem integritatem singulari miraculo illæsam servavit; atqui omnino decebat eum idem ipsum corpus a sepulcri corruptione etiam præservare; ergo. — 3. Probabile est (ait Suarez, l. c., n. 8), corpora eorum qui cum Christo surrexerunt (Matth. 27. 52, 53), cum Christo in cœlum ascendisse; atqui minus non est tribuendum B. Virgini; ergo.

Obs. Quanto post mortem tempore resurrexerit B. Virgo, incertum est : sed « probabilis conjectura », ut loquitur Suarez (n. 11) assignat tertium diem post obitum ut in casu Christi. Adjuncta Assumptionis describit S. Joannes Damascenus (vid. lect. brev. rom., 18 Aug).

CAPUT TERTIUM

De B. Virginis Mediatione aliisque Muniis

47. I. Mediator noster proprie dictus et ratione prorsus singulari, qui solus condignam satisfactionem præstare potuit, ex dictis in tract. de Verbo Incarnato (n. 126) est solus Christus, non ita tamen, ut excludat mediatores secundarios quorum merita in ipsius meritis fundantur (cf. supra, nn. 34, sqq.) : ac præ omnibus Sanctis, munere hoc mediationis secundariæ fungi-

tur B. Virgo. « Opus est », ait S. Bernardus (serm. in « signum magnum »), « mediatore ad Mediatorem istum ; nec alter nobis utilior quam Maria ». Imo tam proxime ad humanam salutem cum Christo cooperata est Maria tum physice tum moraliter ut quemadmodum ille declaratur a S. Paulo (Rom 5. 14) secundus Adam, quippe qui humanum genus in primo Adamo lapsum regeneravit et restauravit: ipsa dicta sit ab ipsis Ecclesiæ exordiis « altera Eva ». Sic S. Irenæus (l. 3, c. 22), « Quemadmodum illa [Eva], virum quidem habens Adam, virgo tamen adhuc existens... inobediens facta, et sibi et universo generi humano causa facta est mortis: sic et Maria, habens prædestinatum virum, et tamen virgo, obediens, et sibi et universo generi humano causa facta est salutis ». Similia habent alii Patres, v. g. Tertull., SS. Justin. M., Cyrill. Hieros., Epiph., Hieron., August., Petr. Chrysol., Fulgent. (quos citat et expendit Card. Newman, « Difficulties of Anglicans », t. 2, pp. 31, sqq.). Cf. Petav., l. 14, c. 9, nn. 2, sqq.; Hurter, nn. 631-635.

II. Ad nostram autem salutem cooperata est Maria in hac vita 1. *physice: a*) ministrando Redemptori carnem et sanguinem quæ offerret in cruce redemptionis nostræ pretium, *b*) ipsum alendo, et quasi victimam præparando ad sacrificium ; necnon 2. *moraliter: a*) merendo de congruo dignitatem matris Dei ; *b*) consensum præbendo, ut fieret mater Dei (1) ; *c*) seipsam sacrificio expiatorio crucis arctissime conjungendo per Filii sui morientis oblationem, quam jam anticipaverat, ipsum Patri in templo præsentando, quando prædixit Simeon Luc. 2. 35, « Tuam ipsius animam pertransibit gladius ». Cf. Faber, « The Foot of the Cross », c. 9 (« The Compassion of Mary »).

III. Sicut Christus oblatione factâ introivit in sancta et sedet in dextera Dei (Hebr. 10. 12; 7. 25) semper vivendo ad interpellandum pro nobis, ita et B. Virgo adhuc nostræ saluti cooperatur, ac longe efficacius quam alii sancti. « Quis post tuum Filium », ait S. Germanus Constantinop. (serm. de Zona Virg.), « curam gerit generis humani sicut tu ? quis ita nos defendit in nostris afflictionibus? quis in supplicationibus adeo pugnat pro

(1) Cf. S. Bernard. (hom. 4 super « Missus est »), « Exspectat angelus responsum... exspectamus et nos, o Domina, verbum miserationis quos miserabiliter premit sententia damnationis. Et ecce offertur tibi pretium salutis nostræ ; statim liberabimur, si consentis... »

peccatoribus? » — Videlicet 1. splendidissimum est omnium virtutum exemplum, ut declarant sæpe Patres (v. g. S. Ambros., « de virginib. », l. 2, c. 2 : cf. suppl. brev. rom., dom. 3 Oct., lectt. 4. 5). — 2. Potentissimum præstat auxilium et patrocinium ad omnia beneficia a Filio impetranda, ita ut alibi dicat S. Germanus (in orat. de dormit. Virginis), « Tibi ad omnia et per omnia, et in omnibus Deus, tanquam veræ et immaculatæ matri suæ obedit ». Item ex S. Petro Damiano (serm. 44), nihil Beatæ Virgini impossibile est, ipsaque accedit ad « aureum humanæ reconciliationis altare [idest ad Christum], non solum rogans, sed imperans; domina non ancilla ». (Vid. Petav., l. 14, c. 9, n. 14.) Unde, si supponeretur B. Virgo unum aliquod petere, Beatis ceteris illi resistentibus, juxta Suarez (d. 23, s. 2, n. 5), « potentior esset, majorisque efficaciæ et valoris apud Deum, Virginis, quam reliquorum Sanctorum omnium oratio ». — Imo 3. Deus, ut dicit S. Bernardus (serm. in nativ. B. Mariæ), « totum nos habere voluit per Mariam » : et sicut B. Virgo propter divinam maternitatem aliquo sensu fuit nobis (ut notat Petav., l. 14, c. 9, n. 2) omnium radix et principium bonorum, et sicut ipsius interventu Christus adhuc in utero clausus S. Joannem Baptistam sanctificavit, ac postea in Cana primum publicum miraculum patravit, ita nunc per ipsam tanquam per aquæductum seu canalem (ut etiam loquitur S. Bernardus), creduntur omnia beneficia supernaturalia ad homines descendere. Hinc alibi S. Germanus Constantinop. (orat. de dormit. Virg.), « Nemo Dei cognitione repletus est, nisi per te, sanctissima : nemo salvatus, nisi per te Dei genitrix : nemo a periculo liber, nisi per te dilecta Deo ». — Notandum tamen est, B. Virginis intercessionem licet utilissimam, imo et moraliter necessariam (cf. Lehmkuhl, t. 1, n. 345, p. 216) : non dici a theologis simpliciter et absolute necessariam. Cf. Hurter, n. 677.

IV. Alios B. Virginis titulos quod attinet : 1. *Mater* est omnium *Christianorum* in supernaturali ordine, *a*) ratione cooperationis in redemptionis opus, unde potiori ratione quam Eva dicitur a pluribus Patribus (v. g. a SS. Ephraëm., Epiphan., Petr. Chrysol. :vid. Knoll, n. 801,3) « mater viventium » ; etiam *b*) ratione cognationis spiritualis per Filium suum Christum, qui non confunditur nos fratres vocare (Hebr. 2. 11) : quam rationem affert S. Anselmus (tract. de Concept. B. V.), necnon S. Bonav. (in Jo.,

cap. 19), qui et citat S. Ambros.; item *c*) ratione adoptionis; nam creditur Christus moriens non tantum S. Joannem tanquam personam privatam, sed in ipso omnes Christianos B. Virgini quasi testamento commendasse et reliquisse ut filios, dicendo, « Ecce filius tuus » (Jo. 19. 26). — Necnon 2. jure dicitur Maria omnium *creaturarum Regina*, tum *a*) ratione regiæ Filii dignitatis, tum *b*) ratione propriæ exaltationis in gratia et gloria supra omnes angelorum choros. Scribit Sedulius (abbas darensis in Hibernia, sæc. VIII : ad verba, « Joseph virum Mariæ »), « Domina dignissima nominatur, quæ Dominum peperit Salvatorem; decentissime namque mater regis Christi, regum regina, mater Domini, Dominorum Domina nuncupanda est, per quam lumen fidei accepimus, qua ad visionem Dei perpetuo cum matre simul et filio gavisuri perducamur ». Cf. Suarez, d. 22, s. 2, n. 4; Petav., l. 14, c. 8, nn. 3, sqq.

CAPUT QUARTUM

De B. Virginis Cultu

48. I. Doctrina Conc. Trid. (sess. 25) de sanctorum invocatione et cultu universim, valet a fortiori de B. Virgine, quæ ob supernaturalis excellentiæ præeminentiam et summam apud Filium auctoritatem, præ reliquis sanctis illo speciali honoratur *hyperduliæ* cultu, qui medius inter supremam latriam soli Deo exhibendam et duliam aliis sanctis debitam reponitur. De qua re notetur propositio (26) ab Alexandro VIII, 7 Dec. 1690 damnata, « Laus quæ defertur Mariæ, ut Mariæ, vana est ». — Specialem vero hunc Mariæ cultum respicere dona Christi et in ipsum redundare, omnes Catholici norunt. Ut dicit S. Bernardus (Hom. 4 in « Missus »), « Non est dubium, quidquid in laudibus matris profertur, ad filium pertinere ».

II. Antiquissimum esse B. Virginis cultum ostendunt 1. dicta Patrum in superiori cap. citata (longam catenam texit Card. Newman, « Development », pp. 145, sqq.); 2. festa in B. Mariæ honorem celebrata, quorum antiquiora sunt Annuntiationis (quod, auctoribus SS. Athanas. et Leone, ac Conc. Tolet. XII, creditur ab ipsis Apostolis institutum), deinde Purificationis, Assumptionis, Nativitatis; 3. ecclesiæ Deiparæ dedicatæ (v. g.

quas S. Helena Nazareth et Bethlehem construxit) ; 4. catacumbarum monumenta (v. g. repræsentationes quædam B. Virginis et divini Pueri quas De Rossi, « Roma sotteranea », p. 258, ad sæc. secundum ineuntem refert). — Vid. et Newman, « Diff. of Anglic. », t. 2, p. 256 ; pp. 90, 92, 155, sqq.

III. Invocationes seu locutiones ab Ecclesia de B. Virgine usurpatæ, quæ videntur acatholicis idololatriam sapere (ut quando dicitur Maria « causa nostræ lætitiæ », « refugium peccatorum », « vita, dulcedo et spes nostra », aut quando rogatur, « peccatorum miserere », « solve vincla reis », etc.), accipienda sunt, ut notat Suarez (d. 22, s. 3, n. 2) non secundum verba sed secundum verborum sensum. « Quamquam enim etiam inter homines eodem verbo petamus a rege et ab amico regis ut nostri misereatur, vel nos adjuvet, tamen non idem respectu utriusque significamus, neque idem ab utroque postulamus ; sed alterum ut faciat, alterum vero ut intercedat, rogamus. Sic igitur Ecclesia et Patres loquuntur ad Virginem, quam etiam (ut supra vidimus) interdum vocant *reparatricem*, ac *mediatricem*, non immediate, et per se, sed per Christum, quia redemptorem nobis genuit, et apud illum plurimum valet. » Qua quoque animadversione explicanda forsan fuissent nonnulla Catholicorum dicta, quæ objiciebat Pusey, et sumpta litterali et absoluto sensu, rejecit Newman (« Diff. of Angl. », t. 2, p. 113). — Ex alia vero parte monet Petavius (l. 14, c. 8, n. 9), « cultores ac laudatores Virginis sanctæ, ut ne pietati, ac devotioni in illam suæ nimium indulgeant : et ut veris contenti solidisque præconiis, ficta et commentitia repudient ; quorum vel nullus possit, vel non idoneus auctor afferri ».

PARS TERTIA

DE CONSUMMATIONE UNIVERSALI

49. Agendum est de mortuorum resurrectione, ac deinde breviter de judicio generali, ejusque signis et adjunctis.

QUÆSTIO PRIMA

DE RESURRECTIONE CORPORIS

50. **Prænotanda.** — I. Præter gentes, inter quas ut plurimum ignorabatur genuina doctrina de resurrectione corporis (cf. Act. 17. 32), ex Judæis Sadducæi hanc veritatem negabant (Matth. 22. 23). Ipso ævo apostolico eam rejecerunt innominati quidam, contra quos scripsit Apostolus Paulus, 1 Cor. 15. 12, necnon Hymenæus et Philetus (de quibus 2 Tim. 2. 17, 18), cum Simone Mago. Sæculis subsequentibus eundem errorem testibus S. Epiphanio, Hieron., August. etc. docuerunt Gnostici, et Manichæi, pluresque alii, quos secuti sunt medio ævo Albigenses. Ita quoque postea Sociniani, Anabaptistæ, sicut et hodie Rationalistæ universim cum Swedenborgianis et pluribus Protestantibus.

II. Resurrectionem vero corporis futuram esse docet catholica doctrina, declarata in pluribus symbolis (Apostolorum, Nicæno, Athanasiano) necnon in Conc. Lateràn. IV (Denzinger, n. 356). Dicit v. g. Symbolum Athanasianum, « Ad cujus [Christi adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis » : quibus verbis tum resurrectionis *universalitas* tum corporum resurgentium *identitas* asseruntur. — 1. « Omnes homines resurgere habent ». Propositio hæc accepta in sensu, quod omnes qui mortui sunt iterum resurgent, saltem adulti tum boni tum impii, ad fidem pertinet ; intellecta in sensu, quod omnes omnino homines, etiam in fine mundi superstites, morientur et

ita resurgent, non est quidem definita (ut jam dictum est, n. 3, I), sed juxta S. Thomam (suppl., qu. 78, a. 1) est sententia securior et communior. — 2. Identitatem resurgentium asserit non tantum symbolum S. Athanasii (« cum corporibus suis ») sed et Conc. Lateranense IV, « Omnes cum suis propriis resurgent corporibus, quæ nunc gestant » (Denzinger, n. 356) : et ita in pluribus aliis documentis (cf. Pesch, n. 687).

III. Hujus identitatis explicationem quod attinet, 1. ad difficultates præcavendas docuit Durandus (cui conveniunt recentiores aliqui), ad identitatem resurgentis sufficere, ut una numerica sit anima, cui formaretur corpus ejusdem figuræ et temperamenti ac antea. — 2. Recentius dicebant aliqui cum Boneto, haberi identitatem ex subtili aliquo germine, ad instar chrysallidis, quod cum anima semper maneat et ex quo homo totus iterum in fine mundi evolvetur (cf. Perrone, n. 869, et annot.). — 3. Alii fingunt principium aliquod identitatis, quod in perpetuo molecularum fluxu corpus vivum identicum servet : hocque principium dicunt per mortem nequaquam exstingui, sed quiescere donec in novissimo die idem corpus, quod antea vivebat, reproducat. Cf. S. Thom., suppl., qu. 78, a. 3, corp.

IV. Ex communi doctrina, identitas quam profitetur Ecclesia, significat, corpus hominis resurgentis consistere ex eadem moraliter loquendo materia qua antea : hocque indicat ipsa locutio « resurrectio corporis », « resurrectio carnis ». Porro, ut argumentatur S. Thomas (suppl., qu. 79, a. 1), post Tertull. (contra Marcion., l. 5, c. 9), « Resurrectio est iterata surrectio ; ejusdem autem est surgere, et cadere : unde resurrectio magis respicit corpus, quod post mortem cadit, quam animam, quæ post mortem vivit. Et ita si non est idem corpus, quod anima resumit, nec dicetur resurrectio, sed magis novi corporis assumptio. » Hinc resurrectio definiri potest (cum Knoll, Mazzella, Jungmann, etc.), « corporis per mortem amissi restitutio, et animæ cum eodem unio iterata ». — De quæstione vero, quid constituat istam materiæ ejusdem restitutionem, nihil definitum est. Ad eam sane necesse non est, ait Perrone (n. 845), « ut omnes et singulas materiæ particulas seu, ut vocant, moleculas quibus corpora nostra constant, Deus restituat ; sed ad eam identitatem restituendam satis est, ut illas Deus excitet, quæ partem corporum nostrorum constituunt essentialem, per quam unius corpus a corpore alterius distinguitur et secernitur, et cujusque indi-

vidui proprium efficitur ». — 1. Physiologi aliqui, quibus videtur favere ipse Perrone (n. 890) nec contradicit Jungmann (n. 234), docebant primigenia stamina, seu partes illas essentiales quæ requiruntur et sufficiunt ad corporis identitatem conservandam, componi ex textu cellulari, in cujus cellulas demittantur varia sanguinis principia, hæcque stamina non deteri, nec ulla secretione aut transspiratione amitti, sed tantum consumi materias quibus textus cellularis imbuitur. Ad identiatem proinde corporis resurgentis, sufficeret ex hac hypothesi, ut textus cellularis aut magna pars ejus conservetur, quod putat Perrone (n. 892) facile fieri posse. — 2. Verius tamen, et prorsus certo juxta scientiam hodiernam, dicendum est, textum ipsum cellularem continuo mutari. Jam dixerat S. Thomas (contra gent., l. 4, c. 81, « Quod etiam quarto »), « In corpore hominis quamdiu vivit, non semper sunt eædem partes secundum materiam, sed solum secundum speciem, secundum vero materiam partes fluunt, et refluunt. Nec propter hoc [pergit S. Doctor] impeditur quin homo sit unus numero a principio vitæ usque in finem : cujus exemplum accipi potest ex igne, qui cum continue ardet, unus numero dicitur, propter hoc quod species ejus manet, licet ligna consummantur, et de novo apponantur. Sic etiam est in corpore humano : nam forma et species singularium partium ejus continue manet per totam vitam, sed materia partium resolvitur per actionem caloris naturalis, et de novo adgeneratur per alimentum. Non est autem alius numero homo secundum diversas partes et ætates, quamvis non quidquid materialiter est in homine secundum unum statum sit in eo secundum alium. Sic igitur non requiritur ad hoc quod resurgat homo idem numero, quod quidquid fuit materialiter in eo secundum totum tempus vitæ suæ resumatur, sed tantum ex eo quantum sufficit ad complementum debitæ quantitatis, et præcipue illud resumendum videtur quod perfectius fuit sub forma et specie humanitatis consistens. Si quid vero defuit ad complementum debitæ quantitatis, vel quia aliquis præventus est morte antequam natura ipsum ad perfectam quantitatem deduceret, vel quia forte aliquis mutilatus est membro ; aliunde hoc divina supplebit potentia. Nec tamen hoc impediet resurgentis corporis unitatem ; quia etiam opere naturæ super id quod puer habet, aliquid additur aliunde, ut ad perfectam perveniat quantitatem : nec talis additio facit alium numero, idem enim numero est homo, et puer, et adultus. »

51. **Propositio**. Futura est omnium hominum cum suis propriis corporibus resurrectio.

Prob. I. Ex Job. 19. 23-27, « Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro stylo ferreo, et plumbi lamine vel celte sculpantur in silice? Scio enim quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum: et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius: reposita est hæc spes mea in sinu meo.» Hebraicum textum sic vertit Patrizi (« Decas quæst. biblic. », qu. 10, n. 91), « Quis dabit ergo et scribentur verba mea? Quis dabit, in libro et exarabuntur? stylo ferri et plumbo in æternum in saxo excidentur? Et ego novi redemptorem meum viventem; et postremus [in die judicii] super pulverem surget [idest, curam et auctoritatem in ipsius Jobi cineres exseret]. Et postea pelle mea circumdabuntur hæc [membra corporis mei], et de carne mea intuebor Deum, quem ego intuebor mihi [propitium], et oculi mei videbunt, et non alius. Consumpti sunt renes mei in sinu meo [idest præ vehementissimo desiderio et exspectatione videndi Deum]. » — **Arg**. His verbis solemniter prædicit Job ad amicorum retundenda convicia, certissime se habiturum aliquando a Redemptore et Deo suo plenum miseriarum solatium innocentiæque vindicationem efficacissimam; atqui hæc de resurrectione corporis a mortuis, et non (ut volunt aliqui) de temporalis sanitatis, fortunæ, famæque restitutione intelligi debent; ergo hoc loco asseritur futura carnis resurrectio.

Prob. Min. 1. In solemni illo exordio optat Job, ut hoc ejus oraculum, saxo insculptum, posterorum memoriæ tradatur; atqui verba ejus de temporalis sanitatis, fortunæ et famæ restitutione intellecta, non essent tanti momenti. Cf. Patrizi, nn. 96, 97.

2. Restitutionem et reparationem de qua agitur, indubiâ et inconcussâ fiduciâ exspectabat Job (« Ego novi Redemptorem meum viventem: reposita est hæc spes mea in sinu meo »); atqui sanitatis, fortunæ et famæ restitutionem temporalem non sperabat, imo potius prorsus desperabat Job (10. 1, « Tædet animam meam vitæ meæ »; 17. 1, « Dies mei breviabuntur, et solum mihi superest sepulcrum »; 19. 10, « Pereo, et quasi evulsæ arbori abstulit spem meam »); ergo.

3. Confirmatur ex interpretatione plurium Patrum. Ita v. g.

S. Hieron. (epist. 53), « Resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius vel cautius scripserit ». Ita quoque S. Aug., S. Cyrill. Hieros., Origen., S. Clem. Rom., etc. (cf. Patrizi, n. 104; Corluy, « Spicileg. », t. 1, p. 290). Nec repugnant LXX et Targum : imo testatur Protestans Schultens (apud Patrizi, n. 19), vulgatissimam esse sententiam, « quæ nobilem huncce contextum applicat ad fidem in Messiam et spem beatæ resurrectionis ». — Contra communem hanc interpretationem minime prævalere debet auctoritas eorum, etiam catholicorum interpretum, v. g. Calmeti, qui post S. Jo. Chrys. (ep. 2. ad Olympiad.) textum hunc de sanitatis et divitiarum restitutione intelligunt.

II. Alia veteris Testamenti loca idem ostendunt : v. g. 2 Machab. 7. 11, ubi tertius e fratribus tyranno dicit, « E cœlo ista [linguam et manus] possideo, sed propter Dei leges hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero » : cf. Ib., vv. 9, 14. Adde, juxta plurium Patrum interpretationem (vid. Knoll, t. 6, n. 823) Is. 26. 19 (« Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent : expergiscimini, et laudate qui habitatis in pulvere ») ; Ib. 66. 14 (« Videbitis, et gaudebit cor vestrum, et ossa vestra quasi herba germinabunt ») ; Ezech. 37. 1-14 (ubi describitur visio ossium aridorum revivescentium) ; Dan. 12. 2 (« Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt : alii in vitam æternam, et alii in opprobrium ut videant semper »).

III. Ex novo Testamento. — 1. Illa doctrina admittenda est, quâ negatâ vanæ essent Christianorum fides et spes; atqui ex Apostolo (1 Cor. 15. 13, sqq.) talis est doctrina de resurrectione corporis (« Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra... ») ; ergo. — 2. Christus reparavit totum quod in Adam cecidit, imo Christi redemptio plus nobis prodest quam Adæ crimen nocuit (Rom. 5. 15, sqq., « Non sicut delictum, ita et donum... Si enim unius delicto mors regnavit per unum ; multo magis abundantiam gratiæ, et donationis... ») ; atqui hoc verum non esset, nisi corpora quæ propter Adam moriuntur, iterum per Christum vivant ; ergo. — Alia novi Testamenti loca huc spectantia sunt Jo. 5. 28, 29, (« Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei : et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii ») ;

Ib. 11. 23-25 (« Dicit illi Jesus : Resurget frater tuus. Dicit ei Martha : Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die. Dixit ei Jesus : Ego sum resurrectio et vita ») ; Act. 24. 15 (« Spem habens in Deum, quam et hi ipsi exspectant, resurrectionem futuram justorum et iniquorum »).

IV. Ex Traditione christiana, hanc doctrinam declarant 1. symbola et Concilia, ut jam dictum est ; 2. scripta Patrum et Apologistarum, quorum plures integra opuscula de hoc dogmate scripserunt (uti S. Ambros., Tertull., Athenagoras) : etenim (ut dicit S. Aug., serm. 2 in Ps. 88), « In nulla re tam vehementer, tam pertinaciter, tam obnixe et copiose contradicitur fidei christianæ, sicut de carnis resurrectione » ; 3. practice, ex Christianorum reverentia erga fidelium cadavera, ex exsequiarum ceremoniis et precibus, ex epitaphiis, ex ipso nomine « cœmeterii » (græce, κοιμητηριον : locus dormitionis).

V. Ratione suasoria. — 1. Congruum est, ut totum suppositum humanum præmium aut pœnam tandem recipiat : istud enim suppositum vult, agit, meretur aut demeretur ; atqui sublata corporis resurrectione, hoc fieri nequit : ex unione enim corporis et animæ exsurgit suppositum humanum ; ergo. Hanc rationem urget Tertull. (de resurr. carn., c. 15), « Et si anima est, quæ agit et impellit in omnia, carnis obsequium est, Deum non licet aut injustum judicem credi aut inertem : injustum, si sociam bonorum operum a præmiis arceat : inertem, si sociam malorum a suppliciis secernat : cum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cujusque deposcit, nec parcens, nec invidens illis, quominus cum auctoribus pœnæ aut gratiæ communicet fructum. » — 2. Idem suadet dignitas corporis humani utpote opus speciale Dei, et, in casu justorum, templum Spiritus sancti. Unde dicit S. Irenæus (l. 5, c. 6), « Templum igitur Dei, in quo inhabitat Spiritus Patris, et membra Christi non participare salutem, sed in perditionem redigi dicere, quomodo non maximæ est blasphemiæ ? »

Dices. Perpetua est commeatio et fluxus atomorum ex uno corpore in aliud, præcipue quidem apud anthropophagos qui carnibus vescuntur humanis, sed aliquatenus apud omnes gentes, eo quod elementa cadaverum quæ resolvuntur, in aërem, in vegetalia et in animalia recipiuntur et deinde in corpora quoque hominum per respirationem atque nutritionem, transeunt ; atqui materia communis hujusmodi non potest singulis homi-

nibus reddi ; ergo neganda est doctrina catholica de resurrectione corporis.

Resp. *Dist. Maj.* Habetur ea atomorum commeatio, ex qua fieri potest ut parva aliqua materiæ quantitas diversis temporibus in diversis corporibus existat, *conc.;* ex qua fit ut unius hominis integrum corpus toto vitæ decursu ex eadem numerice et sola materia componatur, qua alterius corpus compositum erat, *nego.*

Dist. Min. Tota materia hujusmodi nequit singulis reddi, *conc.;* nequit reddi tantum illius materiæ quantum sufficit ad identitatem singulorum corporum servandam, *nego.* « Non enim est necessarium (ait S. Thomas, contra gent., l. 4, c. 81), quod quidquid fuit in homine materialiter, resurgat in eo : et iterum si aliquid deest, suppleri potest per potentiam Dei. Caro igitur comesta resurget in eo in quo primo fuit anima rationali perfecta ; in secundo vero, si non solis carnibus humanis est pastus, sed et aliis cibis, resurgere poterit tantum de alio quod ei materialiter advenit, quod erit necessarium ad debitam quantitatem corporis restaurandam. Si vero solis humanis carnibus sit pastus, resurget in eo quod a generantibus traxit ; et quod defuerit, supplebitur omnipotentia Creatoris. »

Scholion de dotibus corporis gloriosi. — Solent enumerari quatuor dotes, quibus ad similitudinem corporis Christi resurgentis, gaudebunt corpora Beatorum gloriosa, nempe impassibilitas, subtilitas, agilitas, claritas : de quibus tractat S. Thomas, suppl., qq. 82-85, quæque colliguntur ex 1 Cor. 15. 42-44, « Seminatur [corpus] in corruptione, surget in incorruptione [impassibilitate] : seminatur in ignobilitate, surget in gloria [claritate] : seminatur in infirmitate, surget in virtute [agilitate] : seminatur corpus animale, surget corpus spiritale [subtile] ». — Videlicet 1. impassibilitas excludit a corpore incommodum omne et corruptionem ; 2. subtilitas reddit corpus aptum ad serviendum animæ operationibus, citra ullum materiæ impedimentum aut resistentiam : 3. agilitas facit corpus celerrime et imperceptibiliter mobile ad spiritus imperium ; 4. claritas demum reddit corpus luminosum, non tantum quoad superficiem sed et probabilius secundum profunditatem : et proinde a S. Thoma (suppl., qu. 85, a. 1, ad 2) post S. Greg. M., comparantur corpora gloriosa « auro propter claritatem, et vitro propter hoc quod translucebunt : unde videtur dicendum, quod erunt simul pervia et clara ».

QUÆSTIO ALTERA

DE JUDICIO UNIVERSALI

52. I. **Futurum esse** in fine mundi judicium universale, negabant ex antiquis Gnostici quidam, et medio ævo Albigenses, sicut et hodie rationalistæ. Ex symbolis autem de fide est, Christum « venturum esse judicare vivos et mortuos », « ad cujus adventum (ut ait Symbolum Athanas.), omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem ». Idque persæpe in revelatione declaratur. — 1. Ex *Scriptura* enim, omissis veteris Testamenti vaticiniis (v. g. Is. 66. 15, sqq. ; Joel. 2. 1, sqq. ; Soph. 1. 7, sqq.) de « die Domini », de « die iræ », etc. : de judicio extremo aperte loquitur ipse Christus (Matth. 25. 31, sqq., « Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua... congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis.... »). Ad hoc judicium sæpe provocant Apostoli, v. g. S. Paulus (Rom. 2. 5, 6, « In die iræ, et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus » ; 1 Thess. 5. 2, sqq., « Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet... » ; 2 Thess. 2. 2, sqq., « quasi instet dies Domini.... »), S. Petrus (2 Epist. 2. 9, « Novit Dominus pios de tentatione eripere : iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos » : 3. 7, « Cœli autem qui nunc sunt, et terra, eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicii, et perditionis impiorum hominum »), S. Joannes (Apoc. 20. 11, sqq., « Vidi thronum magnum candidum, et sedentem super eum.... et vidi mortuos magnos et pusillos, stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt.. »), S. Judas (v. 6, « Angelos.... in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit »). — 2. *Patres* omnes unanimiter idem docent, ita ut supervacaneum esset (ait Perrone, n. 905), eorum testimonia proferre velle. — 3. *Rationes* quoque hujus judicii afferuntur : videlicet *a*) ut integer homo, non solum anima, judicio divino subjaceat, et ut sententia adæquata (quod corpus scilicet et ani-

mam afficiat) pronuntietur; *b*) ut judicium particulare uniuscujusque promulgetur, et ut gloria justis, impiis vero confusio retribuatur; *c*) ut homines quatenus sunt membra societatis humanæ publice judicentur; *d*) ut sapientia et justitia Dei in rerum humanarum gubernatione (v. g. in mali permissione) omnibus manifestentur; *e*) ut Christo Domino omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum. Cf. S. Thom., suppl., qu. 88, a. 1; Suarez, de Mysteriis, d. 53, s. 1.

II. **Signa** quædam appropinquantis judicii universalis tradiderunt Christus et Apostoli, de quibus breviter hæc notanda sunt. — 1. *Prædicatio Evangelii* in universo orbe (Matth. 24. 14) non significat omnium gentium plenam conversionem ad fidem. — 2. *Apostasia magna* (2 Thess. 2. 3) significat defectionem a fide non solum plurium hominum sed et omnium gentium, quatenus sunt corpora politica: in omnibus vero gentibus plures homines fideles erunt. — 3. *Conversio gentis judaicæ* (Rom. 11. 25, 26) erit moraliter totalis, sed aliqui in infidelitate permanebunt. — 4. Adventum Henoch et Eliæ (Apoc. 11. 3, sqq.), ut secundum Christi adventum prædicent, communi consensu docent Patres; et Bellarm. (de Rom. Pontif., l. 3, c. 6) de fide dicit. — 5. *Antichristum* (2 Thess. 2. 1-11) fore personam (non sectam vel errorem aliquem), et personam *singularem*, determinatam (non quemlibet Christi inimicum), juxta Suarez (d. 54, s. 1, n. 7) doctrina « certissima est, et de fide ». Erit merus homo, non diaboli incarnatio, nec diabolica possessione occupatus: magicis tamen artibus utetur. Dominium a Jerosolymis in totum orbem per tres annos et dimidium exercebit, et divinum cultum sibi violenter arrogabit. Divina tandem virtute destruetur. — 6. Ipsum Judicis adventum immediate præcedent extraordinaria quædam *phænomena* et perturbationes naturæ (Matt. 24; Luc. 21). — De horum signorum impletione et de mundi duratione frustra inquiritur et judicatur (Act 1. 7): nunquam tamen defuerunt, qui tempus consummationis universalis præfinire attentarent. Plures hujusmodi prædictiones recenset Hurter, n. 843, annot.

III. De ipsius judicii universalis **adjunctis**, hæc notanda. — 1. *Locum* judicii esse vallem Josaphat, docet Joel propheta (3. 2, 12). Quo nomine « vallis Josaphat » (chaldaice, « vallis divisionis judicii ») significari determinatum quemdam locum, vallem scilicet sitam ad pedem montis Oliveti in qua constructum

fuit sepulcrum regis Josaphat, tradit antiquissima et communis sententia. Non significat hæc sententia, universos homines inter hujus vallis limites concludendos esse, sed vel in valle vel in vicinia ejus, seu « in circuitu », ut ait Propheta (3. 12). Censent aliqui post S. Thomam (suppl., qu. 88, a. 4, ad 1), in aëre Christum sessurum esse, circumpositis electis, et ita a longe conspicuum fore. Præterea commemorandum est, Feller, facto calculo, demonstrasse spatium quadratum 25 milliarium germanicorum sufficere capiendis universis Adæ posteris per sex millia annorum (cf. Veith, « Script. propugn. », V. T., p. 6, n. 151, corol. 2).

2. *Christus ipse* in humanitate exercebit judicium in totius Trinitatis nomine (Jo. 5. 42). — *Homines* cum ipso judicaturos esse, docet revelatio divina (Luc. 22. 29 ; 1 Cor. 6. 3), *a*) Omnes videlicet justi judicabunt *interpretative*, Christi judicium approbando : judicabunt etiam (censet Cornely in 1 Cor. 6. 3) ut membra cum Christo Capite conjuncta. *b*) Alii judicabunt etiam *formaliter*, seu per participationem pleniorem actionis judiciariæ, quatenus juxta S. Thomam (suppl., qu. 89, a. 1) per eos alii homines spirituali quadam illuminatione illustrabuntur, ut sciant qualia præmia vel quales pœnæ eis debeantur. Prærogativa hæc judicandi formaliter cum Christo convenit juxta probabilem sententiam non tantum Apostolis, sed et omnibus qui consilia evangelica perfecte sequuntur.

3. *Judicandi* sunt, ut fert Symbolum Athanas., omnes homines, etiam infantes : necnon, juxta probabiliorem sententiam, angeli tum boni tum mali (cf. 1 Cor. 6. 3 ; 2 Petr. 2. 4).

4. De *processu judiciali* dicendum est, omnes omnino actiones singulorum præmio vel pœna dignas clare manifestandas esse tum earum auctoribus tum aliis omnibus, non quidem per discussionem sed per illuminationem specialem divinam. Idque tenet Suarez (d. 57, s. 7, n. 5) cum S. Thoma, S. Bonaventura et theologis communiter contra Petrum Lombardum, etiam de Sanctorum peccatis remissis, ex quorum manifestatione Deo et Sanctis nova gloria exsurget. Intellectuali etiam illuminatione communicabitur unicuique sententia divina de præmio vel pœna pro meritis propriis, singulis assignanda. Postea vero, ut censent plures theologi, Christus voce sensibili, ita ut ab omnibus audiatur, pronuntiabit sententiam generalem primo benedictionis (« Venite, benedicti.. ») deinde maledictionis (« Discedite

a me, maledicti.. », quæ sententia statim exsecutionem habebit.

53. **Scholion 1. de finali mundi statu.** — Novos futuros esse cœlos et novam terram in fine sæculorum sæpe prædicit Scriptura (v. g. Is. 65. 17 ; 2. Petr. 3. 12, 13 ; Apoc. 21. 1), et ex S. Paulo (Rom. 8. 21) ipse mundus materialis « liberabitur a servitute corruptionis » : id tamen non per annihilationem sed per renovationem fiet, nempe sicut in ipsis hominibus, per sordium purgationem, cujus instrumentum præcipuum erit ignis (cf. 2 Petr. 3. 12), ac per additionem novæ alicujus perfectionis, præsertim luminis et claritatis (cf. S. Thom., suppl., qu. 91, artt. 4, 5). Utrum vero immediate ante resurrectionem et judicium generale facienda sit conflagratio et renovatio (ut tenet S. Thomas, Suppl., qu. 74, artt. 1, 7), vel immediate post judicium (ut cum S. August. docet S. Bonav., quos sequitur Suarez, d. 57, s. 1), vel simul cum resurrectione et judicio (ut sentit Jungmann, n. 272) disputatur : sicut et de quibusdam aliis, v. g. utrum tunc futura sint animalia et plantæ in terris.

54. **Scholion 2. de Millenariorum errore.** — I. Quod renovatus hic mundus ad gloriosum Christi regnum, in quo (1 Cor. 15. 24, sqq.) omnia ei subjecta erunt, pertinebit, et quod aliquid conferet ad beatorum gaudium accidentale, eritque ipsis accessibilis, prorsus credendum est. Vitandus tamen est error *Chiliastarum* seu Millenariorum, qui præcipue ex male intellectis S. Joannis verbis (Apoc. 20 : v. g. vv. 4, 5, « vixerunt et regnaverunt cum Christo mille annos... hæc est resurrectio prima... »), fingebant, cum aliqua tamen expositionis diversitate, gloriosum regnum diuturnum Christi in terris una cum justis ante judicium universale, aut saltem ante gloriæ cœlestis adeptionem. *Crassiorem* et manifeste hæreticam hujus opinionis formam docuerunt sectæ judaizantes Cerinthiorum et Ebionitarum cum Marcionitis aliisque Gnosticis, quos nostro ævo secuti sunt Mormones et Irvingitæ : qui regnum exspectabant abundans voluptatibus sensibilibus et carnalibus. Chiliasmum *subtiliorem*, intellectum nempe de pace et gaudio spiritualibus vel etiam cum temporalium bonorum moderato et honesto usu, tradidit primus Papias, episcopus hieropolitanus et discipulus auditorum Apostolorum, ac deinde ob ejus auctoritatem (sed tantum ut opinionem, non ut doctrinam obligatoriam), S. Justinus M. et S. Irenæus, et ex scriptoribus latinis præcipue

Tertullianus post ejus defectionem ad Montanismum. Sed vel mitigatum hunc Chiliasmum scriptores reliqui ecclesiastici, qui alicujus sunt auctoritatis, prorsus rejecerunt quin hæreseos damnarent: ita SS. Basil., Greg. Naz., Epiph., Hieron., Aug. (cf. Franzelin, de Traditione, thes. 16, edit. 1875, p. 193).

II. Ex Scriptura porro, alius Christi adventus visibilis præter duplicem illum in incarnatione et in judicio universali, non est admittendus : hunc vero secundum adventum ex pluribus textibus immediate excipiet finalis retributionis status justorum et impiorum. Ita Matth. 19. 27, « Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis : et *tunc* reddet unicuique secundum opera ejus » ; similiter Matth. 25. 34, « *Tunc* dicet rex... Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum », ac v. 41, « *Tunc* dicet et his qui a sinistris erunt : Discedite a me... » : unde S. Hieron. (epist. 121), « Duos esse adventus Domini Salvatoris, et omnia prophetarum docent volumina et Evangeliorum fides, quod primum in humilitate venerit et postea sit venturus in gloria ». — Itaque, ut cum clara hac Scripturarum doctrina obscuriora componant Apocalypsis dicta, plures post S. Aug. et S. Greg. ea sic exponunt, ut per ligationem Satanæ et regnum Christi in terris per mille annos significetur Ecclesiæ institutio et per gentes propagatio ; per resurrectionem primam, vita gloriosa quam habent in cœlis ante diem judicii *animæ* decollatorum (nempe vel omnium justorum, vel præcipue martyrum) : per resurrectionem autem secundam, vita gloriosa tum animæ tum corporis post judicium universale. — Et tunc, expletis sex mundi ætatibus, ut dicit S. Augustinus in conclusione operis « de Civitate Dei » (l. 22, c. 30), « erit sabbatum nostrum, cujus finis non erit vespera, sed Dominicus dies velut octavus æternus, qui Christi resurrectione sacratus est, æternam non solum spiritûs, verum etiam corporis requiem præfigurans. Ibi vacabimus, et videbimus : videbimus et amabimus : amabimus et laudabimus. Ecce quod erit in fine sine fine. Nam quis alius noster est finis, nisi pervenire ad regnum,

CUJUS NULLUS EST FINIS.

TURONIBUS : TYPIS PAULI BOUSREZ.